

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

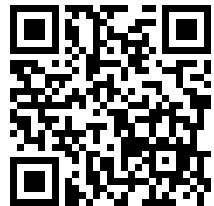
Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

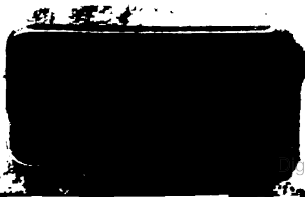
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

142405

+ 6003.000.13

~~6305~~ 12

CAROLI ANTONII DE MARTINI,

S. C. R. A. M. IN SUPREMO JUDICIORUM TRIBUNALI

A CONSILIIS AULICIS ET P. P. O.

DE LEGE NATURALI

EXERCITATIONES SEX.

EDITIO NOVA.

VINDOBONÆ,
TYPIS SCHULZIANIS MDCCLXX.

Quidnam esse, Brute, causæ putem, cur quum constemus ex animo & corpore, corporis curandi, tuendique causæ, quæsitæ ars ejus atque utilitas - - - - animi autem medicina nec tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta, posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam suspecta & invisæ?

CICERO *Tusc. Disp. IH. pr.*

SERIES CAPITUM.

I.

De Natura statuque hominum morali.

II.

De Obligatione, Lege, & Jure, generatim ac singulatim Naturali.

III.

De Legum Naturalium principiis ac proprietatibus.

IV.

De Juribus hominum Universalibus, & eo, quod inde fluit, actionum Moralium Discrimine.

XC 3

V.

V.

De varia actionum Moralitate, imputatione, ac conscientia.

VI.

De Juris Naturalis partibus atque usu.

CA-

CAPUT PRIMUM
DE
NATURA STATUQUE HOMINUM
MORALI.

I. Natura notatio, & definitio. II. Datur natura aeterna. III. Necessaria & independens. IV. Immutabilis porro, simplex, atque infinita &c. V. Ab hoc mundo, VI. Ac quibuscumque ejus Elementis diversa, quae dicitur DEUS. VII. Quod & aliis argumentis probari solet. VIII. Cur jam Natura Auctor DEUS, jam vires mundi motrices; IX. Jamque vis cujusvis Entis propria, immo & ejusdem essentia tam possibilis, quam existens, natura nominentur. X. Naturale quid dicatur, XI. Hominis natura unde sit derivanda. XII. (1) Quod corpus. XIII. Hoc suas habet motus regulas. XIV. Unde illius perfectio, aut imperfectio. XV. Nec non bonum, malumque intelligitur. XVI. Et (2) quoad animam generatim.	XVII. Vel intuitu (ω) perceptionum. XVIII. Vel (β) phantasia, XIX. Quae varie adjuvari, ac impediri potest. XX. Vel (γ) facultatis appetendi, aut averfandi sensitiva. XXI. Istam boni & mali representationes impellunt. XXII. Variique stimuli naturales, XXIII. Cum propensionibus adscititiis haud confundendi. XXIV. Quomodo appetitio aut averfatio in affectus abeant. XXV. Et quae horum sint radices. XXVI. Saepe anima est indifferens; aliquando in aequilibrio. XXVII. Quae anima hominis in specie ejusque facultates. XXVIII. Cum (α) in cognoscendo attentio, reflexio, intelligentia. XXIX. Deinde Ingenium, ratio, atque judicium. XXX. Quibus evidentia perfectionem, opinio, ignorantia, error imperfectionem afferunt. XXXI. Tum (b) In appetendo voluntas, & declinatio. XXXII.

- XXXII. *He agere nequeunt sine momentis.*
- XXXIII. *Quæ vera sunt aut obinata.*
- XXXIV. *Ambo vel in se, vel comparative tantum.*
- XXXV. *Quando appetitiones pugnant inter se.*
- XXXVI. *Definitur actio interna, externa, mixta, perpeſſio, poſſibilitas, ſeu facultas agendi.*
- XXXVII. *Nec non impoſſibile, neceſſarium, contingens.*
- XXXVIII. *Neceſſitas ſimplex, & cum adjunção interior, ac exterior.*
- XXXIX. *Principium quoduplex ſit.*
- XL. *Gaudet anima ſpontaneitate,*
- XLI. *Et nudo arbitrio,*
- XLII. *In actioibus intellectus & voluntatis.*
- XLIII. *Reſellitur, quod objici poſſet.*
- XLIV. *Gaudet & libertate.*
- XLV. *Quod ulterius declaratur.*
- XLVI. *Inde novæ actionum diviſiones earumque principia ducuntur.*
- XLVII. *Quæ actio lubens, quæ invita per violentiam, aut errorem.*
- XLVIII. *Datur libertas determinationis, executionis, contradictionis, datur & libera ceſſatio.*
- XLIX. *Hominiſ dotes inutilis ſine aliorum auxilio & ſocialitate.*
- L. *Naturæ definitio ad hominiſ corpus, atque animam proprie applicatur.*
- LI. *Improprie vero ad ejus indolem, temperamentum, conſuetudinem & nativitatem extenditur.*
- LII. *Sed poſteriores hæ naturæ primam illam non tollunt.*
- LIII. *Et perperam pro vera hominiſ natura uſurpantur.*
- LIV. *Status quid? naturalis vel adventitiuſ.*
- LV. *Eſtque hominiſ phyſicuſ vel moralis.*

CA

§. I.

atura Græcis *Φύσις*; à *Φύω* gigno inde dicta est, ut Naturæ
 observat SERVIUS, (a) *quod nasci aliquid faciat*: notatio, &
 atque in hanc originem vocis, quotquot a Phi- definitio.
 losophis datæ sunt naturæ definitiones, variæ li-
 cet ac vehementer discrepantes, conspirant; ab-
 jectis enim, quæ ad propriam cujusvis hypothesin

pertinent, notis, eam omnes dicunt vim cientem motus, seu *Principium
 actuosum*, quod scilicet rationem continet operationum, *entis internum*,

(a) Ad Virgil. *Georg.* II. 49.

Id ne ultro affirmare videamur, juvat aliquas Veterum, ac Recentio-
 rum definitiones proferre; ac ARISTOTELIS quidem, *Physic.* II. c.
 1. & *Met.* I, c. 7. Naturam *Principium* & *causam motus atque quietis in*
eo, in quo primum est per se, non ex accidente, ZENO *Ignem artificiosum*
ad gignendum progredientem via, EPICURUS *Corpora*, seu rerum mate-
 riam, ex qua & a qua fierent omnia, & *inane*, adpellant; V. CICER.
N. D. II. 22, & 23. Ex Recentioribus CHR. WOLFIUS Dan. Sennertum
 secutus eam definit: *Principium actuum & passionum entis Inter-*
num. Cosm. §. 145. THOMASIVS, *Inuisibilia, quæ tangi non possunt*; ut
 semper natura denotet *potentias & virtutes. Fund. Jur. nat.* L. 1. C.
 1. §. 3. Igitur, si Epicuri atomos, Zenonis ignem & quem Aristo-
 teles sensisse creditur, calorem animale ex sole & astris natum gen-
 erationis universæ causam, MOSHEIM. *ad Cudworth. Syst. Int. C. V.*
Seft. 2. §. 27. n. 2. a primis illis definitionibus abstrahamus, patebit,
 naturam omnibus esse vim gignentem aliquid: & solum, undenam hæc
 sit, discrepari,

A

§. II. Res

§. II.

Datur natura æterna. **R**es innumeras existere in hoc universo, aliasque ex aliis oriri quotidie intuemur: quoniam vero sine ratione aliquid esse, fierive, ac vim efficiendi nihilo tribuere, manifestam involvit repugnantiam, nihilum enim, seu quod non est, tamen esse simul & aliquid producere putaretur, nullum sane fingi tempus potest, quo nihil prorsus extitisset; sed æternam quandam esse Naturam, confitendum est.

Qui casu & fortuna, quæcunque sunt, progenita esse effutiunt, qualem his vocibus subdant potestatem, declarent, necesse est; vel enim casus & fortuna illis nihilum est præter innanem sonum, vel hæ voces aliquam quidem, sed ignoratam causam designant; si prius, aliquid fuisse antequam esset, consequetur, quod aperte absurdum; si posterius, id tamen, quod sumimus, manebit. Præclare CICERO: Quidquid enim oritur, qualescunque est, causam habeat a natura necesse est -- Causam igitur investigato. Si nullam reperies: illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa. Divin. II. 28.

§. III.

Necessaria & independens. **Q**uæ sæculis omnibus prius fuit natura, quam nos facti, atque in lucem editi sumus, nisi per se ipsam & necessitate interna existere statuatur, fortuita tantum, aut quod idem est, contingens & ab alio auctore creata prodibit; ast indagare tunc ulterius oportet, unde alius iste auctor proficiscatur, eaque tamdiu recurret quæstio, donec ad ultimam & sufficientem pervenitur rationem. Hæc in progressionem causarum in infinitum non est, quum nova semper requiri possit. Vel sic igitur æternæ non modo, sed etiam absolute necessariæ, ac a nulla alia pendentis naturæ existentia elucet.

Eo recidunt argumenta, quibus ex motu motorem, e re producta improductam, seu ex facta non factam arguunt. Nullam vero contingentium seriem excogitari posse, quæ non in quodam necessario terminetur, vel noto ovi & gallinæ exemplo etiam rudes intelligent; quousque enim progrediaris, semper ovum ponere debes, ut gallinæ ortum concipere possis, & rursus gallina ante ovum ponenda, quam ovi existentia concipiatur. Quamdiu igitur in illa substititur serie, nulla unquam ovi aut gallinæ sufficiens ratio reperitur. WOLF. Conf. mol.

mol. §. 90. Non incite in hanc rem Carneades apud CICERONEM N. D. III. 12. Si nullum, ait, corpus immortale fit, nullum esse corpus sempiternum -- Et si omne animal mortale est, immortale nullum est.

§. IV.

Atque hac primæ & per se existentis naturæ necessitate perfecta, *Immutabilis porro, simplex, atque infinita &c.* id quoque intelligitur; eam nullis unquam mutationibus aut interitus periculo subesse posse: quid autem incitius quam illam naturam, quæ nec incrementi, nec diminutionis est capax, compositam dici aut finitam, aut quum infinita sit ac simplex non primum unam esse, dein immensam & interminatam, postremo omnia, quæ eidem inesse possunt, absolute sine ullo gradu simul possidentem?

Quæ cum entis necessarij notione conjuncta sunt attributa, & proprietates, eorum demonstrationem præbet Theologia naturalis: quare vel cum Pufendo fio, o. h. & c. I. IV. 5. Coccejo, Syst. I. N. §. 24, Heineccio, El. J. N. I. 127. aliisque inde tantum sumi, vel etiam ex dictis latius evolvi possunt. Nec illa Ethnicis Cultioribus erant incognita: præclare SOPHOCLES.

Unus profecto est, unus est tantum DEUS,

Qui cælum & amplum condidit terra globum.

apud EUSEB. præp. Evang. p. 348. & CICERO ipse: *Nec DEUS, inquit, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quedam & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque prædita motu sempiterno. Quæst. Tusc. I. 27.*

§. V.

Has ita expositas primæ omnium naturæ proprietates ad totum *Ab hoc mundo,* hunc mundum adspectabilem non pertinere, res est longe manifestissima. Est enim mundus Ens compositum ex plurimis corporibus, quorum alia nascuntur, alia cadunt, & tati sibi invicem succedunt ferie, ut diversissimas ab his rerum successiones fieri nullo modo repugnet. Ubi igitur mundi necessitas, ac immutabilitas, ubi infinitio?

Temporum varietates, cæli mutationes, aliasque innumeras rerum vicissitudines in hoc universo quis ignorat?

Habet novitatem summa recensque

Natura est mundi, neque pridem exordia capit;

Quare etiam quedam nunc artes expoliuntur,

Nunc etiam augefcunt, nunc addita navigiis sunt

Multa - - -

A s

Ut

Ut recte hac in re LUCRET, *Rev. Nat. V. 331.* Quam diversa non esset Europe facies, si nec America detecta, nec pulveris pyrii, artisque Typographicæ usus repertus esset? Qua ratione vero hisce primum ad inventis ineluctabilem æternamque necessitatem tribuimus? Sed nec a mundi æternitate ad ejusdem necessitatem peti posset conclusio. Vid. DARIUS *Tb. Nat. §. 122.*

§. VI.

Ac qui- buscun- que Ele- mentis di- versa, quæ dicitur
DEUS. Cur vero nec corpora propter soliditatem individua sive atomi, nec materia uniformis, nec elementa rerum materialium, aliæque Entia simplicia, e quibus concretum est hoc universum, istam sibi vindicare possint dignitatem, eadem sunt causæ; quæcunque enim adsumantur primigenia mundi stamina, finita ea esse oportet, atque fortuita, quum & a mundo non differant, & plura dari infinita, perfecteque eadem utique absurdum sit. Tandem hujusmodi orbis semina vel sunt tantum patibilia: & primo indigebant motore ab ipsis distincto; vel proprio simul feruntur impulsu: & aliqua iterum necessaria fuit infinita effectrix causa, ut his potius, quam tot aliis possibilibus concursionibus inter se cohærescerent: atqui primam talem causam totius universi & omnium, quæ in eo deprehenduntur, nominamus DEUM: datur igitur profecto DEUS.

Quum mundi compositio atque mutabilitas in sensu omnium cadat, eam negare nemo facile aufit; sed ne dein ad materiam absolute necessario existentem recurratur, addita fuit hæc paragraphus. Ac atomos quidem finxerat Democritus quem Leucippus, Epicurus, Lucretius secuti sunt. Cum vero iis variam tribuant figuram, CICERO N. D. I. 24, patet atomos longe abesse a necessitate. Præterquam quod harum defensores, *Cum duo querenda sint, unum quæ materia sit, ex qua quæque res efficiatur, alterum, quæ vis sit, quæ quidque efficiat, de materia differuerunt, vim & causam efficiendi reliquerunt, ut Idem scribit. Fin. I. §. 6.*

§. VII.

Quod & aliis argu- mentis Sunt & alia multa, quæ probandæ hujus veritatis argumenta proferri vulgo solent, cum a sensibus abstracta & methaphysicis elicita principis: veluti quando ab Entis infiniti possibilitate & Idea ad

ad veram ejusdem existentiam concluditur; tum popularia omni-
umque mentibus accommodata; quorsum *physicum* ab eximia pul-
chritudine & ordine hujus universi, *historicum* ab unanimi cuncta-
rum gentium consensu, *politicum* denique a maxima hujus persua-
sionis utilitate repetitum pertinent. Ast primum illud non æque
omnium subigit animos, secundo ad ulteriora quædam summi Nu-
minis attributa demonstranda potius utemur, quantum vero tertio
& quarto insit ponderis, aptior erit infra dicendi locus.

Erunt fortasse, qui hanc materiam a re nostra prorsus alienam pu-
tent. Sed præterquam quod nobis præivere Winklerus, I. c. 3.
Pufendorfius, I. IV. 2. Coccejus, §. 24. Burlamaquius, II. I. 8.
immo etiam Hobbefius XV, 14. iique ipsi, qui investigandas in pro-
gressu veritates alia etiam methodo eruere conantur; v. KOBLER *Ex-
erc.* §. 284. 286. 289. qua ratione id prætergredi licuisset, quod duo magni
Viri LOKIUS *de Intell.* L. IV. C. X. §. 7. & LEIBNITIUS *Ep. Cens.
ad Puf.* §. 16. unicum hujus disciplinæ solidum fundamentum esse
statuunt cum aliis plurimis? quam recte! infra constabit. Sane CI-
CERO, cum de legibus agere constituisset, *Dafne*, inquit, *Pomponi de
Deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate, mente, numine, five
quod est aliud verbum; quo planius significem, quod volo, Naturam omnem
regi, nam si hoc non probas, ab ea nobis caussa, oriendum est potissimum. de
LL. I. c. VII.* Scriptores de DEI existentia egregios laudat TRÈV-
ER. *ad Puf.* l. c.

§. VIII.

Ex his, quæ hætenus disputata sunt, ratio reddi potest, cur na-
turæ nomen, nunc pro ipso DEO, nunc pro tota hujus mundi
machina usurpatum sit. Est enim DEUS, qui omnia nasci fecit;
mundus autem vim sibi a DEO initio tributam innumeris manifestat
modis sine ulla minimi temporis intermissione; atque vis hæc re-
rum in hoc mundo existentium a rebus ipsis abstracta haud incon-
cine *Natura* adpellatur. Quamquam non deerant, qui abusi vocis
ambiguitate creatam hanc naturam cum increato ejusdem Auctore
turpiter commiserent.

Varias hæc Naturæ significationes plurima Veterum loca com-
probant. Ita (a) pro DEO sumsit SENECA. *Ben.* IV. 7. ibi *Natura*,
inquit, *hæc mihi præstat: non intelligis te, cum hoc dicis: mutare nomen
DEO? quid enim aliud est Natura quam DEUS! & alibi: Vis illum,
Jovem, Naturam vocare, non peccabis, est enim ex quo nata sunt omnia.*
N. Q. II. 45. Idem habet Taurus apud GELLIUM XII. 5. *Naturam*

omnium rerum, quæ nos genuit. (b) Pro mundo accepit CICERO de LL. §. 7. Cum dicit: Deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate naturam omnem regi. (g) Ast plures utrumque confuderunt, uti FLINIUS, H. N. II. 1. Mundum & hoc, quod alio nomine Cælum appellare libuit: Numen esse credi par est, idemque Naturæ Opus & rerum ipsa Natura. Unde hæud immerito conquestus est LACTANTIUS, Illos uno Naturæ nomine res diversissimas comprehendisse, DEUM & Mundum, artificem & Opus, Inst. Div. VII, c. 1. Ideo Scholastici DEUM Naturam naturantem, Mundum Naturam naturatam adpellarunt. V. WOLFF. Theol. N. P. I. §. 822.

§. IX.

Jamque
vis cujus-
vis Entis,
propria.
immo &
ejusdem
essentia
& inter se colligatæ;
tam possi-
bilis quam
existens
naturæ
nominen-
tur.

Quemadmodum virium omnium complexus in hoc universo communem naturam constituit, ita efficacitate agendi cujusvis Entis propria, particularis ejus natura continetur; quam cum nonnisi per fictionem a re ipsa distinctam mente & cogitatione consideremus, aliæ ortæ sunt vocabuli naturæ significationes cum prima illa tamen & inter se colligatæ; etenim rerum quarumvis *essentia* sive *logica* soloque animo conceptæ, sive *physica* actuque existentes *Naturæ* nominantur.

Neque heic difficile fuerit probare usum loquendi. Siquidem observat CICERO, *Naturas esse diversas, ut aliud Equo sit Natura, aliud Bovi, aliud Homini, & tamen in omnibus summa, communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget & tuetur. V. de Fin. 9.* Improperie autem Natura pro essentia rei, quatenus tantum est possibilis, usurpatur; Veluti cum definitio dicitur explicare rei Naturam; proprie enim Natura differt ab Essentia, quia hæc absolvitur sola interna rei possibilitate, Natura vero vim cum existentia conjunctam complectitur: quare CUDWORTH. de Atern. Just. & bon. not. L. 1. c. 2. §. 2. *Naturam rerum* vocat, id, quod *res sunt, nec quidquam aliud.*

§. X.

Naturale
quid dica-
tur,

Naturale est generatim, quod intelligi atque explicari potest ex rei alicujus natura. Palam igitur est hoc nomine venire, quidquid aut ex Entis cujusdam essentia, notione, seu conceptu primo, aut ex ejus essentia actu existente, aut ex principio rei alicujus actuo- so proficiscitur. Quum vero, quod fluit ex rei natura, vel in ea sola rationem sufficientem habet, vel in alia simul quadam adjunctione: hinc naturale in ABSOLUTUM, seu mere tale, & in HYPOTHE-

POTHETICUM distribuunt. Sed & naturale quod per se inest rei existenti, vel est pariter ESSENTIALE, si rei ita inest, ut salva ejus substantia abesse nequeat, vel NON ESSENTIALE; *naturale in specie*, si ex re quidem per se consequitur, verum salva ejus substantia tolli, variarique potest.

Eadem re ipsa est *res naturalis* notio, quam dederunt D. THOMAS, 1. 2. Q. 10. art. 1. & WOLFIIUS *Cosm.* §. 509. Diversas autem naturalium species hæcce in præsentia exempla illustrabunt: Solem oriri, occidere, lapidem ad centrum tendere, aurum posse liquefieri, est naturale *absolutum*; ast aurum esse actu liquefactum, triangulum esse figuram æquilatèram, vel scalenam, est naturale *hypotheticum*. *Latranti* facultas canis naturalis videtur: absoluta atque *essentialis*, ast facultas mordendi naturalis quidem, sed *non essentialis*; manet enim canis substantia etiam dentibus avulsis. v. L. 1. §. 7. D. de *Æd. Edict.* Hic igitur *Essentialia*, proprietates, attributa, & substantialia sunt Synonyma, & ab iis differunt non modo *accidentalibus*, quæ plane rei per se non insunt; sed etiam *naturalia*, in specie; modi stricte dicti. Aliis id expressit vocibus LUCRETIVS, cui

CONJUNCTUM est id, quod nunquam sine perniciali

Discidio potis est se jungi seque gregari,

Pondus ubi saxi, calor ignibus, liquor aquai

- - - - - Cetera quorum

Adventu manet Incolumis natura abituque,

Hæc soliti sumus, ut par est, EVENTA vocare. R. N. L. v. 452.

§. XI.

Nunc de hominis natura videamus. Communes equidem nos habere cum omnibus corporibus figuram & quantitatem, cum plantis & arboribus augescendi potentiam, cum luna, planetis, aut statua quadam artificiosa vires locomotivas, cum belluis demum sui rerumque extrinsecus objectarum cognitionem facile quivis apprehendet. Sed præter singularem humani corporis structuram, mens, quæ Ideas distinctas rerum incorporearum sibi repræsentat, earum causas perspicit, atque progressus, præterita præsentibus, ambo futuris adjungit, totiusque vitæ cursum quasi uno in conspectu contemplatur, ea sane solius hominis est propria. Quare in definitione, qua homo a plerisque *animal rationale* dicitur, neque abesse quidquam videtur, neque redundare.

Homínis
natura un-
de sit de-
rivanda.

Ple-

Plenam esse hanc definitionem negant *Trialistæ*, qui tres faciunt hominis partes: Corpus animam atque Spiritum. Sed redundans *Monistis*, videtur, qui non nisi unicum partem statuunt, & quidem vel animam solam, *Idealistæ*, vel solam materiam, *Materialistæ*. Istorum errores *Metaphysici dualistæ* satis refutarunt. Adposite ad horum mentem advertit CICERO: *Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis. Et consilii, quem vocamus hominem, præclara quaedam ratione generatum esse a supremo DEO: solum est enim ex tot animantium generibus, atque Naturis particeps rationis I. de LL. 7.*

§. XII.

1) Quoad **Ex** data modo hominis definitione perspicuum est, omnia, quæ eidem competunt attributa, vel ex notione animalis cum brutis communi, vel a propria ipsius ratiocinandi facultate esse derivanda. Animalis essentia duas iterum partes involvit, *corpus organicum, atque animam*. Ac corpus quidem quod attinet, nemo non experitur, mirificam illius compagem plurimis esse aptatam mutationibus, quæ ex ejusdem structura vi motus vel per pressum, vel per calorem, vel per materię fluxionem excitatę consequuntur. Non igitur sine fundamento corpus, *machinam mechanico pyrabolico hydraulicam*, definiunt.

Tam stupendum est humani corporis artificium; ut alii ex sola fabrica oculi, alii ex auris conformatione. alii ex structura cordis, alii ex dispositione manus ad infiniti opificis existentiam concluderint. RAYNAUD. Th. Nat. Dist. V. Q. I. art. 6. Et sane singulæ ejus partes *incredibilem artificiosi operis divini que testantur*; v. CICERO, N. D. II, §. 53. seqq. Ceterum exempla motus *mechanici* inclinatio capitis, & usus facultatis locomotivæ, motus *pyrabolici* ciborum digestio, motus *hidraulici*, circulatio sanguinis suppetitaut.

§. XIII.

Hoc suas **S**anitatem corpori tribuimus, vel morbum, prout singula ejusdem membra nativis functionibus suis efficiendis apta, aut inepta invenimus. Igitur rationem aliquam adesse oportet, secundum quam diversi illi motus sint determinandi. Hæc ratio quin verbis exprimi & explicari possit, salutaris artis magistri non sinunt dubitare. Quoniam autem *formula enuntians determinationem rationi conformem*, seu

STATUQUE HOMINUM MORALI.

seu propositio docens, quo modo aliquid fieri debeat, regulæ venit nomine; consequens est, ut quicumque in corpore excitantur motus, suas habeant regulas.

Tales sunt regulæ: Ut ventriculus excipiat & concoquat cibos, dein elaboretur chylus, tum sanguis, hic in arteriis & venis commet & omnibus partibus congruum succum suppeditet. Quæ si cum reliquis, e quibus constamus, membris congruant atque inter se, existit sanitas. Ubi vero *sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi agrotationesque nascuntur*; ut loquitur CICERO Tusc. Disp. IV. 10. Ne vero hæc ab instituto nostro videantur penitus aliena, audiatur JCTUS SABINUS morbum definiens *Habitus cujusque corporis contra naturam, qui usum ejus ad id facit deteriolem, cujus causa natura nobis ejus corporis sanitatem dedit. L. 1. §. 7. dig. de Edil. Edict.*

§. XIV.

Plura inter se copulata concordant, si ad idem præstandum tendunt, Unde il-
& ex communi quodam fundamento possunt declarari, secus dif-
cordant. *Variorum concordia*, seu conspiratio in unum dicitur PERFECTIO, aut
discordia & contrarietas, IMPERFECTIO. Prior ex imper-
omnimoda rei expletione, posterior ex quolibet defectu confurgit. *ctio.*
Abit autem perfectio primum in *essentialem, naturalem, & accidentalem*
(§. 10.) dein, prout vel uni, vel pluribus est adstricta fundamentis,
in *simplicem, & compositam*, ac demum in *privativam*, quæ rei existen-
tiam conservat, & *positivam*, quæ, præter conservationem, rei ad-
huc aliquid adjungit. Atque his perfectionum formis totidem im-
perfectionum genera respondent. Adplicentur hæ regulæ ad varia
corporis membra, & perfecta ne sit machinæ, vel imperfecta po-
test judicari.

Imago est perfecta, si v. c. frons, oculi, vultus, ceteraque linea-
menta omnia in exemplari suo exprimendo concordant, alias est im-
perfecta. Quare SIMPLICIUS *Non prima tantum, ait, & media habe-
re, sed extrema quoque proprium est perfectionis: ad EPICR. Eucbir. c. 34. p. 176. Et GAJUS Id perfectum esse, dixit, quod ex omnibus suis
partibus constaret. L. 1. pr. D. de O. J.* Ratio in homine perfectionem
essentialem. sanitas naturalem, doctrina accidentalem constituunt.
Dein horologium, quod horam tantum indicat accurate, habet per-
fectionem simplicem, quod si minuta, diem menssemque simul designet,
aderit perfectio composita. Patet porro tam essentialem, quam na-
turalem perfectiones privativas, accidentalem vero positivam esse.

B

§. XV.

§. XV.

Nec non **I**nter *esse* & *non esse* medium nullum dari constat: quidquid igitur in bonum malum-que intelligitur. Ente reperitur, vel ejusdem est expletio, vel non est, ac consequenter vel perfectum illud efficit vel imperfectum. Quum autem BONUM sit, quod cum perfectione connectitur, MALUM vero id, quo posito adest imperfectio, haud sane difficile est intellectu, omne quod in alicujus Entis, adeoque & corporis essentia aut affectionibus occurrit, vel bonum eidem esse, vel malum, nihilque excogitari posse, quod non ad alterutrum pertineat.

Sunt, qui perfectionem inter & imperfectiorem medium aliquod ponunt ob illam rationem, quod si ex pluribus assessoribus unus suffragium suum suspendat in alteram diem, hic neque consentire, neque dissentire dici possit. Verum enim vero etsi talis assessor stricte non dissentiat, neque consentit tamen; adeoque datur semper aliqua imperfectio, non quidem, ut ajunt, *contraria*, sed *privativa*, seu *remotiva*: quæ in perfectionis negatione consistit. vid. BAUMG. *Met. §. 121*. Sed & boni notionem pleniorum dederunt Recentiores, quam illa est apud CICERONEM, *Fin. II. 2*. ubi bonum definiri posse creditur, *Aut quod prodesset, aut quod juvaret, aut quod liberet modo*. Quoniam vero omne Ens existens perfectionem habet essentialem; quare *omne Ens bonum metaphysice dicatur, patescit.*

§. XVI,

Et (a) **P**rogedimur ad alteram animalis partem, scilicet animam, quo no- quoad ani- mine generatim venire diximus Ens illud, quod sui rerumque mam ge- extra se positarum sibi conscium est. Hujus eam vim esse experi- beratim. mur, ut res externas sensibiles sibi objectas per quinque sensuum instrumenta diversimode repræsentet & percipiat, easque vel præ- sentes *sentiatur*, vel absentes, sed olim perceptas *imaginatur*, vel nunquam antea sensibus eo modo comprehensas *ingat*. Negari ergo non potest, percipiendi, imaginandi, & fingendi facultates eidem inesse.

(a) Facultas percipiendi *sensus externus* dicitur, veluti cum CICERO *Sensus facit interpretes & nuntios rerum*, N. D. II. 56. & *satellites naturæ homini tributos*. I. de LL. 9. Ejus facultatis exercitium est *sensatio*, & quæ exin fit mutatio in anima, *Idea vel perceptio*. (b) Facultas imaginandi & ejus exercitium *Imaginationis* voce veniunt promiscue;

STATUQUE HOMINUM MORALI.

11

miscue; quæ vero inde sequuntur animæ mutationes, sunt *Imagines* secundum illud OVIDII Trist. III. El. IV. v. 59.

Conjugis ante oculos sicut præsentis imago est,

Illam meos casus ingravat, illa levat.

(g) Denique facultas fingendi videtur vocari posse *Phantasia*, ejus exercitium *fiçlio*, mutationes animæ *Phantasmata* vel *figmenta*; ita AUGUSTINUS, *Alexandriam cum eloqui volo, quam nunquam vidi, præsto est PHANTASMA ejus: de Trinit. VIII. 6.* Sed Phantasiam pro imaginandi facultate, & Phantasma pro imagine usurpari passim videas; tum vero figmentum vocant *Phantasma fictum*. Sed etiam *sensus* nunc pro facultate, nunc pro organo sensorio, nunc pro ipsa perceptione sumitur. KOELER. §. 26.

§. XVII.

Quæ in anima existit perceptio, cur sit, & cur talis sit, in motu **Vel intuitu (a) perceptio-**
 ab objectis externis in aliquam corporis partem inducto ratio-
 nem habet. Proinde sensus hisce semper subjacet regulis; ut *si res*
externæ non agant in sensuum instrumenta, nunquam oriri possint Idea, seu
perceptiones, & contra, ut posita in organis sensoriis nullo morbo laboran-
tibus mutationi necessario respondeat Idea sensuælis. Ex quibus cum ar-
 ctissima colligitur corporis & animæ Harmonia, tum certa magnum-
 que usum habens fuit conclusio: *A quo non pendet causa, mutatio*
in sensuum instrumentis, ab eo nec effectum, perceptionem, pendere.

Ita nemo videt, nisi lucis radii retinam tangant, & rei objectæ depingant imaginem: ubi vero lucis radii oculos pervaserunt medios, & objectorum imago delineata est in retina; anima non potest eam non percipere. Idem obtinet in reliquis sensibus. Tenenda igitur est regula: *Qui non est causa causa, non est causa cansati*; ac vicissim. Hoc modo se excusat OVIDIUS Trist. III. II. V. v. 59. & Trist. v. 103. seqq.

*Inscia quod crimen viderunt lumina plector,
 Peccatumque oculos est habuisse meum;*

§. XVIII.

Sed et Phantasia ad eum se adtemperat modum: ut *præsentibus rerum* **Vel (b)**
inaginibus quibuscunque aliæ, vel ante simul hausta, vel iisdem similes, phanta-
integræ aut pro parte, sive in vigiliis, sive somniis recurrere possint; posi-
tis igitur sensuum perceptionibus, quæ postea nascuntur phanta-
smata

tasmata, non semper queunt impediri. Et quoniam memoria fere omnis, seu facultas ideam productam agnoscendi, ex phantasia accessitur; quidquid de hac traditur, ad illam quoque debet adplicari.

Sic si persona, quæ heri visa fuit in comœdia, hodie obviam fiat, facile totius spectaculi imago recurrit, sic vel nodus necti in sudario, vel papyri, ut hoc utar, frustulum in pixide poni solet, ut visis his signis idea cum iisdem conjuncta reproducatur: Ast

Humano capiti cervicem Pictor equinam

Jungere si velit; ut perbelle Horatius, Art. poet. v. 1.

Is vanas species & Chimæras fingeret. Vid. & PLIN. Ep. V. 5.

§. XIX.

Quæ varie adjuvari ac impediri potest. Ut vero plura, magisque perspicua præsto sint fundamenta, quibus tradendæ in progressu veritates innitantur, oportunum videtur, alias quasdam phantasiæ regulas ex Psychologia huc transferre. Sunt autem hæ: adjuvari imaginationem, si, quæ reproduci vult Idea, *clare*, vel *recenter*, aut *sæpius*, percepta sit: dein si perceptio eidem *socia* adjungatur, diversa autem sensatio, *quæ fortis sit*, vitetur; demum si ad illam non nisi *post habitas alterius generis Ideas debiliores*, revertatur, Modis porro contrariis instaurationem Ideæ debilitari, aut prorsus impediri liquet.

Inde lucem capiunt notæ studendi regulæ: Eo facilius quis domi prælectiones imaginatur, I. Quo clarius atque distinctius illas ante percepit. II. Quo citius eas recolit, III. Et quo frequentius lecta & audita revolvit juxta illud: *Repetitio est anima studiorum*, Siquidem posita sæpius ratione, rationatum quoque sæpius poni debet; atque huc spectant versus LUCRETII:

Nonne vides etiam guttas in saxa cadentes

Humores longo in spatio pertundere saxa. R. N. IV. v. 1280.

Nec minus ex his intelligitur. IV. Cur in Geometria figura vires addat imaginationi; V. *Carmina* autem, *Secessum scribentis & otia querant*, ut ait OVIDIUS Trist. I. l. v. 41. ac proin VI. verum esse vetus adagium; *Aurora Musis amica*. Vid. BAUMG. Met. §. 568. seq.

§. XX.

Vel (e) factis. Præter memoratam cognoscendi facultatem nisum quoque, ac conatatum in anima observamus, quo perceptiones alias producere, appetendi alias e contrario abigere molitur. Vim hanc suam anima quum priore

priore exferit modo, tum appetit, quum vero posteriore modo determinat, *averfatur*. Habet igitur appetendi, & averfandi facultatem, cujus exercitatio vel appetitiones parit, vel averfationes. ^{aut averfandi fen-} ^{ficiuæ.} quæ *fenfitivæ*, feu animales propterea dicuntur, quod a repræfentationibus fenfualibus, ideisque confufis proveniunt.

Igitur adpetebat Canis, qui

*Per flumen carnem dum ferret utans,
Lympharum in speculo vidit simulacrum suum,
Aliamque prædam ab alto ferri putans
Eripere voluit.* PHÆDR. Fab. I. 4.

Contrâ averfabantur:

*Columbæ sæpe cum fugiffent milvium,
Et celeritate pennæ vitaffent necem.* IDEM I. 31.

Utrumque tam appetitum, quam averfationem sic expreffit CICERO: *Natura, inquit, beftiis fenfum & modum dedit, & cum quodam appetitu ACCESSUM ad res falutares, a peftiferis RECESSUM.* N. D. II, 19.

§. XXI.

Posse animam appetere, posse averfari, fatis quidem expeditum ^{Iftam boni} est. Jam vero inquirendæ nobis sunt cauffæ impellentes, five ^{& mali re-} elateres, qui efficiunt, ut in actum erumpat hujusmodi potentia, & præfentationes im-
ut anima nunc ad rem unam accedat, nunc recedat ab altera, nec pellunt.
eundem femper modum exfequatur. Atqui ab intima experientia quivis edocetur, *finnul ac objecta species cujusquam est, appetere omne animal, quod bonum sibi futurum cogitat, averfarique contrarium.* Quæ appetitus regula non minore pollet evidentia, quam illæ aliæ de fenfatione, & phantasia superius adductæ.

Fieri igitur non potest, ut, manente boni convenientis repræfentatione non adfit appetitus, aut, manente repræfentatione disconvenientis mali, non adfit adverfatio. Ast si desinat repræfentatio, appetitus quoque vel averfatio cessabunt. Quam regulam ita enuntiant CICERONIS verba: *Natura omnes ea, quæ bona videntur, fequuntur, fugiuntque contraria.* & paullo post, *ut bona natura appetimus, sic a malis declinamus.* Tusc. Q. IV. 6. Contingit tamen, ut bonum sæpe non appetat animal. I. Si, non cognoscit; unde *ignoti nulla cupido.* II. Si cognitum non prævidet. III. Si prævisum, ullo tamen suo conatu exstiturum prorsus non præfagit. IV. Si sua non refert; ideo non appetit sanus medicinam. V. Denique si malum esse cogitat; quod postremum eo irequentius usu venit, quoniam ab ideis con-

fufis appetitiones fenfitivæ derivantur. Eadem eft averfationum ratio. Vid. BAUMG. *Met.* §. 665. *feq.*

§. XXII.

Varii que
stimuli
naturales.

Si tamen in fuper experimur, cuncta animalia ad aliquid adipifcendum, aut propulfandum citra cogitationem sæpiffime ftimulari: quemadmodum vehemens dilectio fui, fibique fimilium, nifus in pabulum & potum, vis repellendæ ftudium, fuga interitus, generis propagandi lubido, cura natorum, fempiternæ quietis impatientia ac curiositas, aliaque hujusmodi fati id comprobant; nemo utique negaverit, effe propenfiones quasdam animæ innatas, ante omnem rerum ufum, quum ex iis potius ufus proficifcatur; quæ porro *fenfum internum*, dein cogitationem boni vel mali, & demum appetitum vel averfationem progignant, quæque ideo *conatus effentiales, inclinationes congenitæ, inftinctus intrinfeçi, ftimuli naturales, prima naturæ, & intus monftrata* adpellantur.

Quoniam experientia magis quam ratiocinio hic agitur, ad auctoritatem quoque licebit provocare. Hos autem ftimulos cum præclare docent GROTIUS *I. C.* 2. §. 1. CUMBERLANDUS *II.* 20. THOMASIIUS *I.* 1. 120-126. KOBLERUS §. 163. BURLAMAQUIUS *I. II.* 2. & *II. III.* 1. *feq.* COCCEJUS §. 44. DARIESIUS §. 26. SCHMAUSEN *I.* 10, & *II.* ANT. GENUENSIS *I.* 3. ACHENWALLUS §. 14. tum etiam ARISTOTELES *Phyf.* *II.* 8. & CICERO paffim, Et hic quidem (a) animal diligere fe, *Infixum effe*, ait, *in ipfa natura, comprehendique fuis cujuscunque fenfibus, ut contra fi quis dicere velit, non audiat.* Simulque quod obftare videbatur, refellit. *Fin.* V. 10. (b) De ftimulo cibi v. IDEM *Fin.* V. 9. *Off.* I. 4. (c) De defenfione eleganter HORATIUS dixerat *Serm.* *II.* 1. v. 52.

Dente lupus, cornu taurus petiit. Unde nifi intus Monftratum?

v. CICERO *Fin.* V. 9. & quæ distinguit q. MUCIUS in *L.* I. §. 11. *D. fi quadr. pauper.* (d) De fuga interitus v. CICERO. *Fin.* *III.* 5. (e) De procreatione & educatione natorum IDEM. *Off.* I. 4. cum *L.* I. §. 3. *D. de J. & J.* (f) De quietis impatientia & curiositate v. CICERO. *Fin.* V. 18. & 20. & *Fin.* *III.* 5. Adde PLIN. *H. N.* VIII. 25. SENECA. *Benef.* I. 3. *Ep.* 2. 21.

§. XXIII.

§. XXIII.

Multum sane ad ea, quæ quærimus, firma naturalium propensionum comprehensio profecerit. Convenire enim omnium animantium essentia ac conservationi, bonasque adeo esse probe intelligimus; quod, quanquam dubitationem non habet, tamen congenitas inclinationes ab illis, quæ primo post nativitatem ex sensuum externorum perceptionibus oriuntur, summa cautione discerni oportere ii etiam agnoscunt, quibus ceteroquin stimuli naturales in tradenda hac doctrina utramque faciunt paginam.

Cum propensionibus adscitis haud confundendi.

Quantum interfit pro scopo nostro naturales stimulos contemplari, argumento esse potest, quod uterque COCCÆJUS *Differ. X. §. 7. lit. E.* illis utatur, ad probandam hanc disciplinam, eorum usum vero in concipiendis naturæ regulis negligi posse neget KOBLERUS *Ex §. 163.* omnia fere ab iis duci tradat ERNESTI §. 6. & 15. dein ex his præsentia disciplinarum systemata in plurimis emendari posse judicet GENUENSIS *Met. II. prop. 44.* Iisdem denique totum suum ædificium superstruat SCHMAUSIUS c. III. Cum tamen veros & spurios distinguendos etiam postremus inculcet; c. I. §. 11. ne alias librisorum aut Mæchorum cupiditates, vel pudor arbitrarius pro naturæ instinctibus venditentur; Quænam in specialibus materiis adhibenda sit obrussa, infra ostendemus.

§. XXIV.

Quo plures obijciuntur sensibus caussæ aliquid sumendi, vel rejiciendi, eo major fieri debet adpetentiæ, vel averfationis sensitivæ gradus, potest vero alterutra crescere adeo, atque augeri, ut sola dominetur, & plane evanescat contraria. Vehementior hujusmodi animæ commotio ex Ideis confusis orta, seu prædominium appetitus, vel averfationis sensitivæ, AFFECTUS & perturbatio dicitur. Possibile igitur est, ut appetitio vel averfatio sensitiva in affectus & perturbaciones abeat.

Quomodo appetitio, aut averfatio in affectus abeat.

Effrenatum fieri appetitum posse expertus est Adolescens, quem sic loquentem induxit PLAUTUS *Cistell. II. sc. 1. v. 4. Factor, crucior, agitor, stimulator, versor in amoris rota miser, exanimor, feror, differor, distrabor, deripior, ita nullam mentem animi habeo.* Crescere vero averfationem sensitivam alter apud TERENTIUM. *Me miserum!* clamat, vix sum.

sum compos animi, ita ardeo iracundia. Adelph. II. sc. 2. v. 12. Non omnis igitur appetitio, vel averfatio sunt affectus, ut THOMASIO visum *l. l. §. 89.*

§. XXV.

Et quæ horum sint radices- **A**criores concitationes in appetendo, *grati* & *jucundi*, in averfando *ingrati* & *molesti* sunt affectus. Horum etsi variæ sint partes, omnes tamen ex aliquot præcipuis radicibus fibrarum more enascuntur. Quum enim omnis appetitio sit vel boni impetrati *Voluptas*, vel boni venturi *Desiderium*, *Libido*, & omnis averfatio vel mali præsentis *Tædium*, *Ægritudo*, vel mali futuri *Metus*, sequitur cunctos affectus, voluptatis, libidinis, ægritudinis & metus prædominio contineri, atque esse genera quatuor, *Gaudium* seu lætitiã, *Cupiditatem*, *Tristitiã*, ac *Terrorem*.

Partitio hæc affectuum jam inter antiquissimos Philosophos recepta est. Sic AGATHO in *ἀδηλω. Τὴν ἡδονὴν, ἐπιθυμίαν, λύπην, φόβον.* Et HORATIUS: *Gaudeat an doleat, cupiat, metuatve.* I. Ep. 6. tum VIRGILIUS *Æn. VI. v. 733.*

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Quando vero THOMASIO affectus omnes ad cupiditatem, avaritiam, & ambitionem reducit, §. 127. 599. de iis tantum, qui ex libidinis prædominio pro diversitate objectorum nascuntur, capiendus est.

§. XXVI.

Sæpe anima est indifferens; aliquando in æquilibrio. **Q**uoties anima neque in rem quamdam propendet, neque ab ea abhorret, ad illam **INDIFFERENS** esse dicitur. Adest itaque hæc indifferentia, quando rem talem vel plane non cogitat, vel cogitat quidem, sed non ut bonam sibi, vel ut malam. Quare nec averfatio in sola appetitionis privatione consistit, nec appetitio in nudo averfationis defectu. Sed etiam ab indifferentia differt æquilibrium, in quo stat anima, si pares aliquid ad se relatum optandi, æque ac vitandi rationes videantur.

Leporem nondum perceptum nec sibi nec Domino venatur vertagus acer, sed neque aspernatur; En indifferentia ob cogitationis defectum: Dum vero Leporem persequitur, equos, boves, capellas, arbores, fontes percipit, ad se tamen non refert, ut bonos, vel malos;

los; indifferens est, quia hos ad se pertinere non cogitat. Quod si currens canis ad bivii caput pervenit, feram utrinque olfacit, cursum sistit paulisper, tum stat in æquilibrio.

§. XXVII.

Unum adhuc superest, quod de facultatibus, quæ brutis atque hominibus communes sunt, addamus. Possè nimirum animalia habitas perceptiones, imaginationes, appetitus, & affectus diversis quibusdam sonis, signisque manifestare, ac propterea *Loquelam* iis merito vindicari. Proximum vero est, ut facultates strictim delibemus solius animæ humanæ proprias. Fluunt autem hæ ex animalis rationalis notione, ac earum ope objecta non modo ut sensibilia, verum etiam ut insensibilia nobis repræsentare, & appetere valemus. Hinc primæ illæ *inferiores* seu ignobiliores, istæ vero *superiores* ac nobiliores salutantur.

Quæ anima hominis in specie, ejusque facultates.

Exempla loquelæ nobis offerunt canes venatici, cum perdices persequuntur; gallinæ domesticæ dum ova gignunt, pullos vocant, & dum dulce canit Philomela; v. G. A. BOUGEAUTE *Amusement philosophique sur la Langage des Bêtes*. Sed non enuntiant animantes nisi res singulares, individuas & quæ cadunt sub sensus. Entia enim universalia v. c. *naturam, perfectionem* sibi repræsentandi non habent potestatem. Perquam idonee CICERO: *Sed inter hominem, & belluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest, quodque præsens est, se accommodat, paullulum admodum sentiens præteritum aut futurum. Off. l. 4.*

§. XXVIII.

Id nimirum homini tributum a supremo DEO, ut non cogitare modo, quod & bruta faciunt, sed etiam ATTENDERE, seu cogitationes suas ad unam rem ita transferre, ut illam ab aliis abstrahat, licet simul perceptis; tum REFLECTERE, hoc est objecti, ad quod attendit, partes membratim perlustrare, & considerare; ac porro, quid singulæ hæ partes separatæ cum aliis entibus commune habeant, INTELLIGERE, vel quod idem est distinctas rerum ideas & notiones universales consequi possit, quas humanæ mentis potestates & exercitationes *attentionis, reflexionis, & intelligentiæ*, seu intellectus in specie vocabulis designant.

C

Cum

Cum hominem abstrahimus, ut obvio utamur exemplo, a plantis, brutis, stautis & lapidibus, ad eum attendimus; ubi vero singulas hominis partes investigamus, v. c. corpus, animam, varios corporis motus, variasque potentias, reflectimus: tandem quando, investigatione hac instituta, corpus & animam, aliasque partes a se invicem discernimus, contingit, ut per associationem Idearum alia etiam corpora animata, & inanimata, & alias animas brutorum, hominumque nobis repræsentemus; quod si notas istas differentiales corporis, id est, an sit animatum, vel inanimatum, & animæ, an sit bruti, vel hominis abstrahimus; Ideæ corporis & animæ nascuntur distinctæ, & universales; sicque *exercemus intellectum* in specie. Hac enim voce alii totam facultatem cognoscendi superiorem, alii v. c. Puffendorffius I. 1. 3. Thomafius, I. 1. 7. Burlamaquius I. 1. §. 6. & 8. etiam inferiorem denotant. Sed v. WOLF. *Pfych. Emp.* §. 275.

§. XXIX.

Deinde In-
genium,
ratio, at-
que judi-
cium.

Præcipue autem in eo excellit animæ humanæ dignitas, quod IN-GENIO, RATIONE, atque JUDICIO instructa est. Quæ facultates, teste proprio cujusvis sensu, diversimode se se exerunt; & Prima quidem, universalibus rerum notionibus per intellectum formatis; similitudines earum observat; Altera nexum quoque seu dependentiam unius ab alia, causas, & consequentia perspicit; Tertia vero, quæ res alteri quasi subjecta sit, vel non sit, intelligit, atque ideas diversas inter se componit. Inde vero perspicuum est, hasce animi vires ad eum omnes scopum contendere, ut rerum inter se repugnantiam sive FALSITATEM, & a repugnantia vacuitatem, uno verbo VERITATEM deprehendamus.

Equidem aliquando omnes mentis potestates appellantur, uno *Ingenii* nomine, CICER. *Fin.* V. 13. Inprimis tamen Poetis tribuitur Ingenium. VELL. PATERC. H. R. I. c. 5. & 7. nec non Historionibus, atque Pictoribus propter acute jocoseque dicta, plautinos sales, tropos, colores, gestus, quibus rerum exprimunt similitudines. Quare SALLUSTIUS pro negotiis, *quæ ingenio geruntur, memoriam rerum gestarum* exigit, ut ad similitudinem majorum *Virtus accendatur.* Jug. C. IV. PETRONIUS *Cocum* vocat *ingeniosum*, *qui de bubula piscem, de lardo palumbum, de perna turturam facit*, quod rerum similitudinem adsequitur. *Satyr.* c. 70. *Rationis* notio eadem est veteribus, uti probat locus CICERONIS: *Homo*, ait, *quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque*

busque presentibus adjungit, atque amittit futuras. Off. I. 4. Judicium quoque ab ingenio, & memoria distinguit PLINIUS Ep. VI. II.

§. XXX.

Quicumque volet se ipsum, atque alios homines paulisper scrutari, non ibit inficias, se quidem aliquando, cur aliquid repugnantia vacuum sit, vel non sit, id est veritatum vel falsitatum rationem sufficientem ostendere posse, aliquando non posse. Prioris generis cognitio CERTA est, posterioris INCERTA. Præterea animadvertet; homines multos, sive ob naturalem *maturæ ætatis*, dein *sanae mentis*, atque *institutionis defectum*, sive ob superveniens *somni, ebrietatis*, aliusve *morbi impedimentum*, sufficiente rationis usu destitui, omnes vero ob humanæ intelligentiæ circumscriptionem innumerarum rerum cognitione carere, & non paucas concipere ideas ab objecto discrepantes. Certa rei cognitio parit EVIDENTIAM, incerta OPINIONEM, absentia cognitionis dicitur IGNORANTIA, Ideæ vero dissimilitudo cum objecto ERROR. Hæc si cum supra traditis conferantur, liquebit, evidentiam esse mentis perfectionem; opinionem vero, multo magis ignorantiam & errorem imperfectiones.

Quibus evidentiā perfectionem, opinionem, ignorantiam, errorem imperfectionem afferunt.

Nemo sanus est, & cogitans, cui certa ac *evidens* non sit propria existentia. Contra quæ de commercii modo inter animam & corpus a Philosophis traduntur, aliud non sunt quam *opiniones*. Quis veros a nobis *ignoratas* enarret! ut enim cetera prætermittam omnia, quos sunt, qui corporeæ suæ machinæ partes, & structuram intelligant? Sed & *errores* in falsis perceptionibus & judiciis oriri quotidie quamplurimos tota mundi docet historia: quoniam, ut ait CICERO: *Cujusvis hominis est errare*: addit tamen: *Nullius nisi insipientis in errore perseverare. Phil. XII. §. 2.*

§. XXXI.

A Superiore cognoscendi facultate superior quoque appetendi facultas pendet: quippe quæ in eo sita est, ut homo res intelligentiæ, rationis, atque judicii usu, vel vere, vel etiam falso comprehensas appetere valeat, aut averfari. Vocantur hæc potentia VOLUNTAS *in specie*, & NOLUNTAS, Latinis *declinatio*; actus vero voluntatis *volitio* est & noluntatis *nolitio*, sive appetitus, aut averfatio

tum (b) In appetendo voluntas, & declinatio.

rationalis, latius sumtus. Velle igitur & nolle, cum aliquo rationis usu ita conjunctum est, ut primum sine altero ne cogitari quidem possit.

Etiam ARISTOTELI voluntas est *μετὰ λόγῳ ὀρεξις*, *Conjunctus cum ratione appetitur*. I. *Rhet.* 10. Nimis arcte vero sumebant Stoici voluntatis vocabulum, eam enim putabant *in solo esse sapiente*: CICERO *Tusc.* VI. 6. Sed ab iis recte recessit WOLFIUS *Pfych. Emp.* §. 886. & definit appetitum rationalem, *Inclinationem animæ ad objectum pro ratione boni, quod in eo inesse distincte cognoscimus, vel nobis cognoscere videmur.*

§. XXXII.

Hæ agere nequeunt sine momentis. **Q**uemadmodum facultas appetendi generatim, non nisi boni repræsentatione ad appetitum, & repræsentatione mali ad averfationem determinatur, (§. 21-) ita & voluntas quoad facultas est, nihil per essentiam suam habet, quam ut se inclinare in alterutram partem possit; aliquam igitur sufficientem rationem accedere oportet, quæ voluntatem ad volendum aut nolendum impellat. Hæc quæ ratio sufficiens volendi aut nolendi nominatur **MOTIVUM**, seu *momentum*. Ex quibus planum est, cur anima ad bonum & malum distincte quidem cognitum, sed quod sua nihil censet interesse, indifferens quiescat (§. 26.) curque boni tantum convenientis judicium, volitionis, & judicium disconvenientis mali, nolitionis sint momenta. (§. 27.)

Res hæc tota illustrari potest, si animam *libra*, dein *lanci dextra* facultatem appetendi, *lanci sinistra* facultatem averfandi, *ponderibus* vero impositis momenta comparemus; uti enim *libra* sine pondere quiescit indifferens, & si geminæ *lancis* pondera sint æqualia, anceps stat, & in æquilibrio; pondere autem uni *lanci* tantum: vel majore imposito, in eam, quæ præponderat, partem deprimitur; idem quoque in anima fieri observatur, quæ sine motivis, aut si motiva sint æqualia, nec velle potest, nec nolle. v. CICERO. *Fin.* V. 10 *in fin.* & *Acad. Quæst.* IV. c. 12. Positis vero motivis præponderantibus volitionem, aut nolitionem elicere, & si unum appetit, ejus contrarium averfari debet. Inde vero ulterius colligimus, quænam (a) sint volendi, & nolendi requisita, dein, (b) quare *velle*, & *non velle*, atque adeo *nolle*, & *non nolle*, distinguantur. v. L. 1. §. 3. *D. Trib. Ast.* demum (c) a vero profus aberrare THOMASII opinionem docentis: *Intellectui quid bonum videri, quia id voluntas appetit; & sic volitionem cognitione boni esse priorem.* *Fund.* I. c. 1. §. 46. *seq.*

§. XXXIII.

§. XXXIII.

Quoniam hominum sensus non modo, sed etiam ratiocinationes Quæ vera atque judicia erroribus sunt obnoxia, (§. 30.) sæpius bona vel sunt aut mala nobis esse opinamur, quæ vere talia non sunt. Ita intelligi opinata. mus tam bona quam mala in VERA & OPINATA seu *apparentia*: momenta vero in *genuina*, quæ veritate, & *spuria*, quæ falsa opinione nituntur, recte distribui. Hinc bona opinata ad vera mala, & mala opinata ad vera bona pertinere, & porro malum a nobis non nisi sub specie boni appeti, & bonum tantum sub specie mali declinari: denique illas solummodo volitionum & nolitionum formas proprie rationales esse appellandas, quæ vero rectoque boni mali que judicio congruunt.

Vere cecinit PERSIUS:

Mille hominum species, & rerum discolor usus,

Velle sum cuique est, nec voto vivitur uno. Satyr. V. v. 52. seq.

Quot non sunt, qui de perfectione intellectus parum solliciti & attentionem fugientes *Bonum otium conterunt socordia SALUST. Cat. 4.* quot non contra, qui cibo ac potui indulgentes immodico, integritatem perdunt valetudinis? Anima igitur, ut advertit SIMPLICIUS ad Epist. *Ench. c. 34. p. 184. Supte voluntate, alias verum bonum amplectitur, alias imaginarium; quia nimirum bonum esse arbitratur. Unde illud: Nemo gratis malus.*

§. XXXIV.

Ubi rei perfectio, vel imperfectio diversos habent gradus, ibi major quoque & minor tam boni, quam mali quantitas concipi in se, vel potest; fac autem minus bonum majoris esse impedimentum, tunc comparative plus imperfectionis rei adferret, quam perfectionis; fieret igitur comparative tantum. *comparative malum.* Fac contraria ratione minus malum, quod malum majus excludit, eritque illud *comparative bonum.* Qua de causa mirum non est, animam id, quod ut bonum minus cogitat, aversari tanquam comparative malum, & quod ei malum minus videtur, appetere utpote comparative bonum. Quod si bonum minus arripiat præ majori, aut malum minus præ majori declinet, motiva sectatur spuria, & bono malove impellitur pro parte opinato.

Ita bonæ sunt exercitationes, quibus diversa corporis membra agilitatem consequuntur: aut fiunt comparative mala, si ingenii & rationis exercitationem impediunt. Nam proprie bona dici non possunt, quæ plus incommodi, quam commodi habent. L. 83. D. de V. S. Contra mercium e navi projectio in mare mala est, sed si navis aliter servari nequeat, fit comparative bona; quo pertinent verba THOMASII Fund. l. c. 1. §. 87. Bonum totius est verum bonum, bonum partis totum destruens est verum malum, seu bonum adparens. Accedit CICERO de LL. III. c. 10. Sed est iniqua in omni re accusanda prætermittis bonis malorum enumeratio - - - Ego fateor in ista potestate (Tribunatus) inesse quidam mali, sed bonum, quod est acquisitum in ea, sine isto malo non haberemus, & QUINTIL. VII. c. 4. In comparatione malorum boni locum obtinet levius.

§. XXXV.

Quando **U**su persæpe venit, ut quod semel volumus, iterum velimus, appetitio- nes pug- appetitio subsequatur, & porro hæc novum sumat incrementum: nent inter se. sed fieri quoque solet, ut volitio una, alteri volitioni sit contraria; & ut appetitio sensitiva, appetitioni rationali adversetur, igitur in superiore specie, quum plures appetitiones ad idem tendant obtinendum, si & cætera concurrant omnia, existet perfectio, (§. 14.) ast in specie posteriore, quoniam appetitiones ex eodem fundamento non possunt explicari, erumpit imperfectio. Idem ipsum de aversationibus sensitivis & nolitionibus est dicendum.

Ponas me venæ sectionem, quam bonam ante judicaram, iterum adpetere, & volitiones consentient. Ponas porro vinum, olim meo gustui gratum, ad digestionem promovendam mihi rursus præscribi, & adpetitio rationalis crescet per sensitivam. Quod si, ut loquitur Phormio apud TERENTIUM, Nolo, volo: volo, nolo rursus, cedo sæpe, quod dictum, indictum est, Phorm. Act. V. Sc. 6. v. 56. volitiones, & nolitiones, dissentiunt. Denique quando de se fatetur Medea,

- - - Si posses, sanctor essem,

Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido,

Mens aliud suadet, video meliora, proboque!

Deteriora sequor - - OVID. Met. VII. 19.

Appetitus sensitivi & rationalis eleganter expressit pugnam. Vid. DIV. PAULUS Rom. c. VII. v. 23. & c. VIII. Ceterum ex his nondum satis patet, quænam sit appetitus, ac aversationis perfectio. Id modo demonstrasse sufficiat, posita volitionum, aut nolitionum contrarietate, perfectionem exulare.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Varias fieri hæcenus vidimus in homine mutationes, quæ si in illo ipso rationem habent sufficientem, **ACTIONES**, si in alio **PERPES-** Definitur actio in-
SIONES appellantur. Item actiones aliæ *externæ* sunt, quæ a motu terna, ex-
organorum corporis, aliæ *internæ*, quæ a sola vi animæ, aliæ *mixtæ*, terna, mix-
quæ ab anima & corpore simul proveniunt. Quoniam igitur id ho- ta, perfec-
mini **POSSIBILE** est generatim, quod nullam in eo ponit repugnantiam, sio, possi-
& in specie physice possibile, quod viribus ejusdem haud repugnat, bilitas, seu
seu cujus existentia præstandæ ejus vires sufficiunt; potentia vero facultas
agendi quod physice possibile, *facultas agendi physica* vocatur; evi- agendi.
dens est competere homini etiam qua animali, physicam innumeras
actiones agendi facultatem.

Cogitare, attendere, reflectere sunt actiones *internæ*; Spiritum ducere, crescere, sudare, *externæ*; edere, bibere, ambulare, librum legere, *mixtæ*. Ast in forum rapi obtorto collo, gladio transfigi, sunt *perpessiones*. Et quoniam homo bonum verum sub specie mali sæpe averfatur, ac malum verum sub specie boni appetit, utique id ei est physice possibile. V. WOLF. *Tb. N.* §. 952. seq.

§. XXXVII.

Ex *possibilis* definitione intelligimus, id esse **IMPOSSIBILE**, quod non Nec non
caret repugnantia, & hinc physice seu naturaliter impossibile, impossibi-
quod viribus nostris repugnat, seu ad quod efficiendum vires no- le, necessa-
stræ non sufficiunt. Cujus contrarium est impossibile, sive quod rium, con-
non potest non esse, id **NECESSARIUM** nominatur; igitur oppositum togens.
τ physice impossibile est physice necessarium; quod vero nec im-
possibile est, nec necessarium, sed ita possibile, ut ejus contrarium
quoque respectu virium nostrarum fieri possit, illud fortuitum ac in
potestate nostra positum est seu *subjective* **CONTINGENS**. Ex his patet
necessarium unico tantum, contingens vero duplici modo posse de-
terminari.

Cælum digito tangere homini est physice impossibile, ast mori eidem
physice necessarium. Regulas, quibus natura hominis accommoda-
tur, addiscere, non est physice impossibile; nec tamen physice ne-
cessarium; qui enim prælectionibus nostris intersunt, experiuntur,
posse

posse se huic studio vacare, aut non vacare. Id igitur in cujusvis potestate positum est, ac *subjectivæ contingens*.

§. XXXVIII.

Necessitas simplex, & cum ad-junctione, interior, ac exte-rior. Utrumque tam impossibile, quam necessarium vel *simpliciter* tale est, vel solum *hypotheticæ & cum adjunctione*, si nimirum quid aliud adipisci, aut effugere velimus. Quæ simplex & absoluta est neces-sitas, iterum vel a propria nostra constitutione trahit originem, vel solum ab alia effectrice causa extra nos existente. Illa necessitas dicitur *interior*, hæc *exterior*, sive coactio physica in specie. Itaque tam necessitas interior, quam coactio physica contingentiam subje-ctivam prorsus excludunt, quæ tamen contingentia de impossibili-tate vel necessitate hypothetica negari nequit; nisi cum aliqua ex-ceptione.

Necessitatem simplicem describit CICERO, *Cui nulla vi resisti potest, qua neque mutari, neque leniri potest*: eamque paulo post sic declarat: *Homines mortales necesse est interire sine adjunctione; ut cibo utantur, non necesse est, nisi cum illa exceptione: extra quam si nolint fame perire, de Inv. II. 57.* Quod si quis morbo correptus, quem apoplexiam vocant, humi cadat, necessitate *interiore* agit; si vero cadat ab altero percussus, necessitatem patitur *exteriorem*, seu coactionem physicam.

§. XXXIX.

Princi-pium quo-tuplex sit. Principium generatim definiunt esse id, quod rationem alterius in se continet, (§. 1.) atque ita distribuunt, ut aliud faciant prin-cipium *possibilitatis*, aliud *existentiæ*, aliud cognitionis. Ex primo quare, & quomodo aliquid sit possibile, ex altero quare aliquid fiat existatque, ex tertio denique, quare quid nobis ita notum sit, per-spicitur. Huic divisioni duas adhuc adjiciunt, ut inprimis omne principium vel sit in eadem ipsa re, in qua illa reperitur, quæ ex principio pendet, *intrinsicum*, vel extra eam rem, *extrinsicum*. Dein vero principium existendi sit vel *efficiens*, vel *removens*, illud, quod rei ipsius est causa, eamque producit, hoc, quod solum tollit im-pedimentum.

Ita DEUS principium est mundi, tam *possibilitatis*, vel quod idem est *effendi*, quam causa & principium *syntheticum seu metaphysicum existen-*

existentiæ, sive realitatis, actualitatis, existendi, *scendi*. Contra 3 contemplatione hujus universi Creator infinitus agnoscitur; est ergo mundus principium analyticum, vel logicum cognitionis DEI, sive *cognoscendi*. Canis porro est principium *intrinsecum* latratus. Sculptor principium *extrinsecum* statuæ. Tandem sol est Principium *efficiens* lucis; qui vero valvas aperit obductas, principium *removens*. v. ARIST. *Met. IV. c. 1.*

§. XL.

Facultas Entis per principium efficiens intrinsecum aliquid agendi sine externa quadam vi, est SPONTANEITAS in sensu lato; illa vero spontaneitas, quæ simul ad actiones physice & subjective contingentes, id est tam ad unum possibile, quam ad alterum ejus contrarium competit, cum ad nullum eorum per essentiam determinatum est, spontaneitas in arctiore significatione, vel etiam NUDUM ARBITRIUM appellatur: quoniam igitur animam prima illa physica facultate agendi pollere ostendimus, (§. 36.) absurdum foret eadem latioris generis spontaneitatem denegare. Gaudet anima spontaneitate.

Ampliolem hancce spontaneitatis significationem amplexus est cum Aristotele CHR. WOLFIUS, eamque rebus quoque inanimatis tribuit, *Psych. Emp. §. 933.* Sane ignis sponte moveri dicitur, & VIRGILIUS:

*Arboribus, ait, varia est natura creandis,
Namque alia nullis hominum cogentibus ipsæ
SPONTE sua veniunt. Georg. II. v. 10. seqq.*

Ideo Jcti fructus sponte natos ab illis distinguunt, qui adhibita Coloni industria producuntur. HUBER. *ad Inst. II. tit. I. §. 46.*

§. XLI.

Verum & altera spontaneitatis specie, sive arbitrio, cum primis in attentionis, & reflexionis usu animam gaudere, & sua quemvis det experientia & facili negotio demonstratur. Si enim attendere & reflectere, cum id agimus, nobis non esset physice & subjective contingens, sequeretur, ut non attendere & non reflectere sit physice impossibile; hinc ut attentionis actus vel necessitate interna per animæ essentiam, vel necessitate externa seu coactione physica determinentur. Ast neutrum accidit: non necessitate intestina, siquidem Et nudo arbitrio.

D

dem

dem hi actus salva animæ essentia atque natura, augeri, minui, im-
mo & prorsus non inesse possunt: (§. 28.) non coactione phy-
sica, quoniam in nobis ipsis fit attentionis & reflexionis exercita-
tio, & porro hæc in actionum genere continetur. (§. 36.) Quæ-
cunque vero hominis mutatio, cujus ratio sufficiens est in coactio-
ne physica, nullam in nobis causam habet, sed in externa tantum
vi, (§. 38.) atque adeo non ad actiones, sed ad perpeffiones per-
tinet.

Ex his adparet: (a) spontaneitatem nobis non actum designare sed
potentiam, qua & tunc præditi sumus, cum prorsus nihil ex arbitrio
agimus. (b) Deinde non omnia, quæ ab homine sponte fiunt, fieri
etiam arbitrarie. Ita homines æque ac plantæ crescunt sua sponte
quidem, sed physice necessario; quoniam hæc mutationes absolute &
in se fortuitæ, subjective tamen seu respectu virium agentis, & in iis-
dem circumstantiis contingentes dici nequeunt; contra sedemus, sta-
mus, ambulamus, oculos claudimus, aperimus, sponte & fortuito;
quoniam per corporis structuram utrumque fieri potest. Senserant
hanc veritatem Epicurei, siquidem ut Automorum doctrinam cum
animæ arbitrio conciliarent, ad seminum declinationem recurrerunt.
SIC LUCRETIUS:

*Sed ne mens ipsa necessum
Intestinum habeat cuiculis in rebus agendis,
Et devincta quasi cogatur ferre, patique,
Id facit exiguum clinamen principiorum, de N. R. II. 289.*

§. XLII.

In actioni-
bus intel-
lectus &
volunta-
tis.

Quemadmodum sine attentione, ac reflexione neque intelligere,
neque ratiocinari, neque judicare quisquam potest, (§. 28.)
ita & intellectus, rationis, atque judicii usus ad operationes volun-
tatis & noluntatis præsto esse debet. (§. 31.) Quoniam igitur anima
interne necessitari, aut physice cogi nescia, sponte attendit & refle-
ctit; (§. 41.) consequens est, ut nec intellectus, ratio & judicium
hinc nec voluntas & declinatio interiori necessitati aut coactioni
physicæ subesse possint, sed omnes harum facultatum actiones ad
spontaneitatem, atque arbitrium referendæ sint.

Nulla vi unquam efficies, ut quisquam Xantippen quamdam sædissi-
mam appetat, vel viperam venenatam, & contra matrem sibi carissi-
mam aversetur. Id confirmat WOLFIVS *Psyc. Emp.* §. 927, exemplo
Th. Campanellæ, qui per quadraginta horas in durissimam quæstionem
datus

•datus eo adigi non potuit, ut se perduellionis reum confiteretur. Quid, quod tot Martyrum millia omni potius tormentorum genere dilaniari voluerunt, quam Diis immolare? Vere igitur SENECA: *Cogi qui potest, nescit mori. Hercul. fur. v. 425.*

§. XLIII.

Id equidem fallere posset incautos, quod sæpe vel ob illatos corpori cruciatus, vel ob mali alterius imminentis trepidationem priori appetitui, appetitus posterior refragetur. Verum inde non aliud evincitur, quam flexibilem esse, ac mutationi obnoxiam voluntatem, eamque malum minus in se odio habitum, ad effugienda tamen mala majora tanquam comparative bonum sponte sua amplecti; quare appetitionem non coactio physica, sed ipsa voluntas producit propter novum momentum sibi suppeditatum a coactione *secundum quid*, seu cum adjunctione; quæ utique non tollit contingentiam; (§ 34.) quidquam enim semper est in pectore, quod contra pugnare atque ob stare possit.

Refellitur, quod objici posset.

Fac adolescentem minis, atque verberibus compulsus thema ali- quod memoriæ mandare; propterea coactionem physicam non patitur memoria, sed sua adhuc vi agit. Eadem est voluntatis ratio. Nec obstat vulgata regula, *Coacta voluntas, est etiam voluntas. L. 21. §. 1. D. quod Mer. Caus.* Non enim ad coactionem physicam, sed ad coactionem secundum quid pertinet. Rem acute exponit EPICTEtus apud Arian. I. 17. *Qui mihi mortis metum objicit, cogit me, inquit? Profecto non id, quod objicitur, sed illud, quod præstare tibi videtur, aliquid istiusmodi committere, quam oppetere mortem. Hic igitur etiam tu te cogit opinio, hoc est, voluntas voluntatem.*

§. XLIV.

Postquam in superioribus confectum est, hominem animal esse ratione præditum, & intelligentia (§. 28. 29.) ad varias actiones sponte ac ex arbitrio edendas aptum, (§. 40. 41.) porro ita comparatum, ut nihil nisi sub specie boni, seu quod præ se fert perfectionem, & hinc placet, appetat, nihil nisi sub specie mali, seu quod præ se fert imperfectionem, adeoque displicet, aversetur (§. 32.): dubium non est, quin homo, quidquid agere, vel non agere sibi in iisdem circumstantiis contingens est, illud quoque in suspensio habe-

Gaudet & libertate.

re, tūm ex omni parte prius perlustrare, ac quid cum eo connexum sit perspicere, deinde quod maxime placet velle, & quod maxime displicet nolle, consequenter unum alteri præferre, id est eligere, possit. Ast facultas mentis proprium arbitrium ope rationis determinandi, seu ex pluribus possibilibus, quæ sint ad eligendum proposita sponte eligendi id, quod maxime placet, vocatur LIBERTAS, vel liberum arbitrium; palam igitur est, libertatem esse humanæ menti attributam.

Consentit in definienda libertate D. THOMAS, qui *Part I. Q. LXXXIII. Art. IV. Liberum arbitrium*, inquit, *nihil aliud est, quam vis electiva; & I. 2. Q. 17. Art. I. ad 2. Radix libertatis est voluntas, sed sicut causa est ratio.* Tum *Q. XXIV. de verit. Art. II. Totius libertatis radix est in ratione constituta.* Nec aliter re ipsa WOLFIUS *Pjyc. Emp. §. 941. & LOCKIUS de Intell. II. c. 21. §. 8.* Atque in eum sensum trahi potest definitio data a Cicerone, quod sit *Potestas vivendi, ut velis. Parad. V. 1.* Sunt igitur duo requisita libertatis, alterum: *Arbitrium*, cui inest *spontaneitas late sumta & contingentia subjectiva*; alterum *Ratio* seu *Intelligentia*: ut nimirum in potestate agentis positum sit, adhibito usu rationis se se ad agendum determinare. Attendamus ad illos, qui certum eligunt vitæ genus, & ea requisita a se invicem distincta concurrere deprehendemus.

§. XLV.

Quod ulterius declaratur. Nec adfertam modo hominis libertatem confringit ineluctabilis illa necessitas, qua tam intellectus res, ut se se exhibent, percipere, (§. 17.) atque evidentiam assentire, quam voluntas in bonum inclinare, & malum respuere, (§. 21.) simulque ab impressionibus pendere coguntur. Quod enim intellectum attinet, est adhuc in hominis potestate ad res evidentes longius attendere, reflectere, animum ab iisdem avertere, aliasque contemplari; res vero obscuras, aut minus evidentes penitus investigare, nova certæ cognitionis argumenta conquirere, aut totam illam considerationem in aliud tempus differre. Intuitu vero voluntatis, trahitur ea quidem ad bonum generatim, & a malo generatim declinat, sine ullo arbitrio, bonis autem vel malis singularibus non aliter afficitur, quam ut de iisdem sensim, ac peculiariter *consultandi*, seu in id, quod melius, inquirendi, ac se interim cohibendi, salvam retineat facultatem;

tem; qua in re nos unice hominis libertatem collocamus. Nec enim ad eam opus est perfecto, quod ajunt, æquilibrium.

Qui cum HOBBSIO de *Hom. c. XI.* THOMASIO *Fund. § 66. 67. 118. 132.* & FLEISCHERO *Inst. I. N. C. II. N. 112.* Libertatem hominis negant, ii omne hujus nostræ disciplinæ fundamentum subruunt, convelluntque; sed irritò id agunt conatu: voluntatis enim, ad quæ ipsi provocant, motiva, ex contingente necessarium haud efficiunt, quoniam nova motiva sibi repræsentandi potestas semper manet. Sic qui æstu fitique ardet ægrotus, etsi suavissimo alias potu percepto, ad eum sumendum statim incitetur; mala tamen postea inde secutura perpendere, porro ab illo abstinere, quin & ejus loco medicinam gustui ingratisimam ebibere potest. Fac vero momenta unum vel alterum eligendi esse aliquando æqualia, & adhuc ratio sufficiens, cur alterutrum præferatur, in ipsa vi libertatis continebitur cf. CICERO de *fato c. XI.*

§. XLVI.

Viam nunc munivimus ad novas actionum divisiones: quum enim alix brutis communes sint, alix nobis propriæ, priores actiones ANIMALES sive *Hominis*, posteriores HUMANÆ per excellentiam nuncupantur. Actiones animales iterum aut *nude arbitarias*, aut *necessarias*, sive *vitales, physicas, mere naturales*: Humanas vero, prout hæ vel intellectui, vel voluntati, vel libertati tribuuntur, jam *intellectuales*, jam *voluntarias*, jamque *liberas* adpellant. Hisce adjungunt *mixtas*, quarum non quidem quoad esse, *materiale*, sed quoad existendi modum, *formale*, parens est libertas. Et ita comprehendendi potest, quomodo actiones humanæ ab intellectu, voluntate & libertate veluti a suis principiis ac fontibus promanent.

Inde autem consequitur: I. Ut actio *humana, libera. ac voluntaria* non sint vocabula prorsus synonyma, quamvis, cum in nostro significato semper hæ actiones inter se sint copulatæ, promiscue sumi possint. II. Ut si voluntatem strictè accipias cum Stoicis, (§. 31. *Sch.*) omnes actiones voluntariæ sint quidem liberæ, ast non vicissim; puta cum quis per facultatem appetitivam inferiorem amplectitur, quod per superiorem appetere erat in ejus potestate positum, actio enim tunc esset libera, sed eo sensu involuntaria. V. BAUMG. *Met. §. 721.* III. Ut ad liberæ actiones etiam pertineant illæ, quæ etsi tales non sint in se, sunt tamen in sua causa, veluti, cum somnians quid agis, quod ipse vigilans libere determinaveras. IV. Ut perperam THOMASIVS intel-

Intellectum faciat potentiam mere passivam, & hinc eum neget esse actionis humanæ principium, *Fund. I. c. II. §. 11.* Rectius hanc in rem SIMPLICIUS ad *Epist. Encb. c. I. pag. 8.* Priusquam appetas rem desideratam, & amplectaris, aut rem declines, quæ est rei desideratæ contraria, vel averseris, animo propendeas, aut abhorreas oportet.

§. XLVII.

Quæ actio. Si actio voluntaria ab ingenti motivorum exsuperantia proficisci-
lubens, tur, est etiam ULTRONEA, *lubens, plane voluntaria*; si vero modi-
quæ invi- cum sit causæ impellentis superpondium, multaque & magna simul
ta per vio- adsint, quæ ad contrarium ejus, quod agitur, stimulare videantur,
lentiam, actio dicitur INVITA, vel *secundum quid coacta*, aut *mixta*. Coguntur
aut erro- autem actiones vel suamet agentis voluntate, vel ab alia externa
rem. causa, & jam blanditiis, jam minis extorquentur: quam ultimam
formam actio *invita per violentiam secundum quid* enuntiat. Ab hac
differt *invita per errorem* aut ignorantiam, quam quis non nisi errans,
aut rei alicujus ignarus suscepisset. Omnes autem hæ actiones qua-
tenus per libertatem agentis poterant determinari, eatenus ad libe-
beras spectant.

Mercator *lubens* revertitur in portum, aut metu naufragii res suas ja-
ctat *invitus*: Sulla *invitus* traditur accepisse beneficia, SALUST. *Jug. c.*
101. Lucretia vero stuprum passa est *invita* ob minas; LIVIUS I.
57. Qui venenum pro vino bibit, dein Puer, furiosus, inviti sunt
ob ignorantiam. *L. s. D. Prad. Urb.* Atque hoc sensu CICERO, *Soli*,
inquit, *sapienti hoc contingit, ut nihil faciat invitus, nihil coactus Parad.*
V. c. 2. ct. Ep. fam. IV. 7. Utramque inviti significationem adhibuit
ARISTOTELES *Nic. III. 1.* Videntur, ait, *invita ea esse, quæ aut vi,*
aut ignoratione efficiuntur. Mirus est Doctorum dissensus in figenda
harum vocum potestate: sic WOLFIO *Inst. §. 4. sq.* actio *coacta* est mutatio
per vim externam, in qua quis se habet per modum instrumenti: nos
eam vocavimus *passionem*. Idem *voluntariam* nominat, quæ nobis ul-
tronea est ac *lubens*; *invitam* vero non facit nisi per vim ac metum;
quo in significato *invitæ* sunt quidem liberæ sed involuntariæ. Sed
& THOMASIVS I. II. 104. *sequentib.* acque HEINECCIUS I. §. 58.
seq. *invitas* negant esse voluntarias, easque definiunt. *quæ a mente se*
ipsam determinante non proveniunt, atque iis opponunt *spontaneas*. Con-
tra BURLAMAQUIUS, I. II. 12. *mixtam*, sive *coactam secundum quid*,
& *invitam* dicit esse voluntariam, sed non liberam, ut alios multos
prætereamus.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Quicumque libere agit, is se ad agendum determinat, & determinationi convenienter operatur. (§. 44.) Habet igitur tam **DETERMINATIONIS**, quam **EXECUTIONIS** libertatem. Quum vero unum atque alterum prætermittere in ejusdem positum simul esset potestate, (§. 45,) consequens est, ut & libertate gaudeat, quam **CONTRADICTIONIS**. Deinde ut possibiles quoque sint libertatæ ab agendo **CESSATIONES**, seu actiones liberæ *privativæ, facta omissionis, non facta*, quibus actiones *positivæ, factum commissionis, facta simpliciter* opponuntur. Etsi aliquando sub facto simpliciter, etiam non factum continetur.

Datur libertas determinationis, executionis, contradictionis, datur & libera cessatio.

Qui ad prælectiones accedit, is primum ad id se determinat, dein actu exequitur & committendo agit. Cui vero ignis incumbit cura, si ad fornacem obdormiat, ille omittendo agit. v. L. 27. §. 9. *D. ad L. aq.* Atque hæc cessatio inter actiones liberæ privativas recensetur. Ceterum dantur quoque actiones positivæ non liberæ, v. c. circulatio sanguinis, uti & non liberæ cessationes; veluti si stomachus cibos non digerat ex structuræ internæ defectu. Sunt, qui & libertatem *Contrarietatis* requirunt, ut nimirum quis possit idem appetere, & averfari: sed ea semper non est necessaria, sæpissime absurda. Ita vir sapiens plura appetit, quæ potuisset etiam non appetere, aut ea non potuisset averfari.

§. XLIX.

Quamquam præclaræ sint, quas hucusque tetigimus, hominum dotes; ita tamen nascimur omnes infirmi, atque imbecilles, ut sine aliorum hominum cura & auxilio paullo post vitam vix acceptam deponere, aut longius fors toleratam soli miserrime ducere cogere-
mur. Hinc insitus cuique communitatis cum his, qui sui sunt generis, seu **SOCIALITER** vivendi appetitus, quem facultas **SERMOTENIS**, id est *cogitata sua sonis articulatis aliisve signis clare & distincte manifestandi*, maxime adjuvat, ingenerata vero de gravibus præsertim aliorum malis commiseratio, variæque singulorum capacitates sum-
mopere confirmant. Itaque nemo est, nisi plane demens, qui hominem alicujus socialitatis colendæ gratia factum esse non agnoscat.

Veterum

Veterum testimonia de natura hominis aliorum hominum confortia appetente Grotius, Pufendorfius, horumque Commentatores larga manu collegerunt. Et quamvis HOBBSIUS de Civ. 1. §. 8. *Hominem esse animal aptum natum ad societatem* falsum pronuntiet: sermo tamen eidem est de magnis Societatibus, de quibus jam non agimus. Addit enim: *in not l. c. Infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent: itaque bonines alterum alterius congressum natura cogente appetere non nego.* De sermone verissime dixit CICERO: *Rerum Domina eloquendi vis primum efficit, ut ea, quæ ignoramus, discere, & ea, quæ scimus, alios docere possimus. Deinde hæc cohortamur, hæc persuademus, hæc consolamur affictos, hæc a vita immani & fera segregavit.* DE. N. D. II. 59.

§. L.

Naturæ definitio ad hominis corpus, atque animam proprie applicatur. Et summatim quidem hæc erant de corpore animæque hominis dicenda, ut quænam esset illius *Natura*, intelligi posset. Venit igitur hoc nomine aut sola *animalis rationalis notio*; aut *essentia* ejusdem *existens*; aut potissimum *vis corporis* per variam partium structuram determinata, & *vis animæ* res tam sensibiles, quam insensibiles sibi repræsentandi, ac sponte agendi, harmonice inter se unitæ, quæ quatenus etiam in brutis inveniuntur, *naturam animale*m, quatenus vero hominem a belluis differre faciunt, *naturam rationale*m, prima naturæ humanæ, communem humanitatem constituunt. Et cum *naturale* sit, quod rationem habet sufficientem in rei alicujus natura, (§. 10.) quid homini sit naturale, ex dictis facile colligitur.

Iea variis corporis motus, sensationes, imaginationes, fictiones, appetitus, aversiones, stimuli, arbitrium, homini ut animali, naturales sunt: aut intelligere, ratiocinari, judicare, velle, nolle, libere agere, loqui, vivere socialiter, homini naturale est, ac proprium. Et utrumque quoad facultatem absolute, quoad exercitium hypothetice. *Nostra omnis vis, ait SALLUSTIUS, in animo & corpore sita est. Animi imperio, corporis servitio magis utimur. Alterum nobis cum Diis, alterum cum belluis commune est.* Cat. I.

§. LI.

Improperie vero ad ejus indolem, tem. Et si autem eadem omnibus hominibus obtigerint facultates, varius tamen est in quovis subjecto illarum gradus, exercitatio, ac vigor, variaque inter se proportio, vel in cognoscendo, quæ INGENIUM

NIUM est latius sumtum, vel in appetendo, quæ singulorum INDOLES dicitur. Pendet vero & ingenium, & indoles tam ab habitu agendi ex determinatione præterita acquisito, sive CONSUETUDINE, quam a dissimili partium corporis dispositione, nec non sanguinis & humorum mixtura, hoc est TEMPERATURA, quæ ipsa a feminis, ætatis, climatis, victus, valetudinis, institutionis, exemplorum, studiorumque varietate scaturit. Quum vero natura inde dicta sit, quod nasci aliquid faciat, (§. I.) consuetudo autem & temperatura hominem ad actiones ejusdem generis edendas proclivem reddant, aperta est causa, ob quam passim pro consuetudine aut temperatura, immo & pro generatione, ac nativitate designanda, naturæ vocem usurpent.

Naturam pro ingenio, aut indole promiscue accipi passim videas. Eum sensum exprimunt illa SALLUSTRI loca: *In magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit.* Catil. II. *Gallorum gens natura bellicosa.* Catil. XLI. *Cethegus vir natura ferox, & vehemens.* Catil. XLIV. Ita & Macedoni Sceleris causas natura administrabat. L. I. D. ad St. Maced. v. SENECA. *de tranquill. an.* Consuetudine vero Alteram naturam effici, qua impulsu multa faciunt, vidit CICERO V. *Fin. 25.* & SALLUSTIUS *Jug. 87.* Bene facere, ait, ex consuetudine in naturam vertit. Temperamenta ad quadruplex genus Cholericum, Melancholicum, Sanguineum & Phlegmaticum revocari solet. v. *Job. I. Ep. II. v. 16.* ex quibus diversæ habilitates, & propensiones oriuntur etiam in integris nationibus. LIVIUS XLV. c. 23. Id movit CICERONEM, *Ut duabus quasi nos, diceret, a natura indutos esse personis, quarum una est communis, ex eo quod omnes participes sumus rationis - - altera autem, quæ proprie singulis est tributa: & innumerabiles alias esse dissimilitudines naturæ.* Off. I. 30. Denique naturam pro nativitate dixit APOSTOLUS: *Eramus & nos natura filii iræ,* ad Eph. II.

§. LII.

MAGNUM quidem est, uti affectuum, ita & temperaturæ ac consuetudinis robur, eoque minore utimur arbitrii & intelligentiæ gradu, quo diuturnior est habitus. ac quo pertinacior propensio. Nihilominus id omnino tenendum, hujusmodi proclivitates non obstaré, ne agens, cui involuntarius non obvenit furor aut dementia, sed salvus adhuc est aliquis rationis usus, sufficiente semper gaudeat libertate. Poterat is enim principiis resistere. dein melius expendere agendi momenta, & notiones rei confusas in distinctas commutare. Quid quod inclinationes bonæ ignavia & incuria sæ-

E

pius

pius abolentur, cur non & malas studio ac labore cohibere, atque extirpare licebit ?

Etiam Jcti Romani affectum v. c. *Calorem iracundiæ* judicium minuerent, *L. 48. D. de R. J.* integram tamen relinquere libertatem agnovērunt. *L. 16. §. 2. D. de pæn.* propensiones temperamenti penitus non eradicantur, quoniam uti HORATIO visum est,

Naturam expelles furca, tamen usque recurret. I. Ep. 10. v. 24.

Contineri tamen possunt, ut IDEM fatetur:

Nemo, ait, tam ferus est, ut non mitescere possit,

Si modo cultura patientem præbeat aurem. I. Ep. 1. v. 39.

Hoc plurimi suo docuerunt exemplo, inter quos Stilpo apud CICERONEM: *Eum, enim, scribunt ebriosum & mulierosum fuisse: sed vitiosam naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, ut nemo unquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit.* de Fat. V.

§. LIII.

Et perperam pro vera hominis natura usurpantur. **A**mbiguum esse naturæ vocabulum, atque adeo multiplicem ejus significationem in ea, quam tradere volumus disciplina, determinari debuisse, satis ut arbitror ostensum est. Sed & illud ex prioribus conficitur, immane quantum a scopo suo eos aberrasse Doctores, qui in hominis naturam inquisituri, vel ingenitos tantum eidem stimulos considerarunt, prætermissa, quæ *prima natura* humanæ propria constituit, ratione, vel cum hac proclivitates aut ab educatione, aut corporis habitudine, aut continua ejusdem actus repetitione contractas commiscuerunt. Itaque mirum non est positis falsis fundamentis; falsas quoque conclusiones respondisse.

Homini regulas ex ejusdem natura derivandas fere omnes quidem pronuntiant. Ast naturæ notionem adeo implicarunt interpretes, ut AUCTOR *Dubiorum Jur. Nat. C. II. §. 14.* *Nihil putet sibi obscurius, nihil difficilius esse, quam naturam definire.* cf. & CICERO. *In v. 1. 24.* Et sane HOBBSIUS *de Civ. C. I. §. 4. seq.* eumque imitatus PUFENDORFIUS *de Off. H. & C. I. c. 3. §. 4. seqq.* cupiditatem in alios sæviendi, ac necessitatem maximas excitandi discordias, sive ob ingeniorum contentionem, sive ob ejusdem rei appetitum, parataque nocendi media, perperam referunt ad hominis essentiam atque naturam, siquidem hujusmodi inclinationes ab extrinsecis tantum oriuntur causis, (§. 51.) atque ipse Hobbesius hominem *natura cogente* societatem appetere alibi docet, (§. XLIX. *Sch.*) Pufendorfius vero eum ad alterius adjutorium idoneum esse & necessarium, fatetur *l. c. §. 3.* Cur autem naturales vim repellendi stimulos ita contaminant? cur denique bonas omnium propensiones dissimulare affectant? *Sint quot capitum*

pitum vivunt, totidem studiorum millia, HORAT. II. Sat. I. V. 27. propterea discordias nasci haud necesse est, siquidem varii quoque in instrumento musico soni harmoniam efficiunt; tantumque abest, ut diversitas hæc sit damnosa, cum contra eximius sit ejus diversitatis usus. In pejus adhuc ruit THOMASIVS, quum ex variis hisce inclinationibus homines singulos *specie differre*, diversam omnium esse naturam arguit, *Fund. I. c. I. §. 117.* Bonum amplecti, a malo declinare cuique æqualiter ingeneratum, (§. 32.) quod si rei particularis appetitio vel fuga aliam hominis speciem faciat, atque naturam, nemo erit, qui sæpius a se ipso non differat specie, & plurimas non habeat naturas; quoniam haud raro contingit, ut id, ad quod antea accessimus, postea aversemur.

§. LIV.

QUONIAM STATUS est *Complexus determinationum*, seu prædicatorum, *quæ de re quadam ut existentes enuntiari possunt*, hæc vero vel proveniunt a natura, vel ab alia quadam causa, status quoque in NATURALEM & ADVENTITIUM, naturalis porro in *absolutum*, & *hypotheticum*, deinde in *essentialem*, & *non essentialem*, seu *naturalem in specie* dispescitur. (§. 10.) Præterea quædam determinationes sine relatione ad alia cognosci possunt, quædam non possunt, ex illis status *internus*, ex his status *externus* confurgit. Itaque quid corporis, animæ, ac hominis status, & quæ primæ ejus sint divisiones, haud diffculter elicitur.

Status
quid? naturalis vel
adventitius.

Nihil est existens, quod aliquem non habeat *Status*, cui ideo opponitur *Interitus*. CICERO. *Fin. III. 5.* Status WOLFIO *Inst. §. 8.* est *Coexistentia mutabilium cum iisdem fixis*, KOELERO *Exerc. §. 882.* & HEINECCIO *I. I. 2.* *Limitationes rei ratione existentia determinata*, PUFFENDORFIO de o. H. & C. L. II. C. I. §. 2. *Conditio, in qua homines constituti intelliguntur ad certum genus actionum obediendum*; sed non sat late patent hæc definitiones, primæ enim duæ ad res tantum creatas, tertia vero ad solum hominem, ut libertate utentem, pertinent. Datas status divisiones hæc interim exempla declarent: hominem ratiocinari & videre posse id eidem naturale, utrumque mere tale, *originarium, innatum, primigenium*, quum nullum ad id factum requiratur; ast prius absolutum est & *essentiale*, posterius vero, ut nos quidem concipimus, *naturale in specie*, constat enim homo oculis licet effossis, non vero sublata ratiocinandi facultate. Ast ipsa ratiocinia indigent facto, sunt ergo naturalia hypothetica. Fac porro homini manus, pedesque amputari, id illi erit *adventitium, præternaturale, adscititium, superveniens*. Denique sanitas, memoria, sunt hominis determinationes *internæ*: divitiæ vero vel paupertas *externæ*.

§. LV.

Estque **S**ed illæ determinationes nobis potissimum considerandæ sunt, quæ ad hominum **MORES**, seu actiones liberas ad certum quemdam modum exactas, referuntur, **MORALES** propterea appellatæ; harum enim complexus constituit *statum hominis/naturalem*; in quo expendendo sequentes doctrinæ unice versantur. Debet autem hic status bifariam reputari, aut solum ut **ANTECEDENS**, sive in actu primo, quatenus homo est natura sua ad actiones liberas edendas habilis, aut vero ut **CONSEQUENS** simul et in actu secundo, cum nimirum ex actionibus liberis jam præteritis est ortus. Dein antecedens est etiam *perfectus*, si ætas sit matura atque sana mens, vel tantum *imperfectus*, quoties alterutrum subest impedimentum. Opponitur statui morali status *physicus*, seu *animalis*, ex determinationibus a libertate nullo modo pendentibus constans. Atque ex hoc fundamento *Homo moralis* definiri, & ab homine physico discerni potest.

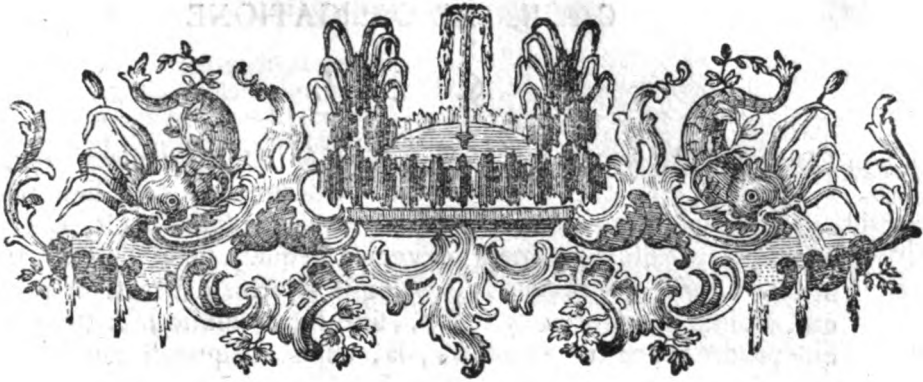
In danda morum notione secuti sumus **CICERONEM**, qui de *Off. II. 20. In hominibus iuvandis, aut mores spectari, aut fortunam, dein pro Sull. c. 20. Quod quisque voluerit ex moribus ejus esse ponderandum*, scribit: Vid. & *L. 43. §. 4. D. de Edil. Edict. L. 46. §. fin. D. de V. S.* Sed & vox *moralis* Ciceroni debetur; quum enim ea pars Philosophiæ, quæ pertinet ad mores. *de moribus* adpellari solet, *Decere se*, ait, *augentem linguam latinam nominare Moralem de Fat, Init.* *Marem* esse, vel *fæminam*, *puerum*, vel *adultum*, status est *physicus*; aut morum doctrinæ potius operam dare, quam medicinæ, quum utrumque fieri possit, est status *moralis*. Igitur qui sine proprio facto rationis usu carent, veluti qui immaturæ sunt ætatis, non gaudent statu morali ex propriis actionibus *consequente*, sive in actu secundo, nec *antecedente perfecto*, gaudent tamen in actu primo, sive *antecedente imperfecto*. Quod si alicujus intellectus impedimento laborat adventitio (§. 30.) status ejusdem morali ex præcedentibus actionibus liberis est æstimandus. (§. 46. Sch. 3. Ceterum etsi leges romanæ usum rationis anno septimo adesse statuerent *L. 14. D. de Sponsal.* Id tamen ob diversitatem educationis ac temperaturæ (§. 51.) ex principiis universalibus nequit certo definiri, sed ut observat **GROTIUS** *J. B. & P. II. XI. §. 5. n. 2. Ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo, quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est.* Ex his quoque entia moralia, de quibus **Pufendorfius** de *I. N. & G. L. I. C. I.* obscure nimis disseruit, declaranda sunt.

CAPUT II.
DE
OBLIGATIONE, LEGE,
ET
JURE,
GENERATIM AC SINGILLATIM.
NATURALI.

LVI. Per Examen animæ humanæ ad cognitionem aliorum Dei attributorum pervenitur. LVII. Finis quid & quotuplex; quid medium. LVIII. Quæcunque a Deo creata sunt, suos habent fines. LIX. Qui omnes ad manifestandas Dei perfectiones referuntur. LX. Actio, quæ cum fine hoc consentit bona, quæ ab eo dissentit, mala est. LXI. Et quidem naturaliter atque interne. LXII. Et jam physice tantum, jam moraliter, jamque utroque modo. LXIII. Dantur adiones indifferentes spectata sola earum notione. LXIV. Non vero cum suis adjunctis consideratæ. LXV. Nisi quatenus æqualem habere videntur bonitatem. LXVI. Nec plus evincunt adversariorum argumenta.	LXVII. Quid sit obligare in sensu grammatico. LXVIII. Quid obligatio physica activa, & passiva; quid Regula. LXIX. Quæ obligationis physica, & Regula, legisque sit essentia. LXX. Obligatio & Lex animalis definitur. LXXI. Tum obligatio & Lex moralis. LXXII. Quodnam hujus subiectum sit & objectum. LXXIII. Cur promulgatio pertineat ad Legis moralis essentiam. LXXIV. Quæ sint legis partes, quid premium, & pœna. LXXV. Consilium definitur, ejusque a lege differentia. LXXVI. Primæ obligationis & legis Divisiones; LXXVII. Nec non robur atque mensura. LXXVIII. De legibus permissivis. LXXIX. Quid legum scopus.

- LXXX.** Quando legi quis dicatur obtemperare.
- LXXXI.** Vel eam violare.
- LXXXII.** Actiones rectæ sunt vel minus rectæ,
- LXXXIII.** Licitæ vel illicitæ, moraliter possibiles, vel impossibiles.
- LXXXIV.** Variæ Juris acceptiones declarantur,
- LXXXV.** Quo sensu Furi respondeat obligatio.
- LXXXVI.** Officii definitio & divisio.
- LXXXVII.** Quomodo ab obligatione & lege liberemur.
- LXXXVIII.** De legum collisione.
- LXXXIX.** Obligatio & lex in divinam abit & humanam, in naturalem & positivam.
- XC.** Argumenta ad probandam legis naturalis existentiam baud satis idonea.
- XCI.** Necessitas alicujus divina legis firmitus demonstratur.
- XCII.** Et quidem naturalis non modo mechanicæ & animalis,
- XCIII.** Sed etiam moralis.
- XCIV.** Cui maximum accedit robur a divinis attributis.
- XCV.** Dubia adversus datas obligationis & legis definitiones.
- XCVI.** Resolvuntur.
- XCVII.** Atque aliæ quædam difficultates refutantur.

§. LVI.

Is est, quem priore Capite consideravimus, animæ humanæ status, ut bruta quidem cæterasque res creatas omnes vi rationis tantum cognitas perfectione sua antecellat; plurimum tamen a situ corporis atque organorum constitutione pendeat, mutabilis porro, finitus, atque contingens sit, ac consequenter ab Entis infiniti, necessarii & independentis natura plane diversus. Contra quum Ens infinitum omnia actu possideat, quæ ipsi inesse possunt, id facile animo concipitur, DEO summam quoque mentem, distinctissimam rationem & intelligentiam, voluntatem liberrimam, & perfectissimam, deinde *Omnipotentiam*, *Omniscientiam*, *omnimodam Bonitatem*, cunctas denique perfectiores esse tribuendas; quemadmodum Theologiæ naturalis Scriptores uberius demonstrant.

Per Exam-
amen ani-
mæ huma-
næ ad co-
gnitionem
aliorum
Dei attri-
butorum
perveni-
tur.

Stulta omnino est Stoicorum. & Pythagoreorum persuasio: animas humanas esse particulas ex divinitate decerptas, seu, ut ait *СІСЕРО*, *Ex universa mente divina delibatas, de Senect. C. 21*. Est enim DEUS Ens simplicissimum & in partes resolvi nescium. Qui vero DEUS, seu primam rerum omnium causam existere scateretur quidem, sed mentem atque intelligentiam Eidem denegaret; non modo Entis infiniti tolleretur notionem, sed etiam ab inanima, cæca, nec cogitante natura, naturas intelligentes ac cogitantes procreatas esse statueret; quod non minus repugnat, quam nihil rei alicujus esse efficientem causam. *v. LOCK, de intell. L. IV. c. 10. §. 10.*

§. LVII.

§. LVII.

Finis quid & quotu-plex; quid medium. **F**INIS est *ipsum sit vel fiat*; propter quod *caussa efficiens & intelligens aliquid agit, ut ipsum sit vel fiat*; quod vero rationem continet, cur finis actum consequatur, MEDIA dici solent. Quare, qui finem vult, is etiam media, sine quibus ad finem pervenire nequit, velle debet. Si fines ita inter se connectantur, ut unus alterius existentiam producat, finium adest ordo & series, sive subordinatio; & tunc finis, qui primo attingitur REMOTVS, is, cujus assequendi causa cæteri omnes petiti sunt, ULTIMUS, sive *summus*, qui autem his interjectus est, INTERMEDIUS appellatur. Idem igitur potest sub diverso respectu, & medii, & finis vicem obtinere.

Qui mola frumentum terit, pro fine farinam habet, sed hæc medium est coquendi panis, quo nos alimus ad vitam sustentandam; itaque farina finis est *remotus*, panis, & alimentum fines *intermedii*, vitæ vero sustentatio finis *secundum quid*, seu in data serie, *ultimus*; cujus respectu priores fines sunt *remedia*. Cum autem CICERO finem definit, *Id, quo omnia, quæ recte fierent, referrentur, neque id ipsum usquam referretur, Fin. II. 2*, loquitur de fine bono, atque in quavis serie, seu simpliciter ultimo.

LVIII.

Quæcun- a Deo creata sunt, suos habent fines. **Q**uandoquidem DEUS mundi de se fortuiti (§. 5.) causa est summe intelligens atque liberrima, (§. 56.) fieri non poterat, ut hoc universum sine infiniti Entis voluntate ac intelligentia ad existendum perveniret. Ex quo consequitur, ut tam mundi, hominumque adeo existentia, quam illa omnia, quæ cum essentia & natura rerum sunt connexa, hinc & usus facultatum animæ & organorum corporis inter fines ab Auctore naturæ spectatos pertineant. Et sane sapientia, hoc est *Scientia eligendi media ad finem bonum obtinendum*, quemadmodum Enti perfectissimo competit in gradu absolute summo, ita ab eximio totius orbis, immo & unius hominis partium, virium, structuræque ordine manifestissime colligitur. Ast ineffabili huic Sapientiæ utique repugnaret, rem quamdam frustra facere, sive illam non ut aliquem vel remotissimum finem intueri.

Nemo

Nemo non intelligit oculos ad videndum, aures ad audiendum, nares ad olfaciendum, linguam ad loquendum, pedes ad ambulandum fuisse factos. Soli Epicurei ne Dei providentiam admittere cogerentur, id negarunt, quam in rem LUCRETIVS *Res. nat.* IV. 838. 899.

omnia denique membra

Ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus,

Haud igitur potuere utendi crescere caussa.

Enimvero, licet membra nobis prius data sint, quam illis uteremur, illa tamen ad usum a se præcognitum naturæ auctor destinavit. Non igitur, membris casu genitis, oblatus usus acceptus est. Finis in executione ultimus, primus in intentione semper manet. Perbelle CICERO: *Quis hunc hominem dixerit, qui cum tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se comæxa & apta viderit, neget in his nullam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, que quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus.* N. D. II. 38.

§. LIX.

Quodsi in finem ultimum creationis hujus universi amplius inquiratur, omnes hoc concedant necesse est, illum in divinarum perfectionum manifestatione, ex qua gloria DEI arcessitur, esse positum. Præterquam quod enim mundus medium est, vi cujus existentia, æternitas, infinitio, aliæque perfectiones manifestantur, (§. 2.) ac proin DEUS unius existentiam decernens alterius quoque existentiam non simul decernere non potuit; est etiam hic finis divinæ bonitati, ac sapientiæ convenientissimus, neque aliquis alius summo tanti operis artifice, sibi que sufficientissimo dignior excogitari ultra potest. Nullus igitur inveniatur finis intermedius, qui non ad hunc extremum scopum referatur.

Quoniam ad manifestandas Dei perfectiones referuntur.

Hunc ipsum, quem ex solius rationis fonte protulimus, mundi finem, Sacratum quoque Literarum auctoritas condocet: *Invisibilia enim ipsius a Creatura mundi per ea, quæ facta sunt, conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & divinitas.* Rom. I. 20. & ibi: *Universa propter semet ipsum operatus est Dominus.* Prov. XVI. 4. Quid! quod naturæ instinctus, quibus homines ad dilectionem sui, durationem ac curiositatem inclinantur, (§. 22.) non aliud quam Ens optimum, æternum omniscium atque infinitum futurare potens est. v. *Psalm.* XVI. 15. Vere igitur hoc sensu scripsit CICERO, *In expletionem naturæ summi boni finem consistere.* Fin. V. 14. quemadmodum id infra magis patebit.

F

§. LX.

§. LX.

Actio, **N**ulla prorsus fingi actio potest, ex cujus notione vel simpliciter, quæ cum vel cum loci, temporis, modique adjunctis consideratæ, non fine hoc aliqua mutatio, & nova proinde cum in agentis, tum in mundi systemate determinatio, veluti effectus a causa, necessario consequatur. (§. 36.) Hujusmodi successio, effectus, seu consecutarium, aut bona, quæ ab eo distent, cum natura & scopo hominis essentiali, & hinc cum sapientissimi naturæ Auctoris finibus consentit, aut non consentit: priore ratione hominis status efficitur perfectior, posteriore vero imperfectior. (§. 14.) Quum autem bonum dixerimus, quod cum perfectione connectitur, malum, quo posito, adest imperfecti (§. 15.) consequens est, ut quæcunque ab homine suscipitur actio, omnisque ab hac pendens consecutio, vel bona sit, vel mala.

Huc facit metaphysicorum principium: *Nihil esse sine rationato: nihil sine corollario, & auctoramento. Etsi enim excors multorum incoegitanda, illas tantum consecutiones animo colligat, quæ in leæstis fortiter incurrunt; veluti ex digladiatione vulnus, morbos ex ebrietate & libidine, mortem ex veneno; attamen considerant acutiores, ex parvis quoque actionibus v. c. ex confidentia sui insolentiam, ex insolentia arrogantiam, ex arrogantia odium, ex odio conatum nocendi, tum nocumentum ipsum, sæpe etiam bella cladesque evenire solere. Quemadmodum igitur in horologio, cujus perfectio est temporis spatia accurate dimetiri, etiam minimi motus elateris, rotularum, indicis, si ad communem hunc tendant scopum, boni sunt, ceteroquin mali; eodem modo levissimæ cujusvis mutationis, quam homo agendo producit, bonitas vel malitia in consensu vel non consensu cum illius fine reperitur; Præclare CICERO: *Ut in fidibus, aut in tibis quamvis paulum discrepent, tamen hoc a sciente animadverti solet: sic nos si acres ac diligentes Judices esse volumus, animadversoresque vitiorum, magna intelligimus sæpe ex parvis. I. Off. 40. fin. & 41.* Et sic porro habetur fundamentum, ob quod tam mundus, quam homo, *Systema Entium* nominantur, seu *Unum*, quod pluribus *Entibus* ita inter se copulatis constituitur, ut eorum alterum alterius operationes determinare possit.*

§. LXI.

Et quidem **Q**uoniam nec effectus ab actione, quæ illius est causa, nec bonitas vel malitia ab actionis effectu separari unquam possunt; naturaliter atque interne. (§. 60.) illa autem consecutionem bonitas aut malitia interna & natura.

naturalis nuncupatur, quæ rationem sufficientem habet in ipsa actione, ac porro ex ejus notis essentialibus, per quas nimirum tanquam talis actio concipitur, intelligi demonstrarique potest; (§. 19.) manifesto colligimus, aliquam actionum nostrarum bonitatem vel malitiam ex simplici vel hypothetica illarum consideratione fluentem cum ab iisdem inseparabilem, tum vero naturalem atque internam esse statuendam. Propterea tamen bonitas aut malitia, quæ occasione actionis ab arbitrio alicujus Entis Intelligentis provenit, *externa & præternaturalis* ideo dicta, haud excluditur.

Actio, qua quis rapidum lupum interficit ad sui defensionem, *interne, objective*, sive *in se bona* dicitur; est enim ipsa efficiens ratio effectuum, ob quos bona æstimatur. Quod si præterea præmium molestæ hujus feræ interfectori promissum ab universitate accedat; bona quoque erit *externæ*, sive *subjectivæ*. Contra, Tenebriones seu militiam detrectantes, qui sibi pollicem præcidunt, *L. 4. §. 12. D. de Re. mil.* malum perpetiuntur ex ipsa actione ortum atque internum; cum vero hi lege Valentiniani flammis ultricibus concremantur, *L. 5. C. Tb. de Tyron.* malum subeunt occasione actionis, adeoque *externum*. Itaque qui actiones externe tantum bonas malasve esse contendunt, cur ii non negant aliquid in linea inesse, unde recta hæc sit, an curva discerni possit?

§. LXII.

Duplex autem est actionis sive bonitas, sive malitia, quarum altera *physica*, quæ ex *materiali*, hoc est vi, motu, arbitriove animalibus communi; altera *moralis*, quæ ex ejusdem *formali*, nimirum dependentia seu proventu a libertate, & MORALITAS generatim dici solet. Ac nulla quidem dubitatio est, quin homo, qui libertatis est particeps, & modo bona vera, modo tantum opinata sectatur, (§. 33.) actiones tam physice, quam moraliter bonas, malasque simul producendi habeat potestatem; quoniam tamen utraque hæc bonitas aut malitia non ita ad se invicem adfixæ sunt; ut una ab altera secludi nequeat; (§. 55.) fieri utique poterit, ut actio physice bona sit moraliter mala, & physice mala sit moraliter bona, & ideo quæ ex materiali eveniunt consecutiones, ab iis, quæ ex formali sequuntur, sint diversæ.

Et jam
physice
tantum,
jam mora-
liter, jam-
que utro-
que modo.

Qui Iasonem interfectoris gladio vomitum ejus aperuit, quam sanare medici non poterant, CICERO. N. D. III. 28. bonum quidem fecit phy-

F 2

ficum;

sicuri: est non bene egit moraliter: contra, cum *Herculi Dejanira tuit: in sanguine centauri tiasiani dedit* inscienter, *IDEM l. c.* aut, qui medicinam fumere volens, ab incuria pharmacopœæ deceptus bibit cicutam, actiones posuerunt moraliter bonas, & physice tantum malas. Et si igitur aliqua bonitas vel malitia cum actione necessario sit connexa, (§. 61.) bonitas tamen vel malitia physica a morali sejungi sæpius possunt. Vidit id Kartaginensis Senatus, cum juberet, *In cruce tolli Imperatores, si prospero exitu, pravo consilio rem gessissent* LÆVIUS *Lib. XXXVIII. C. 49.*

§. LXIII.

Ir Dantur actiones indifferentes spectata sola earum notione. Quæ sola bonitate vel malitia morali inter se non differunt actiones, illæ moraliter indifferentes nuncupantur. Tunc porro deesse istud discrimen constat, si vel plane nulla, aut par omnino bonitas vel malitia moralis de iisdem enuntiari possit. Itaque ob primam rationem competit ejusmodi adiaphoria non modo omnibus actionibus physicis, sed etiam illis liberarum actionum generibus ac formis, quarum nudæ notiones ita indefinitæ sunt, atque a loco, tempore, persona, aut modo abstractæ, ut ex iis solis nondum liceat intelligere & respondere, an ea, quæ producunt, confectaria recedant ab agentis essentia, an vero naturali ejusdem scopo congruant.

Igitur non modo infantum, furiosorum, eorumque omnium, qui carent libertate, sed & sani hominis deambulatio, scriptura, teli Jaculatio, actiones dicuntur moraliter indifferentes, quippe abstrahendo a reliquis circumstantiis nondum demonstrari potest, an bonæ sint vel malæ; neutram hanc indifferentiam respuit loquendi usus, v. D. THOMAS *l. 2. Q. XVIII. art. 9.* LEHMAN. ad Puf. *l. II. II.* Quare nodum in scirpo quærunt TITIVS ad Puf. *obs. 65.* & BURLAMAQUIUS *l. c. XI. §. 9.* quibus actionis indifferentia *in abstracto* vana Scholasticorum subtilitas est visa ob illam rationem, quod actio ab omnibus adjunctis seclufa merum sit figmentum. Quasi vero id scholasticis venisset in mentem, ut actionem hujusmodi actu existentem affirmarent, ac non solum notionem sive conceptum, qui de actione formatur, intellexissent. Nullum sane datur animal, quod nec rationale sit, nec irrationale, nullus calculus, qui nec album colorem præ se ferat, nec nigrum, quid autem obstat, ne vel animal, vel calculus in genere, concipiatur. Ita & PAPINIANUS, *Qui dicit venenum facere, adjicere debet, utrum malum, an bonum.* *L. 236. D. de V. S.*

§. LXIV.

§. LXIV.

Actiones humanas singulares quod attinet, quæ scilicet loco, tem- Non vero
pore, persona & modo circumscriptæ sunt, *Facta* strictius dicta cum suis
(§. 48.) sunt quidem, qui existiment, in eis quoque formalem indiffe adjunctis
rentiam, qua nimirum nec moraliter bonæ sint nec malæ, sed utriusque considera-
qualitatis induendæ tantum capaces, reperiri; verum in mædia hi cali-
gant luce. Quæcunque enim a libertate & ratione profecta est actio,
intrinsecam quamdam liberamque mutationem habet, ac bonam
quidem, si fini creationis sit consentanea, si non sit, malam. (§. 60.)
Igitur actionem humanam singularem formaliter indifferen-
tem, quæ neque in bonis ponatur nec in contrariis, statuere, vel
inter esse & non esse, medium quid reliquere; (§. 15.) æque est
absurdum.

Ridet CICERO Epicureorum inscientiam differendi, quod aliquid
*nec verum esse, nec falsum docerent: quod enim, ait, verum non est, qui
potest non falsum esse? aut quod falsum non est, qui potest non verum esse?*
qui actiones liberae singulares in concreto indifferentes, id est nec
bonas, nec malas defendunt, differunt ne acutius? an aliqua existere
linea potest, quæ nec recta sit, nec curva? Pendet actio libera ab
eo rationis ac intelligentiæ gradu, qui in nostra potestate est; huic
si sit conformis cur non erit moraliter bona, si difformis, cur non
moraliter mala? Quare idem CICERO *Omnis, inquit, astito vacare de-
bet temeritate, nec agere quidquam, cujus non possit causam probabilem red-
dere. Off. I. 29.* Rem vero extra dubitationem ponunt illa Sacri
Codicis loca: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent
rationem de eo in die judicii. MATH. XII. v. 37. Sive manducatis, sive bi-
bitis, sive aliud facitis, omnia in gloriam DEI facite. I. Cor. X. 31.*

§. LXV.

Altera hujus loci quæstio est de indifferentia, quam vocant obje- Nisi qua-
ctiva, & quam dicebamus ab actionibus humanis bonitate tenus æ-
inter se æqualibus derivari: utrum enim & ista esse possit, qualem æ-
ambigitur. Sed affirmantium sententiæ facile subscribimus. Quan- habere vi-
do quidem nullum adduci potest solidum fundamentum, cur plures dentur bo-
ejusdem rei causæ, plurave media ad eundem finem obtinendum nitatem.
æque idonea, & hinc æque bona repugnarent. Imo ejusdem possi-
bilitas innumeris fere exemplis comprobatur. Quod enim ajunt

singularum rerum singulas esse proprietates, nec duo dari perfecte eadem; id magis non evincit, quam alios adhuc superesse characteres & notas, quibus duæ actiones bonitate sibi prorsus similes ab invicem tamen discernantur.

Ita plures sunt monetæ, quibus debitum expungi potest, plures vestes corpori tegendo, pluresve panes vitæ sustentandæ æque apti. Igitur ex his mediis eodem modo ad finem bonum tendentibus unum alterumve impendere, actio est moralis, non quidem formaliter, sed objective tantum indifferens. Quare APOSTOLUS *Nemo*, ait, *vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi*. Col. II. 16. Ex hisce apparet Titii observationem §5. ad Puf. II. §. 11. in qua actio, qua bonum finem habet, bona dicitur sensu negante seu indifferens, falsam esse, (§. 15.) atque in logomachiam abire. Quod vero actiones bonitate inter se haud æquales, si quidem differentiam agnoscere non sit in nostra potestate, spectent ad objective indifferentes, sequens §phus docebit.

§. LXVI.

Nec plus evincunt adversarum argumenta.

Hisce probe intellectis omnia, quibus indifferentia actionum formalis fulciri solet, argumenta nullo negotio refelluntur. Sunt enim ejusmodi, ut illam tantum probent adiaphoriam, quæ vel ex nuda quarumdam actionum notione, vel ex factis inter se bonitate æqualibus, aut etiam mere physicis ducitur. Non igitur hic obijciat quisquam dari actiones liberas, quarum consecraria prævideri ab agente tanquam Ente finito non possint; & illas porro esse formaliter, ut ajunt, atque in concreto indifferentes. Tantundem enim libera est actio, quantum ab arbitrio & ratione agentis pendet, (§. 44.) quodsi bonum vel malum cum actione copulatum perspicere agens non possit, tum certe in ejus potestate non est positum, an utatur ratione; quippe quæ per facultatem rerum nexum perspicendi definitur. (§. 39. Manet ergo, actionem hac ex parte liberam non esse, sed mere physicam.

Fac homini ex ignorantia insuperabili bibere cicutam pro medicina, libere quidem agit, quod bibit, & eatenus actio est moraliter bona, (§. 62.) nemo autem dixerit libere illum bibere cicutam; hinc actio est solum physice mala. (§. cit.) Nulla hic actionis indifferentia formalis in concreto, quam CANZIUS *Discipl. mor.* §. 62. invenisse sibi visus est. Quare & illa corrui opinio, quæ aliquas actiones liberas negat

negat esse morales V. ACHENW. *Obs. I. N. I. §. 14.* Neque hactenus traditis GROTII intercedit auctoritas, dum ait I. II. §. 1. n. 3. *Ab hoc esse ad non esse statim fit transitus, at inter alia adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum sive mixtum; quod fieri laudabiliter & omitti, aut aliter fieri posse; patet enim eum loqui de indifferentia objectiva, sive de actione in se laudabili, quæ tamen omitti potest, si aliqua æque ad finem idonea sit præsto. Nec urgeas: tepidum medium esse inter frigidum & calidum, crepusculum inter lucem & tenebras: IDEM L. II. c. XXIII. §. I. recte enim respondit PUFENDORFIUS, medium illud esse participationis tantum, non vero affirmationis & negationis, de I. N. & G. I. c. II. §. 9. Sane bonum ex $\tau\omega$ esse, malum ex $\tau\omega$ non esse cum agente consentiens duci, hæc duo vero non habere tertium supra vidimus. (§. 15. Idem sensus CICERONIS *Fin. III. 16, 19q. si jungatur cum Off. I. §. 29.**

§. LXVII.

Ab actionum bonitate vel malitia obligationis & legis notiones Quid sit
ducuntur, de quibus jam dicemus. Ac OBLIGARE quidem pro obligare
prie est corpus quoddam laqueis, funibus, catenis, aliisve liga-
mentis fortiter devincire, ita ut certæ cuidam rationi ac modo ^{obligare}
manere adfixum debeat. Qua in re quinquepartita statim sese of-
fert idea; primum enim concipitur vis, quæ obligat, deinde vis, ^{sen su}
quæ obligatur, mox vinculi sive nexus constrictio, tum quæ in hac ^{gramma-}
constrictione inest, motus, situs ac posituræ ratio, postremo neces-
sitas rei ligatæ imposita, quæ facit, ut ad illum modum ac metam ^{tico.}
non possit non hære.

Hac significatione FLAUTUS *Obligare tabellas, Bacb. IV. Sc. 4. v. 96.*
Crus & Brachium fractum, Monach. V. Sc. 3. v. 9. COLUMELLA *R.*
R. II. 2. Obligare Maniplos, CICERO Obligari vulnus, Tusc. II. 16. &
17. & N. D. III. 57. dixerunt. Igitur, cum os tractum obligatum est,
Fascia est (a) Vis ligans, Os (b) Vis ligata, Actus, quo fascia membrum
adstringitur (c) Devinctio, unde consequitur (d) & Modus, cui pars
illa corporis suis demissa sedibus sese accomodare debet, & (e) Ne-
cessitas in acetabulo suo permanendi.

§. LXVIII.

Obligationis nomen a verbo *obligare* descendit, quod olim active Quid obli-
tantum, postea etiam passive dici cœpit. Igitur in grammati- gatio phy-
ca & propria significatione *obligatio activa* est actus, quo vis quæ-
dam ^{lica acti-}

va, & passiva: quid Regula.

dam corporea adstringitur & circumligatur; necessitas vero tali corpori imposita motus suos ad determinatum modum attemperandi, obligatio est *passiva*. Et quum *Id, secundum quod varia determinari & modum aequabilem accipere debent, sive Representatio determinationis rationi conformis*, REGULA dicatur (§. 13.) vel *Norma*, hæc autem regula & norma ut propositio cogitari possit; dubium non est, quin posita obligatione activa, ponatur etiam propositio, quæ hanc obligationem, sive quod idem est, modum a corpore ligato tenendum enuntiat.

De physica in vincula conjunctione intelligi potest *Obligatio innocentium* ad quam efficiendam, qui fraude societatem coierint, coerceri jubentur in *L. 1. §. 1. D. ad L. Corn. de fals. juncta L. 1. §. f. D. de Aleas*. Sed neque regulæ & normæ vocabula ab usu loquendi abluunt. Uti enim *Gnomon, Libella, Circinus*, ita *Regula & norma* geometricis sunt Instrumenta, quorum illud ad rectas lineas, hoc ad perpendicularia & angulos sive facile describendos, sive mensurandos inserviunt. Unde *LUCRETIVS R. N. IV. v. 516.*

Demique ut in fabrica, si prava est regula prima,

Et Libella aliqua, si ex parte claudicat hilum,

Normaque si fallax rectis regionibus exit,

Omnia mendose fieri atque obstipa necessum est, &c.

Postea translatae sunt hæc voces ad id omne significandum, ad quod varia similiter referri, & inde modum accipere debent. v. *CICERO. Qu. Ac. IV. C. 9. & 11.* Tales erant regulæ motuum in corpore, (§. 13.) sensationis, (§. 17.) phantasie, (§. 18.) appetitus, (§. 21.) quæ verborum formulis a nobis sunt expressæ.

§. LXIX.

Quæ obligationis physicae, & Regulæ, legisque essentia.

Quandoquidem in nexu ligamentorum cum corpore ligato essentia obligationis activæ physicae, in representatione autem determinationis rationi conformis, sive in hujus vinculi enuntiatione essentia regulæ consistit; (§. 67. & 68.) palam est, ligamenta quidem obligationi activæ, atque hanc regulæ veluti principia & causas suis effectibus præire; adeoque nec sine ligamentis obligationem activam, nec sine obligatione activa regulam ab ea pendentem intelligi, atque desiniri posse; ad hæc omnia tamen explicanda remotiores atque externas ligamentorum causas exprimere haud oportere. Quia vero illa regula & norma, quæ ad quascunque demum

demum actiones pertinet, latissimo LEGIS vocabulo designatur; quidquid hic de regula generatim dictum est, ad regulam quoque in specie sive legem erit extendendum.

Lex a græco λειπει proprie est Verborum formula. ERNEST. Clav. Cic. voc. Lex, cui quædam, veluti motus & actiones attemperari debent. Quare Veteres usi imagine & translatione Legem Regulam esse dixerant, SENEC. IV. Benf. 12. Adeoque jam regulæ, jamque leges imaginationis, appetitus, lex carnis, lex spiritus, lex in membris, lex in mente, V. D. PAUL. ad Roman. VII. 23. tum leges mechanicæ, hydraulicæ, hydrostaticæ, leges numerandi dyadicæ, decadicæ, aliæque innumeræ in variis disciplinis memorantur. Hoc sensu scriptum est, Proverb. VII. v. 28. Cum lege & gyro vallabat abyssos; & v. 29. Cum legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. Ita & LUCRÆTIUS se dicturum ait:

*Quo quaque creata
Federe sint, in eo quod sit durare necessum,
Nec validas avi valeant rescindere Leges. de R. N. V. v. 58.*

Quis vero sibi serio persuaserit hæc obligationes, regulas & leges non posse aliter definiri, quam si extrinseca illarum causa in definitione ponatur? Sane potuisset Alexander nodum, quem gladio solvit, concipere, etsi a Gordio factum esse ignorasset. Ceterum quum corporum Obligatio legem in se comprehendat, ejusque sit forma constitutiva, quemadmodum HORATIUS cecinit;

*Optat Prometheus Obligatus aliti; - -
- - Sed vetant Leges Jovis; Epodum. Ode 17. v. 67. & 69.*

Lex porro non verbis tantum, sed etiam scripto exprimi possit; patet, cur legem alii a ligando D. THOMAS I. 2. Q. 90. alii uti CICERO de L. L. I. 6. a legendo esse putarent.

§. LXX.

Quamquam innumeræ animalium actiones arbitrariæ sunt & subj. Obligatio
& Lex
animalis
definitur.
sive contingentes; (§. 41.) ac porro nulla in illas cadit simplex necessitas, nulla obligatio physica; quatenus tamen animal quædam agere vel non agere, ut quid aliud effugiat vel adipiscatur, potest, eatenus agendi, vel non agendi necessitatem hypotheticam experitur; (§. 38.) atque hæc hypothetica necessitas est, quæ per metaphoram *obligatio animalis* passiva dicitur. Quum autem præter boni ac mali repræsentationes, quæ appetendi, ac averfandi elateres sunt & stimuli, (§. 21. 22.) nullæ aliæ sint idoneæ causæ ac vincula, quibus facultas appetitiva ad rem quampiam vel

G

acci.

accipiendam, vel repudiandam impelli, adstringique possit; consequens est, ut *copulatio elaterum seu stimulorum cum actionibus arbitrariis obligationis animalis activæ*, quæ vero hanc obligationem exprimit propositio, *legis animalis* essentiam constituent.

Si baculum sumas canem verberaturus, illi fuga necessitatem imponis repræsentatione mali; quod si carnis ostendas frustum, eundem in necessitatem adducis ad te accedendi repræsentatione boni. Idem accidit, quoties naturalis instinctus sensum internum & hic boni vel mali alicujus cogitationem excitat, (§. 22.) necessitate enim tunc premuntur bruta vitam corpusque tueadi, eaque omnia declinandi, quæ videntur nocitura. Hæc necessitas physica non est, (§. 38.) saluum enim manet brutis arbitrium; (§. 41.) igitur est hypothetica, & *animalis* recte nominatur. Omnis necessitas certam involvit regulam & legem, datur porro etiam *lex animalis*. Consentiant LUCRETIUS

Sed ne forte putes animalia sola teneri

Legibus his R. N. II. v. 717.

et MACROBIUS. *Natura, ait, animalibus perpetuam legem dedit, ut procreatione continuaretur successio. VII. Saturn. c. ult. vid. COCCERJI Diff. ad Grot. IV. §. 42.*

§. LXXI.

Tum obligatio & Lex moralis.

Quoniam actiones arbitrariæ, siquidem a libertate simul pendent, liberæ sunt & morales, (§. 55.) etiam quæ in illas cadunt obligationis, legis, ac hypotheticæ necessitatis formæ, morales appellantur. Is igitur alterum moraliter obligat, qui consecutaria vere bona, aut vere mala cum actione libera connectit, (§. 70.) ac propterea efficit, ut eum nexum intelligere, atque judicare agens qua talis possit. (§. 70. 32.) Quum vero hujusmodi judicium dicatur motivum seu momentum, (§. 32.) dubitari amplius nequit, quin OBLIGATIO MORALIS ACTIVA sit *connexio veri boni aut veri mali, tanquam momenti, cum actione libera sive positiva, sive privativa*; LEX autem MORALIS sit *propositio moraliter obligatoria*, vel quod idem est, *regula, cui actionem liberam attemperare quis obligatur*; & denique OBLIGATIO MORALIS PASSIVA sit *necessitas actiones liberas obligationi morali activæ legique conformandi*.

Et si Wolfiana hæc obligationis moralis activæ definitio displicuerit non paucis; eadem tamen ex Cumberlandi & Puffendorfi, quos sequi

qui malunt, principiis haud obscure eruitur. Hic enim in *1. n. & G. L. I. c. I. §. 21.* obligationem vocat, *Per quam, quis aut prestare, aut admittere vel pati, quid necessitate morali tenetur.* Dein vero *L. I. c. VI. §. 5.* verba Cumberlandi *V. 27.* sua faciens, *Nihil, ait, est quod necessitatem quippiam agendi vel omittendi menti humana afferre queat, praeter cogitationes boni & mali, ex iis, quae facimus proventuri.* Evidens igitur est etiam ex horum sententia illum obligare moraliter, qui vere bona vel mala consecraria cum actione libera connectit & manifestat simul. Considerat praeterea PUFENDORF. *de OFF. HOM. & CIV. I. 2. §. 2. & 3. & DEI. N. & G. I. I. 21. & I. VI. 1. §. 5.* obligationem dupliciter, uti est in obligante & in obligato, sive active & passive. Quae distributio non diversas species logicas, sed varios solummodo obligationis respectus designat. Atque hanc ipsam obligationis activae notionem eleganter expressit Scipio apud LIVIUM *XXVI. 49.* *Populus Rom. ait, qui magis beneficio, (repraesentatione boni) quam metu, (repraesentatione mali) obligare homines malit.* Sed & Jcti Romani *Obligationis substantiam in eo consistere dicunt, ut alium obstringat ad aliquid praestandum.* *L. 3. D. de Ob. & act.* Legem vero moralem ita describunt, ut a nobis non dissentiant. *L. 1. & 2. Dig. de L. L.* Cum autem CICERO cum aliis plurimis legem vocat *Rationem, quae jubet ea, quae facienda sunt, prohibetque contraria, de L. L. I. 2.* id clare indicat, ex actu illius facultatis, quae rerum nexum, & hinc boni vel mali cum actione copulationem perspicit, actionum normam intelligi, ac porro ex obligatione activa legem promanare,

§. LXXII.

Ex eo, quod diximus obligationem & Legem moralem constitui Quodnam per motiva, & unice versari circa *actiones liberas*, nihil difficultatis habet, ut perspiciatur, *subjectum*, quod ita obligatur, intellectus & voluntatis usu praeditum esse oportere, (§. 44.) *objectum* vero hujusmodi obligationis & legis in illis tantummodo actionibus reperiri, quae prorsus fortuitae sint; hinc tam a necessitate intestina, quam a coactione physica immunes; ac porro, quas ad actum deducere, vel non deducere obligatus possit. (§. cit.) Et inde profluxerunt vulgatae regulae: *Impossibile nulla obligatio est, ac quod nullius esse potest, id ut alicujus fieret, nulla obligatio valet efficere.* *L. 185. & L. 182. de R. J.*

Quemadmodum ergo bruta, infantes, mente capti, furiosi, dormientes ac plene ebrii qua tales, non possunt moraliter obligari, (§. 55.) ita nec facta praeterita, quae infecta fieri, aut a motivo pendere amplius nequeunt; nec actiones simpliciter necessariae, veluti transpi-

tatio, staturæ incrementum; nec operationes intellectus; quatenus logicis tantum, aut psychologicis regulis diriguntur, (§. 17. 18.) nec nudæ perpeſſiones ad obligationis ac legis moralis obiectum pertinent. Sæpe actio in uno ſtatu, aut certæ cuidam perſonæ poſſibilis eſt, quæ alterius ſtatuſ aut perſonæ exſuperat vires; illa igitur poteſt aliquando eſſe legis & obligationis moralis obiectum, aliquando non poteſt. Ceterum, quia, ut obſervat GROTIUS *Certiſſimum eſt nomen generis ſape ſpeciei præfertim excellentiori ad hæreſcere* DE I. B. & P. I. 1. §. 2 n. 3. ſic quoque obligationis legiſque vocabula accipiuntur communiter in ſenſu morali, quem & nos poſthac ſequemur.

§. LXXIII.

Cur promulgatio pertineat ad Legis moralis eſſentiam. Præterea, quum legem cuidam dicere nihil aliud ſit, quam eundem ad aliquid faciendum, vel non faciendum obligare; (§. 69.) obligationis autem paſſivæ eſſentia non in ſola boni vel mali connexione cum actionibus conſiſtat, ſed actus ſimul accedere debeat, quo efficiatur, ut ea conſectaria ab agente cognoſci, atque intelligi poſſint, (§. 71.) talis vero efficientia PROMULGATIO appelletur, evidens eſt ad legis eſſentiam, & non ad exteriores tantum ejus conditiones promulgationem pertinere, atque adeo rerum, quarum ignorantiam vincere non pendet a viribus agentis, earum obligationem & Legem repugnare.

- Ignorantia, quam pellere poſitum erat in agentis poteſtate, ſive ut ait PAULUS in L. 9. D. §. 2. D. de I. & F. Ig. *Ejus, qui eam rem diligenter inquirendo notam habere poſſit, SUPERABILIS, ſecus INSUPERABILIS vocatur.* Itaque non niſi poſterior ſeu inſuperabilis obligationem & legem excludit. Eoque ſenſu conſtituerunt Imperatores, ut *Leges intelligi ab omnibus debeant.* L. 9. C. de L. 1. Legis ergo nomen ea haud merebatur, quam Caligula *minutiſſimis ſcriptam literis ex editiſſimo loco propoſuit, ut ne cui legere liceret.* DIO CASS. LIX. 28. Quia tamen diverſa eſt ingeniorum vis (§. 51.) fieri etiam poteſt, ut ignorantia uni ſit ſuperabilis, alteri non ſit. Et ideo Romani ſœminis, militibus, minoribus, ruſticis leges ignorare ſæpe permiferunt. L. 9. D. §. 1. de I. & F. Ignor.

§. LXXIV.

Quæ ſint legis partes, quid Conſtat modo duas eſſe legis partes, quarum altera conſectarium determinat; tanquam motivum cum actione vel ceſſatione libera copulatum, altera quid vi hujus vinculi agendum vel omit-

dum sit, enuntiat; illa est legis *formale, obligatio, sanctio*, hæc legis *præmium, materiale, propositio, editum*. Et quia consecraria tanquam motiva & pœna, cum factis connexa, siquidem bona sunt PRÆMIA, si autem mala PŒNÆ latissima significatione nominantur; facile patet pœnam quæque vel præmium partibus legis essentialibus esse adscribendum.

Pœnam definit GROTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 1. eumque secuti Pufendorfius de I. N. & G. L. VIII. c. IV. §. 3, & Coccejus Diff. XII. §. 539: quod sit, *Malum (physicum) passionis, quod infligitur ob malum (morale) actionis*, vix igitur ab illo dissentimus. Sunt tamen; qui addunt, a *Superiore*, verum sic pœnam in specie non in genere considerant. Ostendimus enim alibi, & obligationem sine superiore concipi, & pœnam etiam ab æqualibus immitti posse: Fal'untur verotam qui cum HEINECCIUS I. N. & G. I. 9. aliquam obligationem sine præmio vel pœna, quam qui pœnas sine legibus dari posse fingunt. Et si enim plures memorentur veteres, *leges, in quibus nulla deviantibus pœna sancitur*, apud GROTIUM L. II. c. V. §. 16. in not. (t) erant illæ tamen vel pœnis arbitrariis, vel adjecta clausula: *Improbe factum*, munitæ, ut scilicet, *qui secus fecerit*, ea res eidem infamiz esset; *Idque visum vinculum satis validum legis*. LIVIUS X. c. 9. Sed nec brutorum combustiones *Levit. XX. 15.* nec hominum morbi, & quæ eos incommoda comitantur, veluti commercii, aut dignitatis interdictio, *Levit. XIII. & XV, Deuter. XIII. 1.* nisi ex lege atque actione morali ortum trahant, proprie pœnæ dici possunt. vid, GROTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 1.

§. LXXV.

Significare alteri aliquid faciendi vel non faciendi rationes, quas cum actione jam antea copulatas esse judicemus, est eidem *CON-* *Consilium*
SILIUM dare, *persuadere, adhortari*, quum autem judicia nunc vera *Con-*
 sint, nunc autem falsa, (§. 30.) etiam persuasiones ac consilia in *definitur,*
 bona vel mala recte dispescuntur. Nulla ergo in consiliis, *Con-* *Con-*
 persuasionibus, adhortationibusque inest per se obligandi vis, quippe quæ *definitur,*
 obligationum vincula veluti aliunde colligata solummodo expli- *Con-*
 cant, sistuntque. *rentia.*

Persuadere esse ex verbis mediis observat & VLPRIANUS in L. I. §. 3. D. de Serv. cor. Nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum. Si bonum sit consilium veluti medicorum, adest quidem necessitas id agendi, quod suadetur; ea tamen non ex consilio, sed ex obligatione ac lege præcedente orta est. Nemo enim, ut ait CÆJUS,

ex consilio (qua tali) obligatur, quia liberum est cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium. L. 2. in fin. D. mand. Ita qui alteri argumenta suggerit, cur jurisprudentiæ potius det operam, quam medicinæ, consilium ei dat, sed nullam propterea id, quod consulitur, agendi necessitatem imponit. Quare qui cum THOMASIO Consilium obligare, Fund. I. IV. §. 59. & Legem esse I. V. 2. docent, confundunt res distinctissimas, atque a communi loquendi usu recedunt sine causa. Sed & consilii & legis differentiæ, quas HOBBSIUS XIV. §. 1. & ex eo PUFENDORFIUS O. M. I. IV. §. 1. dein THOMASIUS I. c. IV. §. 32. 35. c. V. §. 2. adducunt, ex hisce erunt judicandæ.

§. LXXVI.

Primæ obligationis & legis divisiones; His expeditis facile erit de varietate, magnitudine, ac robore obligationis & legis æstimare. Diversa enim vel connexionis, vel motivorum, ac actionum liberarum genera diversa quoque obligationum & legum formas efficiunt. Ac primo quidem obligatio & lex, qua quilibet homo tenetur, est *universalis*, qua certum personarum genus, *particularis*, qua unus tantum, *singularis*, seu *Privilegium*. Dein si bonum vel malum cum actione connexum per ipsam tantummodo actionem tribuitur, obligatio & lex *interior*, si alia simul causa ad id concurrere debeat, *exterior* nominatur. Denique illa obligatio, quæ ex præmiis oritur *invitans*, quæ ex pœnis *cogens*, rursus quæ ad aliquid agendum impellit *affirmativa*, quæ ad omittendum, *negativa* audit. Et quoniam cuique obligationi non potest non sua respondere lex, (§. 68.) obligationem quoque invitantem lex *præmians*, cogentem lex *puniens*, dein obligationem affirmativam lex *imperans* sive præceptum, negativum lex *prohibens* sive vetitum enuntiat.

Fuere qui obligationem & legem proprie talem pœnis tantum muniri putarunt veluti PUFENDORFIUS I. N. & G. I. II. §. 7. HEINCCIUS §. N. & G. §. 9. Sed legem ii sumunt strictius. Contrarium vero discernimus tum ex VLPIANI verbis: *Bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes.* L. 1. D. de §. & §., cum maxime ex quarto decalogi præcepto. Unde illis non refragatur, qui hominem *spe vel metu*, id est, representatione boni vel mali futuri (§. 25.) obligari tradunt. V. THOMASIUS Fund. I. c. IV. §. 60. & TREVER. ad Puf. I. II. §. 4. si modo rite explicet, ut non solum boni vel mali expositio, sed ejusdem cum actione connexio simul intelligatur. Nunc quoque perspicimus rationem

rationem cur legis virtus dicatur a **MODESTINO** in *L. 7. D. de L. I.* immediata: *Imperare, vetare*; mediata: *punire*; addo, *premiu[m] tribuere*, non autem *hortari aut suadere*, (§. 75.) uti vult **THOMASIVS** *Fund. I. V. §. 4.* Quo fit, ut re ipsa unica sit legis virtus, et *dirum Obligationem imponere. An & permittere*; uti habetur in dicta lege septima? adparebit paullo post, *cf. L. 2. D. de L. L.*

§. LXXVII.

Porro motivum cum eadem actione libera connexum vel ut unum & simplex, vel ut multiplex ac compositum considerari teste Nec non robor atque mensura. experientia potest. Compositum quod est, id unitatum earundem multitudinem sive *quantitatem* complectitur, quæ prout nunc ad maximum, nunc ad minimum momentum accedit, ea quoque vel crescere, vel decrescere, atque jam fortius, jam debilius agentem constringere debet. Inde non obscure liquet, cur etiam ejusdem actionis ponendæ vel fugiendæ obligatio & lex in *unam* seu *simplicem*, & *multiplicem* seu *compositam*, in qua scilicet plures simplices insint, postea in *majorem* & *minorem*, tum in *fortem* & *debilem*, distribuatur; curque obligationis legisque quantitas ac robor ex momenti cum actione quædam copulati magnitudine & viribus mensuranda sit.

Fingas assem nummum esse omnium minimum, legemque sancti: *Quicumque in schola verba faciet, unius assis, qui in templo, duodecim assium multa ei esto.* Vides obligationem illam simplicem esse, hanc compositam; potest enim in duodenas partes resolvi, quæ singulæ obligationem & legem *partialem*, simul sumtæ *totalem* constituunt. Et quia assis hic pro unitate adsumitur ad exquirendam magnitudinem, seu quantitatem intensivam obligationis compositæ, *assis* ejusdem dicitur *Mensura*; inde enim cognoscitur, priorem obligationem a posteriore undecies quantitate & robore superari. Fac porro facultatem Judicandi actionis consecrarium in Titio decies esse majorem quam in Cajo: etiam Titii motivum (§. 31.) & hinc obligatio decies erit validior. *cf. MATH. XXV. v. 14.* Est itaque principium hoc fecundissimum, ex quo & mathematica fuit obligationis ac legis cognitio, & generalis **FUFENDORFII** *de Off. I. I. §. 14. & c. XVII. §. 13.* aliorumque doctrina, quod obligatio affirmativa cedat negativæ, & obligatio invitans spe præmii cedat obligationi cogenti metu potest restringi debet,

§. LXXVIII.

§. LXXVIII.

De legi-
bus per-
missivis.

Quicumque actionem liberam facere vel non facere potest, quod illa nec præcepta sit, nec vetita, is agendi vel non agendi permissionem habet, atque eo nomine ab obligatione est immunis; (§. 71.) quippe quæ per nudum hujusmodi permissum excluditur. Ubi vero propositio, quæ permissionem alicui competentem, sive, quod idem est, obligationis & legis negationem declarat, necessitatem simul moralem continet, ne ei, cui permittitur, ab aliis ponatur impedimentum, ibi permissio fit solummodo per consequentiam prohibitoria Lex. (§. 76.) Illud tamen contingit sæpissime, ut leges, quæ finis cujusdam adeptionem præcipiunt, ex pluribus mediis in se æque bonis (§. 65.) non unum simpliciter & determinate, sed aliquod indeterminate, & disjunctim præscribant, electione agenti relicta; & hac in specie leges præceptivæ vocari pro parte *permittentes possunt*, scilicet sub disjunctione.

Sic saltem sententias illorum, qui non ab invicem modo, sed a semetipsis discrepare visi sunt, conciliari posse puto. Negarunt GROTIUS I. I. 9. & PUFENDORFIUS I. N. & O. I. VI. 15. permissionem esse actionem legis; sed tam ille de J. B. & P. I. I. 17. n. 2. & II. III. 15. quam hic I. VI. 15. & II. VII. §. 3. legem, quæ permissionem det agendi, statuerunt. Atque ipse CICERO *videndum*, ait, *utrum lex jubeat aliquid, utra permittat. II. Invent. 49.* Quæ autem lex illa nisi ab obligatione disjunctiva veniens? Exemplo sit lex *Nutrias te*: quæ quidem præceptiva est, quatenus vero cibi æque ad finem idonei electionem sinit, eatenus etiam est permittens. Si enim mala sit, ac sine omni obligatione permissio, nulla quoque aderit agendi regula & norma (§. 69.) nulla sanctio (§. 74.) & porro nulla lex; quoniam sine aliqua obligatione, sine sanctione, & sine regula, ut fatentur omnes, ea concipi non potest. Quid ergo urgent COCCYJUS *ad Grotium* I. I. §. 9. & BARBEYRACIUS *ad Grot.* I. I. §. 9. deim BURLAMAQUIUS I. X. §. 1. 7. leges, dum certam præscribunt modum, eorum, quæ intra illum modum sint, tribuere permissionem, quæ porro legis sit effectus? Quasi vero ea permissio non maneret etiam lege sublata? Vel enim id permittitur, quod ante vetitum fuerat, & tunc non tam lex nova est, quam legis prioris extinctio; vel vero ad id, quod non erat vetitum, pertinet permissio, & hæc non jam legem, sed aliam habet efficientem causam. Igitur si quis nudum obligatione permissum legem permissivam vocandam esse adhuc contenderet, is abuteretur legis voce, & inanem committeret logomachiam.

§. LXXIX.

§. LXXIX.

Quandoquidem per confectaria tanquam motiva cum actionibus nostris liberis connexa ad aliquid agendum, vel omittendum obligamur, (§. 71.) illæ autem actiones bonæ sunt, quæ bona habent confectaria, atque agentem perficiunt, quæ vero confectaria, habent mala atque agentem reddunt imperfectiorem, sunt malæ; (§. 60.) utique obligationis legisque omnis scopus est, voluntatem nostram repræsentatione boni ad appetendum, & repræsentatione mali ad adversandum excitare; ut scilicet bonum faciendo adipiscamur perfectionem, malum autem fugiendo imperfectionem evitemus. Quare illa scita, quæ mala jubent fieri, aut bona omitti, obligationis & legis nomen haud attingunt.

Vidimus bonum opinatum esse verum malum, & malum opinatum, verum bonum; (§. 33.) dein bonum minus, quod est majoris impedimentum, esse comparative malum, malum minus vero, quod majus malum excludit, esse comparativum bonum (§. 34.) Ergo illius capiendi, aut hujus vitandi obligatio vera non est, sed falsa, erronea ac spuria. Et ideo in definitione legis a GROTTIO datæ, quod sit *Regula actuum moralium obligans*, supervacaneum fuit addere: *ad id quod rectum*; de *J. B. & P. I. I.* §. 9. Jussa enim, quæ aliquid minus rectum præscribunt; quidvis potius dici possunt quam leges; Nam neque, ut ait CICERO, *Medicorum præcepta dici vere possent, si quæ inscii imperitiquæ pro salutaribus mortifera conscripserint.* de *L. L. II. 5.* Hæc perpendisse non videntur HOBBSIUS de *Civ. I. 14.* & RUFENDORFIUS I. N. & G. I. VI. I. quando consilium a lege ita discrepare scripserunt, ut illud in accipientis, hæc in dantis utilitatem tendat; siquidem lex nulla ab ejus, cui fertur, perfectione abstrahere potest.

§. LXXX.

Qui ita agit, ut actionum suarum convenientiam cum legibus pro fine habeat, ei *legum Custodia*, atque obtemperatio tribuitur. Itaque non aliter quis obedire Legibus potest, quam si ex parte intellectus *viva* præluceat illarum *cognitio*; hancque ex parte voluntatis *comatus* ad actum vel ponendum, vel reprimendum sufficiens, atque *efficax* (§. 79.) consequatur. Tunc vero se se exferit hæc efficacia, si legibus parere volens mediis utatur possibilibus, &

H

cum

cum eo fine necessario connexis, (§. 57.) atque ob eam ipsam causam superabilia removeat *impedimenta*; & locum, tempus cæterosque eventus, sine quibus actio expediri nequit, verbo *Occasionem* quantum quidem in se est, non amplectatur modo, sed etiam circumspiciat.

Sumamus exempli loco legem: *valetudinem tuere*; cui certe non obtemperat, nisi qui illam cognoscit, ac propterea occasionem contrahendi morbos, quantum in se est, evitat, removeat *impedimenta*, nec non remedia vel servandæ, vel recuperandæ sanitatis quærit, impenditque. Cum enim hæc omnia sint inter se connexa, & data obligatione ad unum ex connexis, eam ad alterum simul dari necesse sit; dubium non est, quin obligatione ad finem, obligatio quoque ad media necessaria contineatur; ac prior quidem obligatio dicitur *Fundamentalis*: posterior *minus fundamentalis*. Quod si quisquam id facit, quod lege est præscriptum, sed sine animo implendæ legis, hanc tantum servat materialiter, eoque nomine actionem quidem ponit physice bonam, verum legi non censetur obedire. Nec ideo tamen nova in singulis actibus ad legem attentio requiritur, sed sufficit generalis, quæ scilicet in libero agendi habitu posita est, sive ut vocant, *Virtualis & Interpretativa*, cf. D. THOMAS. 2. 2. Q. 104. Art. 8. ad. 2. Ceterum evidens est, eum qui legi obtemperat, vel bonum adipisci, vel malum effugere, vel efficere utrumque simul (§. 74.)

§. LXXXI.

Veleam violare. **E**x hisce intelligi par est, eum moraliter violare legem seu *peccare*, qui actionem liberam opposita ratione determinat, quam juxta legem sibi præscriptam determinare erat obligatus, quum nimirum aut id facit, quod vetitum, aut quod præceptum est, omittit. Oritur itaque quævis legum violatio, aut a vincibili earum ignorantia, (§. 73. *sch.*) aut a voluntatis nisu, qui, quoniam ad agendum inefficax est, (§. 80.) eo ipso in non obediendo efficacitatem suam ponit. Atque id primum contingit, quando remedia, quæ ad legem implendam sunt necessaria, & a libertate agentis pendent, aut non adhibentur, aut vero adhibentur contraria; deinde quando *impedimenta* vel adjiciuntur, vel pro viribus non remouentur; denique quando occasio vel amittitur ostentata, vel deficiens non inquiritur, vel plane investigatur adversa.

Non

Non pigebit modo de veritate sequentium conclusionum judicare. I. Si quisquam est, qui invincibili legis ignorantia, vel involuntario occasione defectu laboret, is obligatus non est (§. 72.) ergo moraliter violare legem non potest. II. Occasio, quæ ad legem violandam inducit, sive periculum peccandi, omni studio fugiendum est, secus deest voluntas efficax implendæ legis, & hoc ipso lex pro parte violatur (§. 80.) vid. *МАТН. V. 29. sq.* III. Quoties occurrit circumstantiæ, in quibus medium contra finem pugnat, id medium esse definit & fit impedimentum, (§. 80.) adeoque debet removeri, IV. Ad actionem omittendam nec particulare quoddam tempus, nec locus & hinc nec occasio requiritur, quapropter *Lex affirmativa obligare traditur semper sed non pro semper; negativa vero semper & pro semper;* quod quem habeat modum, alibi exponemus. V. Qui legem violat aut malum perpeti, aut bono carere, aut utramque positivam & privativam imperfectionem (§. 24.) subire debet.

§. LXXXII.

Conformitas actionum cum regulis est illarum RECTITUDO, ac moralis Actiones rectæ sunt vel minus rectæ, quidem, si actiones sint hujusmodi, ut ad libertatem agentis referantur. Quamobrem actionem humanam, quæ legibus convenit, moraliter rectam, quæ iis disconvenit, minus rectam vocant, seu PECCATUM, Græci *ανομιαν*, Ut igitur actio moralis fieri recta possit, tam intellectus, (§. 80. 28. 29) quam voluntatis (§. 80. 45.) consentientem usum adesse oportet; ast ut fiat minus recta, sufficit quicumque vincibilis alterutrius facultatis defectus.

Quoniam lex, quod bonum est, præcipit, & quod est malum, vetat; (§. 79.) etiam actio moraliter bona dicitur, quæ legi convenit, mala, quæ eidem repugnat. Et porro actiones liberæ bonæ pro rectis, malæ pro minus rectis promiscue usurpantur, sive dein legibus præceptæ sint, sive tantum non prohibitæ vel permissæ. Lucem quoque ex his capit vetus adagium; *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu;* „ Quomodo enim, ait *BURLAMAQUUS*, illa dicitur linea recta, cujus nullum punctum a subjecta regula ne „ minimum quidem divergit, seu cuius partes similes toti, sic etiam „ stricte loquendo non potest actio bona esse vel recta, nisi omni „ no, & in singulis suis partibus cum lege consentiat, I. XI. §. 5. Eadem est sententia *CICERONIS*; *Quæ autem nos aut recta, aut recte facta dicamus, si placet, illa autem appellant κατὰ δῶματα, omnes numeros virtutis continent. Fin. III. 7.*

§. LXXXIII.

Licitæ vel illicitæ, moraliter possibiles, actiones rectæ, quatenus legibus moralibus non repugnant; (§. 80.) dicuntur quoque *moraliter possibiles* (§. 36.) & *licitæ* latius; actiones autem minus rectæ, quia salva legum obedientia fieri nequeunt, (§. 81.) *illicitæ* sunt, & *moraliter impossibiles*, (§. 37.) scilicet cum adjunctione; si agens bonum adipisci, aut malum effugere velit. (§. 74. 38.) Rursus actiones moraliter possibiles aut uno tantum, aut vero duplici modo determinari possunt, illæ sunt *moraliter necessariae*, seu debitæ, hæ *moraliter contingentes*, (§. 38.) seu permissæ, (§. 78.) atque strictiore sensu licitæ. Utraque hæc possibilitas, si ad agentem referatur, *Facultas moralis* dicitur, a potentia seu facultate agendi physica (§. 37.) probe sejungenda.

Hic quoque secum ipsa pugnat *HOBBESII* Philosophia. Qui enim *de Civ. Cap. I. §. 7.* per facultatem moralem significari dixerat *Liber-tatem potentis naturalibus utendi secundum rectam rationem*; postea *C. I. §. 14.* illam eandem facultatem in *Certa & irresistibili potentia* collocavit. Habet sane homo potentiam irresistibilem se se necandi fame vel veneno, sed fatente ipso Hobbesio moralem id agendi facultatem non habet. *dist. §. 7.* Sunt igitur hæ duæ facultates ab invicem planæ diversæ. Nec, quod actio physice possibilis sit resistente nemine, sequitur, ut ea possibilis quoque sit moraliter. **BELLISSIME PAPINIANUS:** *Que facta ledunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & ut generaliter dicam, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum. L. 15. D. de Condit. Inst.* Ceterum quia, si aliquid necessarium est, ejus contrarium est impossibile, & vicissim (§. 37.) facile patet, legem præceptivam unius, esse prohibitionem alterius contrarii, & legem unius prohibitoriam esse alterius contrarii præceptum.

§. LXXXIV.

Varie Juris acceptiones declarantur. **O**mne id, quod convenit, seu quod oportet facere, Græci *δεν*, & inde Latini jus dixere; quare hoc vocabulum nunc pro *attributo actionis*, sive pro eo, quod rectum est ac bonum, (§. 60.) nunc pro propositione, quæ, quod bonum est, enuntiat, sive pro *lege ipsa*, (§. 74.) nunc demum pro qualitate personæ, hoc est, *facultate morali*, quod bonum est, agendi (§. 83.) usurpant, quam postremam significationem ad vitandas ambiguitates & nos semper sequemur.

quemur. Quum autem moralis hæc facultas vel in actionibus moraliter necessariis ponendis, atque in omittendis moraliter impossibilibus, vel vero in seligendis moraliter contingentibus versetur, (§. 83.) ideo Jus illud *Juris stricte talis*, hoc *Juris permissivi*, seu *Libertatis moralis* nomen obtinuit.

Jus alii a *Jove*, alii a *Juvando*, parum apte, alii probabilius a *Jubendo* derivarunt; sed separatim *Jura* & *Jussa* populorum, de *L. I. 5.* nec jura permissiva stricte jussa sunt. Verissime igitur MENAGIUS: *Jus est a δεῖον: ut plus a Πλεον δ transit in J consonans, ut in Jana a Diana, in Jabolenus a Διαβοληνος: lu jaceo a διακίω. Aman. C. XXXIX.* Idem porro significat *Jus*, ac id quod convenit, seu quod oportet facere vel omittere, sive quod bonum est. Consentit Iustus PAULUS in *L. 11. D. de J. & J. Ad*, ait, *quod semper æquum ac bonum est, jus dicitur.* Atque hoc sensu Obligatio activa definitur in *princ. Instit. de oblig.* quod sit *Juris vinculum; quo necessitate* (obligatione passiva) *adstringimur alicujus rei præstandæ.* Grammaticam hanc juris significationem aliæ plures technicæ exceperunt, ut jam *objective* pro lege, jam *subjective* pro facultate morali, jamque pro *loco* judicii, *Judicis sententia*, & *sanguinis necessitudine* diceretur. v. *L. 11. sq. D. de J. & J.* Omnes tamen hæc significationes ex prima illa emanarunt, v. BURLAMAQ. I. IV. 10.

§. LXXXV.

Venit itaque *Jus stricte* tale ex præcepto vel vetito simplici ac determinato, *Libertas autem moralis* ex negatione legis, sive ex lege permissiva, quæ nimirum disjunctim, & sine plena determinatione perlata est. (§. 78. Quoniam vero nulla Lex non aliquam obligationem effectricem atque opificem habet; (§. 69, 78.) haud falluntur ii, qui etiam Jus omne obligationi quodammodo *correlatum* esse arguunt: siquidem posita obligatione aliquid agendi vel non agendi determinata, ponitur quoque Jus stricte tale; contra ubi nulla, seu indeterminata tantum ac disjunctiva adest obligatio, ibi viget libertas moralis, & Jus permissivum. (§. 84. Ex quibus illa maximi usus fluit conclusio; Juris cujusvis essentiam ex natura obligationis velut effectum ex causa esse æstimandam.

In proclivi nunc est sequentia intelligere enuntiata. I. Fieri non potest, ut aliquis agat, quod physice & in se est possibile, sine agendi

potentia subiectiva, ergo nec ut agat, quod possibile est moraliter, sine morali facultate, sive jure subiective sumto. Eadem est omissionis ratio. II. Agere vel non agere, est obligationis finis, facultas est medium ad id necessarium, data igitur obligatione ad aliquid præstandum, ad id quoque dari debet Jus, (§. 80. *sch.*) III. Quia Jus stricte talie determinatur ab obligatione, non autem Jus permissivum; prius ex obligatione nasci dicitur *effektive*, posterius tantum *reductivè*, illud Jus esse in *sensu agente*. hoc in sensu *negante*. V. GROTT. de J. B. & P. I. I. 3. THOMASIVS *Fund. III. VII. §. 14.* IV. Cum nemo obligetur ad id, quod vel physice (§. 72.) vel moraliter (§. 83.) est impossibile, ad hæc nullum competere potest Jus. v. L. 7. §. 3. & L. 123. De de V. O. V. Denique, quo latius patet propositio disjunctiva in lege permittente, eo latior est libertas moralis.

§. LXXXVI.

Officii de-
finitio &
divisio.

Quoniam facultas moralis (§. 83.) Juris adpellatione continetur, (§. 84.) qui facultatem moralem in actum deducit, is dicitur Jure suo uti. *Usus Juris ab efficiendo officii nomen accepit, quod porro actio legibus attemperata vulgo definitur.* Sunt autem pro legum, & Jurium varietate, varia quoque officiorum genera. Quæ enim ex Jure stricte tali repetuntur, ea sunt RECTA, & quidem vel *affirmativa*, vel *negativa*; quæ vero ex Jure fiunt permissivo, illa MEDIA nominantur. Quamobrem etiam Veteres recta in bonis, quæ primario sunt loco, seu in finibus ipsis, media in propositis, sive objective indifferentibus, non ita inepte collocarunt.

Equidem CICERO, qui græcorum *καθηκον* primus *Officium* appellavit, ad *Attic. XVI. 11. & 14.* illud nec in bonis; quæ primum locum tenerent, nec in contrariis; sed in *adiaphoris*, quæ ad finem referrentur, posuerat, *Fin. III. 16. seqq.* Attamen in tribus, quos ipse ad Stoicorum imitationem scripsit, libris de *Officiis*, ea sic distinxit: ut aliud *Officium Rectum* faceret a græcis *κατόρθωμα*. aliud *Medium*, a græcis *καθῆκον* vocatum, cujus nimirum, *Cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. Off. I. 3.* Huncque duplicem sensum etiam Scti Romani retinuerunt. v. L. 2. D. de *Inoff. test.* & L. 17. §. 3. D. *Commod.* Hodie vero frequentior est prior significatio, sum turque officium pro *Debito*, & pro *Obligatione* passiva. v. KOELER. *Exerc. J. N. §. 477.* Quid quod jam *σημεια* officium actioni licitæ in specie, (§. 83.) id est beneficio, opposuit III. *Benf. 8.* Capis modo, cur duo dicantur *Facere idem* (physice) & *tamen non sit idem* (moraliter)? Quum scilicet unius est *Officium* & non alterius.

§. LXXXVII.

§. LXXXVII.

Quamdiu eadem manet motivi cum actione quadam connexio, Quomodo fieri non potest, ut vel minime mutetur illius faciendæ, vel ab obligatione omittendæ obligatio & lex; quatenus vero motivi cum futura actione nexus cessat, eatenus quoque obligationem & legem tolli, ac lege liberamur. porro obligatum a morali hoc vinculo liberari, & lege solvi necesse est. *Liberatio* obligationis, & *Lege solutio*, quæ tam ad omnia obligationis & legis capita, quam ad unversos & singulos obligatos extenditur, est *Abrogatio*; quæ aliquam tantum respicit Legis partem, est *Derogatio*; tandem quæ ad peculiarem solummodo personam pertinet, latine *Lege solutio* in specie, vulgo *Dispensatio* appellatur. Ex quibus perspicuum est, legem abrogare, ei derogare, illam solvere, seu dispensare eos tantum posse, qui motiva cum actionibus connexa separandi potestatem habent; contra, quando vel impossibilis est hæc separatio, vel plane non obligat lex, tunc abrogationem, derogationem, & dispensationem penitus excludi.

Derogatur legi, ait MODESTINUS, cum pars détrahitur, abrogatur, cum prorsus tollitur. L. 102. D. de V. S. Fit vero abrogatio vel sola permissione contrarii, vel per novam legem, qua in specie Constitutiones tempore posteriores potiores sunt his, quæ ipsas præcesserunt. L. Fin. D. de Const. Princ. Qui ex dispensatione agit, legem non violat, ea enim est solutus; quodsi, lege jam violata, pœna transgressori remittatur, ei non datur dispensatio, sed Gratia legis fit. L. 1. §. Fin. D. de Quest. Illa indulgentiæ, hæc clementiæ tribuitur. vid. GROTIUS de Æquit. Indulg. & Facil. C. II. sq. Quando a lege recedi potest sine periculo subeundi pœnam, quæ cum transgressione, aut amittendi præmium, quod cum observatione legis erat conjunctum, plena habetur dispensatio; si pœna quidem vitatur, sed præmii fit jactura, dispensatio est solum minus plena. Ceterum perperam quidem confundunt dispensationem cum privilegio. (§. 76.)

§. LXXXVIII.

Differt quævis legum mutatio ab *Exceptione*, quæ ex illarum pugna seu collisione oritur. Est enim *COLLISIO* seu *Conflictus* Legum, cum duæ leges nec mutatæ nec alias contrariæ; casu & eventu peculiari ita discrepant inter se, ut ambas conservare sit impossibile.

sibile. Qua in specie *Exceptio*, sive *determinatio uni legi congrua*, *alteri vero disconveniens propter collisionem* necessario admittenda est. (§. 37.) Atque idcirco leges oportet contendere, considerando utra alteram robore superet, deinde exceptionem sic instituere, ut *lex fortior debiliori*, (§. 77.) adeoque major perfectio minori, (§. 79. *sch.*) bonum totius bono partis, (§. 34.) finis medio, sive *lex fundamentalis Legi minus fundamentali præferatur*. (§. 80.)

Quum quædam in se fieri possint, quæ sub certis circumstantiis repugnant, ineptum foret de collisionis possibilitate dubitare. Sumamus duas leges alibi demonstrandas: *Vitam serva & Hominem non occides*: Istæ quidem in se non sunt contrariæ, eo tamen eventu, quo quis vel occidere agresorem, vel ipse alias perire debet, impossibilis est utriusque legis custodia, nec porro ad utramque obligatio dari potest, (§. 72.) sed alterutrum præmittere necesse est. Videndum tamen ad utram potius legem accedere oporteat. *Ea vero*, inquit præclare CICERO, *maxime conservanda patetur, quæ ad maximas res pertinere videatur. Invenit. II. 49.* Quam enuntiationem WOLFIUS *In st.* §. 48, 63 & 64. *Legem vocat perfectivam*, uberius suo loco explanandum. Ex hisce colligimus I. In collisione salvam manere utramque legem, & unam cedere solummodo ob circumstantias, II. Nullam dari collisionem, si una tantum adfit lex, aut utraque possit observari. III. Actionem in collisione patratam invitam magis esse quam lubentem (§. 47.) IV. Legibus directe & generatim inter se pugnantibus & non solum casu & eventu, non esse collisionem sed *antivomiam*. QUINTIL. V. II. 7.

§. LXXXIX.

Obligatio & lex in
divinam
abit & hu-
manam, in
naturalem
& positivam.
vam.

Consideravimus obligationem & legem generatim, nunc de præcipuis, quæ ei generi subsunt, partibus videamus. Petuntur autem tam a *Subiecto* obligante, hoc est *Legislatore*, quam ab *Objecto*, in quo obligatio & lex versatur, varioque promulgandi modo. Quum enim obligare is possit, qui motiva cum actione connectendi potestatem habet, (§. 71.) sequitur, ut si hæc connexio existat a DEO, obligatio & lex *divina*, si ab homine, *humana* nuncupetur. Deinde illa connexio vel ex ipsa rerum essentia atque natura intelligitur solius rationis ope, vel vero in arbitrio simul entis cujusdam rationalis, atque extra rerum essentiam posita est; prior obligationem & legem *naturalem*, posterior adventitiam seu *positivam* con-

constituit. Quia verò naturæ omnis tam possibilitas, quam existentia in DEO rationem habet, (§. 2. & 8.) nulla excogitari potest obligatio & lex naturalis, quæ non sit divina; contra obligatio & lex positiva vel ad divinam, vel ad humanam pertinet.

Dividitur a non paucis obligatio & lex in *naturalem & positivam*, positiva in *divinam & humanam*, Sed cum illi legem naturalem esse etiam divinam, & a lege positiva seu revelata diverſam fateantur; logices regulam, quæ vult, ut *Membra dividenda sibi repugnent*, neglexisse viſi ſunt. Obligatio & lex naturalis dicitur etiam *Interior*, *positiva exterior*, quanquam & naturalem, prout pœnam vel præmium, quæ natura constituit, eadem simul executioni mandat, vel vero alia ad id indiget exequente causa, in *Interiorem ſtriſte talem*, & *Exteriorem* rursus abire, infra docebimus. Nemo jam negaverit hæc conſectaria. I. Dantur pœnæ, & præmia divina & humana, naturalia, & positiva. (§. 89. 74.) II. Obligatio naturalis in absolutam seu connatam, & hypotheticam seu adq̄ſitam recte diſpeſcitur (§. 10. 45) III. Si obligatio positiva ad naturalem accedit, obligatio fit *composita*, qualificata, seu mixta, nimirum quoad *materiale* naturalis, & quoad *formalis* partem positiva. IV. Quoniam DEUS omnia perfectissimo modo determinat, obligatio Divina ſemper recta est, humana vero, (falluntur enim non raro homines,) aliquando minus recta & externa tantum ſine interna eſſe poteſt. Atque hanc PUFENDORFIUS vocavit coactionem moralem externam. de J. N. & G. L. I. C. VI. §. 5. & §. 10. quorum ſpectat locus CICERONIS. Si omnes Athenienſes deleſtarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæc leges juſta haberentur? de L. L. I. 15. v. WOLF Ph. Praſt. §. 119.

§. XC.

Sed frustra de obligatione & lege naturali futura est institutio, si Argumenta ad probandam
 ipsa obligatio & lex nulla est, oportet igitur utriusque existentiam demonstrare. Cum vero id alii alia adgrediantur via, nos de-
 promptis ex omni copia certissimis argumentis, eadem ab incertis legis naturalis
 atque exilibus sejungemus. Ita sufficientem vim non habet com-
 munitatis omnium populorum persuasio, siquidem altior quærenda est existen-
 tia hujus persuasionis causa, quam qui ab ideis in mente nostra cælitus
 inscriptis repetunt, & id sumunt, quod probare deberent, & ideas satis ido-
 nas hæc esse obligatorias, propterea haud evincunt. Qui vero ab
 ingeniorum varietate hominumque proclivitate nocendi atque po-
 tentia ad quandam existentem normam concludunt, præterquam
 quod

quod nondum doceant normam illam debere esse naturalem, positiva enim esse posset, spuris etiam utuntur principiis, (§. 53,) iisque quibus increduli legum naturalium negationem suffulciunt.

Consensus gentium, nec cuiquam satis notus est, nec ita in bono perpetuus & communis, ut non sæpius maxima hominum pars consenserit in res turpissimas. Sed etiam cuique cognitus, atque universalis esset is consensus, superest tamen, ut examinetur, quoniam ex principio homines ita debeant consentire. Ideas legum innatas jam satis profligavit *LOKIUS* de *Intell.* I. c. 3. quod si vero illæ disputationis gratia concedantur, nondum probata est naturalis earum obligandi vis. Proclivitatem nocendi & potentiam atque ingeniorum varietatem maxime urget *HOBBIUS*, & voluntatem *ladendi omnibus inesse in statu nature* tradit de *Civ.* I. §. 4. sed iis usus est argumentis, ut legem naturalem verbis statueret, re autem negaret. Quare non debuissent *PUFENDORFIUS* de *OFF. I.C.* III §. 4. *sq.* ejusque ad *sectæ leges nature*, quas serio admisserunt, tam erroneis principiis stabilire. Si enim nocendi natura homini a *DEO* tributa est, tunc vivit illi convenienter, quando nocet; uti cum agnum lupus, vel milvius columbam vorant. Inde porro sequeretur, ut vere scripserint *HORATIUS*: *Jura inventa metu injusti fateare necesse est.* *L. Sat.* III. v. 119. & *SPINOZA*: *Nihil, quod possunt homines vi, non jure agere,* *Politic.* II. §. 4. *sqq.*

§. XCI.

Necessitas **Quodsi** nobiscum in animo reputamus esse *DEUM*, qui *Conditor* est totius universi liberrimus, ac sapientissimus *Conservator*, (§. 6. & 56.) qui uti in rebus creatis omnibus, sic in usu *fagis* firmius *cultatum animæ sapientissimum sibi proposuit finem*, (§. 59.) qui denique hominem rationis ac libertatis participem, (§. 29. 44.) ac porro obligationi & legi morali accipiendæ idoneum (§. 72.) *pro-* *duxit*; tum profecto intelligimus, *nature Auctorem non modo plenissima legum ferendarum capacitate, summoque de hominibus disponendi Jure gaudere, sed etiam quasdam re ipsa leges sanxisse.* Non enim aliter fieri poterat, quam ut actiones hominum liberæ huic fini, veluti regulæ (§. 68.) convenienter determinari vellet. (§. 58.) Ex quo, quanquam obligationis & legis naturalis existentia nondum satis patet, interim tamen sufficit; existentiam & necessitatem alicujus divinæ regulæ in actionibus nostris liberis deprehendisse.

Re-

Recte obsevat AUCTOR *Dubiorum Jur. Nat.* non procedere illud argumentum: *Deus potest leges ferre, ergo tulit etiam leges.* C. 1. §. 3. sed probandum adhuc: DEUM non potuisse hominem creare sine legibus, vel cum posset, noluisse tamen eum ex legem facere. l. c. §. 5. Hoc autem nos inde demonstravimus, quia (a) frustranea foret illa hominum leges recipiendi habitas, nisi id intendisset DEUS, ut quibusdam legibus homines parerent, quæ hoc ipso ad DEI voluntatem referendæ sint. Quia (β) aliquem creationis finem DEUS ac suæ gloriæ illustrationem sibi præfigere debuit; (§. 59.) nec porro velle potuit, ut actiones nostræ liberæ tanquam medium in communi hoc rerum omnium scopo non consentirent. Quia (γ) denique totius universi Arbitrator ac moderator est DEUS, neque huic gubernationi juriq; suo in creaturas renuntiare unquam potest. Postremo hoc argumento utitur & CICERO leges naturæ probaturus: *Dafne*, inquit, *Pomponi de Deorum Immortalium potestate naturam omnium regi.* I. de L. L. 7. Verum instat laudatus dubiorum Auctor: *Id solum sequitur: ergo tulit quasdam leges. Hoc vero probandum restat, Eum tulisse quasdam natura proditas.* I. c. §. 6. Id vero jam agemus.

§. XCII.

Hasce autem obligationes & leges esse naturales, inde evinci fati Et quidem posse videbatur non paucis, quod in mundo physico veluti naturalis cælo, terra, sole, luna, mari, fontibus plantisque motus semper non modo fiant finiti atque æquabiles, omniaque ratis ordinibus & regulis moderentur, idque ex ipsa earum rerum natura explicemus; itaque mechanicae & animalis existimari non possit, solum mundum moralem casui esse permiffum, nullaque certa naturali norma cohiberi. Quin immo congenitus cuique beatitudinis appetitus, (§. 22.) nec non naturalis se se conservandi (§. 23) atque societatis alicujus colendæ stimuli (§. 49.) nos abunde doceant, inesse in propria nostra essentia atque natura elateres cum actionibus nostris copulatos, qui porro necessitatem hypotheticam aliquid faciendi, vel non faciendi nobis imponant, (§. 70.) unde obligatio & lex naturalis proficiscatur. Sane verissima hæc sunt; verum tamen ita comparata, ut ex iis obligationem & legem naturalem mechanicam potius (§. 69. *sch.*) & animale, brutisque communem, (§. 70.) quam moralem, solique humanæ naturæ congruentem excusulas,

Quoniam ex æqualitate motus, & incredibili corporum ordine atque constantia naturales eorum leges mechanicas, ex stimulis vero, quibus animalia ad certas actiones feruntur, leges naturales animales cognoscimus, atque hinc intelligimus, *Inesse*, ut ait Cicero, *aliquem non solum habitatorem in hac caelesti ac divina domo, sed etiam Rectorem & moderatorem*, negare profecto non possumus, homini quoque datas esse hæc ipsas naturæ leges, quippe qui & machinarum (§. 12.) & animalium naturæ (§. 16.) particeps est. Sed cum homo eximum sit animans, & a ceteris maxime diversum; quærenda est lex alia solique hominis naturæ conveniens; ne, si in principio brutis communi consistimus cum J. J. SCHMAUSSIO C. I. §. 9. *sq.* & C. III. §. 1. omnes brutorum atque hominum leges easdem esse statuamus, ac porro vel belluam hominem, vel potius hominem in belluam commutemus. Qui differunt vero homines ac belluæ? nonne ratione (§. 11.) ac, quæ in hac ponitur, libertate (§. 44.)? Vult ergo DEUS esse leges huic humanæ naturæ accommodatas, in quibus nimirum dictæ facultates suis partibus fungantur, & ad quas propriis simul operationibus conspirent. Sed si velit DEUS, inquit AUCTOR *Dubiorum* J. N. c. I. §. 5. *liberum, quod habent, (homines) arbitrium illis pro lege esse, manifestum est nullam legem fore!* Imo vero, quia liberum arbitrium non est sine ratione, sequitur, ut, quod multi docent græci ac latini philosophi, *ratio ipsa sit hominis lex.* Quemadmodum id in sequenti paragrapho evolvemus.

§. XCIII.

Sed etiam
moralis.

Luculentam itaque demonstrationem suppeditat consideratio naturæ hominis propriæ, atque actionum humanarum. Novimus enim non paucas dari actiones humanas liberas, (§. 40.) hasque a ratione & judicio, (§. 44.) id est, ab illis facultatibus pendere, per quas rerum causas, & consequentia cernere, ac quæ res alteri quasi subjecta sit, vel non sit, intelligere idonei sumus (§. 29.) Novimus porro cum istis actionibus per propriam illarum naturam copulata esse consecutaria, quæ prout agentis naturæ congruunt, vel non congruunt, actiones quoque efficiant bonas vel malas; (§. 60. *sq.*) quum igitur inde nobis compertum sit, posse hominem ad actiones suas liberas tanquam causas attendere, earumque consecutiones, utpote, quæ effectus sunt, perspicere ac experiri, deinde cum suamet natura conferre, & an eidem convenientes vel disconvenientes sint, judicare, porro agendi vel non agendi momenta (§. 32.) ex ipsa actionum essentia atque natura haurire; evidens est, esse

esse momentorum cum actionibus nostris liberis connexiones, hinc esse obligationes & leges morales. (§. 41) quæ ex ipsa actionum essentia atque naturæ ductu rationis intelligi, atque explicari possunt, adeoque naturales. (§. 100 & 89.)

Tenemus modo obligationis & legis naturalis definitionem, ab ea, quam dedit GROTIUS de *J. B. & P.* I. I. §. X. n. 1. re ipsa haud diversam, cui nihil solidi obvertunt BARBEYRACIUS & uterque COCCÆJUS ad *Grot.* l. c. Imo ipse HOBBIUS tunc nobiscum facit, quando naturæ leges vocat *Conclusiones ratione intellectas de agendis & omittendis, de civ. c. III. §. 33. vel Veritates* (morales scilicet) *a veris principiis recte ratiocinando collectas, & quidem naturales, quod ratio præcipua sit naturæ humane pars, etsi perperam eas restringat additis verbis: Circa ea quæ agenda vel omittenda sunt ad vitam, membrorumque conservationem. C. II. §. 1.* videbimus enim multo latius patere rationis regulas; quibus oppositæ propositiones omnes, *falsitate morales* dici poterant (§. 29.) Fac modo actionum consecutaria ratione perspicere non posse, nulla aderit naturalis lex. (§. 66.) Fac necessitatem agendi a solis venire stimulis internis sine ratione, & obligationem habebis, legemque brutorum non hominum. (§. 92. 53.) Fac bonitatem & malitiam non esse actionibus intrinsecam, & satis probare non poteris existentiam obligationis & legis naturalis. (§. 89.) Quis vero, si sana mens sit, non intelligat, actiones plurimas nos perficere, alias nobis adspargere imperfectionis labem? Ita cum ipsa linguæ amputatione *malum, & cum convenientis cibi comestura bonum* esse connexum videmus, adeoque, ad fugam unius & adpetitionem alterius nos impelli experimur morali necessitate, sub conditione nimirum mali evitandi, aut boni consequendi. Et nunc primum indirectæ ac singulares legum naturalium probationes, quæ ab hominum indigentia atque miseria extra societatem aliisque absurdis consequentibus petuntur, suum accipiunt robur. V. GROTIUS, de *J. B. & P. prol. §. 6 PUFEND. de Off. I. C. 3. §. 7.*

§. XCIV.

Quum tamen experientia nos aperte doceat, naturales hæc actionum consecutiones aliis fortuitis externisque eventibus veluti morte, occultatione, morbis, hominumque imbecillitate nunc ob scurari bonas, nunc malas elevari, neve latius earum sensus serpat, quasi supprimi atque extinguï; debile sæpius videri posset obligationis hujus vinculum nisi eadem ipsa hominis ratio cognosceret esse DEUM, qui perpetua providentia omnia dirigat, atque gubernet, quem nemo fallere omniscium, aut subterfugere omnipotentem

tem possit, atque a cuius vel infinita bonitate aliam præmii retri-
butionem; vel a summa, qua bonitatem temperat, sapientia pœnæ
deficientis mensuram quisque expectare debeat. Vehemens sane
est hujus spei vel metus vis, & quæ obligationem nostram finibus
divinis convenienter agendi maxime corroberet. Inde animi tran-
quillitas, quæ sustentat bonos, inde angores, quibus fontes cru-
ciantur. Neque vero positiva dici potest obligatio ac lex, quip-
pe quæ solius rationis ope intelligitur sine revelatione, & ex ipsa
natura Dei & hujus universi, nec non ex naturali hominis tum ad
Deum, tum ad res alias relatione, ingenitoque felicitatis appetitū
promanat.

Hoc ex fundamento probavit etiam APOSTOLUS existentiam
legis naturalis, *Ostendunt*, ait, *opus legis scriptum in cordibus suis - - -*
Cogitationibus inter se invicem accusantibus, aut etiam defendentibus. Rom.
II. v. 14. sq. Et si enim aliquando nemo sit inter homines, qui pro-
meritam naturalem pœnam exsequatur, eam tamen *Semper ante oculos*
versari putant, qui peccarunt. CICERO. Milon. c. 23. quemadmodum
Tiberii, Neronis, Caracallæ, aliaque plurima docent exempla. v.
cocc. ad *Grot. prol. §. 20.* Nec aliter conciliari posse videntur bo-
norum miseræ, & prosperitates improborum cum Dei sapientia,
providentia ac bonitate, quam si Deum aliud pœnæ & præmii ge-
nus ita sibi reservasse concedamus, ut alterutrius magnitudine retar-
dationem compenset. Quare lex naturalis non solum ex naturæ hu-
manæ consideratione, sed etiam ex idiomatibus divinitatis derivan-
da est, ut integrum obtineat robur. v. KOBLER §. 286. Et inde
factum est, ut definita sit a CICERONE: *de L. L. I. 6. Ratio summa in sita in*
natura, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria; a D.
THOMA I. 2. Q. 91. art. 2. *Participatio legis aternæ in rationali*
Creatura; a COCCIO §. 56. & HBINNECCIO I. §. 12. *Lex*
ab ipso DEO immortalis, toti generi humano per rectam rationem promulgata.

§. XCV.

Dubia ad-
versus da-
tas obliga-
tionis & le-
gis defini-
tiones.

Finemus hoc Caput refutatione argumentorum, quibus traditæ
supra obligationis & legis definitiones vulgo impugnantur, ut
ostensa principiorum firmitate etiam conclusionum veritas a suspi-
cione liberetur. Ac illud quidem potissimum reprehendunt Ad-
versarii, quod nulla in iis definitionibus fiat entis obligantis, aut
legislatoris mentio, sine quo nec obligatio nec lex ulla cogitari pos-
sit. Immo inde inferatur, posse quemlibet hominem agendi moti-
va

va sibi repræsentare, ac semetipsum obligare, posse etiam de DEO obligationem legemque, quæ in ipsum cadat, enuntiare, atque hoc pacto ipsius supremi Numinis ideam ab obligatione & lege excludi. Quæ tamen consecutiones utique falsæ sunt atque absurdæ.

Hæ præcipuæ sunt difficultates, quas G. SAM. TREVERUS in notis ad *Pufend.* I. c. 2. §. 5, objecit Wolffianæ obligationis definitioni: Eique adstipulantur, qui cum *Pufendorffo* I. c. II. §. 2 & 5, *Barbeyracio ibi*, *Heineccio* I. 9. legem definiunt: *Voluntatem superioris, actiones quasdam sub comminatione penæ prohibentis præcipientisve*, atque ideo non aliud facultatis appetendi nobilioris vinculum esse contendunt, quam iussa aliorum. Præiverat vero his omnibus *HOBBSIUS*, qui legem vocat: *Orationem ejus, qui aliquid fieri, vel non fieri aliis jure imperat de Civ. II. 33.* Quid voluit autem sibi hac definitione *Malmesburiensis Philosophus?* id inde conficere, quod statim addit; *Leges naturales, non esse proprie loquendo leges, quatenus a natura procedunt; sed quatenus eadem a Deo in scripturis sacris latæ sunt;* ipsas scripturas vero humanæ rationi alibi subicit: *LEVIATHAN. C. XXXIII.* Anne animum ad hanc conclusionem reflexerunt, qui eum sunt secuti?

§. XCVI.

Enim vero parum attendunt ad logicas definiendi regulas, qui ita arguunt, siquidem duas confundunt quæstiones, quid res sit? & unde illa proficiatur? Resol-
vuntur. Etsi enim concederemus obligationem legemque omnem ad externam quandam causam sive voluntatem alicujus entis intelligentis revolvi, inde tamen non sequitur ut in effectus definitione, etiam efficienti causæ locus esse debeat, multoque adeo minus, ut qui a causa abstrahit, illam penitus exclusisse videatur. Sed illud quoque est definitionis, a vi externa seu sola alterius voluntate repetitæ vitium, quod ea obligationi legique simpliciter interiori tribui nequeat, sicque suo definito sit angustior. Hominem vero quod attinet, qui agendi motiva sibi repræsentat, vel ea tollere potest pro suo arbitrio, & obligatus non est, (§. 71.) vel non potest, & tunc non jam a semetipso, sed a motivis obligatur. Quis autem ambigit, quin in DEUM ipsum gloriosa cadat necessitas, ut actiones suas liberrimas infinitæ sapientiæ legibus conformet? vid. *Timoth. II. 13.*

Quis unquam vel molendini vel horologii genera ita definiuit, ut artifices comprehenderet definitione? nec propterea mechanicas earum machinarum regulas minus intelligimus; cur igitur legis moralis genus non aliter definiri posset, quam si ejus efficiens causa exprimitur? Sed sunt leges quoque ac pœnæ conventionales *L. I. Dig. de Exercit. aff. L. 11. D. §. 2. de Recept. arbitr.* legesque memorat CICERO in poculis positas ac legibus populi Rom. prælatas; nec non leges *Poematis atque Historiæ, de L. L. 1. §. 1.* Imo & Apostolus testatur de gentilibus, quod *Ipsi sibi sint lex. Rom. II. 14.* Concipi igitur possunt sine Superiore leges veri nominis, quæque actionum liberarum sint regulæ. Sane sola Superioris cogitatio sine boni vel mali alicujus repræsentatione nullam adfert necessitatem agendi; contra malum quod v. c. cum manus amputatione junctum est, hominem moraliter obligat, ut ab huius modi actione absteineat, etsi de nullo superiore cogitaret. Verissime igitur scripsit Iustus PAULUS, quod *Non ex regula jus sumatur, sed ex jure quod est, regula fiat L. 1. D. de Reg. Jur.* At inquires, cum BARBEYRACIO ad *Grot. I. I. §. X. n. 4. Edit. gall.* hoc modo quisque facere, vel non facere poterit, quod in suo est arbitrio? Ita est; an vero leges, quæ ab externa quadam causa profluunt, liberum illud arbitrium adimunt? Nonne utraque in specie necessitas adest tantum hypothetica, cujus est libertatem dirigere, sed non auferre? Uti autem, qui externam legem violat, pœnam exteriorem metuere debet; Ita qui ab interna lege recedit, omnem interiorem pœnam nequit effugere. Nec aliud sensisse videtur CLARKIUS *Rel. Nat. Tom. II. c. III. n. 7.* quando obligationem naturalem non ex bono vel malo, quod ex factis emergit, sed ab ipsa convenientia & discrepantia actionis, atque interiore ejus pulchritudine omni docuit; Sic enim præmia & pœnas externas tantum, non autem interiores agendi rationes & momenta excludit.

§. XCVII.

Atque al- **I**d minoris adhuc est ponderis, quod addunt, retentis illis defini-
 tione quæ- tionibus omnem negari actionum indifferentiam, cum nulla actio-
 dam diffi- rationibus determinantibus destituatur; deinde amicorum consilia,
 cultates atque historicorum persuasiones, imo & latronum minas, quibus
 refutantur commotus viator marsupium præbet, obligationum numero ad-
 scribi, postremo sic officia omnia, quæ nobis vel ex obligationis
 vinculo vel ex aliis tantum, ut ajunt, momenti incumbunt,
 susque deque haberi. Quandoquidem satis alibi ostendimus, quæ-
 nam actionum indifferentia admitti possit, (§. 63.) & quantum
 inter consilia & leges, atque obligationes sit discrimen, (§. 75.)
 Quod

Quod autem viator pecuniam latroni dare obligetur, aut physice, quando nulla adest electio, aut moraliter, si pecuniam retinere sub conditione evitandi majoris mali sit impossibile, nos sane non negamus; sed probabimus tamen suo loco, hujusmodi motivorum cum actione connexionem non jure esse factam, ac viatori, si vires suppetant, non minus competere resistendi facultatem, quam si rabida eum tigris invadat. Frustra demum sunt, qui urgent confusionem officiorum. Quum enim nullum tam exiguum sit officium, cui non aliqua quantumvis minima obligatio respondeat, (§. 86.) ea quoque danda erat latissima obligationis definitio, quæ omnes completeretur officiorum formas; id enim sufficit distinctioni, quod obligationis, legis, & officii genera, in suas postea partes distribuuntur.

Illa est obligationis moralis essentia atque natura, ut actionibus nostris liberis necessitatem adferat, non absolutam & physicam, sed hypotheticam, atque moralem. (§. 71.) & hinc moralem quoque earum regulam involvat. Inde vero consequitur, ut posita morali agendi necessitate, obligationem legemque moralem negare sit absurdum. Etsi igitur diversæ admodum sint harum necessitatum & legum moralium formæ, quid vetat illas omnes uni generi subijcere? Ipsi adversarii obligationem faciunt aliam internam & ex ipsa actione fluentem, aliam externam, quæque a voluntate alterius pendeat; sed cum obligationis & legis genus per Superiorem declarant, nonne tunc obligationem internam ex obligationum numero excludunt? vid. HOLLMAN *Jurisp Nat.* §. 6. Quod itaque generalis obligationis definitio ad omnia pertineat officia, definitionis vitium non est, sed necessarium ejus requisitum, a quo cum recesserint non pauci, mirum non est, eos aliquando in repugnantia irruisse. Conciliari enim nequeunt illorum opiniones, (α) qui obligationem definiunt absque Superiore, legem tamen, quæ necessario in obligatione inest, (§. 69.) negant sic posse defini. v. PUFEND. I. N. & G. I. I. §. 21. & I. VI. 4. BURLAMAQ. I. VIII. 8. (β) Qui internam agnoscunt obligationem, eamque nobilissimam vocant obligationis speciem, sed normam cum interna obligatione conjunctam indignam putant, quæ normæ veniat nomine. PUFEND. *de Off.* I. c. II. §. 6-8. (γ) Qui aliquam necessitatem moralem fingunt, quæ tamen obligatio moralis non sit. TREUBER. *ad Pufend.* I. II. 5. BARBEYR. *ad Groc.* I. I. §. 10. n. 4. (δ) Qui ex malo externo per Superioris voluntatem actioni adjuncto obligationem nasci dicunt inevitabilem, non vero ex malo cum ipsa actione inseparabiliter connexo. BARBEYR. I. c. (ε) Qui contra consilio, quod ab æquali & ab inferiore venire potest, vim

tribuunt obligandi, & porro obligationem aliquam esse statuunt sine lege. (vid. §. 75.) & BURLAM. I. VIII. 5. HOLLMAN. §. 25. Quæ autem erit verborum pugna, si hæc non sit? Præterquam quod id non sit ex arte, sed, ut verbis utar CICERONIS: *Populariter loqui, & eam legem, quæ scripto sancit, quod vult, aut jubendo, aut vetando, ut vulgus, appellare. de L. L. l. 6.*

CAPUT III.

DE

LEGUM NATURALIUM PRINCIPIIS AC PROPRIETATIBUS.

XCVIII. <i>Transitio & ordo Capitulis.</i> XCIX. <i>Quæ principia sint essendi L. N.</i> C. <i>Quenam existendi.</i> CI. <i>Principium cognoscendi, vel qua facultas est, vel qua fons, consideratur.</i> CII. <i>Prius reperitur cum in naturæ stimulis,</i> CIII. <i>Tum maxime in ratione,</i> CIV. <i>Si modo recta sit.</i> CV. <i>Ea vero ope experientiae confirmatur.</i> CVI. <i>Perperam igitur alii ad Ideas legum innatas, vel ad inspirationem,</i> CVII. <i>Alii ad solam auctoritatem recurrunt.</i> CVIII. <i>Nec rationem delevit Adami labes.</i> CIX. <i>Principii cognoscendi, qua fons est, requisita.</i> CX. <i>Cur multis inutile, multis impossibile sit visum.</i> CXI. <i>Probaturn illius necessitas.</i> CXII. <i>Et dubitationes refutantur.</i> CXIII. <i>Indicatur Legum naturæ fons.</i>	CXIV. <i>Unde unica propositio fundamentalis,</i> CXV. <i>Dein tres partiales promanant.</i> CXVI. <i>Est principium nostrum verum, evidens, & adæquatum.</i> CXVII. <i>Ab eo multi verbis recedunt, non re,</i> CXVIII. <i>Multi vero principio utuntur inadæquato & partiali.</i> CXIX. <i>Quæ aliæ sint apparentis inter doctores dissensus causæ.</i> CXX. <i>Quæ principia plane non sint idonea.</i> CXXI. <i>Ad legum naturalium proprietates pertinet I, earum perspicuitas.</i> CXXII. <i>II. Certitudo mathematica.</i> CXXIII. <i>III. Immutabilitas,</i> CXXIV. <i>Quam quidam impugnant, sine causâ.</i> CXXV. <i>IV. Necessitas.</i> CXXVI. <i>V. Æternitas.</i> CXXVII. <i>VI. Materia, quam tractat, intrinseca moralitas,</i> CXXVIII. <i>Cui adversariorum argumenta nullo modo refragantur.</i>

CXXIX. VII. Conceptus pro parte
possibilis abstrahendo a prima
rerum causa;

CXXX. Quidquid alii obloquantur.

CXXXI. Plena tamen earum sanctio
non habetur sine vita futura.

CXXXII. VIII. Universalitas.

CXXXIII. IX. Sanctitas atque
Facilitas.

CXXXIV. Refelluntur hostes nostrae
disciplinae.

§. XCVIII.

Stabilita sic in universum obligationum & legum naturalium existentia, sequitur, ut quænam earum sint principia, enodatus explicemus. Si enim causas, a quibus illa natura scita dependeat, satis enucleare, & quali nobis innotescant modo, in apicem proferre valeamus, tum sane generales tantum, quas pro adferendis hisce actionum humanarum regulis supra adhibuimus, rationes plena circumfundentur luce; atque hoc præstito non modo ceteræ dictarum legum proprietates proclivius detegi poterunt, sed nihil etiam deerit, quod ad refutandos disciplinæ nostræ hostes pertinere videatur.

Transitio
& ordo
Capitis.

Quemadmodum reliquæ artes omnes suis atque domesticis principiis instructæ sunt, quibus cognitæ cum extrema clarius intelligi, tum ortæ in quavis peculiari tractatione quæstiones solidius dissolvi possint; ita certa ac lucida non deficientur fundamenta, unde tota hæc nostra disciplina deducatur. Postquam vero omnes fere qui recentiori tempore in eadem sunt versati, aut varias principii significationes inter se confuderunt, aut, quum de iis consentirent, tamen ostentandi ingenii causa, de formulis, quibus quodque principium exprimeretur, disputarunt; mirum non est, si non tam studii nostri fontes recludere, quam illos, data opera, obruisse visi sunt. Quare Auctor *Dub. Jur. Nat.* c. 1. p. 1. *Nescire se*, ait, *an radices Juris verum natura non ita absconderit, ut eas eruere difficilius sit, quam aurum e terræ visceribus ducere.* Sed satis in aperto sunt hæc radices, si modo attentionem nostram intendamus, atque eos sequamur duces, qui, quum rem ipsam tenerent, sua cuique verba facile reliquerunt.

§. XCIX.

Quæ principia sint essendi L. N.

Tria sunt autem, ut alibi dictum est, alicujus rei principia, scilicet possibilitatis, existentiae, & cognitionis. (§. 39.) Ut igitur a primo initium faciamus, id apparet facillime, rationem, cur leges naturales sint possibles, in ipsa rerum hominisque essentia seu possibilitate proxime contineri. Naturales enim dicuntur leges, quæ ex nostra rerumque natura explicari atque deduci possunt. (§. 10. §. 89.) Possibiles ergo hæc non essent, si rerum atque animalis rationalis natura repugnaret; quare ex non repugnantia naturæ legum naturalium possibilitas perspicitur. Id etiam ex eo confirmatur, quod hominis notio actionum quoque liberarum essentiam comprehendat (§. 46.), hæc vero efficiens ratio sit, ob quam illæ actiones bonæ sint vel malæ (§. 61.), & hinc legi vel præcipienti vel prohibenti subjiciantur (§. 76. §. 93.). Quum tamen entia finita omnia rationem, cur possibilia sint, habeant in divina essentia (§. 2. §. 6.); consequens est, ut ab eadem cum humanæ naturæ, tum quoque legum naturalium possibilitas tamquam ab ultimo rerum omnium principio & causa repetenda sit.

Non igitur ratio ultima, ob quam leges naturales sunt possibles ex intellectu Divino explicari potest. Etsi enim nihil sit possibile, quod is sibi non repræsentet, tamen rei cujusvis possibilitatem ante animo percipimus, quam ejusdem ideam existentem cogitemus. Ex quo consequitur, Intellectum Divinum rerum possibilitates non efficere, sed eas in infinita sua essentia contemplari. Minus adhuc adferri licet P. Poireto, qui essentias finitas omnes arbitrarias esse docuit, & a DEI voluntate pendentes. Quod enim esse potest, idem repugnat, ut etiam non possit esse. Quapropter recte statuunt Philosophi rerum essentias necessarias esse, immutabiles, atque æternas. Fuere etiam, qui omnes essentias a creatoris omnipotentia duci vellent; sed quid est id, nisi possibilitatem externam cum interna commiscere, & jam possibile illud, quod DEUS facere potest, jam vero omnipotentiam vim efficiendi omnia, quæ possibilia sunt, in orbem definire? Itaque non omnipotentia possibilitatem, sed hæc illam antevertere intelligitur. Atque hoc observare oportuit contra *Hobbesum*; qui primum Legis naturæ fundamentum ab irresistibili DEI potentia & hominum imbecillitate derivavit. *De Civ. C. XV. §. 5. & 7.*

§. C.

§. C.

Sicut in rerum atque hominis essentia, quæ in DEO rationem ^{Quænam} habet, principium possibilitatis sive *essendi* legum naturalium ^{existendi.} collocavimus (§. 92.), sic non ambigimus pro immediato earundem principio *fiendi* seu existentia, rerum hominumque naturam, hoc est essentiam existentem designare. Ipsa enim hæc natura facit actiones quasdam sub conditione boni adipiscendi, vel mali fugiendi esse necessarias, atque adeo obligationem legemque moralem progignit. (§. 93.) Quia vero mundi & humani generis Universitati existere fortuitum est atque contingens (§. 6.) neque si DEUS non vellet, aliquid unquam ad existentiam pervenire posset; Manifestum est, res creatas omnes rationem sufficientem, cur existant; non habere in DEI essentia, tunc enim mundus esset absolute necessarius, sed in actu DEI volendi, cujus norma intellectus perfectissimus sit, & summa ratio. Ex quo conficitur, ut Legum naturalium existentia a DEI voluntate, quæ humanæ naturæ genetrix est & effectrix, ac cui parere homo utpote creatori suo optimo, sapientissimo & omnipotenti (§. 94.) debet, tamquam a principio fiendi remoto recte protrahatur.

Tenemus modo quod quærebat Auctor *Dub. J. N. I. §. 1. Naturam matrem Juris quasi in ipso actu, quo jus producere dicitur, constitutam*, sive, ut post JCTUM GAJUM L. 5. D. de ad. Rer. Dom. ait JUSTINIANUS, *Jus naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit.* §. 11. *Instit. de R. Div.* Tenemus etiam, quod aliis præplacuit, DEI voluntatem obligatoriam pro norma actionum humanarum; quæ duæ sententiæ non magis inter se repugnant, quam eorum, quorum unus lucis causam a sole, alter a DEO, qui magnum hoc fecit luminare, derivaret. Ergo, qui ab ipsa hominis natura veluti radice sua efferunt naturales leges, non illi DEUM ex hac sede remonent, sed a natura incipiunt, a qua jus naturale dicitur, & ascendunt ad ipsum naturæ auctorem. Ita CICERO nunc jus naturale vocat, quod *ex natura ipsa arripimus, haesimus, expressimus.* Pro Milon. C. IV. *Jus in natura constitutum, in natura positum de L. L. I. 10. & 12.* nunc tamen tradit: *Mente ratione Deorum naturam omnem regi, de L. L. I. 7.* Dein *Principem legem & ultimam mentem esse omnia ratione, aut cogentis aut vetantis DEI: Et legem veram atque principem aptam ad jubendum, & ad vetandum rationem esse rectam summi Jovis.* de L. L. II. 4. Quapropter etiam GROTIUS *de I. B. & P. prol. §. 12.* *Illud ipsum, inquit, Jus natu-*

naturale, quanquam ex principiis homini internis profluit, DEO tamen adscribi merito potest, quia, ut talia principia in nobis existant, ipse voluit. An vero Lex naturalis ex intellectu divino, ut traditum est a D. THOMA I. 2. q. XVII. Art. I. vel ex actu divinæ voluntatis, quæ fuit opinio SUAREZII de L. L. I. C. V. n. 17 melius cognoscatur, ex antea dictis facile definiri potest. Scilicet ex intellectu possibilitas, ex voluntate existentia intelligitur.

§. CI.

Prinzipium cognitionis sive analyticum duplex est. Unum *sub-jecto*, id est, personæ cognoscenti, alterum *objecto* seu rei, quæ cognoscitur, cohæret. Prius dicitur generatim *Facultas per quam aliquid explorare, atque deprehendere nobis licet*; Posterius autem est *Fons ex quo modo dicta facultas res cognoscendas haurire, atque exolvere potest*. Sive ut alii volunt, Generale axioma, & propositio fundamentalis, quæ omnes reliquas propositiones ejusdem generis tanquam rivus in se complectatur. De utroque hoc principio magnus olim fuit Doctorum dissensus. Primum igitur de facultate quæ obligationes & leges naturales nos docere possit, postea de fonte, seu enunciato, ex quo illæ leges depromantur, differendum est.

Scholastici principium cognoscendi subiectivum, *principium per quod*, objectivum vero, *principium ex quo* nominarunt. Res hæc interea dilucidari exemplo potest. Quando Leges in Civitate per Edictum promulgantur, quod dein tabulæ in eum finem destinatæ affigitur; tunc facultas, qua quis pollet, ut edictum legere vel ejus sententiam audire possit, est principium *per quod*, ipsius vero Edicti exemplar principium erit *ex quo* voluntas legislatoris cognoscatur. Fingas etiam in edicto omnia armorum genera, veluti, scelopeta, gladios, nitrum, pulverem pyrium, pilas ignarias singillatim enumerari, & ne extra provinciam evehantur, prohiberi; tunc Propositio: *Nilil eorum efferas, quæ ad armandos hostes pertinent*; erit axioma universale, in quo omnes Edicti partes continentur. Hoc enim uno posito, quod est ad cognitionem legis satis, plurima sequuntur, quibus non pauca folia impleri possent.

§. CII.

Prius reperitur cum in naturæ stimulis,

Essæ plures animi propensiones, quibus supremus rerum Auctor omnes homines affectos voluit, communi experientia supra com-

comprobatum est. (§. 22.) Igitur, qui hosce novit impulsus, (ignorare autem nemo sanus potest,) is facile illorum sententiæ adfictur, qui primam legum naturalium indicationem a stimulis, seu instinctibus naturæ nobis fieri tradunt. Sunt enim hi stimuli, qui, quoniam sensum internum posteaque boni vel mali cogitationem excitant, necessitatem adferunt hypotheticam aliquid appetendi vel averfandi, & porro indigitant quamdam actionum regulam. (§. 70.) Atque inde fit, ut persæpe ad res alias utpote bonas rapiamur prompte ac sine examine, alias vero quia malas eadem celeritate aspernemur. Nec dicat quispiam dari varios homines & populos, in quibus nulla talium stimulorum significatio eluceat; immanis enim hæc indoles non omnes, sed aliquas tantum congenitas inclinationes pervagatur; & quum id contingit, vel educationis, vel affectuum, vel consuetudinis vitium est, non naturæ (§. 51.), cujus femina nunquam adeo sunt extincta, ut non aliquando possint rursus pullulare. (§. 52.)

Hæc prima natura, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, cum olim ARISTOTELES, de Art. Rbet. I. 13. §. 3. & II. Phys. c. 8. tum postea HUG. GROTIUS I. c. II. §. 1. n. 1. testati sunt, ut varias agendi facultates homini inditas comprobarent. Ac propterea HUTCHINSONIUS illa Sensus moralis nomine non ita pridem designavit. *Phil. Mor. edit. Glasgov. 1743.* Et sane non solum bona vel mala physica corpus & membra nostra afficiunt, sed etiam bona, vel mala moralia cor atque animum humanum nunc accendunt, nunc magis minusve perfriget faciunt. Quis non gaudet narrationibus bene gestorum! quis contra sceleratorum hominum historiis immo & fictis fabulis non indignatur? Cui non videtur jucundum miseris atque afflictis opem ferre, si modo adventitiæ abunt odendi causæ? Uti enim ceteræ mentis & corporis potentiæ, ita & morales hi instinctus adulterari atque abusu corrumpi possunt. *Tanta est inquit CICERO, corruptela malæ consuetudinis, ut ab ea tanquam igniculi extinguantur natura dati, exorianturque & confirmantur vitia contraria.* de L. L. I. 12. Neque tamen primigeniæ inclinationes umquam tolluntur omnes, siquidem boni appetitum generatim, cibi ac potus stimulos, procreandæ & educandæ sobolis studium, immo & commiserationem, saltem cum suis, asperæ quævis atque crudeles gentes persentiunt.

§. CIII.

Tum ma-
ximè in
ratione.

Quum tamen, quæ ab innatis stimulis proficiscitur officiorum præsentio, nec peculiare quasvis species, nec ipsum agendi modum & scopum satis explanet, sæpe etiam inclinationes adscititiæ in naturalium locum succedant (§. 23.), manca adhuc, & inchoata remaneret cognitio nostra, nisi initia ipsa naturæ nos commendarent rationi, cujus ope uti aliarum rerum nexus perspici (§. 29.) ita concordia vel repugnantia actionum cum natura, tum earum bonitas vel malitia (§. 60.) atque adeo leges præcipientes vel vetantes (§. 76. 93.) comperiri possunt. Hæc porro sola est facultas; quam si sequamur duces, non modo veros stimulos discernere a spuris atque ad finem suum dirigere, sed etiam inde consequentes regulas locis, temporibus & singulari cujusvis statui accommodare ceterasque intricatiores quæstiones expendere nobis licebit. Est igitur ratio præcipuum medium & lumen, per quod absolutæ legum naturalium notitiæ exquiruntur.

Ita stimuli famis & sitis nos quidem monent, ut cibum sumamus & potum, eas vero coerces ratio ne in ebrietatem abeant, vel ingluviem. Stimulat nos ad vim repellendam natura, sed id agendi modum præfigit ratio. Quam si tollas, *Fam vaga profliet frenis natura remotis.* HORAT. II. *Serm. Sat. 7. v. 74.* Præclare itaque CICERO: *Cum autem assumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa primæ naturæ hujus tutela subjiciantur.* FIN. IV. 14. Hinc potest cur leges N. dicantur dictamen, aut *Jus rationis* vid. Grot. I. I. 10. II. XXIII. 2. Hobb. II. 1. XV. 3. Puf. I. III. *Trom.* I. V. 4. Koel. 356. 359. non quod ratio istud faciat, sed quia rationem objectivam declarat, eo modo, quo leges vocantur decalogi aut XII. tabularum. Et quum natura omnis sit a DEO, verissime observatum est, *Leges Nat. esse Verbum DEI rationale* Hobb. l. c. *Vocem rationis esse vocem naturæ, & vocem DEI.* Koeller. l. c. *Idem esse DEUM sequi & parere rationi.* PLUTARCH. *de auditu.* quando vero ULPIANUS *Jus naturæ dixit: quod natura omnia animalis docuit, L. 1. §. 3. D. de I. & I.* naturam latius consideravit, quatenus est communis brutis, & τὸ *Jus sumpsit pro facultate & stimulis naturalibus.* Jus autem gentium, seu, quod idem, humanæ naturæ proprium, recte definiit cum reliquis ICTIS: *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, Pr. Inst. de I. N. G. & C. L. 1. pr. D. de adq. R. Dom.* Eoque sensu a PAULO ICTO *Ratio naturalis quasi lex quedam tacita vocatur. L. 7. D. de Bon. Dam.* §. CIV.

§. CIV.

Rationem vero cum dicimus, sic intelligi volumus, ut vera sit & recta, quæ nimirum cum hominis constitutione aliisque subiectis, in quibus versatur conveniat, quæ res natura copulatas jungat, aut separet natura discretas, quæ certis denique ac evidentibus principiis nitatur, atque ex illis legitima ratiocinatione concludat. Sane reliquis cogitationibus aut propositionibus non aliter tribuitur veritas, quam si earum appareat cum rebus cogitatis, vel enunciatis consensus & vacuitas a repugnantia (§. 29.). Igitur & leges usu rationis enucleatæ, quæque ut propositiones concipi possunt (§. 68.), tunc demum pro veris rectisque sunt habendæ, cum notiones, quas quis de illis format, rebus representatis congruant. Quare qui de rerum essentia atque natura aliter statuit, quam res in se sunt, is deficit a recta ratione, festaturque stultitiam sive alogiam.

Si modo
recta sit.

Nonne in geometria ratio Geometræ, qui spatium A, ut majus spatio B, sibi repræsentat, recta est, si spatium A reipsa majus sit? Nonne tunc ratio alterius mensuris, cui illud idem spatium A, spatio B minus esse videretur, falsa & spuria dici debet, quia idem spatium simul esse & non esse majus in eadem relatione non potest: Igitur, an unius ratio recta sit vel non sit, non ab alterius alicujus ratione, sed ab ipsius spatii natura dignoscitur. Idem fit in legibus naturalibus. Recta est ratio, si cum rebus ipsis concordet; quæ vero a recta alterius ratione discrepat, ea sanè ratio non est, sed prava demensque. Quare HOBBSIUS, qui alias in danda rectæ rationis definitione nobiscum facit r. XV. 3. perperam docuit de Civ. II. §. 1. not. solam unius hominis rationem, alterius esse mensuram. Sic enim rectam unius rationem, prava alterius ratio instar normæ & regulæ dirigere posset; quum potius omnium ratio exigenda sit ad naturam rerum, ut appareat, rectane sit, an falsa. Ita an radii in circulo æquales sint vel inæquales, non a ratione alterius, sed ab ipsius Circuli constitutione pendet. Ex quibus consequitur, I. ut recta ratio nulli nunquam dicet, id quod rectæ alterius rationi de eadem prorsus re cogitanti repugnat, sed quod in me rectum, idem & in alio esse debeat, II. ut, qui semel actionem quamdam bonam esse vere dixit, eandem alia vice malam nominare nequeat, uti qui lineam rectam sibi esse affirmat, illam ipsam alteri esse curvam statuere non potest. Hinc ut actiones hominum tota vita inter se consentire oporteat, nisi a recta ratione aberrare vellint eum imitantes, de quo HORATIUS I. Ep. I. v. 97. seq.

L 2

- Quid

- *Quid mea quum pugnat sententis secum,
Quod petis spernit, repetit quod nuper omisit,
Æstuat, & vitæ disconvenit ordine toto.*

III. ut verissime existimarit CUMBERLANDUS II. §. *Ædis concordie lapidem angularem, & fundamentalem a natura factum esse hanc propositionem: Oportet unumquemque recta ratione utentem, iudicio & appetitu inde determinato consentire cum aliis omnibus recta pariter ratione de eadem materia judicantibus.*

§. CV.

Ea vero ope experientie confirmatur.

Quum plurimas res existentes, & sensibus obvias adhibita sufficiente attentione cognoscere, vel quod idem est, EXPERIRI quisvis possit (§. 17. 28.), ex omni autem actione libera, semper aliqua mutatio sive consecutio, ob quam actio illa moraliter bona dicitur vel mala, necessario existat (§. 60. 62.), dubium non est, quin hujusmodi consecutiones sensibus subjectas percipere, eas attentius contemplari, ac porro actionum bonitatem vel malitiam experiundo invenire valeamus. Etsi vero notiones ita haustæ tantum singulares sint; eæ tamen, quoniam a similibus causis similes producuntur effectus, mutari in universales queunt. Ex quo conficitur, ut non tantum recta ratio, sed etiam experientia probe instituta, constans jurium & officiorum naturalium sit magistra.

Igitur leges naturales non tantum a priori seu ratione, sed etiam a posteriori sive experientia explorantur. *Ut enim, ait CICERO, causa effectum indicat, sic quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat. Top. 18. Quamvis porro ignota fuerit Noacho vini vis, tamen postquam bibens inebriatus est. Gen. IX. 21. ex majoris mensuræ potu ebrietatem oriri experientia cognovit. Quare sicut ratio est mentis oculus, sic experientia, quæ pariter rerum nexum videt ac expectationem casuum similium gignit, rationis est analogum, eiusque Telescopium dici potest. Atque id movit Hobbesium, ut ad naturæ humanæ facultates etiam experientiam referret. de Civ. C. I. §. 1. Neque tamen opus est, ut in propriis actionibus mala experiamur consecutaria, sed oportet illa ex historia discere atque exemplis, & credere experto. Non eventus modo hoc docet, stultorum iste magister est; sed eadem ratio quæ fuit, futuraque, donec eadem res manebunt, immutabilis est, ait LIVIUS XXII. C. 39.*

§. CVI.

§. CVI.

Jam vero & trita illa quæstio, num instæ nobis sint boni ma-
 J lique notitiæ, ex dictis facile dijudicari potest. Quid enim
 evidentius, quum instinctum, rationem atque experientiam con-
 templati sumus, quam innatas esse homini facultates, quarum ope
 is naturæ leges plana brevique via, & sine institutione comperiat?
 Sed quoniam ad leges cognoscendas necessaria est earum facultatum
 exercitatio, inde consequitur, ut naturæ Auctor actuales
 atque distinctas propositiones obligatorias in animis nostris veluti
 in tabulis haud insculpsit. Cur enim, si ita esset, nemo habi-
 tarum notionum sibi foret conscius? Cur istæ crescente rationis
 ac experientiæ usu in dies auferentur? Cur denique non eadem
 in omni loco, tempore, ac persona adparet cognoscendi vis?
 Illa autem inepta prorsus est opinio, quæ morum doctrinam ab
 inspiratione & revelatione speciali arcessit. Præterquam quod
 enim talis cognitio non naturalis esset, sed supernaturalis, sic fi-
 cta quævis vel insana hominum deliramenta, nomen legis in-
 duerent.

Perperam
 igitur alii
 ad Ideas
 legum in-
 natas, vel
 ad inspira-
 tionem.

Qui cum Platonicis, & Cartesianis, tum MELANCHTONE *Epit. Phil. mor. p. 102.*, & ROB. SCHARROCKIO *de off. I. N. c. 1. n. 7.* ideas actuales innatas sumunt, ii, vana pietatis specie, disciplinæ moralis fundamentum locant in hypothesi admodum lubrica, atque infirma, simulque viam solidiora investigandi principia præcludunt. Ast ex negatione talium Idearum inferri nequit, ut negandi quoque sint interni stimuli, qui sæpe sine ratiocinio, ac instructione nos de officio admonent. Nec plus evincitur ex verbis Apostoli: *Gentes, ait, quæ legem non habent - - ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Rom. II. 14. 15.* Hæc enim ipsa metaphora, quæ in sacris litteris sæpe adhibetur de rebus plane non naturalibus & tantum adsumtis, *Jer. XVII. 1. Proverb. VII. 3.* fati indicat, leges non actu sed facultate cordibus esse congenitas. Quid quod idem D. PAULUS ipsam DEI existentiam *ex natura mundi*, adeoque ratione, primum, intelligi tradit. *Rom. I. 19. sq.* Ad inspirationem specialem recurrunt P. POIRETTUS *de Erud. Trip. L. I. part. 1. §. 23.* & nuper ANS. DESLNG. *in jur. nat. repurg. C. III. Th. XV.* Enimvero quotiescunque obvenirent hujusmodi notitiæ, illæ non amplius essent naturales, de quibus tamen agimus; dein si, ut plerumque fit, figmenta sint corruptæ Phantasæ, nonne ad hæc discernenda opus erit ratione? *Vid. CICERO N. D. II. 65.*

§. CVII.

Alii ad so-
lam aucto-
ritatem re-
currunt.

Non igitur, qui ideas legum innatas, & specialem singulorum inspirationem explodunt, ideo naturalem agendi normam vel ab usu & aduetudine, vel ab exemplo, traditione, iudicio atque informatione aliorum, verbo, ab *Auctoritate* esse hauriendam putant. Sed potius congenitas agnoscunt facultates, quibus homo & inaudita investigare, & audita perpendere possit. Id quidem nemo iverit inficias, perfectionem intellectus valde maturari a proba institutione; tanta vero hujus non est necessitas, ut ea destituti, quæ naturaliter præcepta sint, vel vetita, suoapte inquirere ingenio nequeat. Quid! sæpe illi, *qui semitam non sapiunt, aliis monstrant viam.* Unde fit ut multi præjudicatis opinionibus depravati, parvulos naturæ igniculos restinguant, quibus si erumpere liceret, ipsa eos ad bene beateque vivendum natura perduceret.

- o Publicæ tantum auctoritati rationem subiecit **HOBBSIUS II. I. XIV. 9.** sed **P. A. DESING**, meliore licet consilio, etiam auctoritatem privatam parentum, doctorum, & bonorum virorum rationi præferri voluit. *Jur. N. rep. Th. 25.* Quidnam ergo eos facere oportet, qui vel ab aliorum commercio sunt sejuncti, vel falsas edocti doctrinas? an cum Druidibus *immolare humanas victimas?* **CÆSAR B. G. VI. 16.** vel cum Pharisæis *relinquere misericordiam & fidem Math. XXIII, 23.* aut aliis ubique grassantibus vitis indulgere? Sæpe enim, ut vere observat **CICERO**, *Cum parentibus rediti, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinione confirmata natura ipsa cedat.* **Tusc. III. §. 1. cf. & N. D. I. §.** Quanto satius porro esset tunc propriam impendere rationem, quam ingenti illorum gregi adhærere, qui ut ait **LACTANTIUS**: *In ea re, in qua vitæ ratio versatur, sapientiam sibi adimunt, dum sine ullo iudicio inventa majorum probant, & ab aliis peccandum more ducuntur.* **Div. Inst. II. 7.** At inquires divinam saltem sequantur traditionem & auctoritatem? Ita est. Sed revelatio nunquam repugnat rationi; dein illas tantummodo exquisimus leges, ad quas *Non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus.* **CICERO Mil. 4.** Fac autem hæc regulas nobis non posse innotescere sine revelatione, tunc nullæ existent leges naturales, nec veritati amplius congrueret quod ait Apostolus: *Etiam gentes quæ legem (revelatam) non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt; ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex.* **Rom. II. 14.**

§. CVIII.

§. CVIII.

Urgent auctoritatis fautores vitiatam ab originali peccato rationem, ejusque lumen tam crassis tenebris esse circumfusum, ut nec viri Græciæ, & Latii sapientes a turpissimis erroribus fuerint immunes, nec ceteris hominibus magis de ratione conveniat quam de gustu. Nemini igitur ad penetranda naturalia viæ officia suam sufficere intelligentiam posse. Sed male DEI causam perorant, qui ita concludunt. Depressa enim ratione, primo maximum evertunt veræ revelationis fundamentum, nosque in sædum pyrrhonismum dejiciunt; dein ostendunt in eo, quod hostes sacrarum literarum de veritate amplius convincere nequeant illosque suo, ut ajunt, gladio jugulare. Postea aperte contradicunt Apostolo, qui gentes solius naturæ licet corruptæ viribus, & sine revelatione morum præcepta affectas esse docet (§. 107. Sch.), denique liberum, quod tamen tueri volunt, sic destruunt arbitrium; nisi enim naturalis ratio boni malique nexum cum actionibus perspicere per se esset apta; neque voluntas in agendo vel omitendo naturali gauderet libertate (§. 44). Quare id omnino tenendum: rectam rationem, quæ secum ipsa nunquam pugnat (§. 107.); Adami labe quidem fuisse debilitatam, attamen hominibus perfectio statu utentibus (§. 55.) tantam adhuc ejus lucem remansisse, quantum intrinsicæ actionum bonitatis vel malitiæ perspicentia postulat. (§. 103.)

Inobedientia primorum parentum sancivit humanam naturam, & quum exquisitissima ante adfuisset boni malique notitia, nunc ea non nisi operoso labore sæpe comparari potest. Sed dirumpantur licet, qui cum Auctore *Dub. I. N. P. IV. §. 7. sq.* Legem Naturæ sola ratione cognosci posse negant; id tamen nunquam persuadebunt hominibus sanæ mentis: Hæc enim lex, ut ait AMBROSIVS, *Non lectio- ne aliqua sed profuso quodam naturæ fonte expressa est.* Et ideo *Legem justo non esse positam*, dixit D. PAULUS *I. Tim. 1. 9.* Ita sine revelatione hominis officia satis intellexerunt Melchisedechus, Jethro, Jobus, quorum unusquisque dicere poterant cum Psalmista: *Da mihi intellectum*, (non auctoritatem) *& scrutabor legem tuam.* Psal. 118. v. 34. Atque in sententias iverunt diversissimas? Quid tum? An post revelationem pugnx cessarunt atque errores! vitium ergo id rationis non est, sed stultitiæ eorum qui rationem negligunt. Adjuvatur certe divi-

divina luce mentis obtutus, sed qui utitur conspicio, cæcus non est; nec qui naturalem ei tribuit videndi facultatem, contemnit conspicii usum, quemadmodum adversarii putide vociferantur. cf. quæ hac de re a me latius disputata sunt in *Novis literariis germ. vindob. de anno 1759. menie Mart. a pag. 161. ad pag. 184.*

§. CIX.

Principii
cogno-
scendi,
qua fons
est, requi-
sita.

Pergimus ad principium cognoscendi objective consideratum, quod communiter vocant, aut generale axioma, ex quo recta ratio DEI voluntatem naturaliter obligatoriam, adeoque omnes ac singulas naturales leges elicere, simulque discernere a positivis possit (§. 100. 101.) Illud autem concessum est apud omnes, tum ex ipsius principii definitione ac scopo clare patescit, nihil hujusmodi nomen mereri, quod primo *verum* non sit, dein *perspicuum*, ac tandem sufficiens aptumque, sive *adæquatum*. Igitur sit *verum*, ceteroquin ex eo pro *veris*, quas quærimus, *falsæ* & *fictæ* conclusiones directe promanabunt. Sit *perspicuum* sive *evidens*, eam enim ob causam maxime comparatur, ut quilibet homo sanæ mentis illud sine difficultate assequi, & ad ceteras veritates eruendas tuto impendere valeat. Sit denique *adæquatum*, quod scilicet nec plura nec pauciora quam naturalia præcepta vel vetita contineat; quia si adsumitur angustius tunc non est principium ante definitum, si autem latius, confunduntur naturæ scita cum iis, quæ tamen revelatione vel ab hominibus sunt posita. Contra *adæquatum* quod est, id non solum est *domesticum* sive proprium hujus disciplinæ, sed etiam suo modo *primum* atque *universale*, si quidem nullæ adesse debent leges naturales, quæ non ab eo defluant quasi capite, & non non ad illud veluti species ad genus suum referantur.

Si ab aliquo quæris, cur exempli causa, illicita sit sui ipsius occisio, tibi non satis faciet dicendo, quia id prohibet naturæ Auctor, sed novam statim institues quæstionem: unde illi innotescat hæc DEI voluntas? Quod si reponat, ita dictare rationem, nondum acquiesces, scire enim voles, quonam igitur ex principio recta ratio cognoscat illam DEI voluntatem. Hujus vero principii characteres adnotavit ARISTOTELES I. *Anal. poster. C. II. Oportet*, inquit, *scientiam demonstrativam esse ex veris & primis, &*

innu-

immediatis, & notioribus, & causis conclusionis. Sic enim erunt principia domestica ejus, quod demonstratur. Et quamvis interpretes in numerandis requisitis variare videantur, re ipsa tamen non dissentiant. Nam qui cum Thomasio I. VI. 4. & Heineccio I. 68. tres tantum ponunt principii characteres, ut sit verum, evidens & adequatum, illi sub adæquato, etiam primum, universale, domesticum seu ratione innotescens, & determinatum complectuntur.

§. CX.

Sed tale aliquod, quale nunc descripsimus principium aliis parum utile nedum necessarium, aliis autem prorsus impossibile est visum. Ac de utilitate quidem inde orta dubitatio est, quod naturalia officiorum præcepta etiam sine hoc apparatus indocti intelligere, docti vero, acriter licet de principio inter se disputantes ea demonstrare, atque in ipsis conclusionibus fere convenire soleant: quod admissa principii doctrina negligantur plures particulares regulæ in nullo ex hætenus excogitatis fundamentis comprehensæ; quod tandem & reliquæ omnes disciplinæ inanibus hisce subtilitatibus sine ullo detrimento supersedant. Possibilitatem vero idonei principii quidam sic impugnant, ut dicant infinita actionum moralium genera uni propositioni subjici non posse, & ideo post tot improbos conatus a Philosophis prolatum esse nihil, ex quo omnium naturalium legum ratio sine ingenti contorsione elucefcatur.

Cur multis inuile, multis impossibile sit visum.

Hæ sunt præcipuæ rationes, ob quas KULMISIUS *Coll. Grot. Ex I. Tb. 5.* dein GRIBNERUS *Pr. J. N. prol. C. IV.* BARBEYRACIUS *ad Puf. de O. H. & C. I. III. §. 13.* EV. OTTO *ibid. §. 1.* BURLAMAQUIUS *XI. IV. 4. 5.* & GLAFUSIUS *I. III. 13. 14.* principii sufficientis existentiam atque utilitatem negarunt. Putabant enim, si quis subtiliter judicare vellet, omnia principia gravi quodam defectu laborare. Contra AUCTOR *Dub. J. N. C. V. §. 2. & 15.* principii quidem utilitatem agnovit, illud enim simile facit *Margaritæ pretiosissima, quam qui invenit omnia vendit, ut illam acquirat*, siquidem ut ab unitate ad multitudinem, a puncto ad lineas & circulos, a semine ad arborem fiat progressus, ita & principii extensione, & multiplicatione Jus oriri possit. Tot tamen excitat difficultates, ut ejus possibilitatem definire ausus non sit. Inde factum, ut post tot de principio certamina disciplinam nostram alii asperam nimis & salebrosam, alii etiam ridiculam invenerint.

M

§. CXI.

§. CXI.

Probatur
illius ne-
cessitas.

Enim vero eam esse constat ratiocinii naturam, ut nisi univer-
salis aliqua propositio præmittatur, recta ratio peculiare eru-
ere conclusiones non possit; quod quidem agnoscunt omnes mo-
do laudati scriptores, sed id tantum contendunt ad vitæ morum-
que ratiocinia non unam sed plures generales propositiones per-
tinere. Atqui omnino falluntur. Quum enim hæ ipsæ generales
veritates nos non ducant ad repugnantia (§. 72.) adeoque vel
reciprocari, vel vero eodem ordine aut simul, aut gradatim pro-
gredi debeant; consequens est, ut illæ aliquo modo semper co-
agmententur, & in aliquem communem scopum veluti totidem
lineæ in centrum suum desinant (§. 57. 59.); ac porro ut pro-
ximum hujus scopi genus unicum disciplinæ nostræ sit principium.
Neque exiguum esse hujus propositionis fundamentalis usum ii
sunt experti, qui non modo difficiles quæstiones ad eam exigere,
sed etiam aptius naturalium legum systema, hoc est veritatum
moralium inter se connexarum compagem, architectari & constru-
ere tentarunt.

Notæ sunt Logicorum Regulæ: *Ex meris particularibus nihil sequi-
tur.* Et: *Quævis ratiocinatio redigi potest ad primam syllogismorum si-
guram.* Ergo & in proferendis naturæ legibus ratiocinationem a
propositione universali quasi prima earum stirpe ordiri oportet.
Sane id convenit cuique legi particulari, tendere ad verum bo-
num (§. 80.) adeoque ad perfectionem (§. 14.) atque com-
munem finem (§. 59.) Non desunt itaque notiones universales
& communia fundamenta, quibus æque nitatur nostra disciplina;
undecunque illam spectes. Quare recte hac in re judicavit HO-
BESIUS de sua ætate: *Huic philosophiæ parti idem contigisse, quod viis
publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorsum, & retrorsum, alii
animi causa inambulant, alii vixunt, sed nihil scribitur.* Cujus rei ratio
fit: quod *Nemo* (aut saltem tunc pauci) *eorum, qui materiam hæc
tractarunt, commodo usus sit docendi principio.* De Civ. Epist. dedic.

§. CXII.

Et ita evanescunt dubitationes, quæ de unico cognoscendi prin-
cipio supra admotæ sunt. Quum enim demonstrata sit illius
possibilitas, fieri nequit, ut, si id rite ac universaliter fuerit con-
cep-

ceptum, particulares quædam morum regulæ in præteritis relinquuntur. Indoctos quod attinet, habebunt ii quidem legum naturalium notitiam atque usum, artem non habebunt, docti vero, quando in conclusionibus consentiunt, principia non statuerunt discrepantia nisi verborum sono; quod si principiis re ipsa differentibus sunt usi, eorum dissensus etiam in conclusionibus perdurat. Nihil etiam evincit argumentum a reliquis disciplinis petitum, quippe quæ ab hac nostra sunt diversæ, ut proin non statim ab una ad alteram valeat complexio. Quamquam neque illæ suis carent rivis, qui ad unicum communem fontem, veluti Theologia positiva ad revelationem, Physica ad convenientiam cum viribus naturæ revocantur.

Sicuti in Logica ratiocinandi vis augetur exercitatione, perficitur autem doctrina; ita naturæ leges sine disciplina cognosci quidem possunt, sed si hæc accesserit perspiciuntur penitius. Quapropter etiam CICERO observavit, Juris civilis *Magnum usum esse apud plures, artem in uno Sulpicio, quod didicisset, habere regulam, qua vera & falsa judicarentur, & quæ quibus positæ essent, quæque non essent consequentia. Brut. 41.* Quid quod illi etiam, qui non unum, sed plura legum naturalium suprema capita statui volunt, tamen quasi sui immemores fatentur, ista *artissimo inter se vinculo coherere aquaque ratione ad promovendos creatoris fines concurrere. BARBET-RAC. ad Puf. de Off. I. c. 3. §. 13. nec non vel ex natura rei & negotii, GLASSBY. I. III. 18. vel ex natura hominis ejusque conditione derivari. BURDAMAQ. II. C. IV. §. 5.* Quum igitur primam propositionem fundamentalem in alias minus fundamentales scindi nemo negaverit; quomodo sic a nobis dissentiant non video.

§. CXIII.

Postquam principii unius universalis possibilitatem magnumque ^{Indicatur} usum perspeximus, nullis est opus ambagibus, ut illud jam du- ^{Legum} dum inventum & facile cuique obvium esse ostendamus. Quum ^{naturæ} enim medium id esse debeat, per quod recta ratio divinæ volun- ^{fontis.} tatis naturaliter obligatoriæ certior fieri possit (§. 19.), hanc voluntatem vero naturæ Auctor qua talis expressis verbis haud declaraverit, manifesto colligitur, eam non aliter nobis patefieri, quam *rebus ipsis & factis*. Itaque ex his primum educere oportet, quodnam in homine creando propositum DEI fuerit, tum vero de regulis constabit, quibus humana vita attemperanda sit,

M 2

ut

ut ejusdem voluntati pareamus. Quamobrem ii optime sensisse mihi semper visi sunt, qui *fyres rerum a DEO conditarum, quatenus ex ipsa earum essentia atque natura solo rationis lumine intelligi, atque actionibus nostris liberis adplicari possunt, uberrimum esse omnis legis naturalis fontem, statuerunt.*

Hocce cognoscendi principium non modo diferte commendarunt HEMMINGIUS de *Leg. Nat. in Praef. & passim*, VELTHUYSIUS de *princ. Just. in diss. T. II. p. 962*, FRITIVS *diss. de Princ. Jur. Nat. WAHLIUS Acroam. Jurisp. Tab. V. §. II.* KNOBLACH. *diss. de pr. Jur. Nat. HEINEC. ad Puf. I. III. §. 9. n. XI.* TITIUS ad *Puf. Obs. 78.* LEHMANNUS ad *Puf. I. III. §. 10.* & HILLMANN §. 44. 46. 48. sed etiam in quæstionibus specialibus ad illud sæpe provocare debuerunt omnes J. N. scriptores. cf. D. THOMAS in *etb. lect. & l. 2. q. 24. art. 2.* H. GROTIUS, qui *L. II. C. VII. §. 2. n. 1. a fine in moralibus optimam esse probationem*, scripsit; CUMBERLANDUS. *ll. 7. IV. 2. V. I. 12.* COCCERJUS *diss. XII. §. 45.* ubi modum Leges N. ex finibus probandi optimum esse dicit & certissimum & ex eo universum Jus naturæ deduci posse. AUCTOR DUB. J. N. C. V. 12. cui principium cum fine idem esse videtur: BURLAMAQUIUS *l. V. 2. 3. 10. ll. 11. 3. 6. 7. & 14. §. & DARIESIUS §. 144. Cor. 14. & denique WOLFFIUS Ontol. lat. §. 503.* Nec alia fuit mens veterum, a quibus propterea tot disputationes de finibus bonorum institutæ sunt. Audiamus loco omnium CICERONEM de *Finib. V. 6. Cognitis*, inquit, *rerum finibus cum intelligitur quid sit & bonorum extremum, & malorum, inventa vita via est, conformatioque omnium officiorum.* Et paullo post; *In his quid sit extremum & ultimum fons reperiendus est: quo invento omnis ab eo quasi capite de summo bono & malo disputatio ducitur.* Tum *l. de L. L. 5. Discendum esse, ait, cujus muneris colendi efficiendique causa nati, & in lucem editi sumus, qua sit conjunctio hominum. His enim explicatis fons legum & Juris inveniri potest.* Sunt non pauci, qui ex rerum finibus DEI probant existentiam, nos ex illa alibi sapientiam (§. 59.), nunc voluntatem derivamus; convenienter dicto Apostoli: *Invisibilia ipsius a Creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, conspiciuntur. Rom. I. 20.*

§. CXIV.

Unde unica propositio seu generalis naturæ lex: *Quæcumque actiones nostræ liberae cum finibus rerum a DEO creatarum sola ratione conspicuis necessario connectuntur, illæ sunt ponendæ, & quæ ab his finibus desectunt,*

omitt-

omittenda. Igitur prioris præcepta, posteriores prohibita vocantur (§. 76.). Quod si dentur actiones ad fines hosce adsequendos quidem idoneæ, sed non ita necessariae, ut non aliæ reperiantur, quibus idem finis æque bene obtineri possit, illæ ad *permissas* pertinent (§. 78.). Quum autem id, cujus cognitio ab altero derivatur, primum non sit principium (§. 109.), consequens est, ut hæc lex naturæ fundamentalis, quæ ipsa ex rerum finibus per earum essentiam & naturam determinatis hauritur, supremum disciplinæ nostræ fontem non constituat.

Jam observavit SCHIERSHMIDIUS §. 172. *Legem naturalem supremam ipsum Juris naturalis generalissime summi principium esse non posse, licet sit principium principio J. N. proximum.* Hinc omnes naturæ leges, neque legi fundamentali excepta, sunt conclusiones, quæ vel immediate ex legibus magis fundamentalibus sequuntur. Ita quidem ut fons, vel lex generalis ponatur in propositione syllogismi *majoris*, actio, de qua est quæstio, in *minore*, bonitas vel malitia actionis, & hinc naturale præceptum vel vetitum; in *Conclusione* v. c. *Quidquid cum finibus divinæ voluntatis necessario connectitur, est præceptum, sed cibum sumere necessario cum iisdem connectitur, ergo.* Contra: *Quidquid DEI finibus repugnat, illud est vetitum, sed nimis potus, vaga venus iisdem repugnat, ergo.* Et hoc modo sicuti radii omnes in circulo a centro ducuntur, atque in illud redeunt, ita vivendi regulæ ex hominis scopo & sine patefunt, atque ad eundem contendunt. Adposite РОЗТА:
*Vina sitim sedant, natis venus alma creandis
 Servit, suem horum transfuisse nocet.*

§. CXV.

Quandoquidem hominum existentia, & facultatum ipsis tribu- Dein tres
 tarum usus, fines sunt intermedii (§. 58.), qui ad mani- partiales
 festandas DEI perfectiones, & gloriam ejus illustrandam utpote proma-
 ad extremum finem referuntur (§. 58.), clara utique est sa- nant.
 pientissimi opificis intentio, ut nos finibus hisce, ad quos natura
 tendimus (§. 22. 49. 59. Sch. 102.), convenienter vivere, &
 porro nosmet ipsos æque ac alios non solum conservare sed etiam
 usu facultatum nostrarum nos invicem perficere debeamus. Actio-
 nes hominum liberæ, quæ gloriæ DEI amplificandæ inserviunt,
Cultum seu amorem DEI, quæ nosmet ipsos perficiunt, *Pbilautiam*

seu amorem sui, quæ aliis civibus perfectionem adferunt, *socialitatem* seu amorem proximi constituunt. Itaque tenemus causam, cur omnia hominum officia ad tria hæc capita reduci, & inde veluti a propositionibus secundum quid fundamentalibus repeti passim soleant.

Tria porro sunt objecta, in quibus naturales leges versantur, DEUS, nosmet ipsi, atque alii homines. Addunt quidam Angelos & bruta, sed illos ratione non cognoscimus, hæc vero cum obligationis moralis, tum Juris veri nominis sunt expertia. *Nihil*, ait CICERO, *homini Juris cum bestis*. III. *Fin.* 20. Quod autem intuitu brutorum, & reliquarum rerum facimus, ea ex tribus prioribus officiis satis explicantur. Atque cum his principiis summa est ethnicorum scriptorum cum sacro Codice Harmonia. *Justitiam* adferre observat CICERO, cum *cognitam habeas, quod sit summi Rectoris & domini numen, quod consilium, quæ voluntas, cujus ad naturam apta ratio vera illa & summa lex a philosophis dicitur* *Fin.* IV. 5. Porro *Philosophia nos primum ad deorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit*. *Tusc.* 1. 26. Idemque alibi docet: *Necessarium esse ut sapiens nibilo se se plus quam alterum diligit. Tum nos natura propensos esse ad diligendos homines, quod fundamentum Juris sit, de L. L. I. 12. & 15. cf. & L. L. I. 23.* Id ipsum fortiter inculcant illa sacrarum litterarum loca: *Estote perfecti sicuti & Pater vester cælestis perfectus est. Math. V. 48. Super omnia caritatem habete, quod est vinculum perfectionis. Coloss. III. 14. Diliges Dominum DEUM tuum - - Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut te ipsum: In his duobus mandatis universa lex pendet. Math. XXII. v. 37. sq. Omnia, quæcunque vultis, ut faciant vobis homines & vos facite illis. Math. VII. 12. Cui altera respondet facilis, & dudum celebrata regula: Quod tibi fieri non vis alteri ne feceris.*

§. CXVI.

Est principium nostrum, ut inde adpareat nos genuinam legum naturalium stirpem retexisse. Quid autem esse verius potest, quam divini creatoris fines sola rerum natura conspicui, quos utique negare ausit nemo (§. 58. 59.) aut repugnantiaæ arguere (§. 29.). Quid evidentius homini sana ratione utenti licet alias rudissimo, quam finibus

nibus hisce convenienter esse vivendum, qui in naturali DEI cultu, & porro in sui atque aliorum perfectione, seu felicitate positi sunt (§. 115.). Quid denique magis *adæquatum*, quam illud, quod, naturalia officia omnia erga DEUM, seipsum & alios complectitur (§. cit.), cunctas vero ratione non cognitatas leges & mere positivatas excludit (§. 113.). Si igitur est adæquatum, quin *primum* sit, *universale & domesticum*, nequit dubitari. (§. 109.)

Qui veritatem principii nostri impugnare nequeunt, in illo tamen desiderant evidentiam, quod nec fines naturæ omnes cogniti sint, nec ex illis leges quævis particulares uno quasi intuitu perspicui, aut immediate saltem deduci possint. GLAF. I. III. 56 - 60. Ast satis est nos eos fines cognoscere, e quibus omnes naturæ leges mediate saltem promanant. Falluntur enim, qui tantam alicujus principii poscunt evidentiam, ut eo audito statim ac sine ulteriori ratiocinio se se ultro offerant reliquæ conclusiones V. GUNDELING II. II. 57. Hoc enim modo neque principii metaphysicis contradictionis, aut rationis sufficientis evidentia tribui posset. V. LEHM. ad Puf. I. III. 10. & SCHIRSCH. §. 170. Sch. II. Pendunt & in catenâ annulli omnes a primo, etsi hunc immediate haud attingant. Sunt alii qui principium nostrum adæquatum esse negant, quod commune sit rebus creatis omnibus, & legibus civilibus, HEIN. J. N. I. §. 77. Sch. Sed salva res est; illos enim fines determinavimus, quos recta ratio ex ipsâ rerum natura colligere & actiones liberis applicare potest. Urgeat nunc GLAF. I. III. §. 18. ex finibus rerum non intelligi hanc propositionem: *Nemo obligatur ad impossibile!* Primo enim non est hæc lex sed legis negatio, dein aliquem ad actionem impossibilem cogere manifestis utique voluntatis divinæ finibus repugnat.

§. CXVII.

Quicumque usum suarum facultatum ad naturæ fines collineat, Ab eo is I. actiones liberatas determinat per easdem rationes finales multi ver- per quas determinantur naturales (§. 58.); II. vivit secun- bis rece- dum naturam (§. 102. 103.), III. & , ut alii loqui malunt, dunt, non veritatem realem sequitur (§. 29.); IV. mundi totius ordini re, se se accomodat (§. 92.); ac V. perfectionibus rerum convenienter operatur (§. 14.); itaque VI. bonum facit & malum evitat (§. 60. §. 15.); & sic, VII. quæ obligationi ex ipsa essen-

essentia fluenti consentanea sunt, capessit, dissentanea declinat (§. 61. §. 62.). Porro VIII. DEI attributa imitatur (§. 59.); IX. tanquam creatura creatori se conformatur (§. 94.); X. DEUM, se ipsum, aliosque ordinate amat (§. 115.); & XI. in universum officia relationibus dimittitur (§. cit.), atque hoc modo XII. cum omnibus id, quod eisdem debetur, tribuit, tum XIII. voluptatem veram atque durabilem, sive felicitatem consecratur (§. 25. 79. 95.). Hæ totidem sunt propositiones generalissimæ & fundamentales a variis nostræ disciplinæ cultoribus in medium prolatae, quas, quoniam omnes patefacta & explicata sententia ad eundem exitum veniunt, atque inter se reciprocantur, facile intellectu est, verbis tantum & non re dissidere.

Primam Principii formulam adornavit CHR. WOLFIUS in omnibus suis operibus moralibus & præcipue. Inst. §. 7. II. 43. 44. Dein KOELERUS §. 340 - 42. multique recentiores. Secunda utebantur SOICI, qui *finem bonorum existere dicebant, secundum naturam vivere*, id est, *vivere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirente.* CICER. *Fin. V. 2.* Quibus GUIL. GROTIUS *W. I. 9.* pluresque alii inhæserunt. Tertia est WOLLASTONI *in del. Rel. Nat. & ASHLEYSYCKES in Exam. Princ. Rel. Nat.* Quarta BODINI *diff. de Jure mundi §. 6.* Quinta DARIËSII *Obs. J. N. XXXIII. §. 1. sqq.* Sexta D. THOMÆ I. 2. Q. XCIV. *Art. 2.* Septimam promiscue amplexi sunt non modo scholastici Doctores, v. SOTO de *J. & J. Lib. I. Q. 5. Art. 4.* SUAREZ de *L. L. II. c. 7. n. 5.*; sed ipse etiam HUG. GROTIUS de *J. B. & P. I. C. 1. §. 10. & 12.* & SCHIERSCHMIDIUS §. 168. 170. 172. Octavam docuerunt MELANCHTON *El. eth. doct. L. II.* & SAM. RACHELIUS in *J. N. & G. diff. I. §. 30.* OSIANDER in *Typ. leg. N. JÆGER Tr de L. L. Q. 6. n. 2.* ROEHRENSÉE de *fund. J. N. §. 7.* Nona est ZENTGRAVII de *Or. Jur. Nat. Art. 5. & 9* & FERBERII in *Phil. J. N. c. 1. §. 74.* Decimam post BEN. WINKLERUM III. I. HUG. de *ROY diff. de eo quod Jussum. Tit. III. §. 5.* HEDINGERUM *Consp. Nat. Jurisp. Q. 2. §. 13.* JOH. GUIL. JANUM *diff. Jud. Erudit. de Pr. J. N.* aliosque plures eleganter illustravit J. G. HEINECCIUS I. §. 79-93. Undecimam totidem verbis tradidit EPICTEIUS *Ench. 37.* & dein NIC. PRAGEMANNUS *diff. de Pr. J. N. §. 32.* Duodecimam evolverunt SAM. STRIMESIUS *diff. de pr. in mor. JOH. SENSITIUS in Sched. J. Nat. sect. 3. §. 4.* & nupersam COCCIJUS *diff. XII. ad Grot. §. 50-53.* Decimatertia tandem placuit THOMASIO I. VI 21. 24. JOH. W. a LITH. *diff. de prim. Pr. L. N. §. 13.* Fluunt autem omnes hæc propositiones ex fonte nostro, & quoniam voce discrepant, sententiis congruunt, invicem

cem quoque sibi substitui possunt. Illud tamen prætermitti nequit; eos qui amorem vel perfectionem, vel DEI voluntatem pro principio statuunt indeterminate, leges naturales confundere cum positivis; qui vero ad DEI recurrunt attributa, multis particularibus quæstionibus difficulter se se expedire. Ita edere, bibere, obedire parentibus, referre gratiam benefactori, leges sunt naturales, aut magna contorsione opus est, ut istæ ad imaginem divinarum perfectionum referantur. *cf. PUFENDORF. Spec. Contr. C. IV.*

§. CXVIII.

Non eadem est sequentium propositionum ratio I. Conserva te ipsum; II. utilitatibus tuis in hac vita consulas; III. vive socialiter; IV. benevolentiam omnium erga omnes, quæ proclivitas est alios perficiendi, enixe promoveas; V. in humani generis durationem totis incumbas viribus; VI. nihil denique agas, quod perfectiones aliorum, sive pacem externam turbet. Et si enim fundamenta hæc vera sint atque domestica (§. 115.), tamen priora duo solummodo officia erga se ipsum; tertium, quartum, & quintum non nisi officia erga alios tam affirmativa quam negativa, sextum officia erga alios negativa tantum complectuntur comprehensione sua; igitur principia Juris naturalis non sunt universalis & absolute prima, sed secundum quid fundamentalia, & certo officiorum generi accommodata (§. cit.); si enim hæc supremæ essent leges, tunc in statu collisionis, quæcunque officia erga DEUM iis, quæ homini debentur, officiis cederent, in his vero aut propria conservatio perfectioni totius universi (n. I. & II.), aut levia cujusvis commoda propriæ conservationi essent præferenda (n. III. sqq), quod tamen regulis supra stabilitis, & infra magis elucidandis omnino repugnat. (§. 88. 115.)

Nunc primam nunc secundam propositionem promiscue adhibuerunt Epicurei, quibus *Utilitas justis prope mater & æqui est*, ERAT. I. Sat. III. v. 98. v. CICER. Off. III. §. 5. sqq. Hisce adfentiti sunt HOBBSIUS l. 7. & 10. II. 2. SCHARROCKIUS de Off. C. I. §. 3. PROBLEUS in notis Germanicis ad Puf. L. I. c. 3. §. 9. RECHENBERGERUS Diff. de prin. cogn. Lips. 1746. Enim vero falsum prorsus est principium ab utilitate petitum, si hanc definias, quod sit, *Aptitudo præstandi nobis aliquem usum in genere, seu, de-*

N

pen-

pendentiam actualitatis rei ejusdem alterius ab ipsa. Tunc enim facultas physica perperam confunderetur cum morali (§. 83.) V. WOLFF. *Pb. Pr. I. §. 262. & 265.* Ast si usum dicas dependentiam actualitatis rei cujusdam alterius, quæ mala non est, ab eadem. WOLFF. *Tb. N. I. §. 646.* tunc principium verum quidem erit, sed inadæquatum. Tertiam multi jam e veteribus statuerunt. CICER. *I. Off. 16.* quos secuti sunt PUFENDORFIUS J. N. & G. II. III. §. 10. sq. §. 15. §. 19. NIC. HERTIUS *diss. de Social. prim. §. N. pr. SIBRANDUS de Pr. §. N.* aliique; Imo H. GROTIUS ipse; J. B. & P. *prol. §. 3.* qui tamen non docuit socialitatem esse omnium officiorum caput, sed eorum tantum, quæ aliis debentur. (§. 117. n. VII.) Quarta est CUMBERLANDI I. 4. Quinta STRUEII in libro, cui titulus; *Recherche nouvelle de l'origine du droit de la nature.* Tandem sextam propugnaverunt BPH. GERHARDUS *de §. N. L. I. c. 9. §. 19.* GUNDLINGIUS *§. N. ac G. c. II. §. 18.* & GEORG. BEYER, *del. Jur. div. c. 9. §. 22.*

§. CXIX.

Quæ aliæ
sint appa-
rentis in-
ter docto-
res dissen-
sus causæ.

Jam vero præcipuæ patent causæ tot disensionum, quæ de primo Legum naturalium fonte inter plerosque Doctores sunt exortæ. Ideo enim alii I. in DEI essentia ac proprietatibus, alii II. in ejusdem voluntate naturaliter obligatoria, alii III. in recta ratione tale principium invenisse sibi visi sunt, quod illi principium possibilitatis (§. 99.), isti principium existentiae (§. 100.), hi principium cognitionis subjective acceptum (§. 102.) animo cogitarunt. Ex ceteris autem, quibus de principio cognoscendi objective sumpto, seu de propositione fundamentali, fuit sermo, quidam IV. integrum disciplinæ nostræ ambitum, quidam V. unum solummodo vel alterum illius caput (§. 118.) pertractant. Re igitur ipsa sibi haud obloquuntur.

In primam sententiam non pauci iverunt Scholastici, quos nominat THOMASIVS in *Jurisp. Div. c. IV. §. 20. sqq.*, qui tamen magnopere in eo fallitur, quod putat: *hancce conformitatem cum essentia divina originem debere philosophiæ gentili*; illam enim tam recta ratione (§. 99.) quam Evangelio fulciri, ex loco *Matthæi V. 48.* supra dilucide ostensum est (§. 115. Sch.). Pro altera sententia pugnavit olim COCCÆII Pater & filius in *Disquis. & Tractat. de Pr. §. N.* Tertia AZORIVM *Inst. Mor. T. I. L. VI. C. 1.* habuit advocatum; qui vero ad IV. & V. classem spectent, id paullo ante (§. 117. sq.) vidimus.

§. CXX.

§. CXX.

Verum a disciplinæ nostræ via plane aberrant, qui fundamenta legum loco sequentes propositiones suggerunt. I. Fac id quod natura omnia animalia docuit; II. studeas generationi; III. nosce te ipsum; quippe quæ recensitis supra idonei principii characteribus haud sunt insignes. Nec magis ad huncce accedunt scopum, qui naturæ leges vel IV. statui integritatis & reliquiis imaginis divinæ, vel V. septem præceptis, quæ Noacho data esse putant Ebræi, vel VI. decalogi tabulis vel VII. Doctrinæ evangelicæ vel VIII. communi morationum gentium consensui tanquam unico fundamento superstruere conantur. Quemadmodum enim singula hæc præcepta non ab humana ratione, sed a revelatione, & auctoritate proficiscuntur; ita nec Noachi præcepta a falsitatis suspicione adhuc liberari potuerunt, nec consensus gentium sufficiente evidentia ac veritate se commendat (§. 90.). Pestilens vero & absurda est ea opinio, quæ IX. determinat *Jus naturæ cujuscumque hominis ex sola ejusdem cupiditate atque potentia.* (§. 83.)

Quæ principia plane non sint idonea.

Primum fundamentum defendisse vixi sunt ARISTOTELES de Art. Rh. l. c. 13. §. 13. & ULPIANUS L. 1. §. 3. D. de J. & J. quod dein nostra ætate magis elaborarunt CAR. FERD. HOMMELIUS in Propos. de novo Syst. J. N. & G. Lips. 1747. Et ex illo JOH. JAC. SCHMAUSIUS in Novo Syst. J. N. Gotting. 1754. Sed illud supra satis refutavimus; quia *Non inest in primis natura conciliationibus honesta actio, consequens enim est, & post oritur.* CICER. Fin. III. 6. Secundum est HAUSCHILDI in Nova basi J. N. Dresdæ 1738 Tertium JOH. GOTT. ROSÆ in diff. de cognitione sui J. N. prin. Jenæ 1718. Quartum VAL. ALBERTI in Comp. J. N. Lips. 1676. Quintum SELDENI in J. N. & G. juxta discipl. Ebræor. L. 1. C. 10. Sextum HEMMINGII in Apodict. Meth. J. N. & JO. OLDENDORPII in Isagog. J. N. Septimum GRATIANI in distinct. I. pr. & PRASCHII in Design. J. N. ex discipl. Christi, quod tamen si admitteris, aut duo priora, sequetur, Adamum multosque ejus posteros principio cognoscendi caruisse. Octavum legitur apud CICERONEM: *Omni autem in re, inquit, consensus omnium gentium lex natura putanda est.* Tusc. I. 13. atque hæc probandi ratio etiam GROTIJ prol. §. 40. & I. I. §. 19. 1. reliquis popularior est visa, ut ab eo quod posterius est, quid Jure Nat. obtineat, colligatur. Nono adhæsit SPINOSA in Trac. polt. c. XVI. docens J. N. ni-

bil nisi quod nemo cupit, & nemo potest, prohibere. Sed dum hoc modo potentiam physicam cum morali commiscuit, secundam omnino negavit.

§. CXXI.

Ad legum
naturalium
proprietates
pertinet I.
earum
perspicuitas.

Ex datis antea principiis, ducuntur Legum naturalium proprietates. Ita quoniam earum indicia existunt in natura rerum (§. 113.) atque innatis cuique stimulis (§. 102.) plenissima autem cognitio adhibita attentione & intelligentia a nobismet ipsis comparari potest (§. 103.); nemo iverit inficias, plana esse, liquida, & sufficienter promulgata naturalia morum præcepta (§. 73.), superabili porro ignorantia illos omnes laborare, in quorum potestate positum sit, ut ratione utantur (§. 71. *Scb.*). Neque artificiosa ad id requiritur argumentorum concatenatio, siquidem generalibus legum capitibus etiam abjectioris ingenii homines adsentiuntur statim (§. 116.); quæ vero inde fluunt, remotiores conclusiones tunc saltem illis innotescunt, si agere parati ad res circumstantes animum advertere, has cum aliis similibus sive præteritis sive futuris conferre, atque ad nota jam principia reducere volunt. Sæpe tamen *Facti*, hoc est, rerum singularium, quæ sub genere lege determinato comprehensæ sunt, inscitia hujusmodi est; ut neque ab acutioribus depelli queat ob involuntarium experientiæ defectum. (§. 105.)

Nunc intelligimus illorum sententias, qui *Leges naturæ sine auctoritate disci posse negant*, nec tamen invincibilem admittunt illarum ignorantiam habito usu rationis, esse hujusmodi, ut una ab altera necessario destruat. cf. *DESING. Jus N. C. III. Th. 21. & Th. 24. n. 2. juncto C. VII. Th. 2.* Sed ais: *medicinæ & mathematicos regulas sola quidem ratione reperiri, nec tamen dici natura notas; igitur & morum præcepta eo tantum sensu patere, quo, ut loquitur ROBBESIUS de Civ. C. XIV. §. 19. Archimedes invenit ratione naturali, quam proportionem habeat sphaera ad Cylindrum.* Quid enim secus oporteret dare operam discendis rebus aliunde manifestis? Nam vero curam morborum, & quantitatis dimensiones tota vita prætermittere homo sanus sive compos potest, ab omni actione morali abstinere non potest; hæ igitur regulæ semper necessariæ sunt, non illæ; ad quas porro neque inclinationibus congenitis ita stimulamur. *Consentiunt PSALMISTA: Præcep-*

ceptum, ait, Domini lucidum illuminans oculos. Pf. XVIII. x. 19. & SENECA: Natura, inquit, quidquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit; de Benef. VII. c. 1. cf. Sapient. cap. VI. v. 13. Ideo autem discimus has leges, quia, Ars tamen dux certior quam natura, CICERO. Fin. IV. 4. & quia Quæ bona sunt fieri meliora possunt doctrina, IDEM Orat. I. 25. præcipue vero, ut, quod alias in infinita dispescitur, in una cognitione positum sit.

§. CXXII.

Utrum vero legum naturalium, maxime earum, quæ opero-
 siore ratiocinio nituntur, tanta certitudo sit, quanta pro-
 positiones mathematicas commendat, id nonnulli in disceptatio-
 nem vocarunt. Sed quum de propositionibus mathematicis certæ
 & necessaria veritas ideo enunciatur, quod a principiis eviden-
 tibus apta concludendi ratione derivantur, hæc ipsa autem Prin-
 cipiorum necessitas & evidentia neque in nostra desit disciplina
 (§. 116.); satis liquet, in moralibus non minus quam in ma-
 thematicis veritatibus absolutam perfectamque certitudinem inve-
 niri posse, dummodo nihil sumtum sit, quod nostrum non ra-
 piam assensum, nihilque in argumentandi modo a legitimis demon-
 strationum regulis discedatur. Quare, quæ objici solent ambi-
 guitates, illæ non a legis incerto, sed vel a non usu intellectus,
 vel a facti quæstione (§. 121.) nascuntur.

Parem esse in doctrina morali, ac in mathematicis disciplinis cer-
 titudinem negavit ARISTOTELES *Eth. ad Nic. I. c. 1.* eumque
 secutus est H. GROTIUS triplicem ob causam. I. *Quia mathesis a*
materia omni formis separat, & II. quia formæ ipse tales plerumque
sunt, ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est
medii; III. quia in moralibus circumstantiæ etiam minime variant mate-
riam. de J. B. & P. II. c. XXIII. §. 1. Sed nulla in his apparet
 differentię ratio. Primo enim proficitur ipse GROTIUS, *Sicut ma-*
thematici figuras a corporibus semotas considerant, ita se in Jure tra-
ctando ab omni singulari facto abduxisse animum; Prol. §. 55. Deinde
 actiones liberas singulares, quæ mediæ sunt inter bonas & malas,
 jam supra explosimus (§. 64.); postremo nihil attinet, legum
 materiam a minimis circumstantiis variari; siquidem minima ac-
 cessio, vel decessio quantitatem quoque mutat, at nihilominus
 firmæ manent matheseos regulæ, illisque quævis species appli-
 cantur. Neque enim certitudo a qualitate objecti sed ab evidentia

principiorum & legitima concludendi methodo pendet; quæ duo adjuncta habet & morum disciplina; ut non magis certum sit totum majus esse sua parte, quam creaturam creatori obsequi debere. Illud tamen præclare admonitum est a Loxio, Mathesin in eo præstare visam esse morali doctrinæ, quod illa ideas quantitatis constantibus signis veluti numeris, figurisque adjuvaret, hæc autem vocibus tantum uteretur ambiguis, quæque nunc ideam simplicem, nunc compositam, nunc a priore plane diversam enuntiarent; dandam itaque operam ut, definita semel vocabuli potestate, hoc ad alias notiones significandas numquam trahatur. *de Intell. Hum. IV. c. II. §. 2. sq. & c. III. §. 12. sqq.* Sed nec veritates mathematicæ affectibus, & sensuum illecebris obscurantur, sicut veritates morales.

§. CXXIII.

Immutabilitas,

In eo autem naturæ leges a reliquis omnibus maxime discernuntur, quod sint immutabiles. Hæ enim solæ in ipsa hominis rerumque essentia vel absolute, vel cum certis adjunctis considerata rationem habent (§. 89. §. 99.), & simul actionum convenientiam, vel disconvenientiam expriment cum perfectissima DEI essentia atque natura (§. 117.). Quum igitur divini numinis attributa rerumve ab eo conditarum essentias alicui mutationi subicere (§. 99. Sch.), aut ab actionis notione vel simplici, vel hypothetica effectus, ob quos bona dicitur vel mala, separare, involvat repugnantiam (§. 61.); consequens est, ut etiam naturalia Jura eadem semper manere debeant atque immutabilia, nec juberi aut permitti unquam possit, quod illis est prohibitum, nec quod iisdem præceptum est, vetari.

Fingas possibilem esse naturalium legum mutationem, tunc, DEUM negare, licitum, ejusdem vero gloriam illustrare, illicitum fieri posset; quod non minus absurdum est, quam si a triangulo tres lineas auferri posse putes. Sicut autem DEI attributa non ex ipsius voluntate sed ex essentia concipimus, ita ex hac, & non ex voluntate Juris naturalis immutabilitas est eruenda. Dantur enim leges, quas DEUS non voluit nisi pro tempore, & quæ porro sine mutatione divinæ voluntatis cessant; cujus rei exemplo sunt leges Ebræorum ceremoniales & forenses. Quare nihil evincit COCCYJUS *ad Grot. diff. I. sqq.* quum negata interna actionem moralitate, inde tamen naturæ leges immutabiles esse contendit, *quæ DEUS illas semel voluit.* Quandoquidem illa vera est atque unica ratio,

ratio, quia in ipsa rerum hominisque natura innituntur. Adposite
 CICERO: *Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid
 licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut per
 populum solvi hac lege possumus, apud Lactant. Inst. Div. VI. c. 8.*

§. CXXIV.

Illud equidem negari nequit, sæpe imaginem quamdam mutatio-
 nis fallere minus attentos posse, quum nimirum leges, quæ ^{Quam qui-}
 non nisi pro certis circumstantiis latæ sunt, cessante eo rerum ^{dam im-}
 statu amplius non apparent. Re vera tamen nulla fit ipsarum ^{pugnant,}
 legum mutatio, quippe quæ posita nova hacce peristasi nunquam ^{sine caus-}
 antea exstiterunt (§. 87.), & quæ e contrario, priore specie
 iterum obveniente, idem semper servant robur. Nec propterea
 quidquam negatur de DEI omnipotentia; hæc enim vis est omnia
 agendi possibile, seu quæ salvis divinis perfectionibus intelligi
 possunt; ob id ipsum igitur quod DEUS sit omnipotens, nihil de
 eo enuntiandum est, quod infinitæ illius essentiæ repugnaret
 (§. 121.). At inquis: homines sæpe Juri sibi competenti re-
 nuntiare? Utique renuntiant, non tamen Juri stricte tali, quod a
 determinata lege pendet, sed Juri tantum permissivo. Denique
 nec in statu collisionis alterutra mutatur lex, verum casu atque
 eventu impossibilis fit utriusque custodia. (§. 88.)

Decalogi Præcepta per DEI omnipotentiam esse mutabilia opinatus est
 OKAMUS apud Suarezium de L. L. II. p. 15. n. 3. Perperam; siquidem in ente infinito non ea vis concluditur, qua aliquid
 simul sit, & non sit, nec porro, qua id quod essentialiter a
 perfectissima recedit natura, ut ad eandem etiam accedat, obtineatur.
 Verum juvabit hæc exemplis magis illustrare. Lex est naturalis,
agrotis opem ferre; quod si omnes bona utantur valetudine, idem
 nulla fit legis mutatio, sed desinunt solum materia & circumstan-
 tiæ, quibus lex est circumscripta. Proin lex, *non occides*; variatio-
 nem excludit, quamvis in statu collisionis ad propriam vitam
 defendendam fiat exceptio ab una lege, ut conservetur altera (§.
 88. Sch.) Qua in re non de voce tantum disputamus, an scilicet
 talis actio *homicidium* sit dicenda, ut facit THOMASIVS *J. D. L. I. c. 2.*
sqq. nec enim tot habemus vocabula, quot sunt adjuncta, quæ ipsam
 actionis essentiam efficiunt diversam; sed id unice quærimus, an tunc
 vitam alicui adimere lege naturali vetitum fuerit, & hoc infra ne-
 gabimus. Denique, quod ait ULPIANUS, jus positivum neque in

totum a naturali recedere nec per omnia ei servire ; sed nunc addere aliquid , nunc detrabere L. 6. D. de J. & J. illud ad Jus naturale permissivum pertinet , seu libertatem moralem.

§. CXXV.

Necessitas.

Quidquid immutabile est , idem & necessarium esse oportet , si quidem , quod ei oppositum est repugnat (§. 37.). Itaque ex naturalium legum immutabilitate illarum quoque necessitas concluditur. Quamquam enim existere vel non existere fortuitum erat rebus creatis omnibus (§. 5.), hominis tamen rerumque essentia , qua veluti fundamento nituntur naturæ leges (§. 99.) fortuita non est , sed necessaria ; ceteroquin , idem esse & non esse , foret statuendum. Neque hisce obstat , obligationis naturalis vim non modo ex simplici actionis notione , sed ab externis simul fortuitisque adjunctis sæpe proficisci (§. 60.). Inde enim tantum consequitur , ut legis necessitas , alia absoluta sit & simplex , alia tantum hypothetica ; scilicet quoties eadem adsunt adjunctiones , necesse est , illis easdem quoque leges indissolubili nexu cohærere.

Figuram triangulam tria habere latera absolute necessarium est , quia illa abesse omnino repugnat. Latera vero omnia trianguli esse æqualia necesse est tantum sub conditione si fuerit æquilaterum ; nam salva manet trianguli essentia etsi æquicrurum sit , vel scalenum. Pari ratione lex , *gloriam DAT non obscures* , absolute necessaria est , quia a nulla penitus conditione pendet ; lex vero , *educa prolem* , necessaria est hypothetice , si prolem susceperis. Unde fit , ut conditionis quidem existentia sit fortuita , non autem legis. Contra , quoniam ex natura ultimæ voluntatis , utrum coram quinque , sex aut septem testibus ea declaranda sit , nec absolute nec conditionate erui potest ; lex quæ jubet septem testes adhiberi , arbitraria est , atque contingens. Legum naturalium necessitatem optime perspexit CICERO : *Quod si tanta* , inquit , *potestas est stultorum sententiis , atque Jussis , ut eorum suffragiis natura vertatur , cur non sanciant , ut , quæ mala perniciosaque sunt , habeantur pro bonis ; & salutaribus ?* de L. L. I. 16.

§. CXXVI.

§. CXXVI.

Mirari jam non licet, naturæ præscriptiones a sanioribus philo-^{Æterni-}phis ^{tas.} *æternas* etiam nominari; quod qui faciunt, non id quidem sibi propositum habent, ut doceant earum promulgationem divino numini esse coævam; quis enim nescit, hanc primum cum humano genere proditam fuisse? sed ostendere volunt naturales leges ad *DEI* essentiam expressas esse atque naturam, easque ad æternæ & immutabilis veritatis enuntiata pertinere. Fuit sane in mente *DEI* ab omni æternitate boni malique distinctio, neque is veritates morales, ex propria & hominum essentia fluentes, alio sibi repræsentare poterat modo, quam quo nunc sunt, quum e contrario, quin diversa existere possit legum positivarum repræsentatio, nulla adpareat repugnantia.

Etiamsi quadratum existat in tempore, tamen veritas illa mathematica: *Angulos quadrati omnes esse reftos*, quia necessaria est, atque immutabilis, æterna etiam dicitur; quid ergo vetat veritati morali, cui *ar* competit necessitas & immutabilitas, æternitatem quoque tribuere, licet temporaria in nobis sit ejusdem cognitio? Sane Providentiam, quæ cura est *DEI* pro creaturis, nemo negaverit esse æternam, quamvis actualis mundi gubernatio cœperit in tempore. NequedicascumbURLAMAQUIO II. V. §. 11 etiam leges positivæ *DEO* fuisse ab æterno notas; nam, quum necessariae hæ non sint, sed fortuitæ, atque a liberrimo *DEI* decreto pendeant, haud opus est, eas concipere ut principio carentes ac sine. *Hanc*, inquit *CICERO*, *video fuisse sapientissimorum sententiam, legem neque hominum ingenio excogitam, nec scitum aliquid esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret* *cujus vis non modo senior est quam atas populorum, & civitatum sed æqualis illius cælum atque terram tuam; & regentis DEI* *Que non tum denique incipit lex esse cum scripta est, sed tum cum orta est. Orta autem simul est cum mente divina.* de L. L. II. 4. Consentiant sacrae litteræ: *In æternum omnia Judicia Justitiæ tuæ.* Psal. 118. v. 160.

§. CXXVII.

Ut bonitas vel malitia actionum generatim in æternam vel exter-^{Materia,}nam abit (§. 61.), ita moralitas, quæ bonitatem vel malitiam ^{quam tra-}speciatim moralem designat (§. 62.), siquidem in ipsa actionis libe-^{ctat, in-}ræ essentia rationem sufficientem habet, *interna*, si vero ab arbitrio ^{trinseca} ^{moralitas,} ^{entis}

entis alicujus intelligentis proficiscitur, *externa* nominatur. Itaque quatenus hominis atque actionum humanarum existentia a liberrima DEI voluntate pendeat (§. 100.), ea etiam ex parte illarum moralitas externa est sive subjectiva; quia vero DEUS nec id, quod infinitæ suæ essentiæ necessario erat conveniens, prohibere, nec, quod eidem repugnabat, præcipere poterat (§. 123.), & ob hanc ipsam causam notas ac mutationes essentielles, propter quas omnes actiones nostræ liberæ bonæ dicuntur vel malæ, ab iis sejungere, non magis subjectum erat libero DEI arbitrio & omnipotentia, quam rerum evertere proprietates atque essentias (§. cit.), eatenus istis actionibus intrinsecam seu objectivam moralitatem denegare foret per absurdum. Ex his vero palam fit, objectum proprium, in quo leges naturales versantur, in interna moralitate reperiri.

Si quis ab altero rationem postulet, cur v. c. vetita sit hypocrisis, & serat responsum, quia DEUS eam non vult, nondum acquiescet, sed scite adhuc cupiet hujus ipsius voluntatis causam, & tunc demum interrogare desinet, ubi intellexerit, fictam pietatem divini numinis essentiæ repugnare; Liceat igitur ad mentis nostræ exilitatem verba accommodare. Actionum bonitas vel malitia radicalis, fundamentalis seu inchoata adest in signo antecedente omnem legem; quamvis illæ plenam, formalem, seu consummatam moralitatem in signo præceptum, vel vetitum consequente accipiant, Quare actiones nostræ liberæ non ideo tantum bonæ sunt quia præceptæ, malæ quia prohibita, sed illas DEUS quia bonas præcipere, & quia malas prohibere voluit. *Neque enim, ait CICERO, esse mens divina sine ratione potest, neque ratio divina non hanc vim in rebus pravisque sancientis habere.* de L. L. II. 4. Igitur qui in ipsa materia, quam lex tractat, rationem esse negant, sed totam repetunt a legislatoris voluntate, ii affirmant pugnantia; cunctas scilicet leges esse positivas, (§. 89.) nullam naturalem, (§. 93.) & quia quod actioni est extrinsecum, id etiam contingens est & mutationi obnoxium, nullam immutabilem (§. 123.), atque adeo arbitrarias esse rerum omnium essentias (§. 99) Longe aliter idem CICERO: *Quod laudabile bonum est, in se habeat, quod laudetur necesse est; ipsum enim bonum non est opinionibus, sed natura.* de L. L. 17. Atque id aperte a Psalmista confirmatur, *Judicia, inquit domini vera, justificata IN SEMET IPSIS.* Ps. LVIII. 10.

§. CXXVIII.

§. CXXVIII.

Nec est quod obijciant adversarii, peccare hominem varios Cui ad-
actus exercentem, qui sine ullo malo a brutis patrantur, nul- versario-
lam porro in ipsa actione turpitudinem inesse ante legem positam, rum argu-
& ideo in orbem vitiosum circumagi scholasticos, quod nunc actio- menta nul-
nem bonam, quæ legi congruat, malam, quæ legi refragetur; nunc lo modo
vero lege præceptam, quæ bona, prohibitam, quæ mala sit, defi- refragan-
niant: immo admitta posteriore hac explicatone statui ab iis princi- tur.
pium extrinsecum Deo prius aut coæternum, quod ipse in assignandis
rerum formis sequi necesse habuerit. Primo enim dispar admodum
est hominum, & brutorum natura: fiunt quidem in his motus physici
& animales, liberi autem non fiunt, de quorum tamen proprietate
modo unice quærimus; dein cum bona dicitur actio, quæ legi con-
sentanea est, mala, quæ a lege recedit, id non illum sensum habet,
quasi actionum humanarum essentiæ a libera, & temporaria naturalis
legis manifestatione omnem suam bonitatem vel malitiam hauserint;
sed quod lex naturæ præcipiens non aliud, quam quod in se bonum,
prohibitoria nihil, nisi quod in se malum est, enuntiet (§. 82. *Scb.*
§. 127. *Scb.*), ultima autem boni hujus vel mali ratio a consensione
ducitur, vel dissensione actionis cum divina essentiâ atque natura
(§. 99. §. 125. *Scb.*), quam libertati & voluntati præire animo con-
cipimus. Falsum igitur est humanas actiones non subjici Deo, sed
alteri externæ causæ.

Hæc præcipua sunt fundamenta, quibus usi sunt Pufendorffius, Coc-
cejus & eorum affectæ, ut doctrinam Grotii & Scholasticorum, ve-
luti monstruosam convellerent, sed irrito, ut patet, conatu. Quis
enim ignorat, aliam esse actionis physicæ, aliam liberæ essentiâ,
& hinc diversitas quoque earum mutationes, sive consecutaria esse de-
bere. Nonne actionem bonam, quatenus a libertate proficiscitur,
spes, voluptas, animi quies, malam vero metus, pœnitentiâ, tæ-
dium mentisque perturbatio comitantur (§. 94.)? quæ consecutaria,
quoniam a solo motu physico fluere nequeunt, ad bonitatem vel
malitiam moralem tantum pertinent. Nec quod secundo loco obje-
ctum est de lege bonum efficiente vel malum, majoris est ponderis;
est enim lex naturalis homini, quod naviganti pixis nautica, ambæ
viam rectam ostendunt quidem, non autem faciunt. Accedit eo,
quod quamvis regula instrumentum sit ad lineas rectas facile scriben-
das comparatum; inde tamen non sequatur, ut nulla ante fuerit li-

nea recta, quam aliquod euthygrammum existeret. Denique, qui bonum vel malum cogitat ante omnem legem, tam parum DEO principium statuit coeternum, quam qui duo & tria docet esse æqualia quinque, ante liberum DEI decretum; una enim veritas æque necessaria est ac altera. Cæterum putat CAR. GOTT. MULLERUS *Ph. Pr. Us. §. 27.* a Pufendorffio non negari intrinsecam moralitatem, sed extrinsecam tantum demonstrari. Quod sane foret verisimilius, nisi *falsam & ineptam* vocasset Grotii sententiam *Er. Scand. V. 7.* & hoc nomine tam acrem atque acerbam dicam scripisset in scholasticos Doctores.

§. CXXIX.

Conceptus pro parte possibilis abstrahendo a prima rerum causa

QUamquam omnium possibilium fons atque origo a DEO repeti debet, ut nec rerum essentiæ & naturæ, nec quæ de iis traduntur disciplinæ, possibiles essent, nisi idem existeret (§ 99.), tamen nulla dubitatio est, quin cælum, terram, semetipsos, aliasque creaturas intueri, ac, quibus hæc omnia utantur mechanicis regulis, investigare ac concipere queant homines, etsi non cogitent de suprema quadam causa (§. cit. & §. 28.). Eadem igitur ratione, ii, qui in ignorantia vel errore versantur summi numinis; aut ab illo abstrahunt, nihilominus obligationem aliquam & legem moralem tam erga seipos, quam erga alios intelligere apti sunt, si modo in proprias facultates, nec non in actionum liberarum naturam inquirere, tum quænam cum durabili voluptate, animi acumine & oblectatione, sanitate, spe, benevolentia aliorum, quænam contra cum tædio, ægritudine, imbecillitate, tristi recordatione, metu, egestate, morbis mutisque odiis necessario connexæ sint, perspicere atque experiri velint. Unde fit, ut firma semper adsint & perpetua quædam vincula, quibus insipientes, licet frenum mordeant, etiam in mortali hac vita compefcantur.

Id est, quod etiam contendit HUGO GROTIUS de I. B. & P. in proloquio §. XI. cum ait: *Et hæc quidem, quæ jam diximus (de socialitatis custodia) loqui aliquem haberent, etiam si darentur quod sine summo scelere dari nequit, non esse DEUM, aut non curari ab eo negotia humana.* Quæ verba COCCYJUS ad hunc locum, alique commentatores inepte cavillantur, & parum acute. Non enim Grotius DEI essentiæ, aut voluntatem a legibus naturæ excludit (§. 100. Sch.); sed fingere aliquid voluit docendi causa; ut si quis daret, hoc est, diceret, non esse DEUM, aut nullam curam habere pro creaturis, propterea non puta-

putaret, se omnes morum regulas pedibus impune conculcare posse. Quia sicut in mathesi, physica, medicina leges mechanicæ noscuntur ex contemplatione naturæ, ita ex eodem fonte leges quasdam morales haurire licet, quemadmodum id Sinensium atque Spinozæ exemplo confirmari solet. *Urgent russice sane, ut verba CICERONIS mea faciam; Negant enim posse* (concipi naturales leges sine naturæ auctore) *Et in eo persistant. Hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim querimus si possint* (se subtrahere DEO) *quid facturi sint? Non querimus possintne, (se subtrahere) sed tanquam tormenta quadam adhibemus, ut si responderint se impunitate proposita facturos, quod expediat, facinorosos se esse fateantur. Si negent, omnia turpia PER SEIPSA fugienda esse concedant. Off. III. 9.*

§. CXXX.

Occurramus modo eorum argumentis, qui averfa cogitatione Quidquid a DEO, nullum prorsus obligationi naturali locum fore putant. alii oblo- quantur. Abesse enim ajunt, qui urgeat legis custodiam, & non obedientes co- quantur. gat. Hinc morum præcepta consilia potius esse quam leges, quæ nullæ sint sanctionis defectu; denique omnes actiones nostras tunc a sola determinari utilitate, cui tamen quilibet facile renuntiare possit. Sed jam alibi vidimus, etiam ab externis DEI & hominum legibus abesse coactionem physicam (§. 99. *Sch.*), bona autem ipsa vel mala cum actionibus nostris necessario copulata (§. 125.) agendi vel non agendi necessitatem moralem imponere & legem (§. 71. *Sch.*), a consilio plane diversam (§. 75. *Sch.*). Nec minus ostensum est a nobis, obligationem nullo modo cum vera utilitate pugnare (§. 118. *Sch.*), quicumque enim huic renuntiat, aut præmii jacturam patitur aut pænæ sensum nequit effugere. Qui vero naturales hæc consecutiones præmiorum vel pænarum numero eximunt; næ illi verborum quarunt non rerum discrimina, & humanæ sanctionis idea conturbati in vocum controversiam delabuntur.

Primum naturalis legis fundamentum in agnitione summi numinis positum esse, nemo magis inculcavit quam LEIBNITIUS in *Ep. Cens. ad Pus. §. VI.* at ipse fatetur tamen: *Dari aliquem infimum Juris naturæ gradum, qui etiam apud atheum valere possit. l. c.* Quocirca probe observatum est a SENECA: *Malitiam ipsam maximam partem veneni sui bibere: Ep. 81, Contra magnum præmium esse felicitis animi immotam tranquillitatem. de Ira. II. C. 13.* Idem suggerunt plura sacri codicis loca: quando nos docent: *Legum custodiam Longitudinem dierum, Et annos vitæ. Et pacem apponere. Prov. III. 1. Qui vero sibi invidet nihil esse illo nequius, Et hanc redditionem esse malitia illius Eccl. XIV. 6.*

Quemadmodum igitur poena gladii in homicidas statuta vera poena est, quia legis contemptorem morte destruit immatura; ita etiam illa mors erit vera poena, quæ luxum consequitur, aut intemperantiam, aut iram aut alios vehementiores affectus. Semper enim, ut ait CICERO, *illum ulciscuntur mores sui*, ad *Attic.* IX. Ep. 12. Dices fortasse: placere agenti has consecutiones, & porro poenas non esse! quid enim si tædio vitæ quis delinquat, ut occidatur? quid si eo venerit dementiæ, ut damnatione se delectari effutiat? Malum tanquam motivum vel in hac vel in futura vita cum actione libera conjunctum, et si quis sibi ut bonum repræsentat, non minus erit poena, quam circulus est rotundus, licet alicui stulto quadratus videatur.

§. CXXXI.

Plena tamen earum sanctionum non habetur sine vita futura.

A St illi quoque immane quantum falluntur, qui in hisce actionum consecrariis integram quærunt naturalium legum sanctionem, remota consideratione vitæ futuræ. Nec enim interna præmia vel poenæ omnem probitatis aut malitiæ gradum adæquant. Immo non ita raro officii sui memores ferrea premit vitæ sors, iis vero secunda obveniunt, qui nullum habent cum ratione commercium (§. 94.). ac proin a divinis perfectionibus alienum esset, obedientes cum refractariis confundere & cunctos pari modo dimetiri (§. cit.). Ex quo intelligitur, deficientem in hac vita bene vel male factorum compensationem nos post mortem præstolari oportere. Id ipsum arguet simplex & individua mentis natura, & ad novas semper adquirendas perfectiones capacitas, quæ dotes frustra a deo nobis essent tributæ, si animus a corpore separatus funditus interiret. Certetunc manca admodum forent divinæ voluntatis præcepta, nullumque tam magnum excogitari officium posset, cui durationem propriæ existentia quisquam teneretur posseferre.

Pugnat secum ipso Pufendorfius, cum legem naturæ concipi posse negat sine deo, qui sua providentiâ omnia moderetur & aliquid boni vel mali in nos velit, & possit conferre, *Off. H. & C. Lib. I, c. IV. §. 4.*; & finem tamen nostræ disciplinæ ambitu hujus vitæ circumscribit. *Præfat. §. VI.* Quæ enim tunc speranda præmia, vel quæ metuendæ forent pænæ? Certe externa fortuitaque commoda aut calamitates generatim huc reduci nequeunt; siquidem malis bene, & bonis male esse sæpius experimur. Ita prospere omnia successerunt Sullæ, qui patriam fere evertit, & innumeros concives suos crudelissime trucidavit. Quocirca Pufendorfiū merito notavit LEIBNITIVS *Ep. Cens. ad Puf. §. 6.* ostendens, futuræ vitæ curam cum providentiâ divinâ esse inseparabiliter connexam. quam qui omittit, scientiam pulcherrima sui parte multet & non pauca hujus quoque vitæ officia tollat;

lat; *Demto* inquit *CICERO*, *augurio futurorum, quis tam amens esset qui semper in laboribus & periculis viveret.* I. Tusc. 15. ? Nec satis est, ut putat *BARBYRACIUS* ad *Puf. l. c.* ad *DEI* voluntatem provocare; quin potius omnes obligationis naturalis incidit nervos, qui necessitatem moralem fingitea agendi, quæ nos destruant sine alia majoris boni futuri retributione (§. 21. *Sch.* 4. §. 71.) atque hoc sensu scripsit *APOSTOLUS*: *Si in hac vitatantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus* I. Corinth. XV. 19. Inde fit, ut connoto quisque agatur sensu, & desiderio alterius vitæ (§. 12. *Sch.*), & ut communis insit gentibus persuasio animam cum corpore non deleri. Cujus persuasionis quum summa sit necessitas, ne homines ab officio tam facile removeantur; quidnam cogitari posset *DEO* injuriosius, quam eum ad fines suæ voluntatis assequendos illusionem indigere? Sed rei huic toti revelatio plenam affudit lucem. *Math.* X. 28. & *XXII* 31. Quapropter imperfectum adornant legis naturalis systema, qui vel solam naturam considerant sine *DEO* (§. 7. & §. 129.), aut qui ad solum *DEI* se referunt arbitrium prætermittit natura. (§. 129.)

§. CXXXII.

Illud porro naturæ legibus præter ceteras præcipuum est, ut patet- *Univerſa*: *tant* quam latissime. Nam quum eadem ab humana essentia atque *litas*. natura vel simpliciter, vel cum certis quibusdam circumstantiis considerata, suam proxime trahant originem (§. 100.), sequitur, ut omnes homines rationis participes legibus iis simpliciter subjecti sint, quæ absolute necessariæ sunt; quarum vero necessitas tantum hypothetica est, omnes homines, qui in eadem conditione ac statu versantur (§. 60. §. 125.), Sed & ad quasvis actiones nostras liberae pertinent leges naturales, si quidem nulla excogitari hujusmodi actio potest sine aliqua intrinseca bonitate vel malitia morali, in qua etiam naturalia vincula & normæ suum habent fundamentum (§. 93.). Quæ igitur, neglectis animi motibus, de actionibus tantum externis instituitur tractatio, illa omnes disciplinæ nostræ partes complexu suo haud continet.

Hinc est, quod leges naturales dicuntur *Uniformes, adequatæ, & tam subjective, quam objective universales; Jus commune hominum L. 6. pr. de J. & J. Jus & fas gentium L. 9. eod.* Nec enim, ut ait *CICERO* *erit alia lex Romæ, alia Athenis. alia nunc, alia posthac, sed omnes gentes & omni tempore una lex, & sempiterna, & immutabilis continebit, apud Lactant. Inst. Div. VIII. c. 6.* Leges humanæ ita scribi non possunt, ut omnes casus comprehendant, sed de eo feruntur quod plerumque

plerumque fit. *L. 7. sqq. de L. L.* Ast lex naturalis ad quasvis etiam rarissimas species pertinet; nam *nulla vitæ pars, neque publicis, neque privatis neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si secum agas quid, neque si cum altero contrahas, carere officio potest.* CICERO. *Offic. l. 2.* Quare si ars nostra in toto suo ambitu tradi velit, *Compositum Jus, fasque animi sanctique recessus, Perf. sat. ll. v. 73.* ab ea nequeunt separari. *v. L. 1. §. 1. D. de F. & F.*

§. CXXXIII.

Sanctitas
atque Facilitas.

Sanctum id dicitur, quod à violatione modo quodam præstantiore defensum, atque munitum est; facile autem, cujus efficiendi quum fortia sint momenta & causæ, ab eo tamen nullis tam gravibus impedimentis revocatur; jam vero una ex parte leges naturales adeo pœnis sunt munitæ, ut quoniam hæ nullo tempore, nulloque loco a quopiam evitari possunt, inobedientes in statum veri tædii (§. 81. *Sch. n. 5. & §. 25.*) sive in infelicitatem incidere oporteat; altera autem ex parte, sensus internus, rationis lumen totaque nostra ac rerum natura nos perpetuo invitant ad earum cultum, quem qui adhibent, statum gaudii durabilis, sive illam, quæ hic esse potest, felicitatem attingunt (§. 80. *Sch. §. 25.*). Hæc quum ita sint, dubitari profecto nequit, quin in legibus naturæ & summa sanctitas, & maxima facilitas eluceat.

Non igitur audiendi sunt, qui legum semitam per se arduam, & quasi imperviam esse volunt, quæ quidem aperta est & simplex & directa, ast *ex cupiditatibus*, ut præclare observat CICERO, *omnia dissidia discordiæ seditiones bella nascuntur, nec hæ se se furis solum jactant sed intus etiam in animis inclusa inter se dissident atque discordant.* Ex quo vitam amarissimam necesse est effici: *Ut sapiens solum naturæ finibus contentus sine aegritudine possit, & sine metu vivere.* de Fin. Bon. I. 13. Hoc idem nos docet divinæ veritatis effatum: *Fugum meum suave est, & onus meum leve.* Math. XI. 30. Unde quæ sæpe se se offert in via recta difficultas, ea naturalis non est sed adventitia, Legis naturalis sanctitatem quod attinet, illam breviter enuntiat Psalmista *Psal. XVIII. 8. Lex Domini immaculata* (nullam ferens violationem impune) *convertens animas; quippe quæ actiones nostras omnes, etiam interiores dirigit.*

§. CXXXIV.

§. CXXXIV.

Accedant modo Legum naturalium inficiatores, & dicant : I. Jura sibi homines invenisse pro utilitate; adeoque II. illa pro morum & temporum vicibus sæpe apud eosdem immutari; III. Tantum cuique juris esse quantum potentiae, cui resisti nequeat, IV. nec quempiam a propria obligari posse ratione, quo nomine V. non veniant nisi præconceptæ singulorum opiniones & raro inter se congruentes. Clamitent alii VI. post Adami lapsum defecisse rationis lumen, & hinc VII. non paucas gentes summa legum, quæ naturalibus accensentur, ignorantia laborare : igitur Jus naturale esse nullum. Enimvero hæc omnia satis supra sunt explosa. Nonne ad veram atque durabilem utilitatem nos natura ipsa ducit (§. 118. *Sch.* §. 133.), cujus leges, uti numquam mutantur (§. 65. §. 123. sq.), ita falsum est a physica potentia illas accipere mensuram (§. 83. §. 118 *Sch.*). Porro obligatio naturalis solum efficitur ratione objectiva (§. 93.), quam ratio subjectiva tunc demum declarat, cum recta est atque a præjudiciis vacua (§. 103. sq.). Denique nec Adami peccato abalienata fuit penitus humana mens (§. 108.); qui vero obijciuntur populorum errores, ex abusu intellectus, & vincibili attentionis defectu proveniunt. (§. 121.)

Refelluntur hostes nostræ disciplinæ.

Septem hæc sunt oppugnationum genera, quæ morum regulis ratione tantum cognitis illata sunt. Ac primum quidem & secundum *CARNEADES apud Laëtant. I. D. V. 16.* tertium *HOBBSIUS de Civ. I. §. 14* quartum *RACHELIUS in prol. ad Off. Cicer. quintum MACHIAVELLUS Disp. I. l. c. 2.* sextum *HOMBERG. Diff. de Leg. æter. septimum Auctor Dub. J. N. Præf. §. 17. & C. IV. §. 32. sqq.* præcipue adornant, quasi verum esset illud Poetæ :

Nec natura potest juxta secernere iniquum. HORAT. I. sat. III. v. 113. Sed facile ex positis antea principiis propulsantur. Quamquam enim nos sæpe transversum agat falsa ac veræ imitatrix voluptas, cujus blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hac & scabie carent, non cernimus satis. *CICER. de L. L. L. 17.* quam parum tamen certæ esse definunt aliarum artium regulæ, quod non raro ab iis artifices deflectant, tam parum communes hominum leges propter per-

P

ver-

PRINCIPIIS AC PROPRIETAT.

veram multorum indolem negitari possunt. *Qua autem natio non comitatem, non benignitatem, non gratum animum, & benefici memorem diligit? Qua superbos, quae maleficos, quae crudeles, quae ingratos non aspernatur, non odit?* CICERO. de L. L. I. II.

CA.

C A P U T IV.

D E

JURIBUS HOMINUM UNIVERSALIBUS, ET EO, QUOD INDE FLUIT, ACTIONUM MORALIUM DISCRIMINE.

<p>CXXXV. <i>Existunt naturalia bo-
minum jura.</i></p> <p>CXXXVI. <i>Connata & universalia.</i></p> <p>CXXXVII. <i>Quae sunt equalia.</i></p> <p>CXXXVIII. <i>Sine prerogativa.</i></p> <p>CXXXIX. <i>Ex quibus constat sta-
tus hominum moralis.</i></p> <p>CXL. <i>Naturaliter equalis.</i></p> <p>CXLI. <i>Imperium quid?</i></p> <p>CXLII. <i>Inter homines naturaliter
exulat.</i></p> <p>CXLIII. <i>Suum hominis definitur.</i></p> <p>CXLIV. <i>Ejus partes.</i></p> <p>CXLV. <i>Alienum meum non est.</i></p> <p>CXLVI. <i>Lesio quid.</i></p> <p>CXLVII. <i>Tum injuria & infortu-
nium.</i></p> <p>CXLVIII. <i>Jus hominis connatum
se conservandi.</i></p> <p>CXLIX. <i>Et hinc parandi res neces-
sarias.</i></p> <p>CL. <i>Tum jus securitatis.</i></p> <p>CLI. <i>Jus defensionis.</i></p> <p>CLII. <i>Jus violentiae.</i></p> <p>CLIII. <i>Quod a lesione tantum du-
citur.</i></p> <p>CLIV. <i>Non vero ex nuda obligatio-
ne erga se.</i></p> | <p>CLV. <i>Quae obligatio & jus perfe-
ctum, vel imperfectum.</i></p> <p>CLVI. <i>Unde ducatur duplex illius
juris forma.</i></p> <p>CLVII. <i>Et quibus enuntiatis conti-
neatur.</i></p> <p>CLVIII. <i>Jus commune & propri-
um.</i></p> <p>CLIX. <i>Pax & bellum definitur.</i></p> <p>CLX. <i>Status naturae est status pa-
cis.</i></p> <p>CLXI. <i>Justum & honestum latif-
sime.</i></p> <p>CLXII. <i>Pium; tum justum, &
honestum minus late.</i></p> <p>CLXIII. <i>Justum, equum, bone-
stum & decorum strictissime.</i></p> <p>CLXIV. <i>Virtus, & vitium quid.</i></p> <p>CLXV. <i>Quae varia utriusque ge-
nera.</i></p> <p>CLXVI. <i>Justitia universalis, &
particularis.</i></p> <p>CLXVII. <i>Expletrix & attributrix.</i></p> <p>CLXVIII. <i>Personae, & actionis.</i></p> <p>CLXIX. <i>Quisque praesumendus est
justus.</i></p> |
|---|--|

§. CXXXV.

Existunt
naturalia
hominum
jura.

In notione cujuslibet obligationis, & legis jus aliquod inesse, seu facultatem moralem supra (§. 85.) demonstravimus, cognita porro legum naturalium existentia, infanum foret jura naturalia, quæ cum illis indivulso cohærent nexu, in dubium revocare; igitur sicuti omnes homines, quod lege naturali præceptum faciendi, & quod vetitum est omittendi jura habent stricte talia, ita, quæ eadem lege permittuntur, (§. 114. §. 63.) singuli ex sua voluntate determinandi libertatem moralem a natura acceperunt, *sive Jus permissivum.* (§. 84.)

I. Adpetentia effrænata ejus, quod lubet, sine boni veri, aut veri mali discrimine, est *licentia*, SALLUST. fr. I. 14. a libertate morali probe secernenda. (§. 83.) II. Nunc definitio libertatis data a Florentino in *L. 4. D. de stat. hom.* quod sit: *Naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi siquid vi, aut jure prohibetur: intelligi, & explicari potest.* Patet enim primo, eam esse a natura, dein non nisi ad actiones physice, & moraliter possibiles porrigi, denique non esse sermonem de libertate mentis, seu interna (44.) sed de alia, quæ externa nuncupatur. Ceterum per vim non jus auferri, sed juris exercitium, infra latius ostendetur. III. Jura stricte talia pendent ab obligatione, vim igitur suam non exerunt in iis, qui nondum compotes sunt usus rationis, (§. 72.) at jura permissiva, etiam de infantibus, ac dementibus quodammodo enuntiarı possunt, (§. 55.) v. *L. 7. D. de stat. hom. L. 3. §. 2. D. de injur.*

§. CXXXVI.

§. CXXXVI.

Sunt vero tam obligationes, quam jura naturalia, vel *absoluta*, Connata & univer- & *connata*, si ex natura ipsa humana generatim accepta ducantur, vel *hypothetica*, *contracta*, atque *adsumta*, si simul ab alia peculiari affectione, aut quodam interveniente facto pendeant. (§. 10. 132.) Priora, quum in homines statim cadant, quia sunt homines, simpliciter *universalia* esse intelliguntur, ast posteriora, quoniam non a communi humanitate, sed ab alia simul ulteriore ratione veniunt, quodam sensu vocantur *singularia*. (§. 76.)

I. Sunt qui cum Ictis Romanis facultatem agendi, quod bonum est, seu naturale aliud faciunt *commune* brutis, si rationem sufficientem habet in parte hominis animali, aliud hominis *proprium*, si ex natura rationali ducatur (§. 105. §. 70.) WOLF. *bor. subces.* 1731. *trim. vern.* n. 2. DARIUS *Obs.* III. §. 1. - 6. Sed hi ipsi jus tunc per figuram & improprie accipi tententur: & ideo GROTIUS hocce discrimen, *Usum vix ullum habere* tradit de J. B. & P. I. I. II. Scilicet inde saltem verus scopus, ad quem natura determinavit appetitum, qui in brutis non ita corruptus est, uberius explanatur; KRUFFEL *Exerc. ad GROT.* §. 14. II. Jura naturalia hypothetica ea ratione tamen sunt *universalia*, quod cuilibet homini sub eadem conditione spectato, competant. III. Ponas jura, quibus quis propter hoc ipsum non fruitur, quod homo est sub certa saltem conditione consideratus, & illa erunt mere *positiva*. cf. MATH. XVIII. 18.

§. CXXXVII.

Posita eadem ratione sufficiente eandem existere consecutionem Quæ sunt necesse est, quum igitur in communi hominis essentia, æqualia. atque natura, quæ in omnibus eadem est (§. 11.) idonea & sufficiens jurium connatorum ratio reperitur, (§. 135.) satis inde liquet: jura *connata* tam stricte talia, quam *permissiva* in quolibet homine eadem esse debere, & proin nemini absolute spectato majorem, vel minorem jurium numerum, aut gradum competere posse, verum ista in singulis ejusdem esse qualitatis & quantitatis, atque adeo tanquam prorsus similia & æqualia & inter se congrua recte cogitari.

* Nimirum rei determinatio, seu nota, per quam ea a reliquis distinguitur, si quidem verbis satis intelligi, seu distincte cognosci potest sine alio adsumto, *Qualitas*: si non potest, *Quantitas* nominatur. Porro ab iisdem qualitatibus *Similitudo*, ab iisdem quantitatibus *Æqualitas*, ex conjunctione vero earundem qualitatum, & quantitarum *Congruentia* arcescit. BAUMGART. *metph.* §. 69, *sqq.* DARIUS I. *J. un.* §. 9. *sch.* ll. Quare non satis accuratus est KOELERUS, dum putat inter homines similitudinem unice respici, non quantum, & fingi æqualitatem, quod ignoretur inæqualitas. *Exerc.* §. 890. veram enim æqualitatem de iis posse cogitari, ex data hujus definitione elucet.

§. CXXXVIII.

Sine prærogativa. **P**rærogativam vocant *Jus unius præcipuum*, seu quo quis præ aliis pari ceteroquin jure utentibus gaudet; *Præcedentia* vero dicitur, *Jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando*: quum in communi natura nulla occurrat jurium, & obligationum diversitas, sed quod uni competit, idem ipsum & alteri competere necesse sit, (§. 137.) id quisque facile in animum inducet suum, inter homines qua homines & prærogativam, & præcedentiam exulare.

* Ita sumitur prærogativa in L. II. D. de adm. & per. tut. Tum in L. ult. §. 25. D. de mun. & hon. ac passim. Quare si ex duobus fratribus alter de binis portionibus ceteroquin æqualibus unam possit eligere, habet prærogativam, quod si etiam primus ei locus in patris comitatu assignetur, præcedentiam obtinet. Nec dicas cum DARIUSIO I. *J. un.* §. 256. eam esse loci, non juris prærogativam; qui enim priorem locum petere, & tenere potest lege non repugnante, eum etiam jure prioris loci gaudere manifestum est. (§. 84.)

§. CXXXIX.

Ex quibus conflat status hominum moralis. **S**tatum hominum moralem ex determinationibus, quæ ad eorum libertatem referuntur existere supra vidimus (§. 55.) atqui non modo jura nostra omnia harum determinationum numero sunt comprehensa, (§. 84.) sed nec ulla reperiri hujusmodi deter-

determinatio potest, cum qua non aliquod quodammodo cohæreret jus, seu facultas moralis, quod bonum erat scilicet agendi, & aspernandi contrarium; (§. 60. §. 85.) igitur haud inepta est altera status moralis definitio, quod is sit: *Complexus jurium, quibus homines actu sunt instructi.*

Status moralis generatim in §. 55. fuit definitus, hic vero notio illius datur strictior, & propria magis nostræ disciplinæ; ideo in *L. 1. D. de cap. mix.* Capitis deminutio idem est, ac status permutatio, & qui nullum jus habet, statum habere negatur: *L. 3. §. f. & L. 4. D. eod.* II. Quoniam jus est qualitas, seu attributum personæ, (§. 84.) etiam homo tunc tantum personæ venit nomine, si cum suis juribus consideretur; cf. *HEIN. El. Instit. Jur. Civ. LXXXV.* his itaque demtis etiam persona evanescit: cf. *Tit. Instit. de jure person. & D. de stat. hom.*

§. CXL.

Ex data modo status moralis definitione, & ex eo, quod paulo ante est ostensum, jura primigenia in omnibus hominibus prorsus æqualia reperiri, (§. 135.) manifesto cogitur, errare illos, qui tradunt, homines absolute & ab origine spectatos, in *statu omnimodæ æqualitatis vivere*, in quo, nec quod uni vetitum, alteri permissum, nec quod uni permissum est, reliquis prohibitum, aut præceptum dici possit: quæ enim hodie existunt innumeræ dissimilitudines, & inæqualitates, eæ vel hypotheticæ sunt, & adscititiæ, vel tantum physicæ.

I. Verissimum itaque est in statu naturali, quod quis jure ab altero sibi fieri, vel non fieri petit & idem ab ipso alios sibi faciendum, vel non faciendum jure postulare. II. Infantum ita fuit Hobbesii ratiocinium, scribentis *de Civ. I. §. 3. Æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt, at qui maxima possunt nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines natura inter se æquales.* Primo enim falsum est pares esse omnium ad se invicem occidendum vires; deinde si pares essent, æqualitas quidem existeret physica, sed non moralis; tum vero plurimis belluis non modo essemus æquales, sed multis quoque inferiores, denique fatetur Hobbesius inæqualitatem, quæ nunc est, lege positiva introductam esse *l. c.* non ergo æqualitas fuit in occidendi potentia, quippe quæ etiam hodie perdurat. III. Rectius Icti Romani: *Quod Jus natura attinet,*

om.

omnes homines esse aequales, pronuntiarunt. L. 32. D. de R. J. Quod Jure naturali omnes liberi nascerentur, & uno naturali nomine homines adpellarentur. L. 4. D. de J. & J. Cujus rei non is est sensus, quod iisdem partibus essentialibus constemus, mente scilicet & corpore, uti putat КРИВЕС. El. J. N. ll. 5. sed quod iisdem præditi simus juribus. Et ita quoque accipiendum illud Plauti: Tum ego homo sum, quam tu. Afr. ll. sc. IV. v. 82. Equidem a nativitate, sexu, & ætate diversa profluere possunt jura (§. 55.) ast tunc non tam communis natura, quam peculiare affectiones respiciuntur. Sed nec indolis & ingenii varietas dictis refragatur, ea enim ad humanam essentiam non pertinet, sed ad characteres internos mutabiles, vel etiam ad determinationes externas. (§. 51.)

§. CXLI.

Imperium: **J**us actiones liberas Entis intelligentis pro suo arbitrio ad certum quemdam finem determinandi, Potestas aut *Imperium* nuncupatur. Contra obligatio hujusmodi actiones voluntati illius, qui imperio pollet, attemperandi *Subjectionem* constituit. Ex quo quinam *Imperantis*, seu superioris, quinam *Subjecti*, seu inferioris veniat nomine, facile colligitur.

Id in communi hominum natura positum est, atque infixum, ut quisque actiones suas ad nutum divinæ voluntatis componere teneatur (§. 114.) omnes igitur eatenus in naturali, ac necessaria subiectione vivimus, atque a communi Dei superioris nostri imperio, & potestate omnino pendemus; Latiore significatione & de rebus inanimatis enuntiavit CICERO *Imperium, sine quo, inquit, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic DEO paret, & huic obediunt maria terraque, & hominum vita, jussis suprema legis obtemperat.* de L. L. III. 1. Ceterum sicut divinæ non conveniret sapientiæ aliquid imperare sine ullo fine (§. 58.) ita nec homines aliquid imperium adeptos a præstitutis finibus discedere posse, clarius infra patebit.

§. CXLII.

Inter ho- **Q**uandoquidem naturaliter eadem omnium est libertas moralis **mines na-** (§. 137.) nullus humano imperio, ac subiectioni in eo **turaliter** **statu esse locus potest, quo enim jure unus alteri, ut aliquid** **exulat.** **fa-**

faceret, vel non faceret, imperare vellet, eodem jure hic vicissim illius posset actiones moderari, & ab eodem petere, ut suum se in agendo judicium sequi patiatur; nisi igitur quis jura fingere cupiat repugnantia, & omni effectu vacua, is admittere debet, quemlibet hominem durante naturali statu etiam jure libertatis a subjectione, seu *independentiæ*, quam vocant, *ab cujusvis alterius hominis arbitrio gaudere*.

I. Igitur in statu naturali quilibet homo imperium, & potestatem in se ipsum habet: (v. §. 50. sch.) & suum in agendo sequi judicium potest. II. Libertas a subjectione, seu imperio, in atctiori significatione accipitur, quam libertas externa supra generatim (§. 135.) definita; etsi enim quis suo facto certis renuntiaret juribus permissivis, dummodo alterius non fiat subditus, vivere tamen dicitur in statu libertatis. III. Immo vero etsi quælibet prærogativa aliquam inducat inæqualitatem (§. 138.) tamen, nisi prærogativa sit imperium, & libertatem a subjectione tollat, non videtur naturali æqualitati, strictius scilicet sumptæ, derogare; & porro ii dicuntur æquales, quorum alter ab alterius potestate, & imperio liber est. IV. Ceterum quamvis status naturalis sit status libertatis, non tamen vicissim omnis status libertatis est etiam mere naturalis, salva enim libertate multa accedere possunt jura adventitia.

§. CXLIII.

Bona, perfectiones, atque adeo jura omnia, quæ in relatione ^{Suum ho-} ad quamdam personam determinata sunt, vel, ut alii loqui ^{minis defi-} malunt, quibus eadem jamjam instructa est, ^{nitur.} *Suum* ipsius constitunt; quia vero perfectionum & jurium genera alia data sunt a natura, alia facto primum comparantur (§. 14. §. 136.) etiam *Suum* in *commatum* & *acquisitum* recte distribuitur, & inde quid & quotuplex sit *meum*, *tuum*, *nostrum*, *vestrum*, *alienum*, facile est intellectu. *Suum* autem a *Dignitate* oportet discernere ac *merito*, quod scilicet in aliquo determinatum non est, sed eidem congruum esse judicatur.

* I. Quid *Suum* sit, multi per partes enumerare maluerunt, quam definire. Sed planam eius vocis notionem efformarunt, KOBLE-
RUS *Exercit.* §. 147. tum SCHIERSCHMIDIUS *El. J. N.* §. 244. &

DARIÆSIUS *L. §. Un. §. 277. & 327.* quos sumus secuti. II. Quoniam ex eo quod fieri aliquid & esse potest, non recte concluditur id etiam esse: ideo, quæ ratione existentiz in aliquo determinata non sunt; et si determinari, seu adquiri possint, nomine Sui non veniunt. v. *L. 5. & L. 213. D. V. S. III. Quaresvum proprie hic non vocatur id, quo quis dignus est: sed Dignitas, ætia & meritum, quod scilicet congruum & conveniens esse censetur alicui personæ. L. 16. §. f. D. de Castv. pecul. L. 22. §. 1. D. Inoff. test. L. 2. D. de his, quæ in testam. del. QUINTILIAN Decl. 329. Et si meritum bonum BAUMGARTEN nominet, suum scilicet ethicum. *Etb. Phil. §. 316.**

§. CXLIV.

Ejus partes. **E**x his autem perspicuum est, corpus, membra, sanitatem, (§. 12. 13.) dein animam & singulas ejus facultates (§. 16. sqq.) tum æqualitatem (§. 140.) & libertatem ab aliorum hominum imperio (§. 142.) ceteraque cum his connexa jura ad suum cujusvis naturale pertinere: quibus modis autem homines aliquid, quod in eorum essentia & natura sufficientem rationem non habet, tamen suum facere, & novas perfectiones adquirere possint, infra ostendetur.

I. Etiam GROTIUS suum, quid sit, exemplis declaravit: *Natura, inquit, hominis suum est vita, . . . corpus, membra, fama, bonor. actiones propria: L. II. de F. B. & P. C. 17. §. 2.* Ex quo patet naturaliter quemlibet hominem esse sui juris *L. 30. pr. D. de leg. 3.* non autem juris alieni. *L. 1. D. de his, qui sui vel al. II.* Nosstrum definiit DARIÆSIUS Jam, quod obligationi nostræ convenienter, seu quod pro arbitrio nostro ad nostram dirigere possumus felicitatem, jam vero id, quod statum in quo sumus, constituit. *Obs. LIV. §. 1. & §. 15.* Scilicet prior definitio est nominalis, altera realis.

§. CXLV.

Alienum meum non est.

Illud porro est manifestissimum, quod totum alienum est, illud ipsum esse meum, seu quod totum meum est, pariter esse alienum nullo modo posse: si enim contradictionem vocamus: idem de eadem re affirmare simul & negare: quoniam, qui aliquid

quid penitus alienum asserit, eo ipso quum non esse fatetur; certe si suum id tamen esse sibi persuaderet, incideret in repugnantia: nihil igitur est, cur de veritate hujus fundamenti dubitemus, quo sublato, etiam libertas hominum moralis antea stabilita plane corrueret.

Nemo certe potest, quod alienum esse credit, eodem tempore & respectu, etiam credere, alienum non esse; *Contra naturam quippe est*, Observante ULPIANO, *ut cum ego aliquid teneam, tu quoque tenere videaris. L. 3. §. 5. de Retin. vel Omit. poss.* Equidem nullam difficultatem habet totum aliquid partim tuum, & partim meum esse; aut idem tuum esse penitus & adhuc meum, profecto est absurdum.
v. L. 5. §. f. D. Comod.

§. CXLVI.

Innumeræ sunt causæ, quæ, quod nostrum est, deminuere, corrumpere atque destruere possunt, atque hæc nobis nocere, nos ^{Laesio} turbare, violare & lædere generatim dicuntur, illa autem noxia, turbatio, & violatio, quæ ab homine in alienum involante proficiscitur, proprie *Laesio* nuncupatur; ad quam porro significationem spectat vulgata læsionis definitio, quod sit *Actio*, quæ suo alterius repugnat.

I. Igitur non tantum homo sibi nocere, se lædere, v. L. 9. D. de *J. & F. J.* vitam destruere, dein affectibus turbari posse intelligitur, sed etiam animalia, immo & tempestates, quod nostrum est corrumpere, ac violare sunt idonea. II. Præter eam grammaticam læsionis significationem est & alia moralis latissime patens, qua quælibet legis transgressio per læsionem indicatur. v. KOBLER. *Exerc. §. 764. DARIUS. I. J. U. §. 322. & Obs. LIV. §. 4.* quo sensu etiam sicuti alicujus ethicum (§. 143. *sch. III.*) lædi potest. III. Communiter vero læsio accipitur pro juris alieni violatione: & hinc PUFENDORFIO lædere est *Noxam inferre*: de *Off. I. c. VI. §. 2. KOBLERO: Turbare alterum in eo quod ejus est, Exerc. §. 767. WOLFIO Agere id quo alter vel status ejus externus redditur imperfectior. J. N. Tom. I. §. 669. HEINECCIO, Alterum reddere infeliciorum, J. N. I. §. 210. & sic de reliquis. IV. Ceterum quia, qui jure suo utitur, ideo non involat in alienum, patet veritas regulæ, neminem inferre læsionem nisi, qui id fecit, quod facere jus non habet. L. 151. de R. J.*

Q 2

§. CXLVII.

CXLVII.

Tum injuria & infortunium.

Et quoniam jus alterius vel ut simplex facultas moralis, vel ut hujus facultatis exercitium, & usus considerari potest, consequens est, ut duo etiam sint summa genera læsionum; vel enim suum alteri subtrahitur, vel ponitur impedimentum, ne quis jure suo utatur; quorum utrumque si a libero ejus, qui læsit, arbitrio pendeat, *Læsis moralis* strictius, seu *Injuria* generaliter nuncupatur, secus est tantum *Infortunium*, *Læsis physica*.

Etiam injuria vocabulum est maxime *πολυσημιον*, primo enim denotat id omne, quod non jure fit. *L. 1. D. de In. & fam. libel.* & eatenus quodvis peccatum injuria est. (§. 83.) dein quod fit contra jus alterius ex quocumque vincibili intellectus vel voluntatis defectu (§. 83.) v. *L. 5. §. 1. D. ad L. Aq. CICERO. Off. I. 7. & 8. GROTIUS. J. B. & P. II. XVII. §. 3.* Porro sumitur pro violatione alieni a sciente facta *GROTIUS. l. c. III. XI. §. 4. n. 2. sqq.* & denique pro certa tantum violationis forma, de qua *infra. v. L. 1. D. de Injur.* Quod vero *HOBBSIUS*, injuriam tantum dixit violationem ejus, quod alter suo facto adquisivit, plane absurdum est, ita enim vel suum connatum dari aliquod inficiatur, vel negat ejus læsionem fieri posse: *de Civ. C. III. §. 3. 4. 7. Injuria vero, ut scribit MENANDER, illud distat infortunio: Hoc casus illam quod voluntas efficit: apud Stobeum tit. VII. cf. GROTIUS. II. XXI. §. 5.*

§. CXLVIII.

Jus hominis connatum se conservandi.

Quam cuilibet homini eæ a natura impositæ sint partes, ut sese conservare, (§. 22.) existere quam diutissime (§. 58.) ac statum suum perficere teneatur (§. 115.) hic autem intermedius saltem hominis finis sine variis subsidiis nequeat obtineri, luce profecto clarius est, jus in sui conservationem, ac perfectionem inter jura hominum connata esse referendum (§. 135.) atque adeo facultatem moralem nobis ad ea cuncta esse tributam, sine quibus huic obligationi ac officio non posset satisfieri (§. 57.) unde nova jura primigenia, scilicet *Jus rerum*, *Jus securitatis*, *Jus defensionis*, *Jus violentiæ & belli* denique promanant.

Jus

Jus se conservandi cum ex stimulis naturalibus, tum ex rectæ rationis usu adeo luculenter hauritur, ut nemo sanus illud in dubium revocare unquam ausus sit. Præclare CICERO; *Omne animal se ipsum diligit, ac simul, ut ortum est, id agit, ut se conservet, quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus a natura datur, se ut conservet. Fin. V. 9.* sed quia in statu collisionis finis intermedius fini ultimo cedere debet (§. 88.) hoc etiam jus aliquando definire, suo loco patebit.

§. CXLIX.

Venit autem hic *Rei nomine omne ens a persona distinctum, quod nobis præstare usum potest*, seu quod homini conservando, atque perficiendo est idoneum: quoniam in omnium oculos incurrit, quemlibet nostrum rebus variis veluti cibo, potu, vestimentis ad vitam tolerandam indigere, perspicuum simul est, nemini jus acquirendi & adhibendi res ad sui conservationem necessarias posse denegari; hoc enim sublato; etiam obligatio se conservandi irrita fieret inanisque. (§. 80.)

Et hinc parandi res necessarias.

Consentit definitio a Icto CAJO data; ei enim res est: *Omne id, quod habile est, ut possit alicujus suum esse: Instit. Lib. II. tit. 1. §. 1. cf. L. 23. D. de V. S.* Quo sensu res non modo a persona distinguitur, sed etiam a pecunia, cujus adpellatione ea tantum, quæ ipsa sunt in bonis nostris, continentur. *L. 5. D. de V. S.* Jus rerum connatum eleganter quoque expressit CICERO: *Principio generi animantium omni est a natura tributum, ut se vitam, corpusque tuatur. . . omniaque quæcunque ad vivendum sunt necessaria, acquirat, & parat, ut pastum, ut latibula, ut alia ejusdem generis. Off. L. 4.*

§. CL.

Securitas generatim dicitur *Status, in quo nullum malum imminens licet prævidere; Jus autem securitatis adpellant, jus non patendi, ut ab altero sibi noceatur. Fingas non licere homini malum, quod sibi importatur, declinare, & a se avertere, & tunc vel is jure se conservandi carebit, vel ad legis custodiam haud erit opus oblata impedimenta remove; quorum utrumque cum sit absurdum (§. 148. & §. 80.) statuendum omnino est: quem-*

Tum jus securitatis.

libet hominem, cui conservationem sui natura commendat, etiam jure connato securitatis gaudere.

Hanc connatam hominibus facultatem satis etiam indicat internus sensus, (§. 22.) quo *simul atque natum est animal, alienatur ab interitu, iisque rebus, quæ interitum videantur adferre.* CICERO. *Fin. III. 5.* Et quia securitati opponitur *Periculum*, hoc est status in quo mala imminet, quod vel *Internum* est sive animi, vel *Externum* sive corporis, & cæterarum rerum: evidens est jure suo facere homines, qui periculis internis & externis se subtrahere conantur; (§. 84. sch.)

§. CLI.

Jus defensionis.

Qui jus habet non patiendi, ut ab altero sibi noceatur, eodem jus ad actiones, quibus vim, injuriam & omne quod obfuturum est, præcaveat, competere necesse est; (§. 57.) quum vero *Actus, quo quis obnititur læsioni*, seu mali intentanti resistit, *Defensio* nominetur, planum est, cuilibet homini congenitum quoque esse jus defensionis, quod ad omnia facta, sine quibus nullus foret hujus juris usus, porrigatur. (148.)

Nec pugnat jus defensionis cum alterius libertate, sed illius actiones cohibet, ne in licentiam evagentur; (§. 135.) scilicet, ut eleganter observat CICERO: *Hoc ratio doctis & necessitas barbaris, & mos gentibus & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent, pro Mil. XI.*

§. CLII.

Jus violentiæ.

Hoc autem probato consequens est, ut si quis eo rerum reductus sit, ut imminens sibi ab altero malum alia via nequeat declinare, quam si vim eidem adferat, & itidem mala importet, jure quoque gaudeat, quo vim vi repellere, ac læsionem intentanti tot corporis, ac rerum detrimenta & imperfectiones inferre liceat, quot sufficiant ad hoc, ut læsio etiam physice fiat impossibilis, & ab illa absteineatur; atque istud est, quod vocant, *Jus violentiæ*, seu *Jus cogendi* strictissime sumtum.

Co.

Cogimus alterum latissime, seu secundum quid, quacunq; repræsentatione mali; (§. 76. *Sch.*) minus late vero si absolutam ei & physicam necessitatem imponimus, quamvis nullam propterea imperfectiorem ipse patiat; veluti quando furiosus compedibus obstringitur; & demum strictissime, si simul malis physicis ipsum afficimus, & in bonum nostrum eum imperfectiorem reddimus, quæ significatio hujus est loci. *ACHENWAL. prol. J. N. §. 98. & quorsum pertinet illud Ulpiani: Vim vi repellere licere Cæjus scribit: Jus natura comparatur L. 1. §. 27. D. de vi & vi arm. Ceterum per se patet, sermonem hic esse de statu potissimum naturali & in quo violentia remedium sit necessarium, nec hujus juris usus majori quadam obligatione cohibeatur. (§. 88.)*

§. CLIII.

Quoniam jus alteri vim inferendi descendit ex jure defensionis (§. 152.) quæ non intelligitur nisi præconcepta aliqua læsione (§. 151.) is vero qui suum tenet, alterum turbare non videtur, (146. *Sch.* IV.) aperte concluditur, ut jus cogendi in eos nequaquam sese exserat, qui dum alterius perfectiones non augent, nihil tamen faciunt, per quod ipsius perfectionibus detrahatur. Ponas vero facultatem tibi competere vi alterum adigendi, ut simpliciter suum quod est, deminuat, & ita te reddat perfectiorem, tunc suum & tuum voces erunt inanes, & naturalis libertas evanescet. (§. 145. 142.)

Quod a læsione tantum ducitur.

Tunc sane Naturæ Auctor deus jura hominibus dedisset repugnantia: quo enim jure tu me cogeres, ut te perficiam, pari jure te cogere possem; ut mihi hanc perfectionem impertiaris, & a coactione abstineas. (§. 142.) Quid quod tunc vix cibum sumere, somnum capere, res sibi necessarias parare, nunquam denique nihil agere liceret. *Ast liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit. CICERO Orat. II. c. 6. quare nocere alteri, & eidem non prodesse probe fecernenda sunt. v. L. 6. D. Qua in fr. cred.*

§. CLIV.

Non igitur illorum subscribimus sententiæ, qui jus violentiæ seu jus cogendi strictissime sumtum, (§. 152.) etiam in Non vero ex nuda obligatione eos, ne erga se

eos, qui plane nihil nocent ex nuda obligatione erga se ipsum deduci posse arbitrantur; vel enim juris nostri impedimentum ab eo venit, qui illud ponere jus non habet, & jam læsio est, quæ jus cogendi producit, (§. 147.) vel vero, qui causa est impedimenti jus suum usurpat, & in hac specie jus nostrum non majorem efficaciam habere potest, quam vis physica, quæ per æqualem vim physicam retunditur. (§. 146. *Jcb. IV.*)

Observat jam BARBEYRAC. & dein MASCOV. ad *Pufend. L. III. C. V. §. 1. not. 1.* *Jus unius aliquando inutile fieri per consensum juris alii persona competentis; nec minus agnovit DARIUS. Obs. XXXVII. §. II. Jus in regno morali idem esse, quod in regno physico est vis; atqui si vis una v. g. ut quatuor agat in vim alteram etiam ut quatuor seu æqualem, hæc statu suo depelli non potest, (§. 39. *sb.*) pari igitur dicendum modo, jus illud esse inefficax, cui æquale jus alterius resistat. Quid quod & illud principium, *Nullam facultatem moralem alteri mala inferendi sine turbatione concipi posse*, ipsemet DARIUS stabilivit *L. F. U. §. 360.* Et si KOBLERUM secutus *Exer. §. 1230. sqq.* jus cogendi, etiam si nulla subsit læsio, *ex necessitate remediorum ad finem, & ex juris ex- pletionem* derivavit *Obs. XXXVII. §. 5. sqq. & Obs. LV. §. 13.* Enimvero naturaliter æqualia omnium hominum jura sunt & eadem se suo que conservandi obligationes, unde consequitur jus cogere volentis nullum aut inefficax esse oportere, si is qui cogi deberet, eodem ipse jure utatur; quamobrem fame alias perituro hauri licebit, ut se alat, hominem alterum innocentem jugulare. Exemplis autem a DARIUSIO. *l. l. c. c.* in contrariam adductis respondimus suo loco.*

§. CLV.

Quæ obligatio & jus perfectum, vel imperfectum. **J**us quod nobis respectu aliorum hominum competit, si in eo quod nostrum est, rationem habet, *Jus perfectum*, seu *Facultas* stricte nominatur, ast si ex merito tantum descendat, & dignitate, dicitur *Aptitudo*, seu *Jus imperfectum*; Itaque verissimum est, facultati in naturalibus actum, aptitudini potentiam respondere; illa enim in bonis versatur, quæ ratione existentia in nobis sunt determinata, hæc autem in iis se se exserit, ad quæ agenda, vel habenda apti duntaxat & digni sumus. (§. 143.)

Ve-

Veram esse hanc & realem juris perfecti, & imperfecti definitionem uberius ex sequentibus patebit. Nunc vero intelligimus, cur uti *Suum Facultas*, *Jus perfectum*, ita *Aptitudo*, *Meritum*, *Jus imperfectum* H. GROTIUS sint synonyma. de *J. B. & P. prol. §. 9.* & *L. I. C. 1. §. 4. 5. & 7.* quorum etiam pertinent, quæ scribit PUFENDORFIUS *J. N. & G. I. VII. §. 7. Perfectum jus idem ac jus suum esse: tum perfecte deberi, quæ ad esse, imperfecte, quæ ad bene esse faciunt.* Nec moramur illos, qui cum cœcæ in notis ad GROTIUM. II. cc. nullum jus imperfectum volunt agnoscere; cum enim quævis *Facultas moralis*, quod bonum est, agendi, sit jus, (§. 84.) , qui ex merito jus oriri negant, inanem committunt logomachiam. II. Sed & aptitudo quam v. c. Cajus habet ad eleemosinam, si generatim & in se spectetur, sua Caji est nec a quopiam violanda, atque eatenus jus perfectum constituit; cf. *VOLF. Pb. Pr. I. §. 237. seq.* Quatenus vero id quod Cajo convenit, nondum ad suum illius pertinet, imo talis aptitudo ratione certæ alicujus personæ effectum consequi forte nunquam potest, ideo jus illud dicitur imperfectum. III. Cum data juris divisio ad alios referatur, perspicuum est primo, jus absolutum & simplex, quod sine relatione ad alios nobis competit, nec perfectum esse, nec imperfectum: dein jus aliquod, v. c. se conservandi, iam simpliciter, iam relative ad alios considerari posse. IV. Jus absolutum vocat DARIËSIUS, quod ex tali obligatione venit, qua strictus est is, cui jus illud competit; jus relativum, quod ex tali obligatione, qua alter nobis obstrictus est, dependet. *Obs. XXXVII. §. 8.* dein perfectum idem significare putat, quod sufficiens, & imperfectum, quod insufficiente, et nimirum sensu, quo ratio in sufficientem & insufficientem dividatur. *L. c. §. 9.* Enimvero uti jus, quod ex obligatione oritur erga se ipsum, ad alios sæpe referri debet, (*Cor. III.*) ita esse aliquid nostrum, & facultatem strictè talem in id competere posse, seu jus perfectum, quin tamen jus illud sufficiens sit atque efficax, in progressu constabit. cf. *§. 3. Inst. de Except.*

§. CLVI.

Quoniam vero illum tantum cogere nobis licet, qui in id, Unde datur duplex illius juris forma. quod nostrum est, aliqua ratione involat, (§. 154.) ceteroquin vero nativæ cujusvis libertati relinquendum est, ut circumspiciat, an idonea nos perficiendi occasio (§. 153.) ei præbeatur, ideo jus perfectum & efficax definiunt communiter: Quod conjunctum est cum jure hominem alterum cogendi, si obligationi suæ satisfacere velit, jus autem inefficax & imperfectum: Cui jus

R

cautio-

coactionem externam adhibendi minime cobaret. Ex quibus quasnam leges & obligationes perfectas faciant, quasnam imperfectas, satis liquet.

I. Hæc juris perfecti & imperfecti definitiones nominales usurpant PUFENDORFIUS *J. N. & G. I. VII. 7.* tum WOLFIUS *Pb. Pr. I. §. 235.* DARIËSIUS *I. J. U. §. 253.* & alii passim. Atque in eum sensum quadrat, quod ait Ictus PAULLUS: *Quædam esse voluntatis & officii magis, quam necessitatis & obligationis; L. 17. §. 3. D. Commod. & quod scribit MACROBIUS Som. Scip. in fin. leges imperfectas esse, in quibus nulla deviansibus pena sancitur.* II. Enimvero, omne jus imperfectum qua tale jus cogendi excludere, dein in omni jure perfecto jus cogendi subaudi, & per se inesse facile largimur; quum tamen jam animadverterit GROTIUS *J. B. & P. L. II. XVIII. §. 10.* & suo loco ostendendum sit, posse aliquando jus cogendi, vel si ita loqui mavis, hujus juris exercitium a jure perfecto separari, non sine causa vulgatas juris perfecti, & imperfecti definitiones deseruimus. Immo vero jam ipse WOLFIUS adnotarat: *Ubi explicatum fuerit, quid sit suum, juris perfecti, & imperfecti differentiam manifestiore fore; Pb. pr. I. §. 237. scb.* etiam dein suum per id, in quo homini cuidam soli jus perfectum competit, declaravit, *J. N. Tom. I, §. 131.* Certe jura libertatis & æqualitatis connata sunt, & perfecta; jus autem cogendi, vel ejus usus, non nisi in statu adsciticio læsionis obtinet. (*§. 153.*)

§. CLVII.

Et quibus enunciativis continetur. **Q**uod si rationes attentius quis subducere velit, nullo negotio perspiciet, leges & obligationes perfectas omnes ex suo alterius profluere, & in hacce propositione contineri: *Neminem ledas, vel, Sinito suum cuique:* contra leges & obligationes imperfectas ex aliorum merito progigni, & dignitate, ac in illo inesse enuntiato: *Studeas prodesse aliis, & eorum utilitatibus servire;* quorum alterum nuda cessatione a læsione, alterum non nisi actione quadam positiva efficitur; itaque prius etiam vi naturaliter extorqueri, posterius vero consiliis & adhortationibus (*§. 75.*) impetrari tantum potest. (*§. 153. & 81. sch. 4.*)

Ex his autem concludimus, I. suum alicuius & jus perfectum sine jure cogendi cogitari aliquando posse, (*§. 156.*) aut jus cogendi sine juris perfecti, hoc est sui, violatione repugnare; (*§. 154.*) quorsum pertinet elegans locus Icti Pauli: *Nemo, ait, cogi potest. ut utri-*
cina

cino profit, sed ne nocent, aut interpellat facientem, quod jure facere possit. L. 2. §. 5. D. de Aq. & aq. pl. II. Si jus aliquod cogendi absolutum sine jure perfecto & relativo effingas cum DARIUSIO, (cf. §. 155. sch. 4.) tunc jus defensionis contra furiosum aggressorem, quod non ex hujus obligatione, sed ex obligatione cujusvis erga se ipsum ducitur, (§. 148 §. 151.) et si id sine relatione ad alium nequeat cogitari, tamen nec jus relativum esset, nec perfectum, quod sane & ab usu loquendi, & ab ipsa vulgata juris perfecti definitione (§. 156.) abhorret. Immo vero sunt jura non pauca quæ non ex aliqua obligatione, sed ex obligationis negatione promanant. (§. 84.) III. Sed nec ideo quis jure perfecto gaudet, quia alter ei perfecte obligatur, uti DARIUSIO visum est, *Obs. XXXVII. §. 3.* sed jus perfectum quod est, obligationem etiam alterius efficacem & perfectam producit. Nec dicas, jus cogendi etiam illum, qui non lædit, sæpe venire ex juris expletione, & ex finis necessitate, quæ jus ad media necessaria complectatur; siquidem illud inde conficiet absurdum, ut aptitudo, & meritum facultatem cogendi involvant, si non aliter jus explere, & finem, quo quis dignus est, adsequi liceret. Sed nec ulla subest ad finem obtinendum necessitas moralis, si remedia juri, quod alter conservare potest, adversentur. (§. 153. sch.)

§. CLVIII.

Jus commune dicitur, quod omnibus competit, & a quo proin ne- Jus com-
mo arceri potest; *Jus proprium* vero est, quod unus aut plures mune &
conjunctim ita habent, ut ceteri omnes ab eo possint excludi: quo- proprium.
niam jura connata eadem sunt in quolibet homine, non autem jura
adquisita; (§. 135.) patet, illa juribus communibus, hæc vero
juribus propriis esse accensenda. Ceterum uti jus, quod pluribus
conjunctim proprium est, illud inter ipsos commune nominatur, ita
etiam jura nativa & communia, si ut in singulis hominibus determina-
ta spectentur, naturam juris proprii induunt.

I. Igitur non modo vita, corpus, membra, sed etiam jura libertatis
& æqualitatis in statu naturali absoluto cujusvis personæ singularis
propria sunt, reliqui enim omnes, si in eadem invadant, vi arceri
possunt. II. Suum definiiverunt nonnulli *Id, a quo alter excludi po-
t est, CANTZIUS Disc. mor. §. 1826. & ACHENW. F. N. edit. IV. §. 53
vel ad quod quis habet jus proprium. KRUFFEL. Exer. ad Grot. §. 142.*
Enim vero non ideo nostrum aliquid vocamus, quod alios inde depel-
lere possumus, sed quia id nostrum est, ideo reliquos jure excludi-
mus. (§. 151.)

§. CLIX.

Pax & bellum de finitur. **I**S hominum status, qui ab omni aliorum violentia & coactione vacuus est, Pax vocatur; huic opponitur *Bellum*, seu status ille, in quo homines conatum efficacem produunt mala aliis inferendi per vim. Quare cui alterum actu cogere, & quod suum est, vi tueri, ac persequi licet, eidem etiam jus belli competere non potest dubitari.

I. Eadem reperitur belli notio apud Ciceronem, dum ait: *Duo esse genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim. Off. l. 11.* Certatio vero uti & disceptatio non solum ipsum pugnae & contradictionis actum designant, sed totum tempus, quo ita dissidetur. cf. *SERVIVS ad Vigil. Æneid. l. 7. 545. & VIII. v. 547.* Quare *GROTIUS* illam definitionem ita explicavit, ut bellum diceret *Statum per vim certantium, qua tales sunt. J. B. & P. I. l. 5. 2.* Nec obstat, esse & certamina ludrica, ludosque equestres; hæc enim belli sunt tantum imagines, atque ludibria. II. Displicet hæc definitio illis, qui bella geri tantum putant a superioris potestate. *BYNKERSH. Quæst. J. P. l. 1 & HEIN. J. N. II. §. 191.* Enimvero ea hic adhibenda erat latissi- ma significatio, quæ omnia belli genera contineret; jam enim quid bellum sit, quaeritur, non a quo & quonam jure suscipiatur. Consentit usus loquendi & origo vocis. cf. *GROT. l. c. MENAG. Aman. voc. Bona.* III. Quoniam mala alteri efficaciter inferri possunt sine vi, immo & blanditiis, v. *L. 1. §. 3. D. de Serv. corrupt.* quæ non veniunt belli nomine: ideo definitio a *KOELBERO Exer. §. 806. & de J. A. DARISSO l. J. U. §. 358.* data, in qua nulla sit mentio violentiæ, magis determinari debuit. *Vid. PUFEN. J. N. & G. I. l. 8. IV.* Equidem *BYNKERSCH. l. c.* non modo vim, sed etiam ingenium, artem, consilium ad bellum pertinere tradit, quod utique verum est, sed hæc etiam eo te- dunt, ut vis comparetur, aut fiat, aut arceatur, aut eludatur.

§. CLX.

Status naturæ est status pacis. **E**T si vero jus defensionis & jus belli ad jura connata pertineant: equum tamen non prius illa exercere liceat, quam erumpente læsione, (§. 153.) quæ finibus creatoris ratione sola cognitis atque adeo humanæ naturæ & felicitati utique est adversa; (§. 148.) con- sequens est, statum hominis naturalem absolutum esse statum pacis; (§. 159.) contra statum belli esse tantum hypotheticum, quippe, qui superveniente primum illicito quodam facto confurgit. Quid, quod

quod bellum subsidium est, quo uti licet ad declinandas læsiones; patet igitur ad eum scopum nos natura impelli, ut pace fruamur.

Falsam porro esse intelligimus HOBBSII & THOMASII doctrinam, quorum alteri *Status natura status belli*, de Civ. IX. 3. XIII. 7. alteri *plus saltem de statu belli participare visus est*; Fund. J. N. III. III. §. 55. nisi cum GUNDLINGIO J. N. C. 3. §. 19. de statu naturali hypothetico intelligantur, & improprie sumto, in quo cum nullum sit imperium, (§. 142.) læsionem vi & armis arcere sæpius oportet. Sane ipsemet HOBBSIUS bellum definit, *Tempus illud, in quo voluntas certandi per vim verbis, factisque declaratur*; de Civ. C. I. §. 11. quo satis clare inquit, statum belli non esse originarium, sed per declarationem adsumi. Immo vero is diferte docuit, *belli calamitates & pericula natura omnes fugere*, de Civ. Epist. Dedic. & hinc primam naturam legem esse: *quærendam esse pacem, ubi haberi potest; ubi non potest quærenda esse belli auxilia*. de Civ. II. §. 2. Inde igitur repetenda est tam apertæ contradictionis causa, primo quod pravos multorum affectus (§. 53.) subjecerit in locum communis naturæ; IDEM de Civ. C. 1. §. 3. seqq. dein quod ex obligatione se conservandi jus belli etiam in non lædentes derivavit, l. c. 1. §. 7. seqq. quod tamen supra (§. 154.) satis explosimus.

§. CLXI.

OMne id, quod jure suscipitur, seu quod legi & juri non re-justum & pugnat, *Justum* est latissime: id ipsum dicitur *Honestum*, qua-honestura tenus ad voluntatem agentis refertur, ac porro omnium approbati- latissime onem demeretur. Justo injustum, honesto inhonestum, seu turpe sunt contraria; itaque *Injustum* est, quidquid juri ac legi non congruit; *Inhonestum*, quod cum agentem moraliter reddat imperfectiorem, (§. 62) nullius approbatione dignum esse potest.

I. A jure pro lege accepto id, quod rectum est, justum latius dici GROTIUS observavit: J. B. & P. I. I. §. 9. quod ipsum jam docuerat ARISTOTELES Eth. V. c. 3. *Ἐπιὸ παράνομον ἀδίκος ἦν, ὁ νόμιμος ἔστι δίκαιος*. Quoniam is qui contra legem admittit, est injustus; justus est: qui legem servat. Unde *Justi*, id est legitimi, liberi in XII. Tabulis, Tab. IV. *Justa nuptia*: pr. Inst. de nupt. contra *Injusta uxor*: L. 13. D. ad L. Jul. de adult. *Injustum testamentum*: Tit. Dig. de injust. rupt. nominantur. cf. & DARIUS. Obs. XXXVIII, §. 2. seqq. II. *Honestum* vocat CICERO: *Quod per se ipsum possit jure laudari*, Fin. II. 14. 199. & quod vere dicimus, etiamsi a nullo laudetur, *natura esse laudabile*: Off. I. 4. quem amplissimum sensum retinuerunt GROTI. I. B. & P. I. II. §. 1.

D. J. WOLFIUS *Pb. pr. I. §. 171.* DARIÆSIUS I. *J. U. §. 15. 8.* BURLEMAQUIUS *El. N. J. N. II. c. VIII. §. 31.* aliique, quibus honestum est : *Quidquid legi naturali convenienter fit ;* cui CICERO *inhonestum, prævum, factum, flagitiosum* opposuit. *Fin. III. 4.*

§. CLXII.

Pium, tu m
just im &
honest um
minus la-
te.

Quoniam vero legum & officiorum genera tribus summis capitibus, nimirum DEI cultu, philautia & socialitate constant, (§. 115.) singula quoque propriis nominibus oportuit insigniri; hinc quod officiis erga DEUM convenit, *Pium*, quod officiis erga se ipsum, *honestum*, quod officiis erga alios, *justum* sensu minus lato adpellari consueverunt, quorum contraria, scilicet *impium, inhonestum, & injustum* facile tacentibus nobis intelligentur;

I. Quamvis generaliter *pium* vocetur officium, quod patriæ, parentibus, ceterisque conjunctis, immo & personis miserabilibus præstatur; *L. 2. D. de Inoff. Test. L. 23. D. de Hir. qui not. inf. L. 35. C. de Epif. & Cler. & CICERO de Invent. II. §. 22. & 53.* proprie tamen adhibetur ea vox ad officia, quæ Deo debentur, declaranda; *vid. CICERO pro Dom. xli. & N. D. II. 61.* eoque sensu jam recepta est in nostra disciplina. *WOLF. J. N. T. I. §. 1127.* *BURLAMAQ. El. J. N. I. c. XI. §. 10.* *HEINEC. El. J. N. I. §. 128.* *DARIÆS. I. J. un. §. 173. II.* Arctior honesti significatio satis colligitur cum ex *CICERONE*, qui sæpius illud ab justo ratione quadam distinxit; *cf. Fin. II. 16.* tum vero *ex L. 10. Dig. & §. 3. Inst. de J. & J.* ubi cum tria tradantur juris præcepta, *honeste vivere, alterum non ledere, & suum cuique tribuere*, horum primum ad nos pertinere optimi quivis interpretes observarunt; *cf. HOTTOMANUS, PROBUS, Ant. MATTHÆI ad §. 3. cit. & ideo in L. 144. & L. 197. D. de Reg. Jur. Non omne, quod dicet, (seu quod justum est,) honestum esse* pronunciat; atque hunc posteriolem sensum *THOMASIVS, Fundam. I. C. VI. §. 40.* *SCHIERSCMID. El. J. N. §. 199.* *BAUMGARTEN Eth. Pb. §. 300.* aliique plures sunt secuti. Quod si honestum in hac strictiore significatione sumtum mavis. cum *BARBEYRAC. ad Pufendorf. J. N. & G. I. VII. 7. & BURLEMAQUIO I. XI. 10. temperatum* dicere, aut *moderatum*, de voce non disputabo. III. Denique quando *CICERO Fin. V. 23.* tum *GROTIUS l. c. I. I. §. 3* justum vocant, *Quod natura societas ratione utentiam congruit*, satis ostendunt officia omnia erga alios illa voce designari. Hæc tria officiorum genera distinxit etiam Divinus *SALVATOR*, erudiens nos per Apostolum, *ὡς σωφρονος καὶ δικαιοσύνης καὶ εὐσεβείας ἡγούμενος ἐν τῷ νῦν αἰῶνι: Ut sobrie, seu honeste, & juste, & pie vivamus in hoc sæculo: ad Titum. II. 12.*

§. CLXIII.

§. CLXIII.

Sed tam officia erga nosmetipsos, quam officia erga alios bifariam Iustum, æ-
 considerari possunt; ac illa quidem prout a statu nostro, vel in- quum, ho-
 terno, vel externo, hæc vero quatenus a jure alterius aut perfecto, nestum &
 aut imperfecto ducuntur. Ideo in arctissima significatione *bonestum* decorum
 dicitur, quod statum nostrum internum perficit; *decorum*, quod statui
 nostro externo consentaneum est, & hinc ab aliis sensu percipi,
 gratumque judicari potest; *justum*, quod suum alterius non violat;
æquum denique, quod aliorum meritis congruit atque dignitati: &
 jam *inbonestum*, *indecorum*, *injustum*, *iniquum* strictissime quid sit, pla-
 num erit definire.

I. Equidem *decorum* latius sumtum, seu generale, ab honesto, recto &
 laudabili nequit separari; CICERO I. *Off.* 27. 28. Immo hæc vocabu-
 la idem censentur declarare. CICERO *Fin.* III. 4. *Decorum* tamen. Spe-
 ciale oculis judicari, IDEM *Nat. D.* II. 58. & porro in omnibus factis &
 dictis. in corporis nota & statu, hinc & in formositate, ordine, ornatu ad
 actionem apto cerni dicitur, quo probemur iis, quibuscum & apud quos vi-
 vamus; IDEM *Off.* I. 35. atque huic decori notiones WOLFIIUS *Ph. pr.*
 I. §. 194. ERNESTI *Intr. Doctr. sol.* III. §. 175. *seqq.* TOM BAUMGAR-
 TEN *Eth. Phil.* §. 380. immo & DARIESIUS *I. J. U.* §. 157. inhæse-
 runt. Quare nulla usus loquendi habita ratio est a THOMASIO *Fund.*
 I. C. VI. §. 41. & SCHIERSCHMID *l. c.* §. 198. qui officia erga alios
 derivatur: aliud enim *naturale* est, quod in ipsa rerum natura ratio-
 nem habet, v. c. erectum habere vultum, nec fucio illitum; aliud
arbitrarium, quod pendet ab hominum opinione, veluti barbam ra-
 dere; caput detegere salutandi causa, commode saltare. cf. CORNEL.
 NUP. *Pref.* Eadem est ratio indecori. II. Quoniam igitur hone-
 stum externum decori vezit nomine, superest, ut *bonestum* strictissime
 ad officia erga nos interna referamus, non vero ad officia erga alios
 imperfecta, uti HEINNECCIO visum est. *El. J. N. I.* §. 118. Potest
 nimirum homo decorus esse, quamvis inhonestus sit, ac turpis, qua-
 lem describit HORATIUS: *Introrsum turpem, speciosum pelle decora.* I.
Epist. 16. v. 45. III. Tertiam & propriam *justi* definitionem suggerit
 CICERO, dum ait; id esse, *nemini nocere*, I. *Off.* 7. *non appetere alie-*
num; qui enim id faciunt, proprie sunt injusti. *Tusc. Disp.* III. 17. cf. &
 GROTIUS *J. B. & P. I. l. 5.* PUFFENDORF. *de O. H. & C. I. C.* 2. §. 19.
 IV. Non minor inconstantia est vocis *æqui*: jam enim accipitur (a)
 generatim pro omni justo, & bono etiam positivo; *L. 1. D. de J. &*
J. jam (β) vero pro eo, quod juris naturalis proprium est; CICERO
Top.

Top. V. & VII. L. 2. §. 5, D. de Aq. & Aq. Pluv. jamque sigillatim (γ) pro eo, quod præstare aliis obligamur, sed solum imperfecte. CICERO Orat. partit. XXXVII. Fin. II. 12. GROTIUS de Aequit. Indulg. C. l. 2. Nos tertiam tenuimus significationem quam WOL. IUS Pb. Pr. I. §. 240. & DARIUSIUS I. J. Un. §. 155. NETTELBLAT. Syf. J. un. I. §. 87. aliique sunt amplexi: scilicet uti decorum est honestum externum, ita æquum est justum internum, quod vi & bello nequit extorqueri.

§. CLXIV.

Virtus, &
vitium
quid.

Certa agendi facilitas ac promptitudo habitum constituit; hic si in legibus custodiendis acquiritur, *Virtus*, si autem in iisdem violandis, *Vitiositas* nuncupatur; quum vero tam legum custodia, quam violatio ab aliquo intellectus & voluntatis actu proficiscatur, (§. 82.) consequens est, ut nuda omnique mentis habilitate destituta actionum externarum convenientia, vel disconvenientia cum lege nec virtutis nec vitiositatis nomen mereatur.

I. In definienda virtute, & vitiositate satis consentiunt scriptores. cf. WOLF. Pb. pr. §. 321. & J. N. T. I. §. 277. DARIUSIUS I. J. U. §. 148. Nec alia mens fuit CICERONIS, cui *Virtus est consentiens cum ratione & perpetua constantia; Parad. III. Constantis & perpetua vita ratio, de Li. I. 17. Vitiositas vero habitus aut affectio in tota vita inconstantis & a se ipsa dissentiens: Tusculan. IV. 13. & 15. Et quoniam leges vel naturales sunt vel positivæ, hæc porro vel divinæ vel humanæ, (§. 89.) etiam virtutem in *Philosophicam, Civilem & Christianam* abire recte ab aliis observatum est. II. Actio igitur *materialiter* bona & iusta esse potest in sensu stricto, etsi *formaliter* sit mala, inhonesta, & injusta latiore significatione; (§. 62. & §. 163.) quod & pulchre distinxit Philemon apud STORZUM serm. IX. *justum* vocans:*

*Non quisquis illa quolibet præstat modo,
sed qui dolosi nescius fuci, integra
probitate justus esse, non credi studet.*

§. CLXV.

Quæ varia
utriusque
genera.

Quoniam multiplex habituum agendi, & legum naturalium consideratio est, ideo tam virtutes philosophicæ, quam vitia in varias formas dispescuntur. Uti enim habitus, qui in edendis actionibus vel piis, vel honestis, vel decoris, vel justis, vel æquis, com-
pa-

parantur, singulari pietatis, honestatis, decentiæ, justitiæ, aut equitatis veniunt nomine, ita quæ his virtutibus opposita sunt vitia, scilicet impietas, inhonestas, impudentia, injustitia, iniquitas cernuntur in habitibus contrariis; quum tamen justus & honestus, dein injustus & inhonestus jam amplior, jamque arctior sit significatio: (§. 161.) manifestum est, etiam justitiam & honestatem, tum injustitiam, & inhonestatem, nunc magis, nunc minus late patere.

I. Quamquam CICERO omnia officia erga alios, immo & officia erga deum aliquando justitiæ subiceret, *Partit. XXII.* & ideo eam definiret, quod sit *Habitus animi jus suum cuique tribuens & dignitatem, Heren. III. 2. Inv. II. 53.* ubi tamen proprias singulis virtutibus assignat functiones, *Pietatem in Numinis cultu, N. D. I. 41. II. 61. & Off. II. 3. Justitiam vero in tribuendo suum cuique collocavit, Fin. V. 23.* hujusque primum munus fecit, *ne cui quis nocent; Off. I. 7. tum justitiæ partes esse dixit, non violare homines, verecundia non offendere, in quo maxime perspicitur vis decori. I. Off. 28.* Quapropter etiam GROTIUS *J. B. & P. Prol. §. 8. Injustitiam non aliam naturam habere scribit, quam alieni usurpationem: contra Justitiam totam in alieni abstinentia positam esse; l. c. §. 44. atque in id veteres, & recentiores omnes conspirant. Cf. KOELER. Ex. §. 797. COCCIJUS Diss. ad GROT. XII. §. 53. II. Equitas quoque sæpe pro ipsa justitia usurpatur a CICERONE ad Heren. III. 2. quando vero duplex ejus dicitur vis, cujus altera jussi ratione defendatur, altera ad gratiam & beneficium pertineat, IDEM partit. XXXVII. abunde innuitur equitatem quidem cum justitia esse conjunctam, utramque tamen proprium suum munus eueri: quod ipsum ex CICERONE *Off. I. 7. 14. & 16, nec non ex L. 1. §. 3. D. de Aq. & Aq. pl. adparet. Ceterum in tanta loquendi inconstantia oportebat omnino firmas dari vocabulorum notiones, (§. 112. scilicet.) uti & CÆL. WOLFIIUS verissime adnotavit, Ph. Pr. I. §. 240.**

§. CLXVI.

His ita expositis non abs re erit varia, quæ faciunt, justitiæ ^{Justitia u-} genera breviter indicare: ac primo quidem eam ^{niversalis,} *Universalem* esse vel ^{& particu-} *Particularem* dicunt. Illam esse ajunt, quæ virtutes omnes ^{laris.} vel simpliciter, vel saltem ad aliorum perfectionem indefinite relatas complectatur; huic autem subjiciunt actiones, quæ juri alicujus definito & peculiari, & porro servandæ inter homines æqualitati congruant. Deinde particularem justitiam vocant *Distributivam*, quæ in rebus secundum quid communibus (§. 158.) dividendis

S.

ver-

versetur proportione geometrica, & *Commutativam*, quæ ad res proprias in alterum proportione arithmetica, adeoque sine læsione transferendas pertinet. Denique justitiam in persolvendis præmiis *Remuneratoriam*, in pænis infligendis *Ultricem*, seu vindicativam nuncupant.

I. Justitiam simpliciter universalem desinit **ARISTOTELES**, *Virtutem faciendi, quod lex facere jubet, prorsusque cuncta, quæ ex virtutibus ducuntur, Magn. mor. I. c. 34. & ideo alibi justum vocat, qui legibus pareat, & injustum, qui contra legem committit. V. Nicom. 2. Quorsum & locus MACROB. Som. Scip. I. 8. pertinet: ast de Justitia universali secundum quid locutus est Philosophus V. Nicom. 3. dum ait: Hæc igitur justitia virtus est, illa quidem perfecta, non tamen simpliciter atque absolute, sed si ad alterum referatur. Alii priorem, alii posteriorem sensum sunt amplexi; et GUNER. ad *Daries.* §. 232. n. 3. ast ita facile conciliari possunt. II. Contra justitia particularis **ARISTOTELI** est distincta virtus, & a cæteris omnibus diversa, ob quam quis plus non sumit, aut vindicat, quam oportet, & æqualitatem servat; *Nicom. V. 4. & Mag. mor. I. 34. cui opponitur injuria, & cupiditas habendi plus suo: l. l. c. c. illaque versari dicitur in honore, aut pecunia, aut salute, aut si quo uno nomine hæc omnia completi possit, in eo scilicet quod nostrum supra nuncupavimus; (§. 143. 144.) nam justitia in non accipiendo alieno collocatur, & a liberalitate fecernitur; Nicom. IV. C. 1. quæ etiam PUFENDORFII de O. H. & c. I. C. 2. §. 14. & TREVERI, CHAR. MICHAELIS ad b. l. tum DARIÆSI J. U. §. 233. aliorumque est sententia. Ceterum carpitur a multis hæc distributio, quod particularis justitia in universali jam contineatur: ast hi animadvertere poterant, non proprie sic dividi justitiam, sed vocabuli ambigui variam significationem explanari. III. Particularis justitiæ unam speciem dixit **ARISTOTELES**, quæ sit in distributione rerum communi, alteram quæ in rebus communicandis vim corrigendi & emendandi habeat non modo inter volentes, sed etiam inter invitos: *Nicom. V. c. 5. & c. 7. Et quum Relatio, quam habent duo numeri inter se comparati, a mathematicis dicatur Ratio & quidem geometrica, si per divisionem, arithmetica si per subtractionem ea inveniatur: proportio autem geometrica sit Similitudo duarum rationum geometricarum, veluti 6. 2. & 12. 4. & proportio arithmetica sit Similitudo duarum rationum arithmeticarum, veluti 7. 2. 5. & 8. 3. 5. non inepte docuit Philosophus, priorem proportionem injustitia distributiva, posteriorem in commutativa observari. Nicom. V. c. 7. Hinc si A. unum, B. duo, C. tria contulerint, & 2. 4. adipiscantur, illi 4. isti 8. huic 12. debentur. Fingas vero Cajum quinque Titio abstulisse: jam primo totidem subtrahere, & ea addere secundo oportebit. IV. Denique justitiam remuneratoriam & vindicativam KOESLERUS *Ex. §. 1446. & DARIÆSIUS L. J. un. §. 235. alique* adornarunt, quibus præsertim quoad alterum membrum jam GROT.***

II. XX. 1. n. 2. & PUFENDORFIUS I. VII. 10. 12. VIII. C. III. §. 3. præverunt. Prioris justitiæ exemplum assignat ipse ARISTOTELES *Mag. mor.* l. 34. in distributione præmiorum, & in certaminibus athletarum; exempla vero posterioris ex (*§. 77. sch.*) interim erui possunt.

§. CLXVII.

ET si vero hæc justitiæ distributio per se non sit absurda, ea tamen miris ambagibus involuta fuit & logomachiis: quare præstat modo illam divisionem, quæ a jure illius, cui aliquid tribuitur, descendit, cum Grotio usurpare; si nimirum juri alterius perfecto respondet, & hinc suum & facultatem respicit, justitia est *Expletrix*, si vero respondet juri alterius imperfecto, adeoque meritum tantum respicit, & dignitatem, justitia est *Attributrix*. Nec ullum reperire est justitiæ munus, quod non uno, aut altero hujus divisionis membro contineatur; ceterum abunde patet solam justitiam explettricem proprie & stricte justitiæ nomine venire.

I. Inde autem ortæ sunt ambages, quod justitiæ distributiæ & commutativæ notiones propter adducta a Philosopho *Nicom. V. 5.* particularia exempla confusæ, nec satis universales visæ sunt: quare interpretes non pauci justitiam *διανεμητικὴν*, *distributivam*; non in re secundum quid communi dividenda, sed in præmiis tantum, vel pœnis assignandis versari, perperam sibi persuaserant. cf. GROT. I. B. & P. l. 1. 8. & ibi *Heinecc.* Contra justitiam *σύναλλακτικὴν* vocarunt *commutativam* nimis arcto vocabulo, cum potius *Emendatrix*, vel *Correctrix* ad mentem ARISTOTELIS fuisset dicenda, ut omnem justitiæ formam hoc genere comprehensam exhaustiret. cf. GROT. *l. c.* Dein obscuris utebantur proportionum designationibus; arithmetica enim plerique per *respectum rei ad rem*, & geometricam per *respectum rei ad personam* declarabant; V. NOODT. ad *Pand. L. I. l.* Ac illam quidem ad facultatem, hanc ad meritum unice pertinere arbitrati sunt, aliter ac sensit Philosophus, qui etiam in jure perfecto veluti in *pecunia communi distributione eadem ratione*, scilicet geometrica, *utendum esse dixit, quam habent inter se res eæ, quæ ibi unquamque in medium dilata sunt.* *Nicom. V. 7.* Denique determinationem ejus, quod pluribus jure perfecto tribuendum est, multi cum ipso distributionis actu confundebant; etsi enim determinatio ejus, quod cuilibet ex re communi debetur, fiat ratione geometrica, tamen certum est in ipsa retributione rationem arithmetica esse observandam. cf. WOLF. *Hor. Subf. l. c. An. 1729. Trim. vern. IV. II. §.*

11. Igitur alteram illam justitiæ divisionem a veteribus confuse indicatam (§. 165. sch. I.) primus exposuit GROTIUS, J. B. & P. I. I. §. 8. quæ quidquid *coerceo* videatur nullum jus imperfectum agnoscanti in *Comment. ad GROTIUM. l. c.* (§. 155. sch.) eximum tamen usum habet in nostra disciplina : ast minus recte autumavit vir ille summus justitiam attributricem distributivæ & explettricem commutativæ respondere ; uti enim utraque justitiæ particularis forma in explettrice continetur : ita distributiva plures semper ad rem communem concurrentes supponit ; contra attributrix etiam intuitu unius tantum exerceri potest. Id etiam movit PUFENDORF. J. N. & G. I. VII. §. tum DARIUSIUM. I. J. U. §. 232. aliosque, ut justitiæ universali attributricem, & particulari explettricem substituerent. Et ita quæ contra Aristotelicam proportionis doctrinam GROTIUS & COCCEJUS, *l. c. n. 2. & 3.* tum HOBBSIUS *de Civ. III. 6.* Gerh. NOODT. *ad Puff. l. I. Tit. I.* alii que excogitarunt, facile corrumpunt omnia.

§. CLXVIII.

Personæ & actionis. **P**orro justitiam aliam personæ seu internam, aliam actionis, seu externam, faciunt : priorem per habitum animi suum cuique tribuendi, posteriorem per nudam actionis cum lege convenientiam definiunt. Enimvero, etsi hæc formam habet justitiæ, & similitudinem, vera tamen justitia non est ; (§. 164.) quod talis autem esse judicetur, inde evenit, quia homo aliorum hominum mentes nequit penitus introspicere. (§. 18.) Ceterum duplex hæc personæ & actionis consideratio non tam justitiæ propria est, quam reliquis etiam virtutibus communis, siquidem actiones piæ, honestæ & æquæ nunc a proposito voluntatis, nunc ab alia quoque causa proficisci possunt. (§. 164.)

Recte porro distinxit ARISTOTELES, *V. Eth. 10. & 11. injuste agere, & agere quod injustum est ; CICERO autem hoc ipsum, dixit, ita justum esse, quod recte fit, si est voluntarium ; Off. I. 9. & III. 17.* actio scilicet bonitatem materialem, seu physicam habere potest, etsi bonitate formali, seu morali destituatur juxta illud HORATII : „ *Oderunt peccare boni virtutis amore, „ Tu nihil admittes in Te formidine pœna ; I. Ep. XVI. v. 52.* atque hæc de causa HOBBSIUS justitiam personæ, a justitia actionis, & hominem justum ab infonte, *de Civ. III. 5.* tum COCCEJUS jus a virtute, *Diff. proœm. ad Grot. .*

X. 15. alii denique justitiam internam ab externa separarunt; vid. HEIN. *El. J. N. II. §. 150.* Quo sensu tamen justitia attributrix, quæ proprie interna audit, justitia actionis tantum atque externa esse potest; nec enim ea divisio propria est justitiæ strictæ talis, sed etiam reliquis virtutibus communis. (§. 134.) II. Jam vero intelligimus, cur definitio justitiæ data ab ULPIANO in *L. 10. pr. D. de J. & J.* quod sit *Constantis & perpetua voluntas*, (habitus nimirum seu virtus (§. 164.) *jus suum cuique tribuendi*, ad justitiam personæ & explettricem simul spectet, siquidem *Suum* in sensu tecnico propriæ disciplinæ (§. 143.) acceptis judicandus est. II vero, quibus justitia est *bonitas*, (id est promptitudo, quod alii bonum est, agendi,) *per sapientiam administrata*, WOLF. *Th. N. I. §. 1067.* DAKIUS. §. 229. seu *bonitas in spiritus proportionalis*, BAUMGART. *Metaph. §. 906.* illi hanc virtutem in latiore significatione considerarunt.

§. CLXIX.

Quemadmodum bona & recta non aliter est actio, quam si in singulis suis partibus consentit cum lege, (§. 82.) ita *vi-justus & rum bonum* esse illum tantum appellandum putamus, qui pietate, *bonus* justitia, æquitate, honestate & decentia est imbutus, *justum vero præsumendus.* in sensu latissimo (§. 161.), qui nullis adhuc fœdatus est vitiis contrariis; quum autem hæc vitia primum actionibus nostris liberis adsciscantur, nemo a sola natura vitiosus, fœdusque esse intelligitur, sed demum accedente quodam facto; hinc quilibet homo etiam eo jure connato gaudet, ut justus amplissima significatione esse judicetur, donec ex turpibus factis de ipsius malitia & vitiositate constiterit.

Viri boni ideam præclare expressit CICERO, *Virum inquit bonum aliquem esse, innumerabilibus officiis & laudibus continetur*, Off. III. 19. Et alibi: *Omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos cum sapientes, tum viros bonos dicimus.* *Tusc. disp. V. §. X. cf. & de Amicis. C. V.* quocum consentit HORATIUS.

Vir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges juraque servat. I. Ep. XVI.

n. 40.

Quoniam vero quisque jure connato gaudet, ut justus esse judicetur, donec appareat contrarium: ideo si actio externe justa sit, etiam pro justa interne est habenda.

CA.

CAPUT V.

DE

VARIA ACTIONUM MORALITATE, IMPUTATIONE, AC CONSCIENTIA.

- CLXX. **D**ifferunt actiones moralitate-
- CLXXI. Pro obligationis magnitudine.
- CLXXII. Ac libertatis.
- CLXXIII. Adeoque arbitrii & rationis gradu.
- CLXXIV. Quis dicatur actionis auctor?
- CLXXV. Quid imputatio?
- CLXXVI. Hec constat ratiocinio.
- CLXXVII. Tam quoad factum, quam quoad jus.
- CLXXVIII. Est vera vel falsa.
- CLXXIX. Certa vel incerta.
- CLXXX. Imputationis subjectum, objectum, & fundamentum.
- CLXXXI. Causa actionis solitaria, auxiliatrix, præcipua, subiecta.
- CLXXXII. Quæ causæ morales spectantur?
- CLXXXIII. Actio non imputatur, si careat spontaneitate.
- CLXXXIV. Si non sit fortuita agenti,
- CLXXXV. Vel in ejus intelligentiam non cadat.
- CLXXXVI. Ex gradu moralitatis accipitur imputationis mensura.
- CLXXXVII. Actio facilis minus imputanda est quam difficilis.
- CLXXXVIII. Invita minus, quam ultronea.
- CLXXXIX. Contra causæ præcipue minus quam subiectæ.
- CXC. Quenam agendi momenta augeant imputationem?
- CXCI. Culpa minus imputatur quam dolus.
- CXCII. Actio deliberata magis, quam non deliberata.
- CXCIII. Quando ex intentione & proposito imputatio sumat incrementum?
- CXCIV. Et pro gradu diligentiae aut negligentiae varietur?
- CXCV. Tum pro modo ætatis, temperaturæ, & affectuum?
- CXCVI. Cur actio composita magis aestimetur quam simplex?
- CXCVII. Quid forum, & quotuplex?
- CXCVIII. Existit forum conscientie.

CXCIX.

D. J. WOLFIIUS *Pb. pr. I. §. 171.* DARIUSIUS I. *J. U. §. 15. §. 8.* BURLAMAQUIUS *El. N. J. N. II. c. VIII. §. 31.* aliique, quibus honestum est: *Quidquid legi naturali convenienter fit*; cui CICERO *inhonestum, prævum, sádum, flagitiosum* opposuit. *Fin. III. 4.*

§. CLXII.

Pium, tu m
justum &
honestum (§. 115.)
minus la-
te.

Quoniam vero legum & officiorum genera tribus summis capitibus, nimirum DEI cultu, philautia & socialitate constant, singula quoque propriis nominibus oportuit insigniri; hinc quod officiis erga DEUM convenit, *Pium*, quod officiis erga se ipsum, *honestum*, quod officiis erga alios, *justum* sensu minus lato adpellari consueverunt, quorum contraria, scilicet *impium, inhonestum, & injustum* facile tacentibus nobis intelligentur;

I. Quamvis generaliter *pium* vocetur officium, quod patriæ, parentibus, ceterisque conjunctis, immo & personis miserabilibus præstat; *L. 2. D. de Inoff. Test. L. 23. D. de Hir. qui not. inf. L. 35. C. de Epif. & Cler. & CICERO de Invent. II. §. 22. & 53.* proprie tamen adhibetur ea vox ad officia, quæ Deo debentur, declaranda; *vid. CICERO pro Dom. XLI. & N. D. II. 61.* eoque sensu jam recepta est in nostradiiciplina. *WOLF. J. N. T. I. §. 1127.* *BURLAMAQ. El. J. N. I. c. XI. §. 10.* *HEINEC. El. J. N. I. §. 128.* *DARIUS. I. J. an. §. 173. II.* Arctior honesti significatio satis colligitur cum ex *CICERONE*, qui sæpius illud ab justo ratione quadam distinguit; *cf. Fin. II. 16.* tum vero *ex L. 10. Dig. & §. 3. Inst. de J. & J.* ubi cum tria tradantur juris præcepta, *honeste vivere, alterum non ledere, & suum cuique tribuere*, horum primum ad nos pertinere optimi quivis interpretes observarunt; *cf. HOTTOMANUS, PROBUS, Ant. MATTHÆI ad §. 3. cit. & ideo in L. 144. & L. 197. D. de Reg. Jur. Non omne, quod dicit, (seu quod justum est,) honestum esse pronunciat; atque hunc posteriorem sensum THOMASIVS, Fundam. I. C. VI. §. 40. SCHIERSCHMID. El. J. N. §. 199. BAUMGARTEN Eth. Pb. §. 300. aliique plures sunt secuti. Quod si honestum in hac strictiore significatione sumtum mavis. cum *BARBEYRAC. ad Pufendorf. J. N. & G. I. VII. 7. & BURLAMAQUIO I. XI. 10. temperatum dicere, aut moderatum, de voce non disputabo.* III. Denique quando *CICERO Fin. V. 23.* tum vero *GROTIUS l. c. I. I. §. 3* justum vocant, *Quod natura societatis ratione utentium congruit*, satis ostendunt officia omnia erga alios illa voce designari. Hæc tria officiorum genera distinguit etiam Divinus *SALVATOR*, erudiens nos per *Apostolum, ἡν α σωφρονος και δυνατος και ενσεβας ηνωμεν εν τω νυν αιωνι: Ut sobrie, seu honeste, & juste, & pie vivamus in hoc seculo: ad Titum. II. 12.**

§. CLXIII.

§. CLXIII.

Sed tam officia erga nosmetipsos, quam officia erga alios bifariam ^{Justum, æ-} considerari possunt; ac illa quidem prout a statu nostro, vel in- ^{quum, ho-} terno, vel externo, hæc vero quatenus a jure alterius aut perfecto, ^{nestum &} aut imperfecto ducuntur. Ideo in arctissima significatione *honestum* ^{decorum} dicitur, quod statum nostrum internum perficit; *decorum*, quod statui ^(strictissimè) nostro externo consentaneum est, & hinc ab aliis sensu percipi, gratumque judicari potest; *justum*, quod suum alterius non violat; *æquum* denique, quod aliorum meritis congruit atque dignitati: & jam *inhonestum*, *indecorum*, *injustum*, *iniquum* strictissime quid sit, planum erit definire.

I. Equidem *decorum* latius sumtum, seu generale, ab honesto, recto & laudabili nequit separari; CICERO *l. Off. 27. 28.* Immo hæc vocabula idem censentur declarare. CICERO *Fin. III. 4. Decorum* tamen. speciale *oculis judicari*, IDEM *Nat. D. II. 58.* & porro *in omnibus factis & distis. in corporis motu & statu, hinc & in formositate, ordine, ornatu ad actionem apto cerni dicitur, quo probemur iis, quibuscum & apud quos vivamus; IDEM Off. l. 35.* atque huic decori notioni WOLFIUS *Ph. pr. I. §. 194.* ERNESTI *Int. Doctr. sol. III. §. 175. seqq.* tum BAUMGARTEN *Eth. Phil. §. 380.* immo & DARIÆSIUS *I. J. U. §. 157.* inhæserunt. Quare nulla usus loquendi habita ratio est a THOMASIO *Fund. I. C. VI. §. 41.* & SCHIERSCHNIDIO *l. c. §. 198.* qui officia erga alios imperfecta ad *decorum* retulere. Ceterum *decorum* duplici ex fonte derivatur: aliud enim *naturale* est, quod in ipsa rerum natura rationem habet, v. c. erectum habere vultum, nec fucō illitum; aliud *arbitrarium*, quod pendet ab hominum opinione, veluti barbam radere, caput detegere salutandi causa, commode saltare. cf. CORNEL. NUP. *Pref.* Eadem est ratio indecori. II. Quoniam igitur honestum externum decori venit nomine, superest, ut *honestum* strictissime ad officia erga nos interna referamus, non vero ad officia erga alios imperfecta, uti HEINNECCIO visum est. *El. J. N. I. §. 118.* Potest nimirum homo decorus esse, quamvis inhonestus sit, ac turpis, qualem describit HORATIUS: *Introrsum turpem, speciosum pelle decora. l. Epist. 16. v. 45, III.* Tertiam & propriam *justi* definitionem suggerit CICERO, dum ait; id esse, *nemini nocere, l. Off. 7. non appetere alienum; qui enim faciunt, proprie sunt injusti. Tusc. Disp. III. 17. cf. & GROTIUS J. B. & P. I. l. 5. PUFFENDORF. de O. H. & U. I. C. 2. §. 10.* IV. Non minor inconstantia est vocis *æqui*: jam enim accipitur (*α*) generatim pro omni justo, & bono etiam positivo; *L. 1. D. de J. & J. jam (β) vero pro eo, quod juris naturalis proprium est; CICERO Top.*

Top. V. & VII. L. 2. §. 5, D. de Aq. & Aq. Pluv. jamque sigillatim (γ) pro eo, quod præstare aliis obligamur, sed solum imperfecte. CICERO Orat. partit. XXXVII. Fin. II. 18. GROTIUS de Aequit. Indulg. C. l. 2. Nos tertiam tenuimus significationem quam WOLFFIUS Pb. Pr. l. §. 240. & DARIUSIUS I. J. Un. §. 155. NETTELBLAT. Syll. J. un. l. §. 87. aliique sunt amplexi: scilicet uti decorum est honestum externum, ita æquum est justum internum, quod vi & bello nequit extorqueri.

§. CLXIV.

Virtus, &
vitium
quid.

Certa agendi facilitas ac promptitudo habitum constituit; hic si in legibus custodiendis acquiritur, *Virtus*, si autem in iisdem violandis, *Vitiositas* nuncupatur; quum vero tam legum custodia, quam violatio ab aliquo intellectus & voluntatis actu proficiscatur, (§. 82.) consequens est, ut nuda omnique mentis habilitate destituta actionum externarum convenientia, vel disconvenientia cum lege nec virtutis nec vitiositatis nomen mercatur.

I. In definienda virtute, & vitiositate satis consentiunt scriptores. cf. WOLFF. *Pb. pr. §. 321. & J. N. T. l. §. 277. DARIUSIUS I. J. U. §. 148. Nec alia mens fuit CICERONIS, cui Virtus est consentiens cum ratione & perpetua constantia; Parad. III. Constantis & perpetua vita ratio, de Li. l. 17. Vitiositas vero habitus aut affectio in tota vita inconflans & a se ipsa dissentiens: Tusculan. IV. 13. & 15. Et quoniam leges vel naturales sunt vel positivæ, hæc porro vel divinæ vel humanæ, (§. 89.) etiam virtutem in *Philosophicam, Civilem & Christianam* abire recte ab aliis observatum est. II. Actio igitur *materialiter* bona & iusta esse potest in sensu stricto, etsi *formaliter* sit mala, inhonesta, & injusta latiore significatione; (§. 62. & §. 163.) quod & pulchre distinguit Philemon apud STORÆUM serm. IX. justum vocans:*

*Non quisquis illa quolibet præstat modo,
sed qui dolosi nescius fuci, integra
probitate justus esse, non credi solet.*

§. CLXV.

Quæ varia
utriusque
genera.

Quoniam multiplex habituum agendi, & legum naturalium consideratio est, ideo tam virtutes philosophicæ, quam vitia in varias formas dispefcuntur. Uti enim habitus, qui in edendis actionibus vel piis, vel honestis, vel decoris, vel justis, vel æquis, com-
pa-

parantur, singulari pietatis, honestatis, decentiæ, justitiæ, aut equitatis veniunt nomine, ita quæ his virtutibus opposita sunt vitia, scilicet impietas, inhonestas, impudentia, injustitia, iniquitas cernuntur in habitibus contrariis; quum tamen justus & honestus, dein injustus & inhonestus jam amplior, jamque arctior sit significatio: (§. 161.) manifestum est, etiam justitiam & honestatem, tum injustitiam, & inhonestatem, nunc magis, nunc minus late patere.

1. Quamquam CICERO omnia officia erga alios, immo & officia erga deum aliquando justitiæ subjeceret, *Partit. XXII.* & ideo eam defini- ret, quod sit *Habitus animi jus suum cuique tribuens & dignitatem, He- ren. III. 2. Iuv. II. 53.* ubi tamen proprias singulis virtutibus assignat functiones, *Pietatem in Numinis cultu, N. D. I. 41. II. 61. & Off. II. 3. Justiti- am vero in tribuendo suum cuique collocavit, Fin. V. 23.* hujusque primum manus fecit, *ne cui quis noceat; Off. I. 7.* tum justitiæ partes esse dixit, *non violare homines, verecundia non offendere, in quo maxime perspicitur vis decori. I. Off. 28.* Quapropter etiam GROTIUS *J. B. & P. Pro- l. §. 8. Injustitiam non aliam naturam habere scribit, quam alieni usurpationem: contra Justitiam totam in alieni abstinentia positam esse; l. c. §. 44.* atque in id veteres, & recentiores omnes conspirant. Cf. КОЗЛОВА. *Ex. §. 797. COCCIJUS Diss. ad GROT. XII. §. 53. II. Æquitas quoque sæpe pro ipsa justitia usurpatur a CICERONE ad Heren. III. 2.* quando vero duplex ejus dicitur vis, cujus altera *justi ratione defendatur, alte- ra ad gratiam & beneficium pertineat, in eum partit. XXXVII.* abunde innuitur æquitatem quidem cum justitia esse conjunctam, utramque tamen proprium suum munus eueri: quod ipsum ex CICERONE *Off. I. 7. 14. & 16, nec non ex L. 1. §. 5. D. de Aq. & Aq. pl. adparet.* Ce- terum in tanta loquendi inconsistentia oportebat omnino firmas dari vocabulorum notiones, (§. 112. *sch.*) uti & Cels. WOLFFIUS verissi- me adnotavit, *Pb. Pr. I. §. 240.*

§. CLXVI.

His ita expositis non abs re erit varia, quæ faciunt, justitiæ *Justitia u-* genera breviter indicare: ac primo quidem eam *Universalem* *niversalis,* esse vel *Particularem* dicunt. Illam esse ajunt, quæ virtutes omnes *& particu-* vel simpliciter, vel saltem ad aliorum perfectionem indefinite rela- *laris.* tas complectatur; huic autem subjiciunt actiones, quæ juri alicujus definito & peculiari, & porro servandæ inter homines æqualitati congruant. Deinde particularem justitiam vocant *Distributivam,* quæ in rebus secundum quid communibus (§. 158.) dividendis

S.

ver-

versetur proportione geometrica, & *Commutativam*, quæ ad res proprias in alterum proportione arithmetica, adeoque sine læsione transferendas pertineat. Denique justitiam in persolvendis præmiis *Remuneratoriam*, in pænis infligendis *Utricem*, seu vindictivam nuncupant.

I. Justitiam simpliciter universalem desinit ARISTOTELES, *Virtutem faciendi, quod lex facere jubet, prorsusque cuncta, quæ ex virtutibus derivantur, Magn. mor. I. c. 34. & ideo alibi justum vocat, qui legibus pareat, & injustum, qui contra legem committit. V. Nicom. 2. Quorsum & locus MACROB. Som. Scip. I. 8. pertinet: ast de Justitia universali secundum quid locutus est Philosophus V. Nicom. 3. dum ait: Hæc igitur justitia virtus est, illa quidem perfecta, non tamen simpliciter atque absolute, sed si ad alterum referatur. Alii priorem, alii posteriorem sensum sunt amplexi; cf. GUNER. ad Davies. §. 232. n. 3. ast ita facile conciliari possunt. II. Contra justitia particularis ARISTOTELI est distincta virtus, & a cæteris omnibus diversa, ob quam quis plus non sumit, aut vindicat, quam oportet, & æqualitatem servat; Nicom. V. 4. & Mag. mor. I. 34. cui opponitur injuria, & cupiditas habendi plus suo: l. l. c. c. illaque versari dicitur in honore, aut pecunia, aut salute, aut si quo uno nomine hæc omnia complecti possit, in eo scilicet quod nostrum supra nuncupavimus; (§. 143. 144.) nam justitia in non accipiendo alieno collocatur, & a liberalitate fecernitur; Nicom. IV. c. 1. quæ etiam PUFENDORFII de O. H. & c. I. C. 2. §. 14. & TREVERI, CHAR-MICHAELIS ad b. l. tum DAVIESII J. J. U. §. 233. aliorumque est sententia. Ceterum carpitur a multis hæc distributio, quod particularis justitia in universali jam contineatur: ast hi animadvertere poterant, non proprie sic dividi justitiam, sed vocabuli ambigui variam significationem explanari. III. Particularis justitiæ unam speciem dixit ARISTOTELES, quæ sit in distributione rerum communiū, alteram quæ in rebus communicandis vim corrigendi & emendandi habeat non modo inter volentes, sed etiam inter invitos: Nicom. V. c. 5. & c. 7. Et quum Relatio, quam habent duo numeri inter se comparati, a mathematicis dicatur Ratio & quidem geometrica, si per divisionem, arithmetica si per subtractionem ea inveniat: proportio autem geometrica fit Similitudo duarum rationum geometricarum, veluti 6. 2. & 12. 4. & proportio arithmetica fit Similitudo duarum rationum arithmeticarum, veluti 7. 2. 5. & 8. 3. 5. non inepte docuit Philosophus, priorem proportionem in justitia distributiva, posteriorem in commutativa observari. Nicom. V. c. 7. Hinc si A. unum, B. duo, C. tria contulerint, & a 4. adipiscantur, illi 4. isti 8. huic 12. debentur. Fingas vero Cajum quinque Titio abstulisse: jam primo totidem subtrahere, & ea addere secundo oportebit. IV. Denique justitiam remuneratoriam & vindictivam KOELERUS Ex. §. 1446. & DAVIESIUS J. J. un. §. 235. alique adornarunt, quibus præsertim quoad alterum membrum jam GROT.*

II. XX. 1. n. 2. & PUFENDORFIUS I. VII. 10. 12. VIII. C. III. §. 3. præverunt. Prioris justitiæ exemplum assignat ipse ARISTOTELES *Mag. mor.* l. 34. in distributione præmiorum, & in certaminibus athletarum; exempla vero posterioris ex (*§. 77. scb.*) interim erui possunt.

§. CLXVII.

ET si vero hæc justitiæ distributio per se non sit absurda, ea *Expletrix* tamen miris ambagibus involuta fuit & logomachiis: quare & attribuitur modo illam divisionem, quæ a jure illius, cui aliquid tribuitur, descendit, cum Grotio usurpare; si nimirum juri alterius perfecto respondet, & hinc suum & facultatem respicit, justitia est *Expletrix*, si vero respondet juri alterius imperfecto, adeoque meritum tantum respicit, & dignitatem, justitia est *Attributrix*. Nec ullum reperire est justitiæ munus, quod non uno, aut altero hujus divisionis membro contineatur; ceterum abunde patet solam justitiam explettricem proprie & stricte justitiæ nomine venire.

I. Inde autem ortæ sunt ambages, quod justitiæ distributiæ & commutativæ notiones propter adducta a Philosopho *Nicom. V. 5.* particularia exempla confusæ, nec satis universales visæ sunt: quare interpretes non pauci justitiam *διανεμητικὴν*, *distributivam*; non in re secundum quid communi dividenda, sed in præmiis tantum, vel pœnis assignandis versari, perperam sibi persuaserant. cf. GROT. I. B. & P. l. 1. 8. & ibi *Heinecc.* Contra justitiam *συναλλακτικὴν* vocarunt *commutativam* nimis arcto vocabulo, cum potius *Emendatrix*, vel *Correctrix* ad mentem ARISTOTELIS fuisset dicenda, ut omnem justitiæ formam hoc genere comprehensam exhaustiret. cf. GROT. l. c. Dein obscuris utebantur proportionum definitionibus; arithmetica enim plerique per *respectum rei ad rem*, & geometricam per *respectum rei ad personam* declarabant; V. NOODT. ad *Pand. L. I. I.* Ac illam quidem ad facultatem; hanc ad meritum unice pertinere arbitrati sunt, aliter ac sensit Philosophus, qui etiam in jure perfecto veluti in *pecuniæ communis distributione eadem ratione*, scilicet geometrica, *utendum esse dixit, quam habent inter se res eæ, quæ ibi unoquoque in medium dilata sunt.* *Nicom. V. 7.* Denique determinationem ejus, quod pluribus jure perfecto tribuendum est, multi cum ipso distributionis actu confundebant; est enim determinatio ejus, quod cuicunque ex re communi debetur, fiat ratione geometrica, tamen certum est in ipsa retributione rationem arithmetica esse observandam. cf. WOLF. *Hor. Subf. l. 6. An. 1729. Trim. vern. IV. II. §.*

11. Igitur alteram illam justitiæ divisionem a veteribus confuse indicatam (§. 165. sch. I.) primus exposuit GROTIUS, J. B. & P. I. I. §. 8. quæ quidquid *coercivo* videatur nullum jus imperfectum agnoscendi in *Comment. ad GROTIUM. l. c.* (§. 155. sch.) eximum tamen usum habet in nostra disciplina : ast minus recte autumavit vir ille summus justitiam attributricem distributivæ & explettricem commutativæ respondere ; uti enim utraque justitiæ particularis forma in explettrice continetur : ita distributiva plures semper ad rem communem concurrentes supponit ; contra attributrix etiam intuitu unius tantum exerceri potest. Id etiam movit PUFENDORF, J. N. & G. I. VII. 8. tum DARIUSIUM, I. J. U. §. 232. aliosque, ut justitiæ universali attributricem, & particulari explettricem substituerent. Et ita quæ contra Aristotelicam proportionis doctrinam GROTIUS & COERCIVS, *l. c. n. 2. & 3.* tum HOBBSIUS *de Civ. III. 6.* Gerh. MOODT. *ad Paul. l. l. Tit. l.* alii que excogitarunt, facile corrunt omnia.

§. CLXVIII.

Personæ, & actionis. **P**orro justitiam aliam personæ seu internam, aliam actionis, seu externam, faciunt : priorem per *habitu* animi suum cuique tribuendi, posteriorem per *nudam actionis cum lege convenientiam* definiunt. Enimvero, etsi hæc formam habet justitiæ, & similitudinem, vera tamen justitia non est ; (§. 164.) quod talis autem esse judicetur, inde evenit, quia homo aliorum hominum mentes nequit penitus introspicere. (§. 18.) Ceterum duplex hæc personæ & actionis consideratio non tam justitiæ propria est, quam reliquis etiam virtutibus communis, siquidem actiones piæ, honestæ & æquæ nunc a proposito voluntatis, nunc ab alia quoque causa proficisci possunt. (§. 164.)

Recte porro distinxit ARISTOTELES, *V. Eth. 10. & 11. injuste agere, & agere quod injustum est ; CICERO autem hoc ipsum, dixit, ita justum esse, quod recte fit, si est voluntarium ; Off. I. 9. & III. 17. actio scilicet bonitatem materiale, seu physicam habere potest, etsi bonitate formali, seu morali destituatur juxta illud HORATII : „ Oderunt peccare boni virtutis amore, „ Tu nihil admittes in Te formidine pœna ; I. Ep. XVI. v. 52. atque hac de causa HOBBSIUS justitiam personæ, a justitia actionis, & hominem justum ab infante, *de Civ. III. 5.* tum COERCIVS jus a virtute, *Diff. proœm. ad Grot. X. 15.**

X. 15.

X. 15. alii denique justitiam internam ab externa separarunt; vid. HEIN. *El. J. N. II. §. 150.* Quo sensu tamen justitia attributrix, quæ proprie interna audit, justitia actionis tantum atque externa esse potest; nec enim ea divisio propria est justitiæ strictæ talis, sed etiam reliquis virtutibus communis. (§. 134.) II. Jam vero intelligimus, cur definitio justitiæ data ab ULPIANO in *L. 10. pr. D. de J. & J.* quod sit *Constans & perpetua voluntas*, (habitus nimirum seu virtus (§. 164.) *jus suum cuique tribuendi*, ad justitiam personæ & explettricem simul spectet, liquidem *Suum* in sensu tecnico propriæ disciplinæ (§. 143.) acceptis judicandus est. II vero, quibus justitia est *bonitas*, (id est promptitudo, quod alii bonum est, agendi,) *per sapientiam administrata*, WOLF. *Th. N. I. §. 1067.* DARIES. *§. 229.* seu *bonitas in spiritus proportionalis*, BAUMGART. *Metaph. §. 906.* illi hanc virtutem in latiore significatione considerarunt.

§. CLXIX.

Quemadmodum bona & recta non aliter est actio, quam si in singulis suis partibus consentit cum lege, (§. 82.) ita *vi-justus & rum bonum* esse illum tantum appellandum putamus, qui pietate, bonus justitia, æquitate, honestate & decencia est imbutus, *justum vero præsumendus.* in sensu latissimo (§. 161.), qui nullis adhuc fœdatus est vitiiis contrariis; quum autem hæc vitia primum actionibus nostris liberis adsciscantur, nemo a sola natura vitiosus, fœdusque esse intelligitur, sed demum accedente quodam facto; hinc quilibet homo etiam eo jure connato gaudet, ut justus amplissima significatione esse judicetur, donec ex turpibus factis de ipsius malitia & vitiositate constiterit.

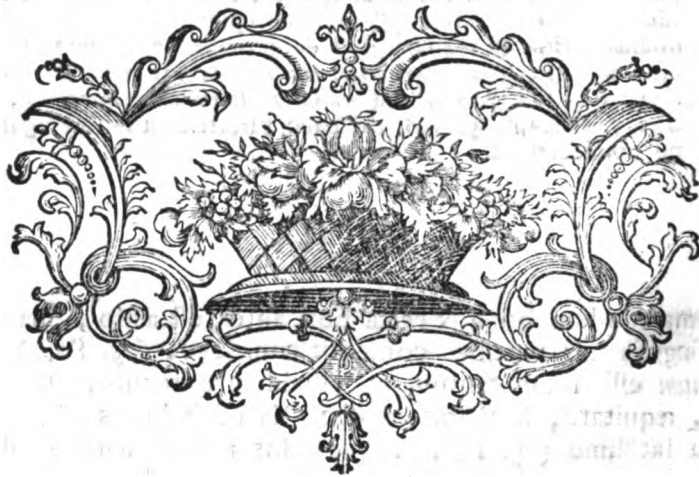
Viri boni ideam præclare expressit CICERO, *Virum* inquit *bonum aliquem esse, innumerabilibus officiis & laudibus continetur*, Off. III. 19. Et alibi: *Omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos cum sapientes, tum viros bonos dicimus.* *Tusc. disp. V. §. X. c.* & de *Amicis. C. V.* quocum consentit HORATIUS.

Vir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges juraque servat. I. Ep. XVI.

n. 40.

Quoniam vero quisque jure connato gaudet, ut justus esse judicetur, donec appareat contrarium: ideo si actio externe justa fit, etiam pro justa interne est habenda.

CA.

CAPUT V.

DE

VARIA ACTIONUM MORALITATE, IMPUTATIONE, AC CONSCIENTIA.

- CLXX. **D**ifferunt actiones moralitate-
- CLXXI. Pro obligationis magnitudine.
- CLXXII. Ac libertatis.
- CLXXIII. Adeoque arbitrii & rationis gradu.
- CLXXIV. Quis dicatur actionis auctor?
- CLXXV. Quid imputatio?
- CLXXVI. Hec constat ratiocinio.
- CLXXVII. Tam quoad factum, quam quoad jus.
- CLXXVIII. Est vera vel falsa.
- CLXXIX. Certa vel incerta.
- CLXXX. Imputationis subjectum, objectum, & fundamentum.
- CLXXXI. Causa actionis solitaria, auxiliatrix, præcipua, subjecta.
- CLXXXII. Quæ causæ morales spectantur?
- CLXXXIII. Actio non imputatur, si careat spontaneitate.
- CLXXXIV. Si non sit fortuita agenti,
- CLXXXV. Vel in ejus intelligentiam non cadat.
- CLXXXVI. Ex gradu moralitatis accipitur imputationis mensura.
- CLXXXVII. Actio facilis minus imputanda est quam difficilis.
- CLXXXVIII. Invita minus, quam ultronea.
- CLXXXIX. Contra causæ præcipua minus quam subjectæ.
- CXC. Quenam agendi momenta augeant imputationem?
- CXCI. Culpa minus imputatur quam dolus.
- CXCII. Actio deliberata magis, quam non deliberata.
- CXCIII. Quando ex intentione & proposito imputatio sumat incrementum?
- CXCIV. Et pro gradu diligentia aut negligentia varietur?
- CXCV. Tum pro modo ætatis, temperaturæ, & affectuum?
- CXCVI. Cur actio composita magis æstimetur quam simplex?
- CXCVII. Quid forum, & quotuplex?
- CXCVIII. Existit forum conscientia,

CXCIX.

- CXCIX.** *Hac antecedens est, vel consequens, theoretica, vel practica, bona, vel mala.*
- CC.** *Recta, vel errans, probabilis, vel improbabilis, vel dubia.*
- CCI.** *Quatenus teneamur sequi dictamen conscientiae?*
- CCII.** *Quid si fuerit errans?*
- CCIII.** *Vel dubium?*
- CCIV.** *Vel tantum probabile?*
- CCV.** *Cur id imprimis tenendum sit, quod verisimillimum?*
- CCVI.** *Opinione minus probabili rejecta.*
- CCVII.** *Quid objiciant adversarii?*
- CCVIII.** *Resolluntur argumenta a notione probabilis, favore libertatis, & defectu legis petita.*
- CCIX.** *Tum & reliquae fallaciae diluuntur?*
- CCX.** *Quae dormiens dicatur conscientia, quae expergefacta?*

§. CLXX.

Quomodo actiones humanæ ratione subjecti, in quo ver-
santur, a se invicem discrepent, explicatum est superiori-
capite: nunc de discrimine, quod eadem a quantitate bo-
nitatis, vel malitiæ moralis accipiunt, consentaneum est doce-
re. Etsi enim non defuerint Philosophi, quibus æqualia esse pec-
cata & recte facta viderentur, paradoxam tamen illorum senten-
tiam ex iis, quæ de obligatione, lege & libertate alibi tradita
sunt, facile est refutare.

Differunt
actiones
moralis-
tate.

Rationem, ob quam Stoici *peccata omnia esse paria* arbitrarentur, exponit **LAERTIUS** L. VII. *leg. 120. Quia ut verum vero magis tale non est, neque falsum falso, ita nec peccatum peccato, nam qui magis minusve delinquit, pariter abest a recto: Et jam lineas transiit: quod cum feceris, ut ait CICERO, culpa commissa fit, quam longe progrediate, cum semel transferis, ad augendam culpam nihil pertineat. Paradox. III. c. 1. Quare & Icti in Stoicorum disciplina educati, eum, qui ex acervo frumenti modium sustulit, totius rei furtum facere, & illum, qui dolium aperuit, & inde parvam vini abstulit, totius furem videri, judicabant. L. 21. Dig. de furt. Quibus porro succi-
nit **HORATIUS** I. Epist. I. v. 55.*

De mille fabæ modis quum surripis unum,

Dammum est, non facinus tibi patlo lenius isto.

Simili ratione arguebant Stoici actiones bonas pares esse inter se, quia si bene facta recte facta sint, & nihil recto rectius, certe nec bono quidem melius inveniri possit. **CICERO**. *Parad. III. 1.*

T

§. CLXXI.

§. CLXXI.

Pro obligationis magnitudine.

Scilicet convenientia actionum liberarum cum lege illarum re-
 situdinem, repugnantia vero peccatum constituit, (§. 82.)
 sed legis robur ex obligationis quantitate, hæc vero ex momen-
 ti cum actione copulati pondere & viribus æstimatur; (§. 77.)
 fatis itaque liquet, nunc majores, nunc minores leges a nobis
 posse custodiri, aut violari, & porro tam peccata, quam recte
 facta disparia aliquando esse oportere.

Quis igitur non miretur, inter præcepta Zenonis & illud recen-
 seri: *Non minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fue-
 rit quam, qui patrem suffocaverit.* CICERO pro Muræna. 29. Sane
 quando istud paradoxum exposuit Tullius ex mente Stoicorum,
 illud tamen inter servi & patris necem interesse tradidit: *Quod in
 servo necando semel peccatur; in patris vita violanda multa peccatur;*
*violetur is, qui procreavit; is, qui aluit; is, qui erudit; is, qui
 in sede ac domo, atque in republica collocavit: multitudinem peccatorum
 præstet, eoque pœna majore dignus sit: ex quo loco abunde colligi-
 tur, etiam Zenonis æmulos, obligationes & leges alias aliis
 majores, & delicta delictis praviora vel invito statuisset. Me-
 rito igitur in illos insurgit HORATIUS:*

Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque,

Qui teneros caules alieni fregerit horti,

Et qui nocturnus divum sacra legerit. I. Satyr. III. v. 115. seq.

Sed & laudata Ofilii & Trebatii doctrina, quod furtum partis pro
 furto totius habeatur, ab ULPIANO est explosa; cit. L. 21. Dig.
 de furt.

§. CLXXII.

Ac liber-
 tatis.

Sed neque actionum bonitas, vel malitia moralis aliter intelli-
 gitur, quam si eadem ab agentis libertate (§. 62.) veluti
 effectus a suo principio & causa proficiantur; (§. 46.) quum
 igitur quantitas causæ quantitatem effectus necessario determinet,
 & libertas, quæ arbitrio & ratione agentis constat, (§. 44.)
 jam diminui, jamque augeri pro re nata possit: (§. 45. §. 30.)
 manifesto apparet, varios quoque, & multiplices esse debere
 libertatis effectus; dari, porro moralitatis quantitatem, atque
 hinc

hinc liberæ actiones bonas, vel malas, alias aliis honestiores fieri, vel turpiores.

Id est, quod Romanæ leges passim inculcarunt: *In maleficiis animus & voluntatem spectari, non exitum*, L. 14. Dig. ad L. Corn. de Sicar. Ponitur autem voluntas pro libertate, quia quælibet actio libera, volitione, aut nolitione continetur. (§. 44.) Et ita evanescent Stoicorum argumenta: Nihil enim esse verum, nec falso quidquam magis falsum, inde venit, quia immutabiles sunt rerum essentialium, nec idem objectum magis esse, vel non esse, quam re ipsa est, potest: contra causa moralitatis est agentis libertas, quam crescere, vel decrecere, & porro habere quantitatem qualitatis seu gradum, minime repugnat. Nec illud minus manifestum est, alios magis, alios minus a scopo suo aberrare, & jam unam, jamve plures lineas transilire; unde conficitur, etiam legum transgressiones alias aliis majores, vel minores cogitari posse; quid! quod unam falsitatem duabus falsitatibus esse minorem nemo profecto negaverit. Igitur etiam bonitatem, vel malitiam morale actionum incrementi, vel decrementi esse pacem non est dubitandum. Consentiant illa loca sacrarum litterarum: *Pro mensura peccati erit & plagarum modus*. Deuter. XXV. 2. *Pejus operati sunt quam Patres eorum* Jer. VII. 26. *Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet*. Joh. XIX. 11. ad quæ non attendisse videtur MASCOV. in notis ad *Pufend.* J. N. & G. L. 1. c. 8. §. 1. dum peccatorum æqualitatem saltem theologicam exculpere voluit.

§. CLXXIII.

Itaque in quantitatem moralitatis inquisiturus, actionem liberam Atque ad arbitrium & rationem agentis, quasi ad pondera, atque mensuram exigere debet, istamque eo meliorem, vel pejorem judicare, I. quo magis quis sponte sua egit, II. quo plures habuit in sua potestate actionem determinandi modos, III. quo graviora denique agendi, vel non agendi momenta perspicere potuit. (§. 44. *sch.*) Contra tanto magis honestati, vel turpitudini actionis decedere tenendum est, quanto minus id, quod factum est, vel spontaneum, vel fortuitum, seu contingens, vel rationi pervium, seu intelligibile fuisse reperitur.

Magnitudinem moralitatis SATURNINUS *causa, loco, tempore, quantitate, qualitate & eventu*; L. 16. §. 2. D. de poen. HUG. GROTIUS vero *causa, quæ impulit, causa, quæ retrahere debuit, & idoneitate personæ*; de J. B. & P. II. C. XX. §. 29. PUFENDORFIUS *objecto, effectu, & intentione*; de Off. H. & C. II. XIII. §. 16. BARBEYRACIUS ad Puf. de J. N. & G. I. VIII. §. 5. *re objecta, agentis qualitate, & conditione, ipsa actionum natura, & actionis exitu*, esse dimetiendam vere quidem, sed obscure nimis statuerunt; ast si hæc aliæque ad desumendam actionum moralium mensuram ab aliis excogitate regulæ cum dependentia actionis a libertate comparentur, plenam omnino accipient lucem: tres enim illæ notæ essentialia libertatis, nimirum spontaneitas, contingentia, & intelligentia, primo separatim, dein conjunctim consideratæ, cum quantitate ipsius libertatis, tum moralitatis gradum indicabunt. ct. DARIUS *Instit. J. Un. §. 161. sq. & Obl. J. N. XLI.* Unde etiam vulgus intelliget, cur parricidium ultro, & ab homine maturæ ætatis patrum longe magis, quam necem extraneo homini a puero fugationis metu illatam detestemur.

§. CLXXIV.

Quis dicatur actio- nis au- ctor?

Actio, vel prætermissio libera singularis, quæ scilicet persona, loco, tempore, ceterisque adjunctis circumscripta est, (§. 64.) *factum* strictiore significatione (§. 48.) nuncupatur: causa efficiens libera est *Auctor*, qui vero auctorem facti declarat, *imputare* dicitur. Itaque *imputatio* iudicium est, quo quis actionis, vel prætermissionis singularis auctor, seu causa efficiens libera esse affirmatur.

Pingas Cajum tibi jugulationem Sempronii narrare, statim habes actionis genus; porro rem ordine, quo gesta est, recenscat, atque omnes depingat circumstantias vulgato illo versiculo contentas:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. s. THOMAS I. 2. Q. VII. art. 3. & jam nosces actionem singularem, si- ve, quam vocant, *facti speciem*. Cf. SCHIERSCHMID. El. J. N. §. 119. & DARIUS Obl. J. N. XLVI. Tunc vero adparebit, an & quis sit *Auctor* facti; CICERO, *Ver. V. 26. Auctor necis*: L. 7. C. de his quib. ut ind. *Auctor delinquenti* L. 3. D. de nox. act. & cuienam jugulationis attributum, seu prædicatum morale adscribatur, & actio imputetur. Nimirum *imputare* in re agraria jam erat vites, atque arbores non excindere; PASTOR. H. N. XIV. 12. jamque, ut quidam putant, sarculum plantæ inserere, seu inoculare.

lare. HOCHSTETER ad Puf. *Exerc. II. §. 39. not. a.* Postea adhibita est illa vox in arithmetica, dicuntur enim *putari*, seu confici rationes. CICERO ad *Att. IV. 11.* aut data & accepta in illas imputari, seu referri *L. 19. 21. 29. D. ad L. Falc. & hinc idem vocabulum ad rationes de moribus ineundas fuit translatum. Siquidem etiam in his perpenditur, quid aliquis debeat, aut quid ipsi debeatur. L. 6. §. 7. de Off. Praef. L. 2. §. 8. D. si quis caut. jud. fisl. L. 4. C. de peric. tut. Consentunt loca PHÆDRU I. Fab. XXII. v. 8. Noli, inquit, imputare vanum beneficium mihi, & VEL. PATERCULI, Si quis, ait, hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatae a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimum veri, vetustatisque ignarus est. L. II. C. 23. Illud vero ex dictis patet, nemini ut auctori esse tribuenda consecraria, quæcum ipsius actione non sunt copulata, aut quorum nexus non potuit prævideri. Ideo non statim imputari potest cauponi, qui vinum vendit, hospitis ebrietas: nec qui hominem suspectum domo abire jubet, homicidii auctor est, si hic per fenestram se præcipitem egerit. Cf. BARBYRAC. ad Puf. de Off. H. & C. I. I. §. 18. n. 8.*

§. CLXXV.

Quum autem nulla existere actio moralis, aut factum possit, Quid im-
 64.) præmia nimirum vel poenæ, (§. 74.) sive merita generatim dicta: (§. 143. sch. III.) consequens est, ut auctor facti, etiam causâ libera moralium consecrarium, seu meritorum declarandus sit. (§. 17.) Quare distinctam dant imputationis notionem-ii, qui illam dicunt: *Judicium, quo factum ali- quod, & ejus consecraria seu merita libero alicujus arbitrio assignantur.*

Ita re ipsa imputationem definiuit WOLFIIUS Phil. pract. I. §. 527. cui præiverant PUFENDORFIUS de O. H. & C. L. I. C. I. §. 17. & THOMASIIUS Fund. I. VII, §. 27. *Imputare enim, ait hic, esse declarare causam moralem, ad quam debeat applicari effectus moralis. Atque hinc moralem effectum, seu actionis consecrarium ad libertatem alicujus relatum mereri agens dicitur. Ita PHÆDRUS III. fab. XI. 6. Id demum, ait, est homini turpe, quod meruit pati, & OVIDIUS I. de Pont. El. I. 62. Estque pati penas, quam meruisse minus. Unde alia fuit meriti significatio, ab illa, qua jus imperfectum designari supra diximus, (§. 155.) probe discernenda.*

§. CLXXVI.

Hæc constat ratio-
cinio.

Quoniam vero ex connexione momentorum cum actionibus obligationes emergunt & leges, (§. 71.) nemo non videt, eum, qui imputationem facit, primo examinare, & tribuere alicui factum, dein animum ad facti confectaria, seu obligationem & legem reflectere, postea iudicium, quo auctor sanctioni legis subjiatur (§. 74.) elicere oportere. Atque idcirco imputationem alii in adplicatione legis ad factum, alii in iudicio discursivo, seu ratiocinio de moralitate actionis singularis collocarunt.

Juvat doctrinam imputationis severo Junii Bruti exemplo illustrare: is detecta a Vindicio Filiorum conjuratione de recipiendo Rege, litteras ad Tarquinium datas *primum ex utriusque sigillo, dein etiam a manu agnovit, postea filiis dicendi, si velint, dedit copiam, cumque neuter audeat negare, eos observatis legibus, qua de maleficorum supplicis evant recepta, securibus decollari sivit.* DIONYS. HAL. p. 283. Contra servo conjuratorum iudici, pecunia ex arario, libertas, & civitas data est. LIVIUS II. 5. Itaque Brutus primo factum illud cognovit singulare: *Filios perduellionis reos esse*; porro ei occurrit legis idea: *Perduellis capitalis esto*; atque ex duabus hæc præmissis deduxit conclusionem: *Ergo Filii penam capitalem promerentur*; adeoque propositionem minorem sive factum ad propositionem majorem, nimirum legis sanctionem applicavit, & de actionis turpitudine non ex ejus intuitu, sed ex singularibus circumstantiis ratiocinando tulit iudicium. Quomodo autem Vindicio meritum, seu præmium detectæ prodicionis assignatum sit, ex dictis jam patebit.

§. CLXXVII.

Tam quo-
ad factum,
quam quo-
ad jus.

Inter actus, ex quibus constat imputatio, unus est, quo factum, alter, quo facti merita auctori assignantur; (§. 176.) priorem actum imputationem facti, posteriorem imputationem juris nuncupant atque inde colligunt, in quovis iudicio imputatorio tres cogitatione saltem discerni posse personas, unam, quæ imputet factum, alteram, quæ imputet jus, tertiam, cui & factum & jus imputetur; quia tamen nemini jus imputari sine facto potest, non obscurum est, imputationem facti, & imputationem ju-
ju-

ris non esse imputationis formas , sed tanquam partes ad unam plenam integramque imputationem pertinere.

Igitur in superiori exemplo Vindicium factum, Brutus vero jus adolescentibus Romanis imputarunt: ille actoris, iste judicis; hi vero reorum personas sustinebant. Ast uti hæc personarum distinctio sæpe animo tantum, & mente fieri potest, ita actoris & rei vocabula ad pœnæ potius, quam præmii imputationem pertinent; quoniam vero post imputationem facti, an legis edicto illud conveniat, vel disconveniat, exquiritur & demum succedit imputatio juris: ideo definitio imputationis a KOBLERO EX §. 381. & HEINECCIO EL. J. N. I. §. 95. aliisque passim tradita, quod sit applicatio legis factum, iis non probatur, qui non tam legem, quam potius meritum lege statutum, seu legis sanctionem ad factum applicari arbitrantur. WOLF. Ph. Pr. I. §. 598. sch. DARIUS I. J. U. §. 225. sch. Enim vero lex a sanctione separari nullo modo potest; (§. 74.) igitur, qui applicat legis sanctionem ad factum, legem quoque ad illud applicare necesse est. Sunt denique, qui duas, facti scilicet & juris, imputationes dari negant, quod una imputatio utroque tam facti, quam juris judicio semper absolvatur. MÜLLER. Ph. Pr. un. §. 299. ACHENWALL. Obf. J. N. Spec. II. §. 9. Ast non illam esse imputationis divisionem, sed tantum vocis ambiguae minorem, aut majorem potestatem exponi antea vidimus. SCHIERSCHMID. EL. J. N. §. 68. DARIUS Obf. J. N. XLII. §. 21.

§. CLXXVIII.

Nititur itaque omnis imputatio judicio discursivo, seu ratiocinationio, (§. 176.) quod cum verum esse possit, vel falsum, Est vera vel falsa. (§. 29.) consequens est, imputationem in veram seu rectam, & falsam, seu errantem non inepte distribui. Quare vera erit rectaque imputatio, si nec in idea facti, nec in idea legis, nec in utriusque inter se copulatione ulla occurrat repugnantia. Contra fallaciam instituunt in imputando, qui vel facti, vel lege, vel facti ad legem applicatione aberrant.

Scilicet, ut falsus syllogismus vel in materia peccat, seu principiis, vel vero in forma, seu conclusione; ita & imputatio exceptione vel facti, vel juris, vel modi certum factum cum certo jure connectendi refutatur. Factum ergo quod attinet: *Exploranda est veritas multum prius, quam stulta prave judicet sententia.* PHÆDR. III.

III. 10. 5. Præterquam quod enim *minima*, ut ajunt, *circumstantia* mutet casum, seu facti speciem;

Aliquando & illi peccant, quis minime putes.

Et qui non peccant, impugnantur fraudivus.

Idem III. X. 52. sq. Nec defuerunt unquam homines lupi, qui *fictis causis innocentes opprimunt*. Idem I. I. 15. veluti Tarquinius, qui *Turnum obiecto falso crimine infontem neci dedit*. LIVIUS I. 51. Deinde clara & distincta tenenda est legis cognitio, corrui enim imputatio, si nulla hujusmodi lex fuerit, aut si jam sublata sit, cujus rei exemplo *onus circumcisionis* esse potest. ACT. XV. 28. Postremo si verum factum sit, & vera etiam lex, videndum tamen ratione formæ, an actio singularis sub data lege, tam quoad *prædicatum*, genus facti, quam quoad *subiectum*, facti auctorem, contineatur. Perperam igitur Pharisæi opus in necessitate susceptum, quasi legi de sanctificando sabbatho esset adversum, in pœnam imputabant, *Math. XII. 10. seqq.* Verissime autem PHÆDRUS: *Hoc admovere simplices etiam potest, opinione alterius, ne quid ponderent, ambitio namque dissidens mortalium, aut gratia subscribit, aut odio sup.* III. X. 54. sqq.

§. CLXXIX.

Certa [vel
incerta.]

Prouit dein facti & juris cognitio ex ratione sufficiente vel non sufficiente arcessitur, etiam imputatio *certa* alia est, alia autem *incerta*: quæ posterior, si ad veritatem accedat magis, quam recedat, verosimilis dicitur & *probabilis*, si autem ad falsitatem propendeat magis quam ad veritatem, quamvis penitus convelli, & inter apertos errores referri non possit, tamen *improbabilis*, nec similis vero (§. 137. sch.) nuncupatur. Atque ex his consequitur, ut primo, quo plures vel pauciores veritatis occurrunt notæ, eo *probabilior*, vel *improbabilior* fiat imputatio, dein ut tamdiu *dubia* hæc hærere debeat atque suspensa, quamdiu rationes auctorem facti & confectariorum affirmandi, vel negandi sunt æquales. (§. 25.)

Certa igitur erat imputatio, qua Duumviri Horatium fororicidam morte dignum judicabant, quia tam de facto, quam de lege sufficienter constabat. Et hinc populus Rom. reum absolvisse dicitur *magis admiratione virtutis, quam iure causa*. LIVIUS I. 26. Ast Miloni Clodium insidias collocasse probabiliter tantum confecit CICERO pro Milon. X. qui probabilem narrationem vocat, *si in ea videbuntur inesse ea, quæ solent apparere in veritate*: Invent. I. 21. *sive id falsum est, sive verum*. ibid. c. 29. Et si enim non detur pro-

probabile in se, & omne quod verum est, in se certo verum sit, quia simul esse falsum non potest: sæpe tamen probabile datur propter imperfectionem intellectus nostri, quoties plura quidem, sed nondum sufficientia indicia veritatis sese offerunt. sive ea *interna* sint, & ex rei ipsius natura, sive *externa* & ex aliorum declaratione orta: quæ posteriora tamen sine prioribus nullum in scientiis pondus habent. Itaque tenendæ sunt illæ Dialecticæ regulæ. I. Non omne quod possibile est, ideo esse etiam probabile: ita tribus si ludas tesseris, 18 puncta cadere quidem statim possent, ast id eventurum verisimile non est. II. Eandem propositionem posse uni esse certam, vel probabiliorē, quæ alteri incerta est, aut improbabilis, uti illa olim fuerat: *existunt antipodes*. III. Neminem tamen contrarium ejus quod certo scit, posse probabile judicare. IV. Et denique animum libræ naturam habere, quæ perinde maneat in æquilibrio, sive æqualia in utraque lance, sive nulla prorsus pondera imponantur. (§. 32. sch.) *DARIES* Obs. J. N. LVII.

§. CLXXX.

Nunc quid imputationi subjectum sit, quidve objectum, & Imputati-
 quodnam illa habeat fundamentum, haud difficulter perspi-
 citur. Primo enim imputatio nis tantum fieri potest, qui agen-
 di libertate sunt instructi; (§. 174.) dein in omnibus versa-
 tur actionibus, quæ aliquam habent moralitatem; (§. 175.) & funda-
 & demum a quadam semper pendet obligatione & lege, quibus
 actio imputanda comprehendatur: (§. 176.) quare, quæ a
 nonnullis statuitur, imputatio physica a recepto loquendi usu
 penitus abhorret.

Quemadmodum qui nummos accipit, illos non in dantis, sed
 ejus, cuius voluntate accepit, rationes refert; ita non motus
 actionis physicus, sed moralis, & qui pendet a libertate, impu-
 tari dicitur. Hinc *initium belli*, ut observat *TACITUS*, *Otoni ne-
 mo imputabat, quod a suis pene esset confusus*. Hist. II. 31. Nec quisquam
 bovi cornupetæ illatum sibi nocementum duxerit imputandum,
 sed domino, in cuius potestate fuerat bovem custodire. *Exod.*
XXI. 28. 29. Solent quidem sæpius aliorum facta veluti paren-
 tum liberis jam prodesse, jam nocere; ast fortunæ ille est, aut
 infortunii effectus, (§. 147.) non (ut ait *HEINÆCCUS* *El. J.*
N. I. §. 105.) imputationis: si enim bona vel mala meriti generi
 non subsunt, -ea, ut præmia, vel ut poenas tribuere, adeoque
 & im-

& imputare repugnat. (§. 175. & §. 74. sch.) Ceterum ratio, ob quam actio capax est imputationis, recte quidem vel ab illius dependentia a libertate; PUFENDORF. de O. H. & C. I. I. §. 17. vel, quod idem est, ab ejus moralitate arcessitur. DARIES I. J. U. §. 217. attamen ipsi imputationi locus aliter esse non potest, quam si factum ad obligationem aliquam & legem referatur. (§. 176.) ACHENWALL. *Obs. J. N.* Sp. II. §. 9. sch. Quorsum spectant verba Apostoli: *Ubi enim non est lex, nec pravaricatio.* Rom. IV. 15. Sed nec ulla est actio singularis, seu factum liberum eo sensu indifferens, ut nec moraliter bonum dici possit, nec malum. (§. 64.)

§. CLXXXI.

Caussa actionis solitaria, auxiliatrix, præcipua, subjecta.

Quæ hæcenus de actione auctori imputanda generatim diximus, ea ad quamlibet causam liberam efficientem, seu ad omne auctoris genus applicanda sunt. Est autem hoc duplex, quidam enim sua tantum vi agunt, & dicuntur causæ actionis unicæ, seu *solitariae*; quidam autem alteri agenti vires suas accommodant, & sunt causæ auxiliatrices, seu *sociæ*. Quum vero quæ sociæ sunt causæ, non eadem semper sese exerant efficacia, novæ etiam illarum nascuntur formæ: quæ enim pari vi operantur, *æquales*, secus *inequales*; dein quæ plus ad factum conferunt, *præcipuæ*, quæ minus, *administræ*; tum quæ ita actionem antecedit, ut nulla alia interjecta sit, *proxima*, ceteræ *remotæ*; denique, quæ effectum per se producant, *immediatæ*, quæ per alium effectui tribuunt existentiam, *mediatæ* nominantur.

Mortis Remo illatæ causa unica fuit Romulus LIVIUS I. 7. qui dein ipse a Patribus sociæ & æquali opera de medio fuit sublatus. Idem I. 16. Lucretia proxime & immediate se ipsam interemit, at remote & mediate a Sex. Collatino ad id fuit impulsæ. Idem I. 58. Porro Tarquini expellendi præcipuus & medius auctor existit Brutus, sed reliquos adhibuit cives, ut causas immediatas, & administras. DYONYS HAL. IV. p. 276. sq. Differt autem causa proxima ab immediata, quod proxima ad remotam necessario referatur, immediata vero etiam sine mediata intelligi possit. Cf. GUNER. *Comment.* ad DARIES §. 178. Ceterum per se patet, operationes rerum, veluti motus animalium, aut agendi instrumenta, uti fustes, gladios, venena, causas tantum esse physicas, ac instrumentales, adeoque huc non pertinere.

§. CLXXXII.

§. CLXXXII.

Ad causas mediatas seu morales in specie dictas ii porro ac. Quæ causæ censentur, a quorum libertate actionem ab altero patrari, vel non patrari quodammodo pendeat, quod quidem quatuor contingere modis potest. I. Si nimirum quis actionis ideam sermone, exemplo, aut consilio (§. 75.) alteri producat. II. Si illius voluntatem imperio, (§. 141.) precibus, minis, palpatione ad agendum permoveat, scilicet instiget, exhortetur; aut saltem agere volentem, idem se velle declarando, seu adjecto consensu, confirmet. III. Si actionis suscipiendæ, vel occultandæ locum, tempus, modum, aliave idonea suppeditet remedia. (§. 80.) Si demum IV. actionem molienti non inferat, cum posset, vel verbis vel factis impedimentum. (§. 81.) Hos enim cunctos influxisse in actionem, ejusque esse participes, atque consortes manifestum est (§. 17.)

Pleraque hæc morales causæ notis illis memorialibus versiculis comprehensæ sunt :

Jussio, consilium, consensus, pulso, recursus.

Participans, mutus, non obstant, non manifestans.

D. THOMAS 2. 2. q. 62. art. 7. quarum sex priores actionis sunt causæ positivæ, tres reliquæ vero negativæ, (§. 48.) & ideo etiam Romanæ leges facti confectaria iis assignarunt: Nam I. ut ait IGtus Paulus: *Is damnum dat, qui jubet dare.* L. 169. de R. J. Si modo jus imperandi habuit. L. 37. pr. D. ad L. Aq. II. Etiam alios suadendo jussisse, sceleris est instar; L. 16. D. de pœn. hinc qui malum hortatus est, vel malum monstravit, tenetur. L. 1. §. 1. D. de ser. corr. dummodo vincibilis subit intellectus vel voluntatis defectus; (§. 82.) quo sensu recte dixit CICERO: *quid debet, qui consilium dat, prestare præter fidem?* ad Attic. XVI. 7. III. Ita quoque: *Si servus sciente domino noxam commisit, suo nomine tenetur;* L. 2. D. de nox. act. & creditum filio volente patre huic attribuitur; L. 2. C. ad Sct. Mac. scientiam tamen, spectare debemus, quæ habet voluntatem, L. 1. §. 2. D. si fam. furt. L. fin. §. fin. D. de naut. caup. IV. nec oportet laudando (palpando) augeri malitiam L. 1. §. 4. D. de ser. corr. V. Receptatores vero in pari causa sunt habendi L. 1. D. de Recept. Recipere autem est refugium ab eundem causæ prestare. L. 1. §. 2. D. de ser. corr. VI. Nec minus qui occasionem (seu remedia) præstat, damnum fecisse videtur, L. 30. §. p. D. ad L. Aq. & particeps furti est, qui iurtum non fecit, si

vires alterius suis viribus sufficientes reddit, *Et ejus ope furtum factum est.* §. 11. J. de obl. quæ ex del. VII. Eodem modo mutus, id est, qui prohibere potuit, (& debuit) tenetur, si non fecerit L. 45. D. ad L. Aq. VIII. quemadmodum non obstitans, seu qui non facit, quod facere debet, videtur facere adversus ea, quia non facit. L. 121. D. de Reg. Jur. IX. Denique & consilis conjunctionis, aut criminis lætæ majestatis idem imputatur crimen, si non manifestant; L. 5. §. 6. & 7. ad L. Jul. maj. Ast vitio caret, qui scit, sed (vel per se, vel per alium) prohibere non potest. L. 50. D. de R. J. L. 4. D. de nox act. Et si vero qui in actionem jam patratam consentit, id est, ratihabet, eam laudat, non manifestat, aut recipit patratorem, suo non careat merito; attamen is facti jam præteriti auctor ideo dici nequit, (§. 174.) adeoque secuta ratihabitio præcedenti consensui non semper æquivalet. Cf. GROT. de J. B. & P. II. C. XVII. §. 6. sqq. DABIES Obs. J. N. XLV.

§. CLXXXIII.

Actio non imputatur, si careat spontaneitate.

Quam objectum, seu materia, in qua versatur imputatio, sint tantum actiones morales, seu liberæ, (§. 180.) morales autem dici nequeant, nisi sint spontaneæ, contingentes, & ab homine rationis compote susceptæ: (§. 173.) consequens est, ut mutationes, quæ sine spontaneitate, contingentia, & intelligentia in nobis existunt, imputationem non admittant, & hinc ut ex defectu SPONTANEITATIS, nec I. facta unice ab altero producta, nec II. nudas perpeffiones, nec III. actiones, ut quidam vocant, (§. 48. sch.) simpliciter coactas, nec IV. casualis fortuitos, seu eventus ex fortuna, hoc est, ex improvise, aut saltem inevitabili causarum nexu emergentes, nobis in præmium, aut in pœnam imputari oportet.

Injustæ igitur erant leges quorundam populorum, ut propinqui eorum, qui Regi insidiati erant, cum ipsis necarentur. CURTIUS VI. C. ult. Contra non modo legibus Moysis cautum est: *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur.* Deuter. XXIV. 16. IV. Reg. XIV. 6. sed etiam Romani Imperatores rescripserunt: *Peccata suos teneant auctores, nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum;* L. 22. Cod. de pœn. Quæ vero quis ex alieno tantum peccato sentit mala,

mala, non imputationi, sed infortunio esse adscribenda jam supra observavimus. (§. 180. sch.) Cf. GROTI. de I. B. & P. II. XXI. §. 9. II. Sed nec infanti eviratio, nec fœminæ vis major ei illata jure exprobratur, siquidem corpus tantum violatum est, animus insons. LIVIUS I. 58. Idem de fœda noxiaque dicendum perceptione, si modo attentio, quæ jam pendet a libertate, (§. 42.) evitetur. III. Nec impia esset manus, quæ vi apprehensa thus ad aram idolorum succenderet, nec si *impulsi procedimus istu*. & *viribus alterius magnis, magnoque coactu* alicui noceamus, nobis id objectari poterit: *Nam tum materiam totius corporis omnem, perspicuum est, nobis inuitis irærapique*. LUCRET. II. 272. ut non majore tunc utamur spontaneitate, quam gladius, aut fustis. IV. Denique incendia e cœlo orta, naufragia, & quæ sunt hujusmodi, nemini sunt obijcienda; *quis adeo iniquus*, ait TACITUS, *ut sceleri assignet, quod ventis fluctus deliquerunt*. Anal. XIV. 3. Atque ex hoc principio tutoribus & curatoribus fortuitos casus, adversus quos cavere non potuit, imputari non oportere, *sæpe rescriptum esse*, ait PHILIPPUS I. 4. C. de per. tut. & cur. Aliter vero ignarum vulgus sæpissime judicavit, veluti Burgundiones, qui imputabant Regi suo, si segetum copiam terra negaverat. AMM. MARC. XXVIII. 5. quorum spectat illud Ovidii.

*Scilicet in superos etiam fortuna luenda est.
Nec veniam læso numine casus habet.* Trist. II. 107,

§. CLXXXIV.

Et quia actiones vel simpliciter necessariæ, vel simpliciter impossi- Si non sit
biles, carent CONTINGENTIA, (§. 37.) aperte colligitur, fortuita a-
neminem eorum declarari auctorem posse, quæ vel in ipso fiunt ne- genti.
cessitate intestina, vel facere is prætermittit, quoties nulla reperitur
agendi occasio, (§. 80.) aut imbecillitas naturalis, quam scilicet
superare non est in nostra potestate positum, obstitit: si enim
vires suas quislibere detriverit, sibi que ademerit potentiam agendi,
quin ejusmodi præmissioniones ad illius referantur libertatem (§. 46.
sch. & §. 17.) & porro ei imputentur, (§. 174.) non est dubi-
tandum.

Ex his patet veritas regulæ Juris Canonici: Imputari non potest ei, per quem non fiat, si non faciat, quod per eum erat faciendum. C. 41. X. de R. Jur. Quis igitur nimiam proceritatem, dotium naturalium defectum, cæcitatem, surditatem alicui vitio dabit; & quis non indignabitur Læcædæmoniis, qui eum, qui magnis commotis tempestatibus hostias ad sacrificium non præbuerat, capitis arcesserunt. CICER. Invent. II. 31.

Secus foret, si actio præcedens libera minus recta improvifum eventum produxerit, & infirmitas fuerit adquireta, quam probe distinguit **ULPIANUS**: *Neque iterum permittendum, inquit, ei, si quid fit, quod ei imputetur, causari tempeftatem, vel vim fluminis. L. 2. §. 8. Dig. si quis caut. in jud. sist.*

§. CLXXXV.

Vel in e-
jus intelli-
gentiam
non cadat

Denique ex defectu **INTELLIGENTIÆ I.** actiones, quas quis in statu morali imperfecto veluti furore, infantia, demencia (§. 55. patravit, respuunt imputationem (§. 183.) **II.** Quod ipsum de illis mutationibus dicendum est, quæ vel ex insuperabili juris, aut facti ignorantia, (73.) vel **III.** ex summa ebrietate involuntaria, vel **IV.** ex dormientis phantasmate seu somnio, seclusa ratiocinandi facultate, obveniunt: ubi vero veritatem magis perspicere, & a noxio potu sibi cavere, aut imagines in dormiendo reproductas non copulare a libero agentis pendebat arbitrio, adest jam moralis actionum causa, cui morales etiam effectus assignandi sunt. (§. 17.)

I. Et si actiones infantum & furiosorum sint arbitrariæ, tamen non magis sunt liberæ, quam actiones quadrupedis. **L. 5. §. 2. D. ad L. Aq.** *Quare infans vel furiosus, si hominem occiderint, lege Cornelia non tenentur, cum alterum innocentia consilii tuetur; alterum futi infollicitas excusat. L. 12. D. ad L. Corn. de sic II.* Facti ignorantia sepe est insuperabilis, adeoque & legis positivæ, (§. 121.) & tunc nec obligationi (§. 73.) nec imputationi (§. 180.) locus esse potest. Igitur mortem non fuerant promeriti navigantes, qui ad portum extraneum delati, vitulum Dianæ immolaverant iguari legis id prohibentis sub poena ultimi supplicii, **CICERO Invent. II. 31.** Sunt etiam cognitiones, quas capere unus obligatur, non autem alter, & quarum porro ignorantia illi, & non huic imputari debet. **III.** Est quidem omnis fere ebrietas infania voluntaria, ut ait **SENECA Epist. 83.** facta igitur illicita in hujusmodi ebrietate patrata ad agentis libertatem referuntur, cuius fuerat in potestate potui moderari; aut si involuntaria sit ebrietas, & tanta, ut tollat rationis usum, actiones, quæ illam consequuntur, nec in se liberæ sunt, nec in sua causa, & ideo imputationis incapaces. **IV.** Et quia nihil tam incondite cogitari potest, quod non possimus somnare, & imagines sepe veniunt non vocatæ, **CICERO divinat. C. VI. & N. D. I. 38.** patet nec somnia qua talia imputari posse. Enimvero si quis vigilans ea provocet liberis cogitationibus, vel dormiens opprimat infantem, quem antea in lectum acciperat, non minus poena dignus est, quam qui equos regere indoctus,

Quis habenas sumit & prosternit viatorem. L. 27. §. 9. D. ad L. Aq. Adp. si: ad hanc rem ULPIANUS: Sicuti medico, inquit, imputari eventus mortalitatis non debet, ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debet. L. 6. §. 7. D. de off. Præl. Et generaliter vincibilis est intelligentiæ defectus: Se immiscere rei ad se non pertinenti. L. 36. D. de R. J.

§. CLXXXVI.

Visa hætenus imputationis materia sequitur, ut etiam de ejusdem **Ex gradu** quantitate (§. 77.) differamus; causa nimirum & fundamentis **moralita-** tum, ob quod imputari facta possunt, eorum moralitas; (§. 180.) **tis accipi-** quæ ipsa in proventu actionum a libertate collocatur: (§. 62.) quia **tur impu-** vero ex quantitate causæ quantitatem effectus oportet dimetiri, (§. **tationis.** 172.) palam est, mensuram imputationis in magnitudine & gradu **mensura.** moralitatis, (§. 173.) adeoque & libertatis contineri; unde consequitur, ut eo magis minusve quis sit actionis auctor, & hinc eo majore vel minore præmio, aut pœna dignus judicandus, quo ampliore vel angustiore arbitrio & ratione in agendo est potitus.

Hæ igitur sunt *æstimationes*, quas in factis coercendis adhiberi oportere docet PAPIANUS L. 41. D. de pœn. Quæ enim aliter fieret imputatio, justitiæ vel remuneratoriæ, vel ultrici, (§. 166.) sive: ut alii loqui malunt, æquitati repugnaret objectivæ, quæ in proportionem inter actionum consecutaria & earum libertatem collocatur. Cf. LARIËS. I. J. U. §. 227. sq. Inde apte collegit GUNDLINGIUS J. N. c. IV. §. 34. quam absurdum sit contemnere mensuræ moralis doctrinam: etsi enim in hoc recte sentiãnt, actionem illi imputari, qui ejus sit auctor, turpiter tamen cæcutiãnt, quum nihil amplius dicendum hac parte statuãnt. Semper enim queratur, *quæ voluntas & quantitas?* In hos itaque caditur illud HORATII J. Sat. III. 78, sq.

cur non

*Ponderibus, modulisque suis ratio-uitur? ac res;
Ut quæque est, ita supplicis delicta coerces.*

Etsi autem DEMOSTHENES in pœna non ita nude spectandam æqualitatem scripserit, ut in *ponderibus, & mensuris*; is tantum loquitur de æqualitate physica, addit enim: *sed expendentum esse propositum ac votum ejus qui deliquit.* Epist. III. pro Lycurg. lib. pag. 114. B. Illud vero omnino advertendum est, sermonem hic fieri de mensura pœnæ, quam quis meretur, non autem pœnæ, quam ab eo exigere oportet, hujus enim mensura ex fine pœnarum desumenda est, ut bonitati per sapi-

sapientiam administratæ satisfiat. (§. 168. sch. 2.) Quare acute, uti solet, HUG. GROTIUS duo in pœnis esse spectanda animadvertit, id ob quod, scilicet meritum, & *cujus ergo*, id est pœnæ scopum. II. XX. §. 28. & §. 30 n. 4. Hujus enim causâ aliquando remittitur pœna & legis gratia fit. (§. 87. sch.) Cf. DARIUS Obl. J. N. XL. §. 6. sq. Quo sensu APOSTOLUS *beatum* vocat eum, cui *Deus non imputaverit peccatum*. Rom. IV. 4.

§. CLXXXVII.

Actio facilis minus imputanda est quam difficilis.

Arbitrium vi quadam efficiente interna sese exserere, supra est ostensum; (§. 40.) quorū autem hæc interna vis eo major esse debeat, quo plura investiganda sunt agendi remedia, aut tollenda impedimenta: (§. 186.) consequens est, ut actiones faciles, & ad quas commoda atque idonea se præbet occasio, minus imputandæ sint, quam difficiles, quæque non antea patrantur, quam occasione circumspecta. Et quia extrinseci eventus ac circumstantiæ, quæ nos ad aliquid faciendum vel non faciendum hortantur, partem occasionis constituunt; (§. 80.) illud etiam conficitur, eo minus imputari factum vel non factum, quo plures exstiterant hujusmodi extrinsecæ stimulantes causæ, & contra tanto magis utriusque imputationem augeri, quō fortiora præsto fuerant momenta, quæ impellebant auctorem, ut ageret potius contrarium.

I. Tgitur si cetera omnia sint paria, actio æqua illi minus imputatur, qui rebus abundat externis, quam qui premitur egestate: quod ipsum docuit Divina Veritas; cum enim divites jactarent multa in gazophylacium templi, venisset autem vidua una pauper, & mitteret duo minuta, dixit JESUS discipulis: *Quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit*. Marc. XII. 43. II. Contra actionis iniquæ majorem luere debet pœnam opulentus, quam indigus, alteri enim parata erat alicui perficiendi occasio, alteri non erat: *Non enim, ut ait D. CHRISOSTOMUS, omnis legis transgressio eandem pœnam meretur, sed graviolem, que facile corrigi poterat*. X. de statutis. Quem in modum quoque scripsit TERTULLIANUS, *difficilium facilem esse veniam, & quanto potestas vitandi fuit, tanto contumacia crimine onerari*. Lib. II. ad uxor. c. 1. & 3. Idcirco inopinata furandi opportunitas aliquam meretur excusationem, qua digni utique non sunt, qui majori coatu & impetu in res alienas involant Denique obeandem causam *luxuria cum omni etuti turpis, tum senectuti foedissima dicitur* CICERO. Off. I. 34.

§. CLXXXVIII.

§. CLXXXVIII.

Ex eodem principio colligimus, cur actiones ultroneæ, Iubentes, Invita minus, quam ultroneæ. (§. 47.) ex voluptate (§. 25.) atque extra statum collisionis susceptæ magis imputentur, quam actiones invitæ sive secundum quid coactæ, & quæ vel ex ægritudine vel obveniente collisionis statu (§. 88. sch. 3.) perpetrantur, nec minus, cur, qui injuste agit, majori obnoxius sit imputationi, quam qui agit inique. Præterquam quod enim facilius sit non nocere, quam prodesse aliis, (§. 81. sch. 4.) lædens etiam jus cogendi tribuit læso, (§. 153.) adeoque majora superat impedimenta, quam alter, a quo officia imperfecta vi non possunt extorqueri. (§. 155.)

Si quismortis, doloris, egestatis, aut dedecoris vitandæ causa a lege desiscat, poena quidem dignus est, ast non tanta, ac si eandem legem violasset nullis hisce externis momentis impulsus: quorsum spectat illud *ovidii* de adulterio a Lucretia ob necem ignominiosam imminentem admisso:

Dant veniam factogenitor conjuxque coacto, Fast. II. 819.

II. Ita peccat quidem inferior, qui jussu & metu superioris, eum, quem certo scit innocentem, jugulat: magis tamen peccaturus, si hunc sponte tantum sua trucidaret: qua in re merito notarunt viri docti *Pufendorfium*, quod facinus gravi potentioris hominis metu extortum non magis *imputari nobis posse* putet, quam *gladio, aut securi*; de off. H. & C. I. C. 1. §. 24. Sane voluntas cogi physice non potest, (§. 42.) libera igitur est hujusmodi actio, (§. 43.) adeoque & moralis & imputationi subjecta. (§. 180.) Rectius philosophatus est

JUVENALIS:

Summam crede nefas animam præferre pudori.

Et propter vitam vivendi perdere causas. Sat. VIII. v. 83.

III. Porro summum fuit *Catilinæ* scelus, qui insana agitatus voluptate necavit filium, ut vacuam domum faceret scelestis nuptiis: *SALUST. Catil. XV.* ast excusatus videbatur factum *Smyrnææ* faminæ, quæ ex ægritudine virum & filium interemit, cum ab his optimæ indolis juvenem, quem ex priore viro enixa fuerat, occisum reperisset. *GELL. N. A. XII. 7.* IV. Gravis etiam fiet imputatio illi, qui hominem extraneum perduellionis rem occultaret, ast minus arguetur filius, si salutem patriæ anteponebat salutem patris hujus reticentem, & in collisione falsam exceptionem instituat, minori enim is gaudebat contingentia, cui aut patriam perdere, aut prodere patrem erat necesse. *CICERO off. III. 23.* V. Denique fati-

ut est pauperi elemosinam denegare, quam rem alienam detinere, & propterea Phocion petentibus a se congiarium respondit: *Hofce postea divites, me vero puderet, vobis si largirer, huic* (scilicet creditori) *non solverem.* PLUTARCH. Phoc. p. 745. Non ergo verum est, quod ait DARIUS IUS l. J. Un. §. 166. cor. l. actiones interne inhonestas moralitatis gradu actiones externe inhonestas superare, nisi potius verba errore typi sint transposita, contrarium enim in suo discursu germanico probavit l. c.

§. CLXXXIX.

Contra
causæ
præcipuæ
mius
quam sub-
jectæ.

Quoniam vero causæ remota se ipsam ad agendum determinat, causa autem proxima ab altera ad agendum excitatur, (§. 181) in promptu est, illius actionem rigidius, quam hujus esse expendendam: unde etiam intelligitur, causam præcipuam majori subesse imputationi, quam causam subjectam; (§. cit.) & hinc ei, qui aliquid jubet fieri, vel requisitus consentit, ut fiat, graviores assignandas esse consecutiones, quam illis, qui jubentis & volentis negotium unice expediunt, silent, adstantur. (§. 182.)

Generatim quicumque alterius agendi conatum excitat, magis ad actionem concurrat, quam, qui appetitum tantum nutrit, aut ei non renittitur; in illum ergo majorem, quam in hunc cadere imputationem necesse est. (§. 186.) Ideo observavit ICRUS, *aliud esse auctorem fieri servo delinquenti, aliud pati delinquere.* L. 3. D. de nox. act. Hanc secutus est proportionem Lævinus Agrigonto recepto; *qui capita rerum erant, virgis casus securi percussit, ceteros prædamque vendidit.* LIVIUS XXV, C. 40. sed etiam jam major, jamque minor esse potest excitationis aut auxilii gradus, quo respexit JUVENALIS scribens:

Omne animi vitium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto, qui peccat, major habetur Sat. VIII. v. 140. Vulgata autem Juris Romani regula, *ejus nullam esse culpam, cui parere necesse est,* L. 167. & L. 169. de R. J. vera tantum est, si necessitas sit physica, aut si propter collisionem lex fortior debiliori præferatur. (§. 88.) Ceterum quod diximus, causæ remotæ actionem magis imputari, quam proximæ, ita capiendum est, si cetera omnia sint paria: fieri enim potest, ut propter adjunctorum varietatem major deprehendatur moralitas in causa subjecta: veluti si quis acerbo agitur dolore, minusque sibi conscius suadeat homicidium, alter vero illud animo sedato lubenter & cum voluptate exequatur. Sed nec causæ remota confundi debet cum eo, a quo inscio, nec con-

consentiente facti sumitur occasio, veluti si femina amasio daret repullam, & hic præ mœrore se suspenderet. (§. 174. sch.) cf. CICERO de Fat. XV.

§. CXC.

Quomodo imputationis quantitas ex spontaneitatis & contingentia ^{Quænam} seu arbitrii gradu cognoscatur; satis dictum est: sequitur, ut ^{agendi mo-}merita ac demerita etiam rationis vi & magnitudine deinceps ponde- ^{menta au-}remus. Pendet autem ratio ab attentionis, reflexionis & intelli- ^{geant im-}gentiæ facultatibus, (§. 28.) atque ejus robur idearum distinctarum ^{putatio-}numero, claritate & facilitate æstimatur; (§. 29.) ex quo conse- ^{nem.}quitur, ut quo magis quis cogitationem in factum defixit, quo plures ejus partes vidit, quo distinctius totam ejus essentiam perlustravit, quo ampliora denique ac fortiora agendi, vel non agendi momenta ex ipsa actionis idea perspexit, eo majus etiam præmium vel pœna ipsi debeatur. Sane uti pro momentorum copia multiplicatur obligatio; (§. 77.) ita & obligationis incremento moralitas interdicitur; (§. 171.) quin igitur etiam imputatio iisdem progressionibus augeatur, frustra esset dubitare. (§. 186.)

Igitur I. actio interne honesta vel æqua magis imputatur, quam decora, aut tantum externe justa, hæc enim non nisi causæ exterioris impulsu, illa vero etiam ex motivis ab actionis idea hausitis perperatur. (§. 163.) II. Porro quia agendi momenta ex consideratione divinarum perfectionum desumpta omnium sunt maxima, (§. 59. §. 88.) perspicuum est, actiones pias bonitate & merito, contra impias malitia & demerito, ceteras omnes superare, (§. 64. sch.) quorum pertinet Christi effatum: *Ve vobis Scribae & Pharisei hypocritarum: quia comeditis domus viduarum. Oraciones longas orantes, propter hoc amplius accipietis judicium.* Math. XXIII. 14. Et illud: *qui devorant domus viduarum sub obtentu proluxa orationis, bi accipiunt prolixius judicium.* Marc. XII. 40. Immo nec latuit Ethnicos scriptores: *Lotius injustitiæ nullam, capitaliorem esse, quam eorum, qui tum cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur.* CICERO off. I. 13. III. Sed quia pietas & ceteræ virtutes omnes, vel causis nituntur ratione tantum cognitæ, vel simul ex momentis a divina revelatione acceptis exercentur, consequens est, ut virtus Christiana summum boni ac meriti gradum attingat, & ut propter eandem causam Christi affectu longe rigidius, quam pagano, aut infideli impunita sint vitia contraria. Immo & inter Christianos alea, ebrietas, injustitia, fraudesque longe majorem in clerico, vel monacho, quam

in laico & milite præferant turpitudinem; atrocias, inquit SA LVV. ANUS, *sub sancti nominis prerogativa peccamus: ubi sublimior prerogativa, major est culpa.* Lib. IV. de Gubern. Dei p. 148.

§. CXCI.

Culpa minus imputatur quam dolus. **N**ulla actio moralis est minus recta, nisi superabit intellectus aut voluntatis vitio laboret, (§. 32.) quod generali culpæ, aut *Reatus* denominatione continetur. Speciatim vero reatus, qui versatur in intellectu, cuius nimirum agens in agendo sibi non est conscius, *culpa* est strictè dicta, qui autem versatur in voluntate, adeoque ab agente cognoscitur, *dolus simpliciter* aut *dolus malus* nuncupatur; atque ex his apparet actiones culposas; quæ scilicet ex errore, aut ignorantia superabili patrantur, (§. 73.) minus esse in agentem confereudas quam dolosas, quæ ab homine sciente & volente contra legem sunt susceptæ. (§. 81. §. 190.)

I. Culpam generatim accepit CICERO scribens: *malum (morale) nullum esse nisi culpam.* III. Tuscul. 16. & OVIDIUS:

Peccasse fatebar

Et potuisse datis simili succumbere culpæ;

Me quoque muneribus;

Metam. VII. v. 748. sq. Quare & Icti Romani nomine culpæ sæpius & dolum sunt complexi. Cf. L. 10. D. commod. II. Speciatim vero isti *dolo malo* Prætoris tabulam ab eo corrumpi tradiderunt, qui sciens & volens, non qui *per imperitiam vel rusticitatem id fecerit.* L. 7. §. 4. D. de jurisd. Et si alias imperitiam culpæ adnumerarent. L. 132. de R. J. Ideo in certis negotiis dolum malum duntaxat, in aliis *dolum* & *culpam præstari* vulerunt. L. 23. D. de R. J. Hinc si putator ex arbore cum ramum dejiceret, (nulla facta attentione, adeoque culpose tantum) *transseutem occiderit*, minus coercendus est, quam si dolo fecerit. L. 7. D. ad L. Corn. de sic quorum etiam pertinet; PHÆDRUS fabula, quæ veniam *mage dari docet, qui casu (id est culpa) peccat, quam qui consilio est nocens.* L. V. Fab. 3. Atque ex his colligitur, culpam in reatu intellectus, dolum vero in reatu voluntatis rectè collocari, qui non modo actionibus injustis, sed etiam inhonestis, impiisque inesse potest, etsi Romanæ leges dolum ad actiones injustas aliquando restringere sunt visæ; L. 1. §. 1. D. de *dol. mal.* hunc autem *dolum malum* vocabant, quia veteribus disensus actionis internæ ab externa finis liciti causa positus, dolus erat bonus: *cit.* L. 1. §. 3. III. Ceterum, cum diversæ sint intellectus facultates, plura etiam sunt culpæ

pægenera : vincibilis enim defectus attentionis *incogitantia*, reflexionis *inconsiderantia*, rationis *improvidentia*, iudicii *imprudencia* nuncupantur, nullus vero harum facultatum usus *præcipitantiam*, & absentia omnis sollicitudinis de actionis bonitate *incuriam* progignunt. Cf. WOLF. Ph. Pr. T. I. §. 760. 199.

§. CXCII.

Qui rationes secum subducit, an vel quomodo agere, vel non a. **Actio de-**
 gere oporteat, *deliberare* dicitur, qui vero instituta deliberati- **liberata**
 one hoc vel illud factum, aut non factum præoptat, is *decernit* : actus **magis,**
 voluntatis, quo decreti executio determinatur, præresis seu *propo-* **quam non**
situm audit : utrique autem tam decreto, quam proposito cohæret **delibera-**
intentio sive volitio finis : itaque luculentum est ; actionem delibe- **ta**
 ratam magis imputandam esse, quam non deliberatam, ex delibera-
 tis vero illam, cui liberius decretum, propositum, atque intentio
 accesserint. (§. 190.)

Ex his ratio reddi potest, cur homicidium deliberatum, aut singulare certamen statuto loco & tempore susceptum gravius imputetur, quam homicidium non deliberatum, aut pugna inopinato exorta, & cur Romanæ leges adulterum & filiam domi suæ deprehensos occidere permitterent in continenti, non autem post moram. L. 23. §. 4. D. ad L. Jul. de ad. Sed etiam deliberatio varios habet gradus, prout ad actionem determinandam, vel ad exequendam, vel ad utrumque simul adhibetur, atque ad hunc modum etiam imputatio augefcit. Præclare CICERO *in omni*, inquit, *injustitia per multum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est, & ad tempus ; an consulto & cogitato fiat injuria, leviora enim sunt, quæ ex repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quæ meditata, & preparata infiruntur.* Off. l. 8.

§. CXCIH.

Quando ex intentione & proposito imputatio sumat incrementum.

Plures autem faciunt intentionis formas, quæ enim finem spectat, propter quem solum causa efficiens ageret, *primariam*, secus *secundariam* nominant. Porro intentionem *directam* vocant, qua id intenditur, propter quod agens agit, *indirectam* vero, qua quidem agens per se non vult, quod ex actione ipsius sequitur, quod tamen perinde ac id, quod vult, ex eadem sequi potest: denique ab intentione factum illicitum præcedente *dolum ex proposito*, ab ea autem, quæ hujusmodi factum consequitur & approbat, *dolum ex re* ducunt, atque ex his conficiunt, ut intentio *primaria*, *directa* & *dolus ex proposito*, quia majori contingentia eliciuntur ac intelligentia, graviores quoque æstimationem recipiant, quam ceteræ formæ contrariæ.

I. Si numeret Cajus Sempronio mille aureos, & primo intendat huius necessitatibus subvenire, simul tamen cogitet, se ita in eo, quod ambit munere, Sempronium propitium esse habiturum; incidet quidem in ambitus reatum, at non ita gravem, ac si eam pecuniam non nisi animo corrumpendi amicum numerasset. **II.** Intentio *indirecta*, cum non sit volitio finis, nomen intentionis quidem non meretur; attamen id certum est, confectaria, quæ præter intentionem agentis fluunt ex actione libera, jam gravius, jam remissius imputari, prout facile, aut difficulter ea prævideri poterant, semper tamen minus, quam si agenti fuissent satis perspecta. Quare si quis vulnerandi animo gladium stinxerit, & aliquem occidat, pro homicida damnatur; *at si clavi percussit in rixa, quamvis ferro percusserit, tamen non occidendi animo, lenienda est pœna ejus, qui in rixa causa magis, quam voluntate homicidium admisit: L. 1. §. 3. D. ad L. Corn. de sic: Ita & qui poculum dant amatorum, etsi dolo non faciant, tamen si mulier aut homo (id est foetus) perierit, summo supplicio afficiuntur, L. 38. §. 5. D. de pœn. At femina, quæ non malo animo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ acceperat, decessit, tantum relegari iussa. L. 3. §. 2. D. ad L. Corn. de Sicar.* **III.** Qui falsam solvit monetam sciens & volens, *dolum* committit *ex proposito*, at si genuinam esse putet, ab omni dolo interea est immunis: ubi vero spurios fuisse nummos intelligit, nec eos commutare vult, incidit in *dolum ex re. L. 36. D. de oblig. qui etiam dolus est ex proposito, sed tantum consequenter, & ideo minorem malitiam arguit.*

§. CXCIIV.

§. CXCIV.

Usus remediorum & facultatum nostrarum ad finem bonum obtinendum idoneus *diligentia* nominatur; cui opponitur cum *negligentia* sive omissio diligentia, quam quis obligatur adhibere, tum usus remediorum, & facultatum nostrarum legi contrarius, seu eandem *abusus*; quoniam plurima concipi possunt remedia ad finem sufficientia, nemo negaverit, innumeros quoque dari posse diligentia & negligentia gradus, & propterea harum imputationem summo opere variari oportere. Ceterum negligentia prout vel in intellectu deprehenditur, vel in voluntate, ad actiones vel culposas vel dolosas pertinet, & hinc jam minore, jam majore pœna digna est. (§. 191.)

Et pro gradu diligentia aut negligentia varietur.

I. Si ad notiones communes reflectamus, ob quas advocato, medico, militi, studioso, agricolæ diligentia, vel negligentia tribuitur, veritas datarum definitionum patebit. Est autem diligentia alia *absoluta*, quæ non ad certam personam, sed ad finem obtinendum unice refertur, *alia hypothetica*, quæ ex viribus personæ agentis tantum æstimatur. Ita servi in Evangelio, quorum uni quinque, alteri duo talenta tradiderat dominus, *unicuique secundum virtutem suam*, Math. XXV. 15. quum singuli totidem superlucrati sint, eandem impenderunt diligentiam hypotheticam, seu in concreto, etsi hæc absolute, seu in abstracto discreparet. II. Diligentia hypothetica autem innumeros esse gradus, vel librarii exemplum docebit; is legum Romanarum Codicem describe diligentissime, si characteres omnes assabre efformet, nullum omittat vocabulum, aut lam litterulam, & ea utatur celeritate, quo majorem ipse non potuisset adhibere. Contra tot deerunt diligentia gradus, quot vel litteræ vel vocabula ommissa sunt, aut minus celeriter, atque attente scripta. III. Attamen romanæ leges diligentiam in tres tantum gradus, scilicet *maximam*, *mediam* & *minimam* distribuunt, summam autem negligentiam pro dolo habent, si non tam de pœna ordinaria alicui insignenda, quam potius de suo alteri præstando agatur. L. 32. D. Depos. & L. 226. de V. S. IV. Quoniam vero ex negligentia omnis oritur culpa, hanc etiam latam, levem, & levissimam faciunt. *Lata culpa* ait ULPIANUS est nimia negligentia, id est, non intelligere, quod omnes intelligunt. L. 213. de V. S. *levissima* vero dicitur, si quis non sciat, quod saltem curiosissimi non ignorant. L. pœn. §. 2. D. de J. & F. Ign. Igitur culpa *levis* seu media est, quæ inter latam & levissimam interje&a est. cit. L. pen. §. 2. V. Defectum rectitudinis actionis ob exceptionem in casu

casu collisionis officiorum minus recte factam, culpam mediam dixit WOLFIIUS Ph. pr. I. §. 784. eamque a dolo & culpa in specie separavit, alii vocarunt culpam propositi, vel veritatis, DARIUS. I. Jur. un. §. 181. veluti si quis misericordia ductus servum alienum com-peditum solverit, ut fugeret. L. 7. § 7. D. de dol. mal. Equidem hujusmodi factum semper minus esse imputandum, quam si non ex misericordia patretur, jam supra est ostensum; (§. 188.) quum tamen falsa exceptio à lege vel *dolose* a sciente, vel *culpose* ab ignorante instituitur, haud opus est, aliam culpam mediam procudere.

§. CXCIV,

Tum pro modo ætatis, temperaturæ & affectuum. **Q**uemadmodum infantia, dementia & furor arcent usum rationis, (§. 55.) & ab omni imputatione liberant, (§. 185.) ita ætatis, temperaturæ & affectuum, non dum satis matura, aut crassior educatio mentis valde perstringunt oculos, sanguinis autem temperatio atque affectus deliberandi facultatem extenuant; (§. 51. sq.) quare etsi facta in tali statu patrata non carcant moralitate, (§. 52. §. 62.) ea tamen tanta non est, quanta foret, si illi idem agerent, quibus nulla hujusmodi impedimenta obsistunt. Falsum itaque is faceret judicium, qui hujusmodi actiones physice quidem æquales, sed moraliter discrepantes æqualitate suspenderet.

I. Quamprimum quis ratione uti potest, infantia quidem major est; (§. 55.) sed ad maturitatem non pervenit, nisi perfecta ratione, quod propter rerum fortuitarum concursionem ex solo annorum numero nequit supputari; uti tamen infantia, seu defectus usus rationis anno septimo, ita iudicii imbecillitas anno decimo quarto communiter circumscribitur, cujus rei naturalis illa est causa, quod circa hanc ætatem *pubertas* seu generandi facultas sæpissime adveniat, inde autem firma ac vegeta corporis structura, a qua & animi vires pendent, esse colligatur. Quare non Romanis modo, *Pr. Inst. quib. mod. tut.* sed etiam aliis populis annus pnbertatis XIV. placuerat. PHILO de opif. mund. quia, ut ait PLUTARCHUS, *circa secundum septennarium, cum vis procreandi adest, tum intelligentia boni & mali*: de placit. Phil. V, 24. quod ipsum Hyppocratis & aliorum testimoniis confirmat MERILEIUS Obi. Jur. Lib. I. c. 22. & VIII. c. 29. Equidem Romanae leges minoritatem usque ad annum XXV. protraxerunt, id autem ad leges positivas magis & negotia, quæ non nisi experientia discuntur, pertinuit, L. 37. §. 1. D. de minor. L. 108 de R. J. quam ad leges naturales, in quibus ætatis suffragio minores non juvantur.

Et. 1.

L. 1. Cod. si ad delict. Quid quod nec annorum numerus ad pubertatem lege positiva requisitus in considerationem venit, si modo adit habitus corporis & vigor, ut sufficiens rei intellectus capi possit. L. 14. D. de Sen. Sil. 11. Ad variam sanguinis mixturam vix ac ne vix quidem respicere solent leges positivæ, ast leges naturales hæc omnia refecant minutissime: *Multa, enim, in corpore existunt, quæ acuant mentem, multa, quæ obtundant.* CICERO Disp. Tusc. I. 33. Prout scilicet sanguis vel calidus est, & copiosus, vel multum bilis flavæ habet admixtum, vel atra bili laborat, vel denique pituita abundat, alii memoria, alii iudicio, alii ingenio, alii nulla ex his facultatibus valere dicuntur, & hinc ad bona opinata vel corporis, vel animi, vel rerum externarum inclinari, vel denique tam ad vitia, quam ad virtutes esse tardiores. Quocirca ANDRONICO RHODIO recte videbatur, *factis turpibus excusationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Paraphr. in Eth. Nic. VII. C. 10. III. Quantum vero affectus imminuat libertatem, agnovit ANTONINUS Pius in hæc verba rescribens: *Ei, qui uxorem suam in adulterio deprehensam recidisse se non negat, ultimum supplicium remitti potest, cum sit difficillimum justum dolorem temperare.* L. 38. §. 8. D. ad L. Jul. de adult.

§. CXCVI.

Actio, quæ in plures alias dividi potest, *composita*, quæ non potest, *simplex* appellatur; constat itaque actio libera composita ex pluribus liberis simplicibus, quarum singulæ ab arbitrio pendent & ratione, ut porro, si omnes in unam quasi jungantur, arbitrii & rationis quantitatem crescere necesse sit. Quoniam vero ex magnitudine libertatis quantitas moralitatis, & imputationis æstimatur, non obscurum est, actionem compositam magis laudandam esse, vel culpandam, quam actionem simplicem, inter plures compositas vero illam ceteris merito præponderare, in quam major numerus simplicium coalescit.

Inde fit, ut furtum *simplex* minus imputetur, quam *qualificatum*, quod scilicet effractio, ascensus per scalam, aut vis major comitatur: porro ut homicidium patratum atrocius, quam attentatum iudicetur, non quasi nudus eventus malitiæ possit esse mensura, sed quia facilius est crimen attentare, quam perficere minorque libertatis gradus in eo reprehenditur, qui tantum actionem determinat, quam qui illam quoque

Y

que exequitur. (§. 192.) Quare recta fuit PHILONIS JUDÆI philosophia, homicidas existimari oportere non eos solum, qui vitam adimunt, sed & eos, qui omnia faciunt palam, aut clam, ut quemquam interimant. L. II. de leg. spec. p. 790. Ast etiam ICTI probe agnoverunt, *legem non minus eum, qui occidendi hominis causa cum telo fuerit, quam eum, qui occiderit, punire.* L. 16. §. 8. D. de pœn. (vid. & §. 193. sch. II. & §. 172. sch.) Et ita plane corruiit erronea THOMASII opinio putantis, quantitatem libertatis non esse meriti mensuram: *Quod, ut ait, habitualiter vitiosus, etsi secundum doctrinam communem tanquam servus vitii dicatur maximam libertatem habere, non tamen mitius punitur,* Fund. I. VII. 58. Enimvero quamvis actio simplex ex mala consuetudine suscepta minus libera sit, quam si ea consuetudo abfuerit, (§. 52.) attamen etiam habitus moraliter mali per plures actiones liberas contrahuntur, & ideo actibus sunt peiores: *Quo enim plura sunt, in qua incidimus delicta, ut scribit DIODORUS SIC. in frag. L. XXI. Ecl. 15. hoc majorem pœnam commeremur.* Cf. GROTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 30. n. 3.

§. CXCVII.

Quid forum, & quotuplex.

Forum morale potestatem actiones imputandi designat, quæ si de Deo enuntietur, forum *divinum*, si de homine, forum *humanum* constituit, forum *divinum* etiam forum *poli*, seu *internum*, forum *humanum* vero forum *soli*, seu *externum* nuncupatur. Scilicet summa Dei sapientia uti omnes actiones nostras, ita & interna animi cogitata distinctissime intelligit, & dimittitur: ast fallax sæpe est hominum iudicium, neque occultos animi recessus pertingit; unde consequitur, ut in foro divino innumera imputentur facta, quæ omnem hominum cognitionem æstimationemque effugiunt.

Hac fori notione usus est ULPIANUS in L. 7. D. de Jud. *Si quis, inquit, postquam in jus vocatus est, miles, vel alterius fori esse ceperit: in ea causa jus revocandi forum non habebit, quasi præventus; quo sensu exceptionem fori dare is dicitur, qui potestatem factum vel jus imputandi alicui competere negat.* L. fin. Cod. de Ex. & præsc. Et ita in foro humano cogitationis pœnam nemo patitur, L. 18. D. de pœn. *cujus ratio reddenda est in foro Divino; (§. 54. & §. 132.)* quod enim, ut scribit SENECA, *non vetat lex, scilicet humana, hoc vetat fieri pudor, seu lex naturalis, in Troad. v. 333. Ideo non omne quod licet, in foro externo, honestum esse, in fo-*

Foro interno, Icti Romani observarunt. L. 144. de R. J. Ex his autem perspicuum est, omnimodam plenamque agendi permissionem existere, si actio nulli prorsus legi adversetur. (§. 85.) At plena minorem esse permissionem, si aliquid licere dicitur, non quod salva pietate, ac honestate fieri potest, sed quod ab humana poena est immune. Cf. GROTI. J. B. & P. *prol.* §. 41. I. I. §. 17. III. IV. §. 2. n. 2. Atque hoc nos ducit ad illam juris divisionem, qua jus in *internum* & *externum* distribuitur; quum enim facultas agendi, quod legi non repugnat, jus appelletur: (§. 84.) quidquid facere in foro interno licebit, ad id quoque jus competet internum; quod vero non nisi inter homines fieri potest impune, id solum jure fiet externo, de quo OVIDIUS: *Injustum rigido jus dicitur esse.* Trist. V. El. X. v. 13. & Ictus PAULUS, *Prator quoque jus reddere dicitur: etiam cum inique decernit.* L. II. Dig. de Just. & Jur. Vid. I. Reg. VIII. II.

§. CXCVIII.

Sæpe forum internum fori conscientiae seu rationis venit nomine, quod quam vim habeat, operæ pretium est explanare; nempe tam facultas, qua quisque est instructus, (§. 103.) de propriarum actionum honestate, vel turpitudine ratiocinandi, quam potissimum ipsa hujusmodi ratiocinatio, *conscientia* moralis dicitur; quum vero rerum nexum perspiciendi vis nobis tributa sit a supremo numine, & ideo vox rationis pro voce Dei habeatur: (§. 103. sch.) mirum non est, forum internum Divinumque, & forum conscientiae, seu rationis promiscue usurpari; ex quibus impia refellitur illorum opinio, qui inanem putant esse conscientiae ideam, eamque insulso vulgi judicio asignant.

Hancce *conscientia* vocabulo significationem tribui ægre quidem tulit PUFENDORFIUS *J. N. & G. I. C.* 3. §. 4. at eadem a sensu veterum non adeo abhorret; quippe qui non modo rei alicujus notitiam pluribus communem, CICERO Catil. I. C. 1. sed etiam bene vel male a se factorum judicium ea voce designabant. Uti enim SALLUSTIUS, *conscientiam scelerum* Catil. V. & PHÆDRUS *laudis conscientiam* II. Epil. v. 11. memorarunt, ita præclare CICERO pronuntiavit: *Nulla se se tam letari solere quam conscientia officiorum.* Epist. V. 7. *Virtutis & victorum grave ipsius conscientie pondus esse, qua sublata jaceant omnia.* Nat. D. III. 5. *Nullum theatrum conscientia*

majus dari. Tusc. Disp. II. 26. *Hominis porro sapientis esse: maxime estimari conscientiam mentis suae quam a diis immortalibus accepimus, quae a nobis divelli non potest; quae si optimorum consiliorum testis in omni vita nobis erit, sine ullo metu, & summa cum bonestate vivemus,* pro Cluent. C. 58. Totam vero conscientiae notionem chymeris accensere ausus est **TOLANDUS** in *Tito Livio a superfl. vind*; ait ita se ipsum ex homine transformavit in belluam, sibi que ademit rationem; neque enim conscientia ens est imaginarium, & ab anima diversum, uti allquando imperitum vulgus fingere observat **WOLFIIUS Ph. Pr. I. §. 487.** sed est ipsa hominis ratio, quatenus de bonitate vel malitia propriae actionis moralis sive officiorum fert judicium, aut saltem illud ferre potest; negata igitur conscientiae facultate homini quoque rationem abjudicari necesse est.

§. CXCIX.

Hæc antecedens est, vel consequens, theoretica, vel practica, bona, vel mala. **T**ot autem existunt partitiones conscientiae, quot sunt judicii & actionum: quæ enim de actionibus suscipiendis instituitur ratiocinatio, conscientia *antecedens*, quæ de actionibus peractis conscientia *subsequens* adpellatur; deinde conscientia antecedens duas habet subjectas formas, quarum altera *theoretica* est seu contemplativa, si in bonitate vel malitia actionis simpliciter versetur, altera *practica* seu præceptiva, si actionem perpetrandam esse vel omittendam simul pronuntiet. Denique ex factis legi consentaneis conscientia subsequens *bona* atque tranquilla, ex factis vero legi dissentaneis *mala* mordensque emergit. (§. 94. sch.)

II, qui virtuti student, in actionis suscipiendæ moralitatem inquirunt, (§. 80. §. 164.) & ita conscientia utuntur antecedente: contra homines vitiosos affectus abripit & consuetudo, eos igitur eventus, qui stultorum est magister, (§. 105. sch.) primum docet: & subsequens vexat conscientia, quæ ideo ab antecedente toties solet dissentire. Porro an malum inferre læsionem intentanti liceat, id in scholis perpendit conscientia contemplativa, ubi vero modicam injuriam graviter ulcisci cupienti:

Stat contra ratio, & secretam garrit in aurem,

Ne liceat facere id; quod quis vitiat agit, PERSIUS Sat. V. v. 96. conscientia practica se se exserit, **CICERONEM** bona solabatur conscientia Catilina expulso: Orat. Catil. III. §. 19. hujus vero animus, necato filio impurus diis hominibusque infestus neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat. **SALLUST. Catil. XV.** Verissime igitur **CICERO**: *Magna, inquit, vis est conscientiae, & magna*

in utramque partem, ut neque timeant, qui nihil commiserunt, & penam semper ante oculos versari putent, qui peccarunt; CICERO pro Mil. 23. quod ipsum egregie expressit OVIDIUS:

Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra.

Pectora pro factis speraque metumque suo. Fast. I. 485.

Quoniam vero cor gaudio exultat, & dolore angitur, hinc est, quod & scriptores sacri conscientiam in corde collocarint, I. Reg. XXIV. 6. II. Reg. XXIV. 10. Johan. I. Epist. III. 20. 21.

§. CC.

Porro quod supra observatum est, ratiocinationem in imputando rectam esse vel errantem, certam, vel incertam, probabilem, improbabilem, vel dubiam, (§. 178. sq.) id quod ad conscientiam trahi, atque inde declarari omne potest. Nam etiam legis factive proprii idea jam vera est, jam falsa, evidens aut opinabilis, atque hæc postrema nunc ad veritatem propendet magis, nunc ad falsitatem. (§. 178. sq.) Ex his autem satis patere arbitror, non omnes conscientiae partes subesse imputationi, sed illas solum, quæ actiones jam susceptas consecantur; quamdiu enim homo actionem suscipiendam perlustrat, nondum sibi aliquid imputare intelligitur, sed demum ubi factum jam perpetratum, ejusque consecutiones libero suomet ipsius arbitrio attribuit. (§. 175.)

I. Recta conscientia divelli a ratione non potest: ideo libera quæque appellatur; (§. 44.) at conscientia errans plerumque affectibus obnoxia est, & hinc minus libera, seu *subiecta* audit, (§. 141.) quo sensu Stoici *solum sapientem liberum, & omnem stultum servum esse* tradiderunt. CICERO Parad. V. II. Uti autem conscientia vel in lege errat, vel in facto, vel in conclusione (§. 178. sch.) ita legem quod attinet, aut eam non vult agnoscere, aut quæ plane non est, fingit, prior conscientia *laxa*, posterior *angusta*, seu *scrupulosa* a scrupulo, seu brevi lapillo pedibus molesto nuncupatur; SERVIUS ad Æn. VI. 238. Gignuntur itaque scrupuli ab ignorantia, veluti si quis ex verbis CHRISTI: *nolite jurare: Math. V. 23.* omne jusjurandum vetari arbitretur; eos igitur ope demonstrationis oportet evellere. Vid. WOLF. Ph. Pr. I. §. 421. III. Conscientiam alii formam faciunt imputationis, KOBLER Exerc. §. 382. DARRIES I. J. U. 249. alii ab imputatione ita differre putant, ut conscientia ad actiones proprias, imputa-

putatio ad alienas pertineat. HEINIC. EL. J. N. I. §. 97. BURLAMAQ. II. IX. §. I. Enimvero nec conscientia antecedenti notio imputationis tribui, (§. 175.) nec eadem conscientia subsequenti denegari potest: sapissime enim propria homines sibi imputant facta, & ut eleganter scribit JUVENALIS:

Prima hæc est ultio, quod se

Judice nemo nocens absolvitur, improba quamvis

Gratia fallaci pratoris vicerit urna.

Sat. XIII. v. 2. sq. IV. Legum custodia perfectio, (§. 89.) hinc gaudium (§. 129.) & felicitas, (§. 133.) ast earum transgressioni imperfectio, tristitia, & infelicitas (§. cit.) coherent; itaque bona conscientia præmiis, mala poenis non immerito accensentur. (§. 84. §. 199.) Sane suum quemque scelus agit, amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes conscientiaque animi terrent. Hæ sunt impiis assidua domesticæque furia. CICERO *pro Rosc. Amer.* XXIV.

§. CCI.

Quatenus teneamur sequi dictamen conscientia?

Quæ recta est conscientia, comparat actiones cum vera lege, atque adeo voluntatem legislatoris eloquitur; (§. 198.) itaque non est dubitandum, quin illius impulsus sequi omnino teneamur; ast si judicium actionis falsum sit, quantum id vim habeat ad obligationem, disputatur. Inprimis autem facile concedent omnes, neminem, quod falso præceptum esse putet, omittere, aut quod falso judicet esse prohibitum, facere oportere. Etsi enim factum legi, quæ non est, nequeat repugnare, eatenus tamen quis peccat, quod peccandi habeat voluntatem (§. 82.) & quantum in ipso est, a legis violatione haud abhorreat. (§. 164.)

I. Lex naturalis est lex Divina: (§. 100. sch.) patet igitur actionem, quæ adversatur rectæ rationi, etiam Divinae legi repugnare; & ita corrumpit, quæ superiore sæculo nonnullis probata est sententia perniciofa atque absurda: (Philosophismum vocant) esse nimirum peccata, quæ in foro rectæ rationis, non autem in foro Divino imputentur. Cf. CONCINNA App. theol. Tom. II. Lib. III. Diff. 1. C. 10. II. Et quoniam actionis turpitudine non in motu physico, sed morali reperitur, (§. 62.) ideo qui legem esse putat, & ab ea recedit, animo æque utitur vitioso, ac si in iudicando non errasset; quorsum pertinet illud PLUTARCHI: *Requiritur non modo, ut quod agitur sit honestum, justumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, inde fiat actio, ut quod fit, fiat ideo,*
quod

quod animus ita faciendum judicaverit. Timot. T. I. p. 238. edit. Wech. Quod totum apprime illustrat APOSTOLUS, si *manducaverit*, inquit (cibum, quem quis illicitum per errorem arbitratur) *damnatus est, quia non ex fide, omne autem quod non est ex fide*, scilicet ex conscientia, *peccatum est.* Roman. XIV. 23. Cur ergo HEINÆCCIUS sequendam esse conscientiam errantem indistincte negaverit, El. J. N. I. 45. plane non video. Illud in aperto est, ex provocatione ad conscientiam nondum de rei veritate constare, siquidem falsa sæpe conscientia esse potest.

§. CCII.

Gravior autem est inter Doctores contentio de conscientia, Quid si quæ turpe quod est, præcipi, vel quod præceptum est, fuerit er- prohiberi opinatur. Tunc enim aut falsæ quis obtemperat con- rans, scientiæ, & legem migrat, quæ nos bona jubet facere, & omit- tere mala; (§. 79.) aut agit contra conscientiam, & itidem peccat, quia animum legis violandæ, atque conatum prodit. (§. 201.) Inde vero effici ajunt, ut hujusmodi homini neces- sitas peccandi semper imposita esse videatur; ast salva res est: is enim, cui error objicitur inevitabilis, culpa vacat, & impu- tatione, (§. 185.) qui vero in errore versatur evitabili, in ejus est arbitrio positum, errorem deponere, & ita se ab hy- pothetica tantum peccandi necessitate liberare. (§. 73. sch.)

I. Omnem excusare ignorantiam, aut omnem damnare æque est absurdum; uti enim, qui suomet vitio & culpa in errore hæret, pœnâ dignus est, ita, qui involuntaria laborat ignorantia, cul- parum nullo modo potest. (§. 185.) Fallax itaque fuit argumen- tum Critobuli apud D. HEYRONYMUM L. I. dial. adv. Pelag. C. X. *Rogo, inquit, quæ est ista justitia, ut in peccato tenear erroris, cujus reatum non habet conscientia? Nescio me peccasse, & ejus rei, quam nescio, pœnas luo: quid enim si quis sua negligentia errorem fovit? quid si plane noluit intelligere, ut bene ageret?* Psalm. XXXV. 7. ad hos igitur illud spectat: *Est via, quæ videtur bo- mini recta, novissima autem ejus deducens ad mortem.* Proverb. XV. 25. Aliud omnino dicendum est de errore inevitabili, si quidem auctorem facti eum declarare, qui ejus auctor non est, toti impu- tationis doctrinæ repugnat. (§. 180.) Quare non erat, uti, qui cum LUTHERO C. I. *Genes.* extinctam rectam rationem, ac sub- latum liberum hominis putant arbitrium, (§. 108. & §. 121. sch.)

in

in Scholasticos infurgerent, qui tantum *invincibilem ignorantiam reddere excusabiles* docuerunt. Neque his obloquitur, quod posita obligatione sequendi errantem conscientiam sæpe deesset non peccandi libertas: nemo enim peccare cogitur, sed quisque obligatur evitabilem errorem deponere, nunquam vero animus ad leges transgrediendas promptum nutrire. Idcirco etsi sublata fuerit in novo fœdere lex circumcisionis, qui tamen se ad eandem obstringi putabat, illum APOSTOLUS *debitorem esse universæ legis faciendæ* pronuntiavit. V. ad Galat. 3.

§. CCIII.

Vel dubium,

Quoniam qui periculum adit peccandi, contra legem committit; (§. 81. sch. II. & §. 201.) consequens est, ut qui dubitat, an actio præcepta sit, vel permessa, illam suscipere, qui autem dubitat, an actio prohibita sit, vel permessa, ab eadem abstinere teneatur. Si enim faciat, quod ambigit, an sit illicitum, aut id omittat, ad quod faciendum anceps est, an non fortassis obligetur, jam apparet, eum non penitus effugere legis transgressionem, suamque cupiditatem virtuti anteferre. Ast si ea obveniat species, ut de actione, an sit præcepta, vel prohibita, dubium oriatur, hæc ob eandem causam interea erit suspendenda, dandaque opera, ut dubio quantocius sublato, illam, quæ sane rationi magis consentanea videbitur, sententiam amplectamur.

Conscientiam dubiam a scholasticis perperam fingi putat THOMASUS Jur. Div. I. I. §. 59. quia dubitatio non sit animi iudicium, sed iudicii suspensio: ast vana est hæc logomachia; certe is etiam iudicat, qui etsi decisionem non facit, tamen pronuntiat, nondum sibi liquere; quo in statu, argumentis primum ex re, dein si opus fuerit, ab auctoritate petitis, vel dubium oportebit deponere, vel in eam partem, quam permissam esse constat, se vertere, & ita *semitam eligere tutiorem*. Can. 12. X. de homic. quapropter APOSTOLUS Corinthios in dubio ab esu cibi diis immolati voluit abstinere *I. Corintb. VIII.* ubi vero nasceretur dubitatio, an aliquid vetitum sit, vel præceptum, veluti, ut hoc utar, patrem perduellem accusare, suspendenda omnino erit actio, & post diligens examen illi conscientix dictato, quod verosimilius videtur, se conformare. *Quocirca*, inquit præclare CICERO, *bene præcipiunt, qui vetant, quidquam agere, quod dubites,*

an æquum sit, an iniquum. Æquitas enim lucet ipsa per se, dubitatio autem cogitationem significat injuriæ. Off. I. 9. unde cautissimi cujusque præceptum esse dixit PLINIUS, quod dubitas, ne feceris, Ep. I. 18.

§. CCIV.

Non tamen manifesto semper, atque evidenti judicio agendum est, sed si nihil certi haberi possit, satis utique fuerit, id quod probabile est & verisimile, consectari, ne secus eos sæpissime nihil agere oporteat, qui frustra quæsiwerunt certiora. At inquis: rem tamen habere dubitationem, donec explorata sit veritas, & porro præstare, actionem suspendere, quam periculum peccandi subire. (§. 203.) Enimvero dubia conscientia non modo rationes judicat esse utrinque ejusdem ponderis, sed etiam paullo momento ita huc illuc impellitur, ut qualem in partem se vertat, plane non habeat: ast conscientia probabilis alterutri contradictionis parti jam adfentitur, quod rebus mature consideratis unum potius, quam alterum eligendum esse videatur. Quare qui omni, quo potest studio, veritatem investigat, etsi dein certa cognitione destituatur, is tamen inevitabilis erroris auctor nequit declarari. (§. 185.)

Vel tantum probabile.

Veram, quam supra dedimus, (§. 179.) probabilitatis notionem bene in animum imprimere necesse est, ne secus in gravissimos, qui hac in re creati sunt errores, etiam delabamur. Latet nimirum in quavis probabilitate aliquis cognitionis defectus, (§. cit.) qui quatenus fuerit evitabilis, probari nullo modo potest. (§. 185.) Inde ergo vim accipit probabilitas, quod adhibita congrua atque hypothetica (§. 194.) diligentia, iudicio de actionis singularis moralitate illustrando incumbatur: qui enim id præstiterit, etsi adhuc a vero possit aberrare, certum tamen est, a culpa eum esse immunem, siquidem nulla esse obligatio impossibilium, (§. 72.) nec imbecillitas mere naturalis venire in imputationem potest. (§. 184.) Fac vero opinionem probabilem ideo alicui videri, quod debita attentione, aliisque inveniendæ veritatis adjumentis uti neglexerit, inanis jam adest probabilitas, & quæ agentem a reatu nequaquam excusat. Equidem APOSTOLUS eum beatum dixit, qui non judicat semetipsum, in eo quod probat. Rom. XIV. 22. ast de eo loquitur, qui recta utitur conscientia, aut saltem invincibili laborat cognitionis defe-

Z

ctu;

ctu; qui enim errore fallitur evitabili, non potest semetipsum non damnare: ex his autem intelligitur, cur DARIUS ex defectu cognitionis invincibili probabilitatem *licitam*, ex vincibili autem *illicitam* duxerit. Obs. J. N. LVII. §. 1. seqq. & cur HEINECCIO probabilem conscientiam a peccato excusare nimis generatim neganti, *El. J. N. L. §. 40. sch.* haud liceat suffragari. Et ita merito ALEXANDER, VIII. illam confixit propositionem. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.*

§. CCV.

Cur id im-
primis ten-
endum
sit, quod
verissimil-
imum.

Ubi vero conscientia minus probabilis confligit cum probabiliore, atque eadem actio ex gravibus quidem momentis *licita*, re tamen diligenter perpensa majori cum probabilitate *illicita* esse judicatur, absurdum utique foret iudicio minus verisimili adherere. Præterquam quod enim nos progredi semper oporteat in via ad veritatem, finique intellectus adversetur, retrorsum cedere, (§. 29.) fieri etiam non potest, ut in eo statu dubitatio de facti turpitudine deponatur. (§. 119. §. 204.) Peccaret igitur opinionem sibi ipsi minus probabilem amplexus, quia non modo id, quod ambigit, an rectum sit, faceret, (§. 203.) sed etiam videns meliora probansque nihilominus sequi deteriora, & ita resistere conscientiae sustineret.

Ea quidem fuerat academicorum ratio, ut quoniam veritas hominum ingeniis sæpe impervia esse videbatur, inducerent quoddam probabile, cui velut normæ officia sua conformarent. Nemini autem id venerat in mentem, ut in duarum opinionum conflictu minus probabilem rejecta probabiliore seligi posse docerent. Immo vero id agebant. *ut in utramque partem dicendo, & audiendo elicerent, & tanquam exprimerent aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quam proxime accedat, ut dein sine præiudicio auctoritatis, quod esset optimum, judicare possent.* CICERO Acad. Q. L. IV. Cap. III. Inde erat, quod traderent: *Quidquid acciderit specie probabile, si nihil se offerret, quod sit probabilitati illi contrarium, eo utendum sapienti, loc. cit. cap. XXXI.* Quod ipsum alibi enodatus a CICERONE declaratur: *Nobis autem, ait, vestra academia magnam licentiam dat, ut quodcumque maxime probabile occurrat, id vestro jure liceat defendere.* Offic. III. c. 4. Postea quidem scepticis, qui de omni veritate detegenda desperabant, & omnes probabilitatis gradus pares esse arbitrabantur, quodcumque probabile ad recte factum

1. sus-

ſufficere eſt viſum. SEX. EMPIR. I. Pyrrhon. hypot. C. XXXII. Sed nec ullus horum inventus eſt, qui minus probabile in conſpectu probabilioris ſequi hominem poſſe, tradere ſit auſus. Quare ſummopere dolendum eſt pernicioſam hanc ſententiam, quam MEDINA, in Commentariis ad D. Thomam I. a. Q. XIX. anno 1577. editis, calamo primus propugnare creditur, tam multos poſtea inveniffe ſeſtatores. Utinam ſaltem ad præceptum CICERONIS advertiſſent mentem: *Sed ne in maximis quidem rebus quidquam, inquit, adhuc inveni firmiter, quod tenevrem, aut quo judicium meum dirigerem, quam id quodcumque mihi quam ſimillimum veri videretur, cum ipſum illud verum in oculo lateret.* Orator. in ſin.

§. CCVI.

Sed nec magis voluntati bonum, quam intellectui verum pro fine poſitum eſſe conſtat. Quemadmodum igitur minus bonum, in conſpectu cum bono majori ſit comparative malum, (§. 34.) ſic quod minus probabile eſt, quando cum probabiliori opinione comparatur, amittere probabilitatem neceſſe eſt. Quis enim illud probabile amplius eſſe dixerit, quod jam a veritate magis recedere, quam ad illam accedere compertum eſt; & quis propriæ cognitionis defectum obtentu naturalis imbecillitatis excuſare auderet, ſiquidem lumini prælucenti ſibi clariori lumen obſcurius antepoſuit. Denique ſicuti adulterinam corruptamque eſſe libram quiſque agnoſceret, in qua pondus levius præponderaret graviori, ita falſam ſpuriamque eſſe conſcientiam fateri oportet, quam facta momentorum contentione non fortiora ad agendum ſelectunt, ſed debiliora. (§. 32. ſch. §. 179.)

Opinione minus probabili rejecta.

Sane, quoties duæ opiniones inter ſe ſunt diſſidentes, fieri non poteſt, ut plus una vera ſit: igitur evitandum eſt, ut noſtra fiat veriſimillima & quantum fas eſt, ad certam accedat conſcientiam, nec probabilibus immorandum, niſi quando non datur ulterius progredi; quod ſi nihilominus erraverit conſcientia, error fuerit inevitabilis, & ab imputatione immunis. E contra ſi quis conſcientiam ſecutus minus probabilem, incidat in errorem, fruſtra imbecillitatem obtendet naturalem, ſiquidem, qua major fax a ratione prælata ducebat, ire recuſavit: hiſque paſſus eſt ſe ſelecti ponderibus, quæ vim ſuam jam amiſerant. Sumas enim libram, in cujus lance ſiniſtra ſeptem, in dextra autem octo ſint pondera, & ſtatim percipies, ſeptem pondera, quæ ſi ſola eſſent de-

scenderent cum sinistra lance, jam ascendere & elevari per octo pondera contraria. Nimirum septem unius lancis pondera cum septem ponderibus alterius lancis compensantur: superest igitur octavum dextræ lancis pondus, quod adhuc vim exferit suam, & quo imposito, nisi adulterina sit libra, non potest lanx non in eam partem propendere. Neque eludes argumentum, si dixeris cum P. LACROIX, Th. Mor. L. I. n. 407 posse utique *lancem, in qua majus sit pondus, hominis digito deflecti magis*: Id enim ad modos adulterandi libram pertineret, cujus natura est, ut non alla ratione deprimantur lances, quam ponderibus impositis, utque illa pars præponderet, in qua eadem abundant; & hæc ipsa mōnente APOSTOLO esse debet rectæ conscientiæ formula: *Ut unusquisque in suo sensu abundet.* Rom. XIV. 5. Cf. TYRS. GONZALEZ, S. J. Præp. Gen. de recto usu opinionum probabilium. Romæ 1694.

§. CCVII.

Quid obijciant adversarii? **N**unc quibus argumentis oppositam defendant sententiam, videamus. Ajunt nimirum I. opinionem, quam non constat esse falsam, utique sequi nos licere. (§. 204.) Inde autem de judicii falsitate non constare, quod contrarium probabilius videatur; (§. 179.) quin imo II. tamdiu durare dicunt libertatem moralem, donec fuerit legibus circumscripta: (§. 85.) III. legem vero intelligi nullam absque sufficiente promulgatione, (§. 72.) quæ sane deficiat, quando probabiliter, seu gravi ex fundamento de illius existentia dubitetur. Addunt IV. semper in dubiis præferenda esse benigniora, nec V. intolerabile illud onus imponendum conscientiis, ut in fortiores agendirationes perpetuo inquirere, easdem librare, dein VI. quod tutius est, amplecti teneantur.

Summa hæc sunt momentorum capita, quibus opinatores totam probabilissimi machinam sustentant: omnes enim argutationes, fallaciæ, & paralogismi, quos ad tenebras rei alioquin perspicuæ offundendas excogitarunt, non uno, majore licet, volumine comprehendere possent. Ne autem verba tantum dare videantur, ad illas provocant juris regulas: *In pari causa possessor potior haberi debet.* L. 128. D. de R. J. *Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit.* L. 20. D. eod. *In obscuris, quod minimum est, sequimur.* L. 9. D. eod. *Semper in dubiis benigniora præferenda sunt.* L. 56. D. eod. Ita vero legislatori partes actoris, libertati partes rei, & conscientiæ partes judicis attribuunt, voluntque ut judex, qui re sedulo perpensa causam actoris invenit probabiliolem, tamen absolvat reum. Quid quod APOSTOLO deferunt testimonium jubenti, *ut is qui manducat,*

non

non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet. Rom. XIV. 3. & inde conclusionem, ut ex duabus propositionibus sibi contradicentibus utramque sive magis, sive minus probabilem sequi liceat, exculpunt. Cf. BARTH. MEDINA Comment. in l. 2. q. XLIX. art. VI. Can. 3. THOM. SANCHEZ. summa. L. I. C. 9. n. 13. ANT. TERILLUS Tract. de Consc. q. XXIII. n. 48.

§. CCVIII.

Enimvero I. etsi opinio. quæ videtur minus probabilis, absolute & evidenter falsa dici nequeat; quando tamen comparatur cum probabiliore, ad falsitatem accedit magis, & in eo statu sine peccandi periculo probari amplius non potest. (§. 205.) II. Nec. ideo quidquam detrahitur libertati morali, quæ ad actiones æqualis bonitatis tantum pertinet, (§. 78. §. 84.) nunquam tamen omnem agendi regulam excludit. (§. 64.) III. Qua fronte autem is legem sibi non esse promulgatam contendet, qui ejus existentiam affirmandam potius, quam negandam ipsemet confitetur? quod si in re dubia, quam paria utrinque momenta efficiunt, actionem veluti permissam suscipere minime licet, (§. 203.) quomodo id quod probabilius prohibitum esse iudicatur, facere licebit?

Refelluntur argumenta, a notione probabilis, favore libertatis, & defectu legis petita.

Quod evidens non est iudicium, illud verum esse potest, vel etiam falsum; si igitur sequi promiscue liceat, quod non est evidenter falsum: jam vel minima probabilitas maximæ probabilitati poterit præferri, quod utique est absurdum, & hinc propositio: *Dum probabilitati quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, consisi a liquid agimus, semper prudenter agimus*: ab INNOCENTIO XI. merito proscripta est. Sane illa morum regula est mutari nefcia, ut ad veritatem, quantum fieri potest, accedamus, quam tamen flocci faciunt, qui opinionem, quam agnoscunt sibi esse minus probabilem suæ agendi licentiæ prætexunt. Quis autem non obstupefcat! Deum & libertatem, sedente pro tribunali conscientia, inter se disceptare. Deo autem fortioribus licet rationibus munito causam abjudicari. Quod immane fictionis monstrum, si quis adhuc paullisper digerere posset, mirabitur tamen, opinatores reflexa, ut vocant, doctrinæ tam absurdæ fulcra ex juris Romani regulis voluisse mutuare. Nec enim lex 128. Dig. de R. J. in *dispari*, sed in *pari* causa præfert possessorem, si enim possessor titulo utatur infirmiore, eum a non possidente, qui titulum adducit probabiliorem, superari juris est notissimi. L. 9. §. 4. *D. de publ. in rem. act.* L. 6. §. 11. *D. quæ in fr. cred.* Porro damus quidem, in dubio pronuntiandum esse pro libertate,

quæ nimirum jus est connatum ab hominum æqualitate ortum, (§. 140.) sed uti cessat ea libertas intuitu supremi Numinis, cui creaturæ omnes necessario subjectæ sunt: (§. 141.) ita nec ipsi Romani in dubio filium a patris imperio judicassent liberum. Favendum enim libertati est, non licentiæ. Nec majus præsidium in *L. 9. D. de R. J.* reperitur. Et si enim ibi tradat *ULPIANUS*: *In obscuris sequendum esse, quod minimum est*: non tamen lumen minimum lumini majori præferri, sed sicut declarat *L. 200. Dig. eod. quod minimum iniquitatis habet, eligi* voluit, quid autem erit ab iniquitate magis alienum, an legem, quam quis probabilius latam esse agnoscit, custodire, vel libertatem minoribus fultam argumentis tueri? Non igitur oportuit leges calumniari, & sejunctis a toto systemate illarum fragmentis fallere imperitiores: *Incivile enim est nisi tota lege perspecta, una aliqua particula ejus propofita judicare. L. 17. D. de LL.*

§. CCIX.

Tum & reliquæ fallaciæ diluuntur.

Et quanquam IV. in dubiis præferenda esse benigniora facile concedamus, hoc tamen non eam vim habet, ut legem dubiam despicere, & pro nihilo putare sit permiffum; (§. 203.) sed ne quis jura ambigua pro certis sumere, atque eatenus vel aliquem pœna afficere, vel actum quendam irritate molitur: unde satis manifestum est, adductum juris axioma ad coercendam agendi licentiam, non vero ad vincula legum relaxanda pertinere. Si autem V. in legem pro viribus inquirere nimium onus esse judicetur, nulla jam erit tam crassa ignorantia, quæ hoc prætextu non possit excusari. Ceterum VI. quum judicium probabilius esse non possit, quin etiam tutius sit a falsitate, perpetui profecto atque inanes injicerentur scrupuli conscientii, si quis opinionem sectari deberet minus probabilem, quod illam a defectu rectitudinis noscit esse tutiorem.

Finge, testatorem legem dixisse hæredi, ut ancillam, si primum marem peperit, manumittat, hancque uno utero marem & feminam perperisse, sic, ut incertum sit, utrum marem an feminam prius ediderit. In hac igitur specie dixit *ICTUS GAJUS*: *in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportere*, ut nimirum ancilla libertatem consequatur, quasi per præsumptionem priore masculo edito. *L. 10. §. 1. Dig. de reb. dub.* Ex qua objecta *L. 56. de R. J.* est desumpta. Non itaque hæres a lege testatoris liberatur, sed non obstante eventus ambiguitate, præcepta potius ancillæ manumissio, quam permiffa ejusdem retentio dicitur. Videant porro adversarii, quam inepte iterum legum Romanarum auctoritate abutantur: cogitassent potius hocce

hosce ipsos ethnicos Ictos ex naturali ratione hausisse, ut *In obscuris inspicere solet, quod verisimilius est, aut plerumque fieri solet.* L. 114. D. de R. J. Nec ullam legem investigandi onus subest in nostra hypothefi, si quidem agere volenti, quæ opinio sit probabilior, jam apparet. Cum autem nulla sit probabilitas, nisi ratione nostri intellectus, perspicuum quoque est, eam non unice ex iudicio aliorum emanare: et si enim juvet sæpissime, consilium exquirere aliorum, tamen ut probe monet CICERO, *non tam Auslores in disputando, quam rationis momenta querenda sunt.* N. D. I. 5. Quare si quis necessariis instructus adjumentis rem consideraverit sedulo, & sine affectu, idque invenerit minus probabile, quod alii judicant esse probabilius, propriam ei amplecti opinionem licebit: quorsum respexit AROSTOLUS nolens, ut alter alterum propter ciborum discrimen condemnaret; *nam alius, inquit, iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem.* Rom. XIV. 5. Quod vero vulgatam attinet regulam: *In dubiis eligendam esse partem tutiorem,* (§. 203. sch.) ea verissima quidem est, nisi ex rationum superpendio deponatur dubium, & iudicium minus tutum probabilius esse cognoscatur. Itaque si in superiori specie legatum libertatis deletum in testamento reperiat, etsi certum omnino atque evidens non sit, testatorem mutasse voluntatem, tutiusque foret, edito mare, ancillam liberare, jure tamen ea poterit recineri, quoniam ademptam esse legatum est verisimilius. Scilicet utrumque, manumittere ancillam, vel non manumittere, tunc tutum bonumque esse potest: aut eam liberam esse iussam & non esse, seu utrumque simul esse verum nullo modo potest. Sed etiam quod generatim tutius est, sit speciatim minus tutum, veluti *viduas non numerare juniores.* I. ad Timoth. V. 14.

§. CCX.

Postremum est, ut quæ dormiens sit conscientia, quæ *expergefacta*, videamus. Scilicet, ut in somno nullus est ratiociniis locus, ita conscientia eorum dormire dicitur, qui, quum inserviant affectibus, & toti a sensibus pendeant, ac imaginatione, curas & cogitationes in actionum honestatem, aut turpitudinem haud desigunt. Quoniam vero mala cum factis necessario copulata peccantem plerumque pungunt, mordentque: inde fit, ut conscientia solet sæpius evigilare, donec longa peccandi consuetudine occalescat, & instar carnis cauterio ustæ sensus omnis stupore opprimatur.

Quæ dormiens dicitur conscientia, quæ expergefacta.

Coq-

Conscientiæ dormientis meminit APOSTOLUS I. ad Cor. XI. 30. *Ideo*, inquit, *inier vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi*, tum I. Thessal. V. 6. *igitur non dormiamus; sicut & ceteri, sed evigilemus & sobrii simus*: & hinc colligitur, quo sensu homo, et si de moralitate suæ actionis judicandi habeat facultatem, tamen dici possit nullius conscientiæ. Insigne evigilantis conscientiæ exemplum in Davide reperitur, quando is a Propheta Natan scelerum admonitus clamavit: *Peccavi domino*. II. Reg. XII. 13. Denique obdurata est, & ut ait D. PAULUS I. Tim. IV. 2. *cauteriata* impiorum conscientia, qui quum in profundum venerint, contemnent: *Obscuratum enim est cor insipiens eorum*, Rom. I. 21. veluti Pharaonis. *Exod. VII. 13*. Atque hæc de conscientia pro scopo nostro hic tradidisse sufficiat: reliqua, & potissimum quomodo eadem custodiri, excitari, sanarique debeat, ad alias pertinent disciplinas.

CAPUT VI.
DE
JURIS NATURALIS PARTIBUS
ATQUE USU.

- CCXI. *Jurisprudentia definitur.*
 CCXII. *Ejus a Jurisperitia, & Jurisscientia discrimen.*
 CCXIII. *Dividitur.*
 CCXIV. *Quæ sit naturalis.*
 CCXV. *Hujus latitudo.*
 CCXVI. *Perperam a quibusdam restringitur.*
 CCXVII. *Societatis notio.*
 CCXVIII. *Jus naturæ vel Etbicum est.*
 CCXIX. *Vel Oeconomicum.*
 CCXX. *Vel Politicum.*
 CCXXI. *An & privatum universale?*
 CCXXII. *An Ecclesiasticum universale statuendum sit?*
 CCXXIII. *Quid veniat nomine Juris gentium naturalis?*
 CCXXIV. *Differt Jus naturæ a Theologia naturali.*
 CCXXV. *A Prudentia Etbica.*
 CCXXVI. *Oeconomica.*
 CCXXVII. *Et Politica.*
 CCXXVIII. *A Jure divino positivo universali.*
 CCXXIX. *Quod tribus discerni sollet notis.*
 CCXXX. *Quamquam hoc nec ab Adamo, nec a Noacho.*
- CCXXXI. *Sed primum a Christo repetendum est.*
 CCXXXII. *Sine ulla tamen derogatione Juris naturalis,*
 CCXXXIII. *Cujus semper eximius est usus;*
 CCXXXIV. *Præsertim in negotiis summorum imperantium.*
 CCXXXV. *Ac Populorum.*
 CCXXXVI. *Et si propria sibi considerint jura.*
 CCXXXVII. *Dein in Theologia dogmatica.*
 CCXXXVIII. *Ac morali.*
 CCXXXIX. *Qua valeat collectio e legibus sacrarum Litterarum ad Jus N.?*
 CCXL. *Quæ a permissionibus?*
 CCXLI. *Jus N. est Juris civilis fax.*
 CCXLII. *Tum Juris criminalis.*
 CCXLIII. *Atque Ecclesiastici.*
 CCXLIV. *Ad illud exigendæ sunt aliæ leges, & mores populorum.*
 CCXLV. *Ceteraque omnia constituenda jura.*
 CCXLVI. *Quæ methodus conveniat J. N. disciplina.*
- A a
- CCXI.

§. CCXI.

Jurispru-
dentia de-
finitur.

Postquam imputationis & conscientiae doctrinam satis prosecuti sumus, proximum est, ut de variis, quibus jus naturae constat partibus, deque ejusdem praestabilitate atque usu videamus. Nova hic nimirum se offert *juris* significatio, quae cum obligationum & legum complexum, seu *systema* (§. 60. Sch.) tum ipsam aequi bonique artem designat. Atque haec ars est, quae quatenus scientia cernitur, & actione, vocatur *Jurisprudentia*, nec inconcinne definitur: *Habitus, obligationes, leges, & jura demonstrandi*, iisque *accommodandi species obvenientes*; quorum alterum ad *theoriam*, alterum ad *praxim* pertinet. (§. 199.)

Leges cognoscendae sunt, ut possint custodiri, (§. 80.) in legum custodia consistit justitia (§. 165.); haec porro finis est jurisprudentiae proprius. (§. 57.) Et quia scientiae ac artes a materia, quam tractant, & in qua versantur, accipiunt nomen, ideo, etsi justitia a jure grammatice derivetur, (§. 84.) tamen *ULPIANUS*, postquam observasset juri operam daturum prius nosse oportere, unde nomen Juris descendat, *Est autem*, inquit, *a justitia appellatum*; nam, ut *eleganter Celsus* definit, *jus est ars boni & aequi* L. 1. pr. D. de J. & J. Quemadmodum vero actio interna libera intelligitur sine externa (§. 36. & 46.), ita Juris scientia pollere quis potest, etsi nondum teneat jurisprudentiam, quae e contrario solidam legum cognitionem semper praestruit. Sane prudentia omnis *facultas est bene sapienterque excogitata recte exequendi*; igitur etiam jurisprudentia est, quae in applicandis actionibus tam praeteritis quam futuris ad legum normam, juriisque disceptandis occupatur. Ex quo apparet terminis nimis angustis artem nostram ab illis circumscribi, qui cum *KOHLER-*

ro *Exerc. J. N. §. 395.* eam habitum imputandi definiunt, siquidem jurisprudentia generatim non modo ad imputandum, seu ad *judicandum* de merito actionis jam patratae, sed etiam, ut observat CICERO de *Orat. I. 48.* & *pro Muran. IX.* ad *respondendum, agendum, cavendum, & scribendum*, imo etiam ab *leges novas ferendas* pertinet. Unde vel *judicialis*, vel *consultatoria*, vel *eurematica*, vel *formularia*, vel *legislatoria* nuncupatur. Ceterum non *leges ad facta*, sed *species obvenientes ad leges esse applicandas* diximus: *Nec enim*, ut monet LIVIUS, *sibi quisque leges aptas facere, sed suos potius mores ad eas accomodare debet* L. III. C. 20,

§. CCXII.

Itaque illa legum & obligationum notitia, quæ ab experientia tantum usuque hauritur, etsi factis singularibus disceptandis sufficiat (§. 112. 121.) attamen jurisperitia dicitur non jurisprudentia; hæc enim sine habitu demonstrandi intelligi non potest. (§. 211.) Eam autem esse constat demonstrationis naturam, ut certis & indubitatis nitatur principiis, dein conclusiones legitimo ducantur nexu, denique principiorum, ac conclusionum inter se cohærentia distincte perspiciatur. Atque ita manifestum est, quodnam inter Jurisperitos, Juriscentes & Jurisprudentes sit discrimen.

Ejus a Jurisperitia, & Juriscentia discrimen.

Scilicet jurisperitus judicio nititur a sensibus orto, seu, ut ajunt, intuitivo; magis quam eo, quod ratiocinando colligitur, vulgo discursivo; atque eatenus Jcti romani non homines modo, sed *cetera quoque animalia naturalis juris peritia censevi* docuerunt, L. 1. §. 3. de *J. & J.* Ast juris sciens is est tantum, qui legum videre, & explicare rationem potest, CICERO *Off. I. 5.* quique, ut hoc ntar, non modo finibus rerum convenienter vivendum, vitamque conservandam *clare* cognoscit, sed etiam cur finibus hisce sui ipsius officio repugnet, *distincte* perscrutatur. (§. 112. Sch.) Cui porro nota sunt principia, ex quibus ducatur quæque pars Juris, ut non difficile sit quæcunque nova causa, consultatiove acciderit, ejus tenere jus. Fieri enim non potest, ut omnia sciamus facta singularia, aut ut legum codicem omnes continentem species describamus. Quapropter apposite monuerat CICERO, *ignorationem docendi prodere, qui, quod positum est in una cognitione, id in infinita dispartimuntur.* de *LL. II. 19.* Denique is primum Jurisprudentis seu Jurisconsulti nomen meretur, qui ad leges & jura probe perspecta incidentes causas studet applicare. Quod si quis verba legum tenet, sed non vim & potestatem, L. 17. D. de

A a s.

Le.

Legib. *Legulejus* est, CICERO, *Orat.* I. § 5.; Si vero dolose abutitur Jurisscientiæ, *Rabula* vocatur. Idem *Orat.* XV. *Scientia enim, quæ est remota a Justitia, Calliditas potius, quam sapientia est appellanda.* Idem I. *Off.* 19.

§. CCXIII.

Dividitur. Sed ex variis legum complexibus totidem jurisprudentiæ genera delapsa sunt. Quum enim obligationes & leges omnes primum in divinas & humanas, iterum divinæ in naturales & positivas, tertium humanæ in multas adhuc formas dispescantur, (§. 89.) etiam Jurisprudentia alia divina est, alia humana. Porro divina in naturalem, & positivam, humana vero in tot novas abit partes, quot diversæ legum humanarum complexiones existunt. Ex quo satis explicari potest, cur veteres Jurisprudentiam in univrsum descripserint; *Divinarum & humanarum rerum notitiam, justii atque injusti scientiam* L. 10. §. 2. *D. de F. & F.*

Nec erat, cur hæc definitio ad ostentationem & pompam magis, quam ad usum facta esse videretur ANT. MURATORIO de *Nævis Jurisp.* C. 1. Siquidem etiam alii antiquiores sapientes Philosophiam *divinarum & humanarum rerum scientiam* vocarunt. CICERO *Off.* I. 44. & II. 2. Jurisprudentiam vero ex *intimâ Philosophia esse hauriendam* verissime cogitabant. IDEM de *LL.* I. 5. Satis autem ab aliis disciplinis internoscitur jurisprudentia per posteriora verba: *Justi atque injusti*, hoc est, æqui & boni, dein iniqui & mali, *scientia*. Sumi enim justum hic latius inde patet, quod jurisconsulti *justitiam colere, boni & æqui notitiam profiteri, æquum ab iniquo separare, licitum ab illicito discernere, & veram Philosophiam non simulatam affectare* dicerentur. L. 1. §. 1. *D. de F. & F.* & porro inter juris præcepta non modo alterum non ledere, & suum cuique tribuere, sed etiam *honeste vivere* recenserent. L. 10. §. 1. *D. de J. & J.* Etsi autem humanæ leges sæpe absolutam & apodicticam non habeant certitudinem, satis tamen fuerit, eas certitudine niti hypothetica, seu morali, ut etiam de illis scientia ampliore significatione enuntiari possit, cf. GUNER ad *Daries.* §. 30.

§. CCXIV.

§. CCXIV.

Ex his autem elucet jurisprudentiam naturalem in toto suo ^{Quæ sit} ambitu acceptam, esse *habitum, obligationes, leges, & jura naturalia* naturalis. ^{naturalis.} *demonstrandi, iisque applicandi obvenientes species; adeoque in omnibus versari officiis, quæ Deo, sibi, ac aliis deberi solius rationis usu intelligi potest. (§. 162.)* Quamquam enim nonnulli tam arctos fines constituent nostræ disciplinæ, ut nihil juri naturæ adversari putent, quod non ad alterius hominis tendat injuriam, hi tamen mihi a veterum ratione discedere, atque, sine ulla sufficiente causa suspectum hocce studium invisumque facere videntur.

ICTOS Romanos non Justi modo sed etiam boni & æqui notitiam fuisse professos, atque inter juris præcepta illud inprimis quod ad omnem vitæ honestatem pertinet, retulisse, paulo ante vidimus. (§. 213. Sch.) Hi ipsi porro ex *Fure, quod omnibus hominibus commune est, quodque naturalis ratio inter omnes homines constituit.* L. 9. D. de J. & J. officia erga Deum exemplum posuerunt. L. 2. D. eod. Quomodo igitur, qui hodie Jus naturale tradunt, ab hacce officiorum parte abstrahere queant, minime intelligo. Horum enim est, ut CICERONIS utar verbis, *Veri Juris Germanaque Justitiæ solidam & expressam effigiem tenere, & non umbra & imaginibus uti.* Off. III. 17. Noverat is autem *Justitiæ adversus Deum esse pietatem* N. D. I. 2. Fin. IV. 3., & ideo ad Jus naturæ non modo vindicationem sed etiam Dei cultum & gratiam revocavit. Invent. II. 22. & 52. Equidem hominum sancita tantum in actionibus externis versantur, (§. 197. Sch.) ast ut præclare animadvertit idem CICERO *aliter leges (nimirum humanæ) aliter Philosophi tollunt astutias, leges quatenus manu tenere possunt, Philosophi quatenus ratione & intelligentia,* Off. III. 17. Igitur leges internæ ab absoluto Juris naturalis systemate nequeunt separari. Quemadmodum jam pridem vir summus G. G. LEIBNITIVS observavit: *Sed, inquit, quomodo in internis quoque jus & obligationem peccataque in Deum & rectas actiones naturæ constitui nemo negare possit, ubi quæso tractabuntur hæc naturalis utique Juris, Justitiæque capita, nisi in scientia Juris naturalis? Nisi quis aliam quandam universalem Jurisprudentiam fingat, quæ Jus naturale respectu non hominis tantum, sed & Dei comprehendat; quod inane fore, & superfluum nemo non videt.* Epist. Cenl. ad Puf. §. XI.

A a 3

§. CCXV.

§. CCXV.

Hujus latitudo. **E**cquis enim non iis succenseat, qui pium, honestum, atque æquum omne a jure naturali dicuntur excludere? Nam, quod ajunt, ista quidem se agnoscere officia, sed illorum tractationem ad alias spectare disciplinas, an non intelligunt, se plane abhorrere a loquendi usu, & ita hoc nostrum studium nobilissima sua parte mutilari?

Avaritiam, superbiam, otium, ebrietatem, & vagas libidines ab aliis quidem morum regulis abhorrere, Jure tamen naturæ permitti tradidit J. J. SCHMAUS. *Syst. J. N. C. I.* §. 12. & C. II. §. 10. sed eo insolentius, quod vel ipse HOBBSIUS legum naturalium disciplinam etiam ad forum internum spectare agnovit *de Civ.* III. 27. & IV. 26. ac plerasque virtutes modo recensitis vitiis contrarias suo Jurisprudentiæ naturalis systemate complecti voluit *Cap. III.* §. 9. 10. 13. 25. & 31. Et sane latius patet quævis Juris significatio (§. 84.) quam ut tam angustis terminis Jus naturale, quod divinum est, (§. 89.) coarctandum sit. Sed nec ullum Jus, seu facultatem moralem ad ea, quæ contra bonos mores fiunt, proprie competere posse supra demonstravimus. (§. 85.)

§. CCXVI.

Perperam a quibusdam refringitur. **E**st profecto verus Dei cultus omnium officiorum fundamentum, (§. 59.) de quo qui in Jurisprudentiâ naturali agere prætermittunt, nec doctrinam de legum confictu penitus tradere, (§. 88.) nec quam vim habeat invocatio summi numinis ad firmandam sermonis veritatem exponere, nec denique ipsam legem de non lædendis aliis sufficienti sanctione munire possunt. Officia erga nosmet ipsos quod attinet, illa sic comparata sunt, ut re ipsa ab officiis erga alios homines non discrepent, immo vero hæc ab illis maximam accipiant lucem. (§. 115. Sch.) Tandem officia imperfecta ideo saltem hic pernoscenda sunt, ut inde etiam officia perfecta eo facilius discernantur.

Urgent quidem adversarii, (α) arbitrariam esse disciplinarum divisionem, igitur in Jurisprudencia naturali, vel leges omnes, vel tantum perfectas seu cogentes explanari posse. BARBEYRAC. *is not. ad epist. censor. Leibnitii* §. XI. (β) Posteriores methodum ipsi Hug. Grotio artis nostræ conditori in tribus libris, quos de *Jure Belli & Pacis* inscripsit, magis placuisse. (γ) Atque hanc servari oportere, ne secus Jus naturale cum aliis moralibus disciplinis perperam confundatur. GUNER. ad *Daries l. J. U. praecogn.* §. 35. Enim vero (α) etsi in cujusvis doctoris arbitrio positum sit, an, & quamnam velit Jurisprudenciæ naturalis partem adornare, id tamen a ratione alienum est, ut integram profiten-tes scientiam, præcipua tamen capita, & fundamenta, ab eadem distrahant, divellantque. (§. 197.) Quomodo autem officia erga Deum dissimulare licebit? quum *Pietate adversus Deos sublata, fides etiam, & societas humani generis, & una excellentissima virtus Justitia tollatur.* CICERO N. D. I. 2. Grotium quod attinet, (β) is non tam Jura hominum, quam populorum in artis formam redigere voluit, de *Jur. B. & P. prol.* §. 1. & §. 32. Jus autem naturæ non ea tantum respicere, quæ dictat Justitia expletrix, sed aliarum quoque virtutum actus continere sæpius declaravit. *Proleg.* §. 9. & §. 41. & L. II. c. 1. §. 9. n. 1. hoc nomine a COEJO l. l. c. c. inepte notatus. Denique (γ) cur ex hac methodo nulla prorsus metuenda sit disciplinarum confusio, patebit ex iis, quæ tradentur paullo post. Illud modo observasse sufficiat, Putendorfium, Kœlerum, Heineccium, Wolfium, Dariesium, aliosque plures de officiis, quæ Deo, sibi, atque aliis tam perfecte, quam imperfecte debentur, egisse in Jurisprudencia naturali, ac nihilominus horum aliquos ceteras quoque disciplinas morales omnes separatim adornasse.

§. CCXVII.

Status, vi cujus plures ad communum quemdam finem unitis viri Societatis bus obtinendum tendere obligantur, *societas* generatim dicitur. notio. Hæc vel *absoluta* est, si ex sola hominum natura ad finem ultimum, id est, divinæ gloriæ illustrationem conjunctorum (§. 59.) pendeat, vel *hypothetica*, si ab accedente quodam consociationis factio simul consequatur. (§. 136.) Illa etiam *universalis* est, hæc vero tantum *particularis*. (§. cit.)

Ru,

Rusticus & boves arationem, dein venator & canes feræ capturan pro scopo habent, quia tamen bruta nec finis (§. 57.) nec obligati-
onis moralis (§. 71.) sunt capacia, ideo societas de illis enuntiar
nullo modo potest. Universalem hominum societatem quod attinet,
eam non modo gentiles Philosophi, CICERO Off. I. 4. ac Jcti L.
3. D. de J. & J sed etiam christiani doctores agnoverunt, LAC-
TANTIUS *Inst.* VI. c. 10. Attamen COCCÉJUS *Diff. proem. I. ad Grt.*
nefarium putat hoc esse Stoicorum figmentum, qui quoniam naturæ
Auctorem confundebant cum hoc universo, etiam animas humanas
particulam esse divinitatis sibi persuaserunt. Quasi vero omnis
rejicienda sit veritas, quam alii ex spuris tantum principiis cõ-
legerunt! Impiam Stoæ opinionem & nos supra (§. 8. & §. 56.) nu-
lamus; nunquam tamen nobis venit in mentem, ut ideo in dubiam
vocaremushominum consortionem, quæ ex connata singulorum ob-
ligatione se invicem perficiendi, atque adeo finem ultimum unitis vi-
ribus assequendi luculenter demonstratur. Præclare in rem nostra
LIVIVS: *Nobis, inquit, cum Faliscis, quæ pacto fit humano, societas
non est, quam ingeneravit natura, utriusque est, eritque.* Lib. V. c. 27.

§. CCXVIII.

Jus naturæ vel Ethicum est. **O**bligaciones & leges, quæ ad hominem solitarium, aut in socie-
tate absoluta confid. ratum respiciunt, traduntur in jurispru-
dentia mere naturali, ac sociali generatim, seu in jure naturæ *Ethico*,
quæ vero ad societatem spectant hypotheticam, eæ in Jurispruden-
tia naturali *sociali* strictius accepta pertractantur. Itaque pars prior
officia hominis vel simpliciter, vel cum aliqua adjunctione præter-
quam sociali, pars autem posterior officia socii in arctiore signifi-
catione, scilicet hypothetica, complectitur.

Ad statum socialem absolutum respexit cum CICERONE Off. III. (17.
H. GROTIUS, quando ex convenientia, vel disconvenientia cum
natura rationali ac sociali aliquid esse juris naturalis probari solere
scripsit de J. B. & P. I. I. §. 12. Ad statum socialem hypotheticum
vero spectant, quæ ab OVIDIO memorantur *socialia fœdera Metam.*
XIV. v. 380. *socialia Jura.* Amor. III. el. XI. v. 45. & *lex socialis CI-*
CERONIS divin. in Ver. c. 5. Sed dantur quoque Jura hypothetica,
quæ non sunt socialia in arctiore significatione; si nimirum ex tali
facto, quo nulla instituitur societas, nascantur. Atque hæc ex Ju-
risprudentiam mere naturalem adhuc pertinent. cf. GRIENERUS *Pr.*
Jurispr. nat. proleg. C. V. §. 4. & CANZIUS *disc. mor. tom. I. §. 163.*
Dicitur autem ista nostræ disciplinæ pars *Jus naturale Ethicum*, quod
etiam ARISTOTELES in *libris X. ethicorum ad Nicomachum*, & in duo-
bus

bus libris *magnorum moralium* præcipua hominibus officia pertractasse videatur.

§. CCXIX.

Quamquam vero fines, quorum gratia homines conjunguntur, *Vel Oeconomicæ* esse possunt, eæ tamen quam maxime innotescunt, quæ vel in sobole procreanda, vel educanda, vel in operis pro rebus præstandis, vel in binis saltem ex hisce finibus obtinendis, vel denique in mutua defensione sine communi imperio efficienda occupantur. Unde & societas I. *Connubialis*, II. *Parentalis*, III. *Famularis*, seu herilis, IV. *Domestica*, & V. *Anarchica* sunt ortæ; quarum omnium obligationes, jura & leges jurisprudentia naturalis socialis, eademque *Oeconomica universalis* explanat.

Quoniam singulas societatum formas perlustrare non immensum modo foret, sed etiam supervacaneum, earum enim leges ex principiis generalibus suo loco stabiliendis facile erui possunt, ideo Juris naturæ consultis satis visum est, eas enucleare hominum conjunctiones, a quibus ceteræ omnes ducunt exordium, & in quas pleræque exeunt. *Prima vero societas*, ut ait CICERO, *in ipso est conjugio, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia... Id autem est principium urbis & quasi seminarium reipublicæ.* Off. I. 17. Exactas autem harum societatum definitiones infra dabimus, ut inde, & quæ in tribus primis, seu minoribus societatibus obtinent *Jura connubialia* OVIDIUS *Heroid. Epist. VI, 41. Jus patrium* seu parentale CICERO *Phil. II. 18. Jura famularia* OVID. *Metam. XV. 597.* & reliqua, ac majorum societatum propria naturalia jura magis determinari possint. Vocant autem horum jurum scientiam, Jurisprudentiam *economicam*, CANZIUS *disc. mor. Tom. I. §. 891.* DARIUS I. *J. Un. præc. §. 36. sq.* siquidem ARISTOTELES, & innumeri ejus interpretes officia ad istos status sociales pertinentia in binis *economicorum* libris prosecuti sunt.

§. CCXX.

Exante recensitis societatibus potissimum major illa tandem coaluit, *Vel Politicæ* quæ vocatur CIVITAS, atque definitur: *Cæsus hominum sui jurisdictionum, sub eodem summo imperio communis securitatis causa colligatus.* Quemadmodum

B b

modum vero, hoc posito facto, nova quasi materies subjecta est obligationibus & legibus naturalibus hypotheticis, ad quas nimirum Cives, seu ii, qui in societatem civilem convenerunt, actiones suas componant; ita illarum legum complexus jurisprudentiam naturalem *Politica*, seu *jus civitatis universale* constituit; quod a jure civitatis particulari, & cujusvis populi proprio probe distinguendum est.

Definitioni, quam dedimus civitatis, latius stabiendæ jam non immorabimur, id suo loco præstituri. Illud vero interea juvat observasse, anarchiam quidem cum civitate in eo convenire, quod utraque ad mutuam efficiendam securitatem dirigatur, eatenus tamen has societates plurimum inter se differre, quia in civitate, secus ac in anarchia, commune quoddam imperium reperitur. Quod discrimen etiam facile concedant omnes, GROTIUS *de J. B. & P. I.* III. 7. illud tamen non satis expressum fuisse videtur ab iis, qui cum CICERONE *de Repub.* III. *Civitatem multitudinem Juris consensu, & utilitatis communi sociatam* appellarunt. GROTIUS I. I. 14. WOLFIUS J. N. T. VIII. §. 4. Ceterum scientia legum, quæ ex notione civitatis ducuntur, Jurisprudentia naturalis *politica* vocatur, quia ARISTOTELES octo libros, in quibus de hujusmodi egit officiis, *Politicos* inscripsit. Dicitur etiam *Jus universale*, omnes enim populi eodem uti tenentur, quamvis jura etiam sibi constituant singularia, & cujusvis propria, *sive positra. L. 9. D. de J. & J.* Atque ex his apparet, quare jam majores nostri exemplo Aristotelis totam moralem doctrinam in tres partes distribuerint. *Ethica* nimirum *seu monastica*, ut observant CONIMBRICENSES, *mores hominis in se absolute considerati componit, æconomica, seu familiaris, domesticam disciplinam tradit, politica seu civilis optimam rempublicam insituit, atque hominem dirigit, ut ea, quæ ad regni totius statum, & universale bonum spectant, probe exequatur. Præf. disp. in Eth. Arist. ad Nicom.*

§. CCXXI.

An & privatum universale? **A**tque his quidem partibus absolvi jurisprudentia naturalis socialis potest. Sunt tamen nonnulli, qui jus naturale civitatis in *publicum & privatum* dispescunt; publicum vocant, quod officia imperantium & subditorum, privatum, quod officia subditorum inter se declarat. Quæ divisio etiam non omni careat fundamento; tamen naturalia harum legum principia in systemate Juris civitatis, ita inter se cohærent, ut duplicem eorum instituere tractationem minime necessaria-

cessarium videatur. Sane & qui in domestica vivunt societate, neque si cum imperante, neque si secum invicem agant, mutuis & naturalibus carere officiis possunt; ast ideo nemini adhuc venit in mentem, ut duas eatenus legum naturalium & economicarum disciplinas construeret.

Civitas etiam *Populi* appellatione continetur. CICERO de Rep. I. Et ideo Jus civitatis *Jus publicum* generatim, seu *populicum*, dicitur GRUTER *Inscr. p. 150. n. 6.* speciatim vero Jus publicum ad statum totius sociatæ multitudinis, privatum autem, seu *Civile* strictius, ad statum seu officia singulorum spectat. §. 4. *Inst. de J. & J.* Sed non eadem omnium est sententia de Juris privati universalis disciplina. Primus fere omnium eandem separatim pertractavit M. H. GRIBNERUS, nihil tamen aliud eo nomine intelligi voluit, quam *principia ex quibus cognoscatur, quousque legislativa potestas imperantis civilis pateat, & qua ratione leges condi possint, aut debeant. Pr. Jur. nat. L. IV. C. 2, §. 2.* quo sensu quidem existere Jus privatum universale nemo inficias iverit. Ast ipsa hæc pertractatio pars est Juris publici universalis, utpote in quo Jura & obligationes imperantis civilis sunt tradenda. Quamobrem etiam CHR. WOLFIUS *Theoriam legum civilium* in capite V. Juris publici universalis exposuit. ISR. CANZIUS in *discipl. mor. §. 1691.* deINDARJESTUS in *Inst. Jurisp. un. §. 795. sqq.* integrum quidem legum privatarum universalium systema concinnarunt; ast si illæ leges inspiciantur penitus, nisi ad Jus mere naturale, vel sociale economicum, vel publicum universale pertinent, erunt tantum positivæ; quippe, quæ quodammodo a libero imperantis arbitrio suum accipiunt robur. Ejus enim est ex pluribus ad mutuam securitatem æque idoneis remediis, illud quod maxime placet, eligere, ac determinare. Neque ulla alia ex sola civium subjectorum natura fuit obligatio, quam ut de illo fine conjunctim obtinendo laborent, & porro legibus civilibus, primum determinandis, adeoque positivis, actiones suas ætemperent. Hac vero obligatione sublata, uti, fatente ipso DARIUSIO l. c. §. 660. Cor. II, & §. 661. non cogitatur civilis societas, ita nec ullæ aliæ distinctæ & determinatæ leges civiles privatæ universales sunt residuæ. cf. ACHENWALL, J. N. Part. II. §. 208.

§. CCXXII.

Fuere etiam qui ex nuda ECCLESIAE, seu *societatis ad Deum eodem modo colendum initiæ*, notionè, obligationes & leges naturales Ecclesiasticas deducere, & ita jurisprudentiam socialem nova parte augere An Ecclesiasticum universale statueretur?

B b 2

voluerunt. Quum tamen quilibet homo naturaliter, & ante omnem introductam societatem cultum Dei pro viribus promovere teneatur (§. 115.), atque eatenus horum officiorum expositio ad jus mere naturale pertineat; facile patet, ut nisi plures enumerentur cœtus ecclesiastici proprietates, & ita magis ejus determinetur scopus, ex generali illa ecclesiæ idea, nullæ prorsus novæ ac definitæ obligationes ecclesiasticæ intelligi possint. Quod si prior quædam exercendæ pietatis norma, libero aut summi numinis, aut hominum arbitrio statuta, animo concipiatur, ea vero non erit naturalis, sed solum positiva.

Ecclesia græcis vocabatur *concio*, in qua decreta sanciebant, teste SUIDA VOC. *Εκκλησια*, sed in sacris literis ea voce cœtus hominum eundem cultum deo tribuentium denotatur. Numer. XIX. 20. XX. 4. & I. Reg. XVII. 47. Atque hoc sensu Jurisprudentiæ Ecclesiasticæ universalis elementa conscripsere G. G. KEBEL *Rostoch.* 1728, tum CANZIUS in *disc. mor. discipl.* IV. & V. dein DARIËSIUS in *Inst. Jur. un.* Sect. VII. aliisque. Enimvero præterquam quod horum aliqui non tam Ecclesiæ generatim, quam Ecclesiæ christianæ definitionem ex principis propriæ sectæ efformatam spectarunt CANZIUS l. c. §. 2363. nec ceteri, qui latissimam Ecclesiæ notionem sunt amplexi, re ipsa alias, quam quæ ex Jure mere naturali jam cognitæ erant, conclusiones inde rite haurire poterunt. Utilius itaque nobis visum est, primo elicere naturalis pietatis leges, dein ad easdem varios status sociales accommodare. Quemadmodum non modo Jcti romani, L. 1. §. 2. D. de J. & J. sed etiam GRATIANUS in suo decreto *distinct. I. Can. XI. Jus publicum in sacris & sacerdotibus* quoque consistere tradiderunt. Sumas vero societatem Ecclesiasticam, quæ ab omni alia confociatione sit remota, & illius officia partim ex natura divini cultus, & societatis generatim consideratæ, partim ex scopo datæ Ecclesiæ magis definito, ceterisque notis ejusdem propriis colligere licebit.

§. CCXXIII.

Quid veniat no mi- ne Juris gentiu m natura list? **J**us mere naturale ad omnes homines, quos nulla specialis tenet communitio, pertinere supra vidimus (§. 218.); quum vero hi ipsi homines vel ut singuli, vel ut sociata quædam multitudo considerari possint, etiam Jurisprudentia mere naturalis, leges atque obligationes cum singulorum hominum, tum quoque diversarum societatum in statu sociali universali inter se viventium exponit. Præter omnes

omnes autem laudatas societates præcipuæ ac maximæ sunt civitates, quæ etiam GENTES vocantur, & ideo illa jurisprudentiæ naturalis pars, quæ in explicandis mutuis civitatum officiis versatur, *Juris gentium* nomine jam pridem innotuit. Quo cognito sane, quibus reliquæ minores societates, nullius alterius imperio subiectæ, juribus invicem utantur, definire fuerit facillimum.

Varias, quæ *Gentis* vocabulo tribuuntur, significationes suo loco evolvemus. Illam vocem modo cum SERVIO ad *Virgil. Georg. III. 133.* accipimus pro *sciorum multitudine*, quæ nimirum nullius alterius hominis imperio subiecta sit, & potissimum qua civitas contineatur, quales erant apud VIRGILIUM.

Ausonii Troja Gens missa Coloni. Georg. II. 385.

Inde est, quod Jus inter plures obtinens populos nuncupetur *Jus gentium*, LIVIUS XXI. 10. CORN. NEPOS *Them. c. VII. n. 4.* Aut etiam *Jus civitatum scilicet externum*, ut a Jure civitatum interno, seu publico universali distinguatur. HOBBS *de Civ. XIV. 4.* KOEHLER *Sp. VII. §. 1568.* Non autem hic loquimur de Jure quodam gentium arbitrario, sive positivo, sed de eo Jure, quod ex natura & notione gentis usu tantum rationis intelligitur, & quod porro a partibus Juris naturalis nequit separari. An vero Jus naturale gentium, & Jus naturale hominum, subiecto tantum, in quo versantur, differant inter se, vel etiam regulis, esse inanem fere verborum disceptationem alibi patebit. Quicumque tamen præferatur loquendi modus, id extra omnem dubitationem positum est, Jus gentium minus accurate a quibusdam cum Jure sociali commisceri; HEINEC. J. N. I. §. 31. Quum enim gentes sine ulla mutua speciali conjunctione possint cogitari, illæ nec ex Jure civitatis interno, seu publico universali, nec ex civili privato, sed tantum ex Jure mere naturali judicandæ sunt. (§ 218.) Ceterum jam ratio reddi potest, cur nostræ disciplinæ titulus vel *Jurisprudentia universalis*, vel *Juris naturæ & gentium*: vel de *Officio hominis & civis* fuerit adhibitus,

§. CCXXIV.

Ne autem, qui latiore jurisprudentiæ naturalis ambitum complexi sumus, illam cum Theologia naturali, ethica, œconomica, aut politica confundisse videamur, operæ pretium est, ut quodnam inter hasce disciplinas sit discrimen, ostendamus. Ac primo quidem ex Theologia naturali doctrina de Dei existentia, & proprietatibus hauritur; ast obligationes & leges naturales, quas cog-

Differt
Jus natu-
ræ a The-
ologia na-
turali.

tio contemplatioque auctoris naturæ suggerit, partem jurisprudentiæ naturalis constituunt. Quod si malunt nonnulli etiam de officiis adversus Deum agere in Theologia naturali, eandem nobis non recusent libertatem, ut nos illa ad jus naturæ referamus. Utimur alioquin veterum exemplo, quod non pauci recentiores sunt secuti (§. 7. Sch. & §. 215.)

Igitur Theologia naturalis, quoniam æternam, necessariam, atque infinitam naturam esse demonstrat, scientia contemplativa est; contra illa jûris naturalis pars, quæ officia adversus Deum solo rationis usu cognita exponit, scientia est activa. Ita & in Psychologia animæ, in Physica corporis naturam contemplamur, at ideo officia vel erga animam, vel erga corpus observanda, nemo inferuit illis disciplinis: Ecquis autem naturalem Theologiam solidius, aut copiosius prosecutus est quam Chr. Wolfius? attemen & ille doctrinam officiorum erga Deum ad Jurisprudentiam naturalem reservavit. Cui methodo & nos inhærebimus eo lubentius, quod verissimum esse semper duximus illud Chryssippi apud PLUTARCHUM *de Stoic. Rep.* p. 1035. *Non potest, inquit, inveniri principium aliud, aut origo Justitiæ, quam ab Jove & communi natura, Inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque differendum est.*

§. CCXXV.

A Prudentia Ethica. Ethicam quod attinet, ea quidem in universum integram momentum doctrinam complectitur, adeoque & Jus naturale; minus late tamen in illam doctrinæ moralis partem, quæ hominis in statu mere naturali consideranti propria est, accipi consuevit (§. 216. Sch.). Sed factio juris naturæ & reliquarum Philosophiæ partium divortio, *Ethica* appellatione illa nobis venit scientia, quæ in modos, præsidia, & quasi artes inquirat, quibus ad ea faciendâ, quæ lege naturali præcepta sunt, vel omitenda, quæ eadem sunt prohibita, facilius pervenitur. Et ita quid inter jurisprudentiam naturalem & ethicam intersit, perspicue intelligi potest.

Illâ Philosophiæ pars, quæ pertinet ad mores, quos græci *ἠθικὴ* vocant, ab his *Ethica*, a latinis vero *Philosophia de moribus*, dein *generalis* appellata est, *сѣвѣо de Fato I.* quo sensu hæc disciplina le-

leges quoque naturales sive mere tales, sive sociales continuit. Postquam vero ethica ab œconomica, & politica discerni cœpit, prima actiones hominum in statu naturali, altera in societatibus minoribus & familiarum, tertia in civitatibus dirigendas sibi vindicarunt (§. 219. Sch. & §. 220.). Quamprimum autem Jus naturale etiam a tribus illis disciplinis discretum est, exin vero acriter semper disputatum est inter doctos, quænam partes Ethicæ arctius adhuc contractæ essent assignandæ. Qui Jurisprudentiæ naturalis limites tam arcte definiunt, ut solas leges perfectas atque externas ad illam spectare arbitrentur, ii cetera hominum officia Philosophiæ morali, seu Ethicæ attribuunt. GUNER ad *Daries prol.* §. 34. Quoniam vero Juris naturalis prudentiam patere latius, & officia erga Deum, seipsos, atque alios complecti supra docuimus (§. 215.) facile iis assentiti sumus, qui cum WOLFIO *diss. prat. Log.* §. 68. dein ERNESTIO *Init. doct. sol. Part. III.* p. 505. & BAUMEISTERO *Elem. Ph. rec. Phil. pract.* §. 125. sqq. in Jure naturæ obligationes & leges, in Ethica vero legibus alacrius parendi remedia tradiderunt. Quæ duo jam sejunxit HORATIUS scribens: *Quid leges sine moribus vana proficiunt.* *carm. lib. III. XXIV. 35.* Neque objicias cum GUNERO *l. c.* has ipsas mores effingendi regulas ratione sola cognitæ, ad Jus naturæ, si latissime sumi velit, esse revocandas. Enimvero Jus naturæ viam veluti & normam ex immoto rerum nexu fluentem figit; at Ethica monita tantum suggerit, atque consilia, & quasi facem præfert, ne a via recta aberremus. Ita & corporis conservandæ obligatio discitur in Jure naturali, etsi tuendæ, aut recuperandæ valetudinis præsidia in medicina explicentur.

§. CCXXVI.

Ita quoque in œconomica olim non modo, quæ in minoribus ^{Oecono-} societatibus qua talibus bona essent vel mala, sed etiam qua ^{mica.} ratione & via comparari ea bona, vel evitari mala possent, conjunctim explicarunt. (§. 219. Sch.) Ex quo vero jurisprudentia naturalis œconomica in separatam redacta est disciplinam, (§. cit.) id superest modo, ut *œconomica* moralis in artibus & præfidiis versetur, quorum ope legibus naturalibus œconomicis eo promptius obsequamur. Illi autem strictissimos ponunt œconomiae limites, qui eandem res externas acquirendi, & rite administrandi scientiam definiunt.

Igitur arti ethica, seu monastica, a Jure mere naturali, ita etiam œconomica ab illa Juris naturæ parte, quæ officia tractat minorum societatum propria, distinguitur. Quare qui ad Jus naturale solas leges cogentes referunt, ii hæc officia socialia, si sint interna, *ethica philosophica* sociali, seu œconomica, si vero sint externa & perfecta, Jurisprudentiæ naturali attribuunt. GUNER. ad *Daries pracog.* §. 36. Sed jam supra satis nobis est ostensum, cur in horum ire sententiam, & a Jurisprudentia naturali pietatis, honestatis, atque æquitatis præcepta excludere nequeamus. (§. 213. sqq.) Ceterum quoniam minoribus societatibus ea cura plurimum esse debet, ut res externas parent, & rite distribuant; inde factum est, ut hujusmodi ars *œconomia* nomen sibi proprium usurparet; quorsum, quæ nostro ævo adeo commendantur & excoluntur œconomicae disciplinæ, vulgo scientiæ camerales, pertinent.

§. CCXXVII.

Et Politi-
tica.

Tandem illud antehac politicæ tributum est munus, ut cum jura & leges civitatum, tum hasce conservandi, ac perficiendi modos explanaret. Quia tamen ex juribus & legibus civitatum naturalibus jus publicum universale, & jus naturale gentium concinnatum est, id tantum erat reliquum; ut in *politica* strictius accepta artes & præsidia, quorum ope leges naturales civitatum impleri, ipsaque adeo societas civilis conservari ac perfici magis possit, docerentur. Et sane JCTI, quid civilibus sociis, quid gentibus inter se agere liceat, exponunt, an autem, quod naturaliter licitum est, certo civitatis statui utile sit ac proficuum, a politicis expendendum est.

Quæ de discrimine ethicæ, & œconomicae a Jure naturali ante tradita sunt, hic quoque ratione politicæ sunt repetenda. Neque enim cum iis facimus, qui officia interna a Jure publico universali & gentium secernunt, GUNER. ad *Daries. pracog.* §. 38., ne secus etiam officia imperantis erga subditos, quæ coactionis sunt expertia, in Jure civitatis oporteat prætermittere. Recte igitur CHR. WOLFFIO observatum est *diff. præl. Log.* §. 68. & §. 104. *Sch.* Jurisprudentiam naturalem esse ethicæ, œconomicae & politicæ theoriam, cujus praxin universam prudentia ethica, œconomica, & politica, seu civilis constituent. A vocis autem origine recedit magis illa politicæ significatio, quæ generatim dicitur, vel disciplina, *quæ regulas prudentiæ exponat*, BAUMRIST. *El. Ph. rec.* pag. 550. vel scientia, quæ tendat ad remedia effectui danda, quibus utilitas nostra externa in communione hominum amplificari possit. KOEHLER *Exerc. J. N.* §. 1170. quo sensu illa etiam regula

regula ad politicam pertinet, ut, et si liceat levem repellere injuriam, satius tamen sit, tum hoc jure non uti, quando vitato malo minori, majus inde malum nobis conflaremus. Veluti Calvus apud PH. ANDRUM V. Fab. III, *Cujus momordit musca nrlatum caput, quam opprimere captans alapam sibi duxit gravem.* Spuria autem politica seu astutia & calliditas ejus est, qui, ut ait KIRCHNERUS, *ad ornatum autus frontem componit, quod in comicis Gnatbonum esse videmus, omnibus arripdet, gestibus peregrinis crurumque flexionibus scite uti, seria salesque temporis accommodare, principum gratiam venari, hominum favores aucupari, qui cum omnibus ludere, bibere, naso quemvis suspendere, distertia facere, & in communis vite scena, quamvis, ut dicunt, personam apte, hoc est simulate agere novit, de Legat. I. cap. 4.*

§. CCXXVIII.

Longe autem facilius est jurisprudentiam naturalem dignoscere a A Jure di-
jurisprudentia divina positiva. Prior enim leges complectitur vino posi-
aeternas, ac necessarias, quæque ex ipsa Dei rerumque conditarum tivo uni-
essentia atque natura solius rationis usu intelligi possunt; (§. 99. sqq.) versali.
contra posterior in legibus versatur extra naturam, ut nobis cognita
est, petitis & eatenus fortuitis, seu voluntariis, quasque divina
primum auctoritas, seu revelatio vel toti generi humano, vel alicui
saltem genti patefecit. (§. 8.)

Falluntur itaque, qui a legibus divinis positivis omnem rationem a
subjecto, in quo versantur, petitam excludunt. Nec enim ideo vo-
cantur voluntariæ, quod omni interno careant fundamento, sed
quia humana intelligentia perspicere nequeunt, nec porro ex natura
Dei & creaturarum nobis cognita necessario promanant: CANZIUS
discip. mor. §. 3708. sqq. Hujusmodi autem leges positivas univer-
sales triplici tempore a Deo datas putat GROTIUS: *Statim post homi-
nem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluivum, postremo
in sublimiore reparatione per Christum. Quæ tria jura scilicet Adamiticum,
Noachicum, & Evangelicum, haud dubie omnes homines obligent, ex
quo, quantum satis est, ad eorum notitiam pervenerunt.* de J. B. & P. I. I.
§. 15. & II. V. §. 13.

§. CCXXIX.

Verum gravis adhuc illa est disceptatio: an & quænam existant le- Quod tri-
ges divinæ positivæ universales, quæ nimirum (a) lumine bus discer-
C c rati- ni solet
notis.

rationis non innotescant, & tamen (β) omnes obligent homines; quandoquidem (γ) illarum promulgatio, in veteri & novo Testamento illis, qui totum genus humanum representabant, fuerit facta: quod quidem alii pluribus, alii paucioribus exemplis adserere conati sunt.

Quamquam in formando hujusmodi legum universalium catalogo varient viri docti: sequentia tamen præcepta tribus illis, quas ex GRO-

- TIO l. l. c. c. indicavimus, notis esse insignia plerisque visa sunt.
- I. *Benedixit diei septimo, & sanctificavit illum.* Gen. II. 3.
 - II. *Deligno scientiæ boni & mali ne comedas.* Gen. II. 17.
 - III. *Masculum & feminam creavit eos.* Gen. I. 27. & *erunt duo in carne una,* Gen. II. 24. unde veritatem esse polygynæciam colligunt.
 - IV. *Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhaerebit uxori suæ.* Gen. II. 24. quibus verbis divortia prohibeantur.
 - V. *Et ipse dominabitur Tui.* Gen. III. 16., quo imperium mariti in uxorem statuatur.

VI. *Carnem cum sanguine non comedetis.* Gen. IX. 4.

VII. *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Gen. IX. 6.

VIII. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet. ut revelet turpitudinem ejus.* Levit. XVIII. 6.

Attamen H. GROTIUS divortium, & matrimonium cum pluribus feminis lege evangelica tantum prohiberi docuit, II. V. §. 9. quibus adhuc quasdam adjecit leges vetantes ea, quæ Jure naturali licita fore opinatur, scilicet *concubinatum* I. I. §. 6. n. 2. *ultionem* II. XX. §. 10. n. 2. & 6. *usuras* II. XX. §. 42. *occisionem innocentis*, qui interpositus fugam, sine qua evadi non potest, impediret, *rerum denique defensionem*, vel *depulsionem devis injuriæ* cum morte aggressoris. II. I. §. 4. §. 10. & §. 13.

§. CCXXX.

Quamquam hoc **C**ontra alii ita ad objecta respondent exempla, ut vel leges universales esse negent propter necessariæ promulgationis defectum, vel negent esse positivas, quod sufficientem vim obligandi ex ipsa rerum natura haurire videantur. Cui quidem sententiæ, quod ad Jus adamiticum & noachicum attinet, facile adstipulamur; illæ enim inter adductas propositiones, quæ congenito hominum sensu non continentur, vel non sunt obligatoriæ vel peculiari tantum gen-
ti

ti a Deo fuerunt manifestatæ : quemadmodum suis infra locis singulatim ostensuri sumus.

Qui post H. GROTIUM Jurisprudentiam divinam positivam universalem in primis concinnare molitus fuerat CHR. THOMASIVS in *diff. de crim. bigam. & in Institut. Jurispr. div.* L. II. c. II. §. 122. tum cap. IV. §. 79. eandem editis observationibus Hallensibus Tom. VI. obs. XXVII. iterum se destruxisse gloriatur in *Fund. J. N. & G. proœm.* §. 14. Quot vero inde inter harum legum adsertores, & impugnatores ortæ sint contentiones, longum foret recensere. Præter plures autem Grotii Commentatores pro illarum legum promulgatione pugnarunt acriter HOCHSTETERUS *Coll. Puf. Ex. III. §. 19.* BUDDÆUS *Pbil. pr. II. c. 2. §. 13.* GEORG. BEYER. *del. Jur. div. nat. & pos.* GENZKEN. *Jur. div. pos. prud.* GLAKEY *Recht der Vernunft. c. 1. §. 260.* & qui sunt reliqui. Unicam vero ejusmodi legem, eamque de sanctificando sabbatho agnovit CANZIUS in *disc. mor. §. 3729.* Cui duas adhuc ex veteri testamento, nimirum de *subjectione uxoris erga maritum, & de salute aterna per fidem in Christum consequenda*, adjecit KEUFEL *Exercit. ad Grot. I. I. §. 16.* Sed nullum Jus divinum positivum universale admittendum esse docuerunt præter THOMASIVM *l. l. c. c.* cum postea ipse BUDDÆUS *Tb. mor. II. c. 1. §. 9.* tum vero GUNDLINGIUS *J. N. & G. L. I. §. 75.* BARBYRACIUS *ad Puf. I. VI. 18.* & potissimum COCCÆJUS *dissert. præm. ad Grot. III.* atque JO. ANDR. HANNESSEN in opusculo: *de non. existent. Leg. div. pos.* un. Göttingæ 1744. quos etiam SAM. CHR. HOLLMANNUS, ex longe aliis tamen, ut ait, rationibus, quam Thomasius, & Buddeus protulerint, est secutus in *Jurispr. nat. prim. lin. §. 71.* editis Göttingæ 1751. Equidem nulla dubitatio est, potuisse Deum leges ferre positivas universales, quarum transgressio & iis fuisset imputanda, qui propria culpa, ne earundem tenerent notitiam, effecissent; attamen a nemine adhuc confectum est, summum Numen tales leges in veteri Testamento re ipsa præscribere voluisse: imo potius contrarium colligitur ex PSALMISTÆ verbis: *Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis.* Psalm. CLXVII. v. 20. Cui consentit APOSTOLUS, qui *gentes legem non habere* præter naturalem satis perspicue declaravit. *Rom. II. 14.* Exempla autem in contrarium adducta suis locis separatim enodabimus.

§. CCXXXI.

Diversa est omnino Legum evangelicarum ratio. Præterquam quod enim divinus Redemptor naturæ leges summa circumfudit luce, præcepta quoque dedit de mysteriis ac sacramentis, quæ

Sed primum a Christo retinendum est.

quæ humanam utique superant rationem, hæcque omnia per universum orbem prædicari diserte mandavit; quo cum ad æternam beatitudinem consequendam monstraretur via, tum jura naturalia præmiis ac pœnis omnium maximis munirentur. Quin igitur leges evangelicæ juris positivi universalis nomen mereantur, nefas esset dubitare.

Regnum suum non esse de hoc mundo, liquido nos docuit divinus Servator Joann. XVIII. 36. Itaque a ferendis hoc nomine legibus abstinuit, sacras autem scripturas propter vitam æternam nos scrutari voluit. Joann. V. 39. & XX. 31. Atque ea propter primo tenebras, quas pravæ hominum opiniones obduxerant, ipsè dispulit a lege naturali, cujus robor novis auxit, iisque gravissimis momentis, declarans se non venisse legem solvere, sed adimplere. Math. V. v. 17. Dein præcepta credendæ seu mysteria umbris & figuris ante involuta, clarius atque expressius præscripsit; & denique leges sacramentorum abrogatis Mosaicis ritibus idem instituit. cf. DAN. CONCINA *Theol. chr. Tom. VI. diff. VI. c. 2.* Huc vero spectant illa loca Prophetæ ISAIAE: *De Sion exibit lex & verbum domini de Hierusalem. c. II. v. 3. Dominus legifer noster. ipse salvabit nos. c. XXXIII. v. 22.* Tum PAULI Apostoli: *Cum sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi. I. Cor. IX. v. 21.* Voluisse autem CHRISTUM hæc leges esse universales ex eisdem verbis luculenter apparet. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos. Math. XXVIII. 19. Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ: Marc. XVI. §. 15. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum Dei. Joan. III. 5.* Quid ergo sibi vult communis illa, ut scribit GRONOVIVS ad *Grot. I. II. §. VI. not. 66.* omnium protestantium sententia, Christum legislatorem esse negans? si tamen leges Evangelicas & quidem universales non possunt non tueri; uti BUDDIVS *Hist. J. Nat. §. XLIII.* & HEINECCIUS *præl. ad Grot. I. I. §. 15.* & I. II. §. 6. aliique agnovere. Imo vero plures sunt jam inter illos, qui propius accedentes ad veritatem Christum Legislatorem esse consentunt. I. W. FEVERLINI *diff. de Christo novo Legisl. Göttingæ 1739.* G. KEUFEL *Exer. ad Grot. I. I. §. 16:* Nec ideo tamen H. GROTIUS simpliciter assentimur docenti; *Extra præcepta credendæ, & sacramentorum*, Christum prohibuisse actus, qui inspecta naturæ lege liciti fuissent de *J. B. & P. I. I. §. 6.* Videbimus enim in progressu exëmpla ab eodem in medium prolata (§. 229. Sch.) ejus esse generis, ut, quæ in illis actibus inest turpitudine, ea simul ex principiis ratione sola cognitæ eluceat.

§. CCXXXII.

Atque ex his abunde colligitur immane quantum a vero aber- Sine ulla
rare illos, qui juris naturæ disciplinam vel jam constitutis tamen de-
civitatibus, vel latis evangelicis legibus inanem atque superva- rogatione
caneam esse arbitrantur. Quum enim præcepta naturalia, a qui- Juris natu-
bus omnes actiones nostræ liberæ aliquam accipere debent nor- ralis.
mam (§. 132.), nulla penitus ætate tolli, aut abrogari pos-
sint (§. 123.), consequens est, ut illarum cognitionem ac
studium neque obliterari fas sit, neque usum aliis novis san-
ctis exolescere unquam liceat.

Ex quo Jurisprudentia naturalis a Philosophia practica, Theolo-
gia morali, & Jure Romano separari cœpit, atque in peculiarem
redigi disciplinam, plures eam esse expertam adversarios ex ca-
pitate sequenti cognoscemus. Irati enim multi vetustis se possessio-
nibus spoliari, tantumque gloriolæ suæ detrahi putantes, quan-
tum veræ laudis præstantissimi hujus studii scriptores sibi vindica-
bant, totum Jus naturæ inter aniles fabulas referre non dubita-
runt. Paucissima, ajebant, esse naturalia præcepta, atque in vul-
gus nota, nugæ porro agere eos, qui hujusmodi legibus in systema re-
digendis, expliandisve vacarent. BORCLER. *præf. ad Grot.* p. 31. 36:
& 40. Scilicet non cogitabant naturam ab arte longe perfectiorem
fieri, (§. 112.) ac naturaliter quidem cantare homines, nume-
rare, ratiocinari, ideæ tamen frustraneam non esse operam, quæ
musicæ, arithmeticæ, vel logicæ discendæ impeditur.

§. CCXXXIII.

Sed nec is est Evangelii vel legum civilium scõpus, ut negotia Cuius
regant populorum (§. 231.), quod munus sibi vindicat semper
scientia juris naturalis (§. 220.), quæ cum variis Theologi- eximius
cis quæstionibus lucem fœneratur, tum maxime ceteris omnibus est usus;
jurisprudentiæ partibus adeo facem præfert, ut ea destituti, non
solidam expressamque justitiæ effigiem tenere, sed umbra tan-
tum vanisque imaginibus uti videantur.

Nec exiguus est illorum numerus, quos ad contemnendum studium nostrum cœcus abripuit zelus: quum enim a cultura rationis neglectum metuerent doctrinæ revelatæ, Jurisprudentiam naturalem non inutilem modo, sed & maxime periculosam esse declamabant. Enimvero plurimum sua illos fefellit opinio: si enim inculta sit, ac depressa ratio, quomodo revelationis veritatem certam compertamque nobis faciet (§. 108.)? Præclare igitur D. THOMAS *Jus divinum, quod est ex gratia, non tollere jus humanum quod est ex naturali ratione observavit.* Frustra vero urgent nonnulli abusum rationis, & gravissimos quorundam interpretum errores; hæc enim hominum vitia sunt, non disciplinæ. Nec quemquam latet, nisi historiæ profus ignarum, ex falsis sacrarum literarum interpretationibus ingentes sæpius provenisse clades populorum. Ast sua nihilominus divino codici auctoritas, atque sanctitas semper constabit.

§. CCXXXIV.

Præsertim
in nego-
tis sum-
morum
imperan-
tium.

Sed non abs re erit de hoc argumento differere paullo latius. Non equidem inficiamur pauciores esse hodie homines, qui vivant in statu naturali, attamen populorum Rectores primæva adhuc utuntur libertate (§. 220.). Itaque illorum obligationes & jura, quæ speciali quodam facto nondum satis determinata sunt, ex jure partim simpliciter naturali, partim publico universali omnino sunt discenda. Certe jura civilia non imperantium, sed subditorum actiones moderantur (*§. 221.). Sacri autem codicis auctoritatem neque agnoscunt omnes, nec qui agnoscunt, ignorare debent esse aliquid justum, & injustum ante omnem revelationem; hanc vero non tam ad negotia hujus vitæ, quam ad alium longe præstantissimum finem pertinere (§. 231. Sch.).

Non jam Aborigines, Getulos, Libyos ex SALLUSTIO *Catil. VI. & Jugurth. XVIII.* nec quod adhuc hodie in Africa, & America sine communi imperio vagatur, genus hominum agreste laudabimus. Satis enim est suis quemque haurire oculis posse, subditos diversarum civitatum communi superiore esse destitutos, ac porro non tam ex civili, quam naturali jure judicandos (§. 218.). Sunt præterea Imperantes civiles solius summi Numinis potestati subjecti, nec tenentur eo nomine actiones suas aliis, quam

quam divinis legibus attemperare : ex his nimirum intelligunt se quidem sanctione civili esse immunes, poenas tamen vitæ futuræ, si rempublicam male gerant, non esse evasuros. *Psalm. L. v. 5.* Quapropter inepti omnino fuere Juris Romani interpretes, qui inde Jura imperantium in ferendis legibus, sancientis poenis, & exigendis tributis æstimari voluerunt. Sacræ literæ quidem officia tradunt imperantium & subditorum generatim, nimirum ut illi *quietam vitam, & tranquillam* efficiant civibus I. Timot. II. 2., hi vero ut *potestatibus subditi sint, iisque tributum & vestigal* persolvant Rom. XIII. 1. & 7. non tamen ad species omnes descendunt singulares; igitur certam dari, ut hoc exemplo utamur, justamque tributorum mensuram, nullumque subditum ab iis præstandis revelatione fuisse exemptum, id vero ex principiis rectæ rationis, etiam illis, qui vel sanctas ignorant scripturas, vel iisdem abutuntur, demonstrandum est. cf. quoque *OBRECHTÉ* *diss. de abdic. Caroli V.*

§. CCXXXV.

Ita & omnes civiles societates statum naturalem inter se tuentur (§. 223.), quum tamen sæpissime invicem agere, & aliquando incidere in controversiam soleant, certa utique est opus communi norma; ad quam hujusmodi negotia exigantur. Quod subsidium, quia nunquam in jure civili, nec semper in doctrina evangelica reperitur, illud tantummodo reliquum est, ut ad leges naturales, quæ sub nomine juris gentium veniunt, velut ad universalem omnium populorum regulam recurramus; cujus ignoratio quo majores peperit læsiones & clades, eo insignior est ab illius doctrina rite exposita utilitas.

Qui in Jure Romano illustrando non vulgarem collocarat operam JO. GOTT. HEINECCIUS, non potuit tamen non dicam impingere glossatoribus, qui ex *L. 9, Dig. de lege rhodia de jactu* Imperatorem mundi dominum esse colligebant; quique in juribus pacis, belli, foederum, & legatorum titulos Juris Romani de *captivis, de veteranis, de testamento militari, tum de pactis, de transactionibus, denique de legationibus* consulendos duxerant, in *Præf. ad Elem. Jur. Nat. p. VI. sqq.* Quis vero non ridebit TABORÆM JETUM, qui a principe in senatum sanctionem lectus, ubi de Gallorum incursionibus reprimendis consultabatur; actione romana ex lege Aquilia opus esse dixit. *LEYSER, medit. ad Pand. sp.*

571. §. IX. Longe alia profecto fuerat ipsis romanis mens, qui controversias cum exteris gentibus non proprio, & civili, sed communi jure discernendas esse probe noverant. Quocirca *singularis quædam* visa est *Cn. Pompeji laus* & *præstabilis esse scientia in fœderibus, pacti- quibus, conditionibus populorum, regum, exterarum nationum, in universo denique belli jure ac pacis.* CICERO *pro Balb. c. VI.* Id si in animum revocassent Galli terras belgicas anno 1667. non invasisset ea de causa, quod, mortuo Philippo IV. Hispaniarum Rege, illæ provinciæ non jam ad filium Carolum II. ex secundis nuptiis procreatum, sed ad filiam Galliarum reginam utpote ex priore matrimonio susceptam spectarent jure devolutionis: id enim jus non est naturale, sed civile, & subditis Brabantinis proprium. Rectius itaque nuper adhuc Hollandi jus commerciorum contra Anglos, & Lusitani jus sequendi neutras partes contra Hispanos tueri conabantur ex lege universali, ex qua etiam Austriaci articulum IV. secretum fœderis anno 1746. cum Russia initi, *de modo coercendi vicinam gentem, si animum indueret hostilem, justitiæ apprime consentaneum esse demonstrarunt.*

§. CCXXXVI.

Et si propria sibi condiderint jura.

Et si vero civitates publica jura tam interna quam externa aliquando sibi constituunt, ea tamen tantum sunt particularia, atque adeo definiendis quibusvis speciebus obvenientibus minime sufficient. Sane jus particulare universali tantum est superadditum, quemadmodum igitur partes generi subjectæ non prius intelliguntur, quam distincta ipsius generis notio habeatur; ita & omnia jura particularia ex principiis juris universalis necessario declaranda sunt. Quod porro etiam in jure publico particulari, & in Jure gentium arbitrario observare oportet; ne secus in turpes ac perniciosos errores rapiamur.

Notiones societatis, civitatis, imperii & subjectionis, atque omnium, quæ inde manant jurium, repetendæ sunt ex Jurisprudentia naturali, & applicandæ ad civitates singulares, quarum quidem modi & affectiones aliter, atque aliter determinari, attributa autem & proprietates abesse nunquam possunt (§. 8.) Hæc qui in tractando Jure publico particulari ad loci temporis, & personarum circumstantias accommodato probe non discernit, quotidie errandi periculo obnoxius est. Ita morem vel legem, ut ajunt, salicam gallorum propriam, ne feminæ, & ex iis nati in regnum succedant, Bignonius, Putcaus, & Lechasserius, viri ceteroquin docti, sed nostræ disciplinæ haud imbuti ad leges naturales absolutas perperam retulerunt.

At

Ast ex eadem causa peiori hæsitant in luto, qui facultatem tribuunt civibus jus suum armis inter se persequendi, vel resistendi imperanti, vel plane eum a republica removendi. Siquidem ut civitas sine imperio, ita imperium cum jure eidem refragandi ne cogitari quidem potest. Præclare CAJUS, *Omnes populi, inquit, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur.* L. 9. dig. de J. & J.

§. CCXXXVII.

Id vero exacta juris naturalis cognitio præstat Theologiæ positivæ, Dein in
ut non modo sufficientis præmii vel pænæ naturalis in mortali hac Theologia dog-
vita defectus, & porro vitæ alicujus futuræ imo & revelationis ne- matica.
cessitas intelligatur (§. 131.), sed etiam ut mira Evangelii cum re-
cta ratione in doctrina morum conspiratio plenissime eluceat (§. 115.
Sch.). Quod si vero inter leges, quas naturalis ratio suggerit, &
quæ sacris continentur codicibus, aliqua se offerat diversitas, vel
opinata quædam appareat repugnantia, tum quidem solida juris na-
turæ principia præsto esse oportet, nec enim aliter veritatem perspi-
cua intueri, nec, quæ in contrarium existunt, dubitationes expli-
care facile licebit.

Si quis in Jurisprudentiam naturalem incumbat paullo accuratius, eum perfecto non latebit, nullam tantum valere meditationem, ut vel clarior fiat notio vitæ futuræ, vel ut humana ad peccandum proclivitas emendetur satis, vel denique ut modus sanandis conscientiæ moribus, ac peccatori in gratiam summi numinis reconciliando idoneus reperiat. cf. PLATO in *Phæd.* p. 85. & *Alcibiad. dial. II.* p. 150. edit. fer. Quæ remedia cum sola suppleat revelatio, listius utique necessitas ex solido juris naturæ studio magis patet. cf. BURLAMAQUI *El. J. N. L. II. c. XIV.* §. 16. Hoc porro viam parat ad doctrinam evangelicam, & non modo leges positivas separat a naturalibus, sed etiam exposito rationis cum revelatione consensu ad convertendos infideles maxime conducit. S. XAVERIUS L. III. *Epist.* VII. Dein vera quoque legis revelatæ significatio sæpius colligitur ex Jure naturali; ideo *David comedit panes propositionis* fame compulsus, MATTH. XII. 4. & Machabæi ipsa die sabbathi se defenderunt. I. MACH. II. 40. 41. Contra Origines neglecto hoc lumine locum MATTHÆI XIX 12. perperam interpretatus semetipsum eviravit. BUSEB. *Hist. Ect. L. VI. c. 8.* Ac tandem ex hoc ipso fonte derivandum est, quod multi misere se extricent illis quæstionibus: an & quoad fas esset: Samsonem se occidere, obstretices Ægyptias, & Raabam contra mentem loqui, Hebræos vasa auterre Ægyptiorum,

& extraneis pecuniam scœnori dare, Oseam filios fornicationis sibi facere, Abrahamum plures ducere uxores, ab iisdem divertere, filium innocentem immolare, & quæ sunt hujusmodi. Ut merito theologis juris naturæ expertibus occlames illud *EURIPIDIS*: *Nam turpe id esset, quum tias hominum ac Deum quod est, eritque, iusta te baud cognoſcere.* in *Helena*. v. 928-

§. CCXXXVIII.

Ac mora-
li. **I**is porro, qui in dirigendis aliorum conscientiis, atque in doctrina, quam vocant, *casuistica*, versantur, nisi scientia juris naturalis probe sint imbuti, aquam sæpius hæerere necesse est. Quum enim facta omnia singularia vel memoria discere, vel intelligentia prævidere nullus homo possit; quotiescunque nova causa, consultatiove acciderit, ea profecto ad principia legum universalium exigenda est, ut inde demum, quid justum sit, quidve injustum, certo colligatur (§. 212. Sch.). Sed & eo spectat rationis lumen, ut, quæ propter indifferentiam objectivam aliter quidem determinari poterant, si tamen determinata non sunt, juribus universalibus attemperentur.

Sufficiet capita materiarum, e quibus hodie conflata est theologiæ moralis disciplina, inspexisse, ut intelligatur, cur Casuistarum animi, cum a nostro discendi, docendique genere discesserint, sæpius vagentur errore, nec habeant semper, quid sequantur. Ubi enim prima quærenda erunt principia, quæ in materiis de *Actibus humanis*, de *Legibus*, de *Pœnitentiis*, de *Justitia & Jure*, de *Contractibus*, omnino sunt adhibenda? Anne aliorum auctoritati se committent, adeo inter se dissidentium, ut non raro opinio communis alteri etiam communi obijciatur? Culpat quidem nonnullos juris naturæ scriptores *DAN. CONCINA Tb. chr. T. VI. diff. proluf. c. XI.* quod genus humanum lue originali lauciatum velint solo rationis lumine sanare. Enimvero hunc scopum nunquam spectarunt conditores nostræ disciplinæ, quæ si nihilominus separatim tradatur a doctrina sacrarum literarum, non magis obstabit revelationi, quam prima, quæ a pictoribus ducuntur lineamenta, addendis postea coloribus officiant. Neminem sane oportet quiescere in lege rationis, sed ab illa transire ad legem revelatam; quam uti lue ficto legis naturalis simulacro cum sæpius tum quoque in scœdere Schmalcaldico Juris romani tantum peritos fuisse calumniatos ultro confitemur. cfr. *HORTLEDERUS de fat. & lud. belli germ.* T. II. L. I.

§. CCXXXIX.

§. CCXXXIX.

Quamquam vero leges naturales non ex auctoritate (§. 107. sq.) sed ex suis ac domesticis principiis derivandæ sunt, nihilominus plura suppeditant sacræ litteræ secundaria argumenta, quibus aliquid jure naturali vel præceptum, vel prohibitum, vel etiam permissum esse arguamus. Idem enim est sapientissimus rationis ac revelationis auctor, quem a semet ipso dissentire, & leges essentia immutabiles tollere, omnino repugnat. Ex quo triplex illa elicitur argumentandi ratio: ut I. nihil, quod in sacris literis præcipitur, lege naturali prohibitum, II. nec vicissim quod iis prohibetur, hacce esse præceptum possit.

Quæ va-
leat colle-
ctio a le-
gibus sa-
crarum
Littera-
rum ad Jus
N?

Usum nosse Bibliorum in quæstionibus Juris naturalis ad multa referre jam observavit HUG. GROTIUS de *J. B. & P. I. l. §. 17.* quod quidem non eo pertinet, ut præcepta vel vetita in sacris literis, ea talia etiam esse in lege naturali statim arbitremur; plures enim fuerunt divinæ leges solius populi hebraici propriæ: sed id eam vim habet, ut saltem intelligamus, nullum præceptum, aut nullum vetitum in sacro codice ferri potuisse, quod a recta ratione abhorreat. Ita quoniam concedere *asylum homicidæ voluntario Exod. XXI. 19. & Levitas tenere possessiones. Num. XVIII. 20.* prohibuit divinus Legislator, absurdum foret, vel eum asylorum morem, vel ecclesiastica rerum immobilium dominia inter legum naturalium præcepta recensere. Econtrario quum plura delicta ab Hebræis morte puniri *Exod. XXI. 12. & fratris improlis viduam a fratre superstite duci oportuerit Deuter. XXV. 5.* nemo salva pietate contendet, hujusmodi facta Legi alicui naturali adversari.

§. CCXL.

Denique III. quidquid in divinis Pandectis permissum esse legimus, etiam jure naturali licitum esse oportebit, si sacer textus, de plena, quæque etiam ad forum internum spectet permissione, loquatur (§. 107. Sch.). Secus autem foret, si permissio tantum esset minor plena, & non nisi pro foro externo impunitatem tribueret: illiciti enim manent naturaliter hujusmodi actus, nec a pœna interna & divina sunt immunes.

Quæ a
permissi
onibus?

Verissime quidem traditum est ab H. GROTIUS *J. B. & P. I. I. 17.* an plena sit vel plena minor permissio, id ex principiis Juris naturalis esse disquirendum, attamen si quod adhuc dubium alicui superesset, locum habebit illa collectio: Actiones a viris sanctis, nec eo nomine reprehensis susceptas inter plene permissas esse annumerandas, præcipue si ab ipso Deo certus agendi modus lege sit præscriptus, quod exemplis divortii *Exod. XXI. 8.* Polygynæciæ *Deuter. XXI. 14. 15.* Judicii zeli *Numer. XXV. 8. & I. Macch. II. v. 24.* abunde illustratur. Aliter se res habet cum Rege, qui sua potestate abutitur *I. Reg. VIII. 11.* & cum *ultore sanguinis*, quum nimirum propinquo occisi homicidam extra asyli loca interficere permittebatur; huic enim concessa videtur impunitas tantum a civili pœna. *Numer. XXXV. 27.* cf. GROTIUS II. XX. §. VIII. n. 6. & §. IX. n. 5. SELDENUS J. N. & G. L. IV. C. I. & Cap. IV.

§. CCXLI.

Jus N. est
Juris civi-
lis fax.

Leges mere civiles omnes sunt particulares (§. 221.), igitur ad jus universale tamquam rivuli ad fontem suum referendæ sunt (§. 236.). Speciatim vero jus civile romanum magnam partem collectum est ex præceptis naturalibus (§. 213. Sch.); quare, qui ad horum normam loca vel supplet prætermissa, vel declarat ambigua, errare nullo pacto potest. Ast multa quoque occurrunt populi romani scita, quæ tantum arbitraria sunt, quædam autem quæ plane a ratione abhorrent. Cuiam vero vel priora a legibus necessariis discernere, vel posteriora corrigere sine jurisprudentia naturali licebit?

Quibus vinculis & legibus cives inter se colligentur, non antea penitus intelligitur, quam cognita civitatis natura (§. 220.), quæ cum explicetur in Jurisprudentia universali, ideo eleganter a CICERONE observatum est: *Considerandas leges, quibus civitates regi debeant, tum hæc tractanda, quæ composita sunt iussa populorum, quæ vocantur Jura civilia.* Porro non a prætoris edicto vel XII: tabulis, sed penitus ex intima philosophia hauriendam Juris disciplinam: quod adeo necessarium sit, ut, qui aliter Jus civile tradunt, non tam *Justitiæ, quam litigandi tradant vias.* de L. L. I. §. 5. & 6. Atque id profecto in omnibus accidit studiis perveniendi aliquo, quæ nihil profunt, nisi, ut idem scribit romanus orator, *illud, quod eo, quo intendas, ferat, deducatque, cognoris.* Orat. I. 30. Jus civile in parvum quemdam & angustum locum concluditur, ast in Jure natu-

turali quævis etiam rarissimæ species continentur, ut qui in hoc sunt versati, si de casu insolito vel insolentissimo respondendum sit, non contremiscant cum Saliceto, sed provocent ad illud CICERONIS: *Hoc si minus Jure civili præscriptum est, lege tamen natura, & communi gentium Jure sancitum est.* de Harusp. resp. cap. XIV. quocum consensit Jctus PAULLUS: *Hæc, inquit, æquitas suggcrit (seu lex naturalis) licet Jure civili destituamur.* L. 2. §. fin. dig. de aq. plu. Quorsum respicere neglexit ACCURSTUS, nimis confidenter scribens: *omnia in corpore Juris contineri.* ad L. 1. D. de J. & J. Nec minori adjumento est Jurisprudentia universalis ad leges civiles declarandas; quandoquidem, monente Jcto CELSO: *in questionibus de bono & æquo (seu de Jure naturali) plerumque sub auctoritate juris (scripti) scientiæ perniciosè erratur.* L. 91. §. 3. D. de V. O. Ecquis vero hoc admittendum censebit, nisi Legulejus, quod scribit ULPIANUS *licere servis naturaliter in suum corpus scire.* L. 2. §. 7. D. de pecul. vel quod jubet Novella LXXXIX. c. ult. liberis ex incestu procreatis etiam alimenta juste denegari; quod quidem ipso Jure naturali obtineri arbitratus est STRAUCHIUS *diff. IV. ad univ. Jus Justin. C. III.* Corruit itaque animadversio Illust. SÆNKENBERGII, cui Jus naturale nil aliud esse visum est, quam *Jus civile naturalisatum Meth. Jur. Append. II. §. 23.* Ex dictis enim abunde patet, a principiis rationis normam accipere Jus civile, ejusque magnam partem Jus naturæ in scripturam redactum esse adpellandam, ipso consentiente CICERONE *de Off. III. 17.*

§. CCXLII.

Inter juris civilis capita illud postremum non est, quod leges Tum Ju-
 continet de delictis, & eorum pœnis descriptas, vulgo cri-
 minales. Qua in re inprimis malefactorum veritas (§. 178.),
 & magnitudo, tum quantitas imputationis (§. 183. sqq.),
 & denique pœnarum modus finesque (§. 185.), diligenter
 pernoscendi sunt, quo Justitiæ ultrici (§. 176.) examissima
 possit satisfieri. Quum igitur harum materiarum principia tra-
 dantur in juris naturalis disciplina, non obscurum est, illius stu-
 dium etiam in jurisprudentia criminali utramque facere paginam.

Actiones minus rectæ pœna humana coercendæ legibus civilibus omnes comprehendere nequeunt, aut propterea imputationem etiam in foro externo effugere non debent. *Nec enim, ut ait CICERO,*

si regnante Tarquinio nulla erat Romæ scripta lex de stupris, Idcirco non contra illam lege sempiternam Sex. Tarquinius vim Lucretiæ attulit. de L.L. II. 4. Et quamquam Jurisprudencia naturalis pœnas externas non definit pro quovis facto singulari, docet tamen naturaliter pœna dignos esse, qui delinquant, & regulas exponit, ex quibus naturalis pœnarum mensura cognoscatur. H. GROT. *J. B. & P.* II. c. VIII. §. 20. Quomodo autem sine Jurisprudencia naturali quis ad perdifficiles illas respondebit quæstiones: unde oriatur Jus puniendi? quibus in delictis illud competat? sintne relegatio, infamia, mutilatio pœnæ satis idoneæ? liceatne aliquando delinquentem in quæstionem seu torturam dare? an & quænam peccata possint morte coerceri? cur pœna, quam quis meretur, sæpius ab ea, quæ exigitur, differre possit? quando deceat imperantem clementia, ex qua gratia legis fit? cfr. DARIUS *Obs. J. N.* XL. Hæc quidem & hodie acriter disceptantur, plures tamen non tam rem a stirpe repetere, quam proprio potius ingenio indulgibile sunt inventi: scilicet haud satis illam meditati sunt legem, quæ, ut ait CICERO, *Jussorum injustorumque distinctio est, ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt.* de L.L. II. §. 5.

§. CCXLIII.

Atque
Ecclesia-
fici.

Jus ecclesiasticum partim ex legibus divinis, tam naturalibus, quam positivis (§. 222.), partim ex constitutionibus humanis coaluit. Ex quo conficitur, ut quæ de usu jurisprudentiæ naturalis cum in theologia (§. 237.) tum in jure civili (§. 241.) ante tradita sunt, ea omnia etiam in jure ecclesiastico obtineant. Sed & id maxime præstat juris universalis scientia, ut limites inter Ecclesiasticam potestatem a Christo institutam, & civile imperium nullo negotio statuatur. Illa enim non tam corpori quam animo, & fini, qui humanam excedit intelligentiam, destinata est (§. 231.); hoc vero ad scopum spectat ratione sola cognitum, nec actiones mere internas moderatur (§. 197.), quapropter, posita licet revelatione, firmum tamen ac stabile permansit (§. 231. Sch.). Ex quorum principiorum neglectione, incredibile dictu est, quanta malorum copia sit exorta.

In-

Innumeræ prope sunt Juris Ecclesiastici regulæ, quæ quia naturalem expriment honestatem, solidius profecto ex proprio rationis fonte explicantur. Quod vero ad regulas attinet arbitrias, illud utique generatim cavere oportet, ne iis significatio naturalis æquitati contraria tribuatur. Speciatim autem in singulis materiis solerter observandum est, nec civile imperium ad res spirituales pertinere, nec leges revelatas naturalibus civitatum jurebus quidquam detraxisse (§. 231.), quin potius, ut *omnis anima potestatibus sit subiecta, Rom. XIII. 1. sqq.* & ut reddantur *Deo, quæ Dei sunt, & Cæsari, quæ Cæsaris*, diserte inculcare. Quam late autem pateant Cæsaris, seu potestatis civilis jura, non alio ex fonte colligitur, quam ex Jurisprudencia universali, a cujus neglectu tot, quæ in historia leguntur, publicæ calamitates pulularunt. Hos utique limites transiluire imperatores orientis, qui Arianos, Monothelitas, Iconoclastas, aliasque hæreses fovere, imo harum rerum cognitionem ad suum forum pertrahere, atque edictis constitutionibus causam mere spiritualem decidere non dubitarunt. Sed etiam plura occurrunt in Jure canonico capita, veluti Can. 34. X. *de Electione. Clem. unic. de sacr. unct. Extravag. unam sanctam inter Com. de major.* a Jure publico universali aliena, & porto ex hujus principiis corrigenda. Quorsum & infausta pertinet sententia, quam Cardinalis Julianus Uladislo Hungariæ Regi, ut eum ad pacem cum Amurathe initam violandam permoveret, anno MCCCXLIV. exposuit. *Cum infidelibus nullius omnino rei commercium inire licuit, & initum non tenet injussu Pontificis maximi.* CALLIMACH. in *Reb. Uladis. L. III.* Plura non addemus, sed cf. CELEBER. de RIEGER. *Instit. Jurispr. Eccl. Sect. II. cap. IX. Viennæ 1765.*

§. CCXLIV.

Ceteros legum ab hominibus conscriptarum complexus veluti *Jus feudale & cambiale* silentio præterimus, satis enim ex dictis intelligi par est, cur in quovis recte obeundo jurisprudentiæ munere (§. 211.) juris naturæ studio carere nemo possit. Illud addemus modo, hujus disciplinæ adminiculo varios quoque populorum mores an cum ratione consentiant, vel eidem repugnent, expendi oportere. Quamquam enim magna sit morum seu consuetudinis auctoritas, quæ ducitur a vetustate, nunquam tamen adeo valitura est, ut naturalem evertat honestatem seu Justitiam (§. 125.). Quare hujusmodi consuetudo

Ad illud exigendæ sunt aliæ leges, & mores populorum.

do non inter agendi regulas usu receptas, sed inter vitia (§. 164.) & corruptelas erit referenda.

Multa ad *aquitatem Juris naturæ & gentium* etiam in *Jure feudali* esse exigenda tradidit MASCOVIVS de *Jur. feud. proleg.* §. VII. quod idem de *Jure Cambiali* observavit JO. GOTTL. HEINECCIUS *Elem. Jur. Camb.* C. I. §. 14. Quapropter CHR. WOLFIUS utriusque hujus juris principia universalia in parte V. *Juris naturalis* §. 1. sqq. & parte VI. §. 154. sqq. declineavit, quem postea & alii sunt secuti. An negotia clientelaria, vel Collybistica sint celebrata, cognitionis equidem historicæ est, attamen, quam late pateat harum conventionum obligatio, in *Jurisprudencia naturali* declarandum. Atque ex hoc ipso fonte, qui aliquando invalescunt pravi mores, veluti duellandi, & bona occupandi naufragorum, oportet eradicari. GROTIUS *J. B. & P. L. II. c. VII. §. 1.* Recte igitur Imperator CONSTANTINUS ethnicorum querelas, qui suas impias consuetudines abrogari ægre ferebant, redarguit. *Consuetudinis, inquit, ususque longevi, non vilis auctoritas est, verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem. L. 2. Cod. quæ sit long. consu.*

§. CCXLV.

Ceteraque omnia constituenda jura. Denique si jus constitutum non quavis auctoritatis trutina, sed rationis statera examinari opus est, constituendi quoque juris ab illa summa lege capiendum est exordium, quæ seculis omnibus antenata est, quam scripta lex ulla, aut quam omnino civitas sociata. Quæcunque enim facta naturalem lædunt justitiam, ea nullius legislatoris jussu cohonestari possunt ((79.)). Atque ex his omnibus perspicuum est, inesse quidem in quavis *Jurisprudenciæ* parte suam dignitatem, usamque; nulla tamen cum hac nostra, si quis legum fontes & capita viderit, vel principiorum amplitudine, vel utilitatis ubertate esse comparandam.

Necessaria est legum conditoribus *Jurisprudencia naturalis*, primo ne quidquam legibus æternis adversum præscribant, dein, ut præcepta rationis. nova, si opus fuerit, muniant sanctione, denique ut quod naturaliter sive simpliciter, sive in certo statu permiffum, atque indeterminatum est, ex loci, temporis, personæ, aliisque adjunctis determinare possint. Qua in re præclare more suo philosophatus est CICERO: *Constat, inquit, profecto ad salutem civium, civitatumque m-*

*sollicitatem vitamque hominum quietam, & beatam inuentas esse leges: eosque, qui primum huiusmodi scita sanxerint, populis ostendisse. ea se scripturos atque laturus, quibus illi adscriptis susceptisque honeste, beateque viverent. L. L. II. 5. Igitur non modolex illa Sardonum, ut filii patres senio confectos clavus interimant ALIAN. III. 37. & IV. 7. & Cabadis Persarum Regis edictum, ut omnes feminae communes essent, turpissimae fuerunt corruptelae, non leges, quarum altera etiam auctori, suo capitis periculum creavit. PROCOPIUS. bell. Persic. L. I. c. 4. p. 12. sed etiam ARCADII & HONORII intolerabilis constitutio est, qua innocentibus liberis perduellium, vita lenitate imperatoria concedi dicitur, quia paterno deberent perire supplicio. L. 5. Cod. ad L. Ful. maj. Ceterum qui usum praestantiam, & dignitatem Jurisprudentiae naturalis satis profecuti sumus, longe tamen absumus ab illorum haeresi, qui leges fastidiunt humanas, atque omnes causas ex lege naturali dijudicandas esse arbitrantur, verissime enim observatum est a DARIUSIO: *Experientiam docere, Jus naturae omnia atque singula non ita definire, ut non plurima ad usus & civiles, & ecclesiasticos componi, atque accommodari, civitatum atque gentium intersit.* Obs. J. N. IX. §. 15.*

§. CCXLVI.

Methodum mathematicam vocant eam disciplinam tradendi ratio-
nem, ac viam, quae vagas adhuc & ambiguas non adhibet vo-
ces, sed illas prius accurate definit, quae certa praestruit princi-
pia, & inde conclusiones legitimo nexu deducit, quae denique
propositiones ita collocat, ut illae, quae reliquis demonstrandis
inserviunt, semper praemittantur. Quoniam Jurisprudentia natu-
ralis evidentibus nititur principiis (§. 116.), hinc veritates
certas exponit & necessarias (§. 122. & §. 125.), atque adeo
scientiam veri nominis constituit (§. 212.), in aperto est
methodum mathematicam seu philosophicam ad eandem quoque
pertinere. Illud tamen facile damus in libris usui discipulorum,
& methodi parum peritorum destinatis a severo demonstrandi
studio satius abstineri.

Non ignorasse veteres philosophos, veluti Platonem, & Aristotelem geometricas rationes, quae, ut ait CICERO, non persuadeant, sed assentiri cogant, & vim afferant in docendo, Academ. Quaest. IV. 36., satis quidem ostendit CEL. ERNESTI in defensione vet. Phil. edita Lips. 1741. Attamen illorum multi, ipseque Aristoteles doctrinae morali apodicticam certitudinem abjudicarunt (§. 122.

E e

Sch.)

Sch. 7. Et quamquam hunc errorem refutare conati sunt NIC. HEMMINGIUS in libello *de lege nat. meth. apodict.* Witt. 1562. dein PUFENDORFIUS de J. N. & G. I. c. II. §. 5. aliique plures, nemo tamen integrum Juris naturæ systema perfecerat via hac mathematica, quam P. HONOR. FABRY S. J. in *Euphyandro* L. I. c. II. & L. II. c. 7. nec non Cárdenalis PTOLOMÆUS S. J. in præf. ad Phil. *In omnibus disciplinis optimam, facillimam, ac opportunissimam esse* non asseruerant modo, sed etiam editis operibus comprobarant. Primus igitur fuit CHR. WOLFIUS, qui difficultates contra evidentiam doctrinæ moralis obmotas, *γωμετρικώς*, ut verbis utar CICERONIS ad Att. XII. 5., *refellere* cupiens, disciplinas morales omnes ad normam rationis mathematicæ elaboravit. Non erat itaque ut hanc methodum P. DAN. CONCINA *Theol. Chr. Tom. VI.* & P. ANS. DESING. in *Diatribe de meth. Wolf.* aliique exhiberent. Cujusmodi ingenia contra phantasmata potius sua, quam contra methodum pugnare recte animadvertit P. PHIL. STEINMEYER S. J. in Præfat. libelli, cui titulus est, *Regula præcip. meth. math.* edit. Friburgi in Brisg. 1750. ubi simul quatenus hac methodo sobrie utendum sit, solide declarat. cf. & DARIUS *Obs. Jur. Nat. VIII.*

